

PĒTERIS
ERMANIS
SEJAS
UN
SAPŅI

SEJAS UN SAPŅI

90-3
L206

PĒTERIS ĒRMANIS

DAUGAVA

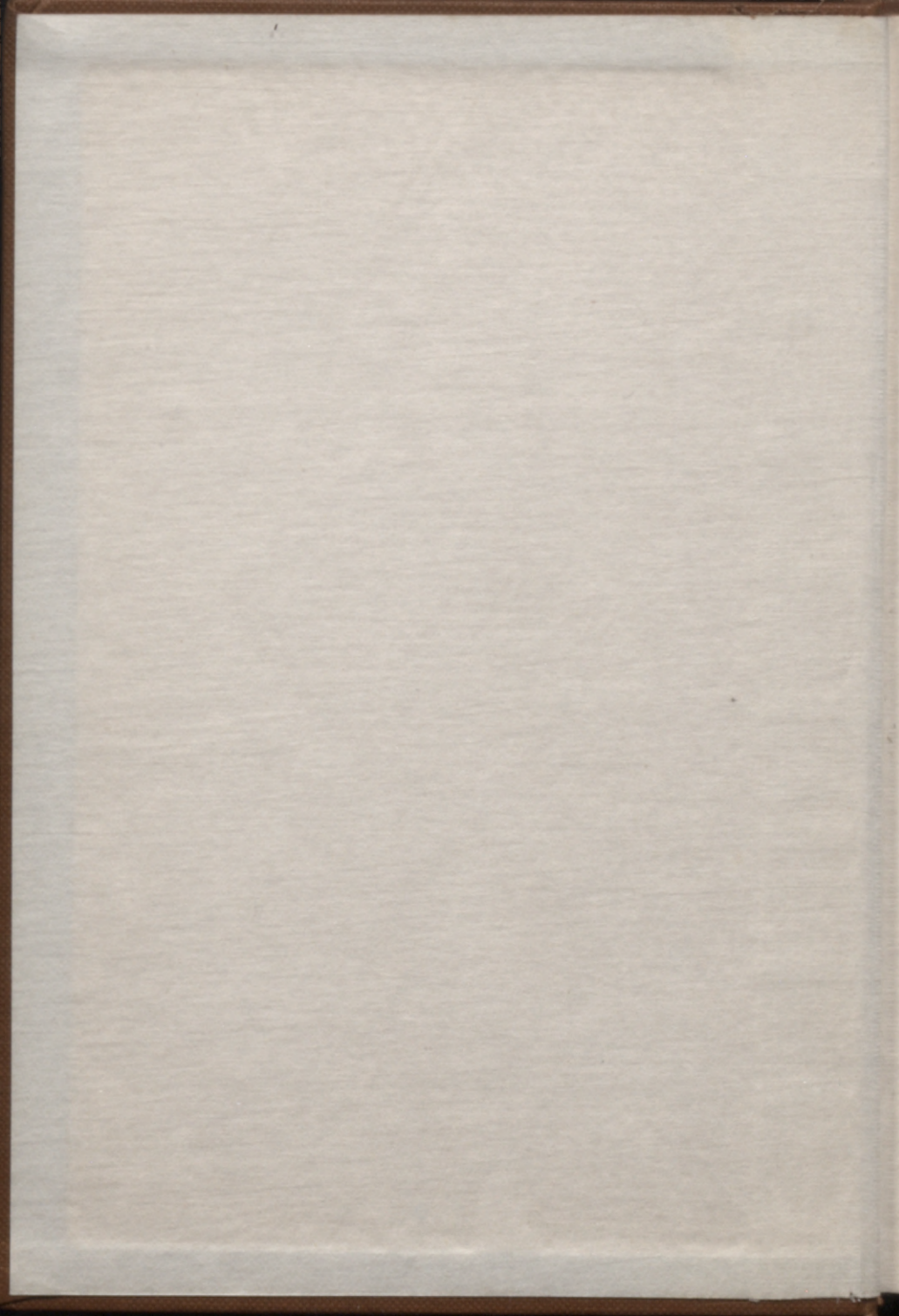
DAUGAVAS LATVIEŠU AUTORI

- E. Ādamsons Sapņu pipe, pēdējās dzejas
Antoloģija Dzīvā dzeja, latvju lirika 99 g.
H. Budulis Cilvēks dzīves spogulī
Veselīgā dzīve, apcerējumi
A. Brigadere 3 pasaku lugas, jaunatnei
A. Čaks Mana paradīze, ilustrēta
A. Dziļums Vakars uz ezera, novele
Andr. Eglītis Nesaule, jaunās dzejas
Anšl. Eglītis Līgavu mednieki, romāns
A. Eiche A Course of English
Angļu un amerikāņu valoda
P. Ērmanis Sejas un sapņi, atmiņas
A. Johansons Dūmainie spidekļi, esejas
Pakavu dunoņa, esejas
Kn. Lesiņš Aklā iela, noveles un stāsti
R. Liepa Sveša vasara, romāns
J. Miesnieks Melīgās ilūzijas, romāns
Ģ. Salnais Atvars, izplētņu lēcēju stāsts
Uguns avoti, romāns
Vīri, vēsturisks romāns
K. Skalbe Pasakas, rakstu 1. sējums
Stāsti un tēlojumi, 2. sējums
Sarkanās lapas, 3. sējums
Mazās piezīmes, 4. sējums
Dzejas, 5. sējums
Apceres par Skalbi, 6. sējums
J. Straubergs Sen to Rīgu daudzinaja
K. Strazds Nāves ielenkumā, romāns
Es nāku no dzimtenes
V. Strēlerte Gaismas tuksneši, dzejas
Tautas pasakas Zelta cirvītis, bērniem
R. Valdess Jūpas vilki, jūrnieku romāns
J. Veselis Dienas krusts, romāns
Teiksma par manu mūžu
Viesturs Varapogs, romāns
J. Vītols 200 latviešu tautas dziesmas
K. Zariņš Dārza māja, romāns
Drāmas ikdienā, noveles

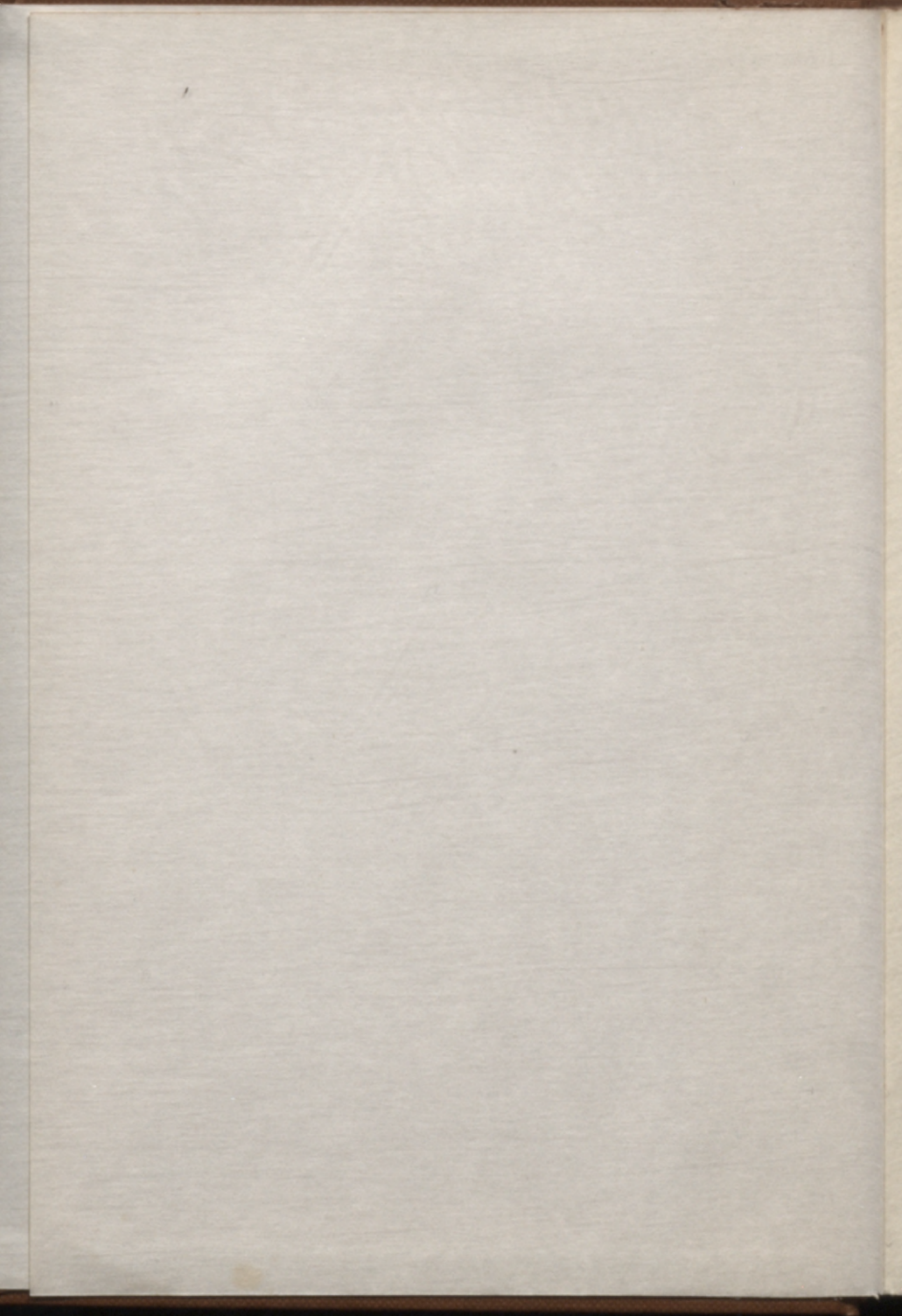
Pieprasiet savam grāmatu apgādātājam
vai apgadam

DAUGAVA

Åtravägen 15, Stockholm—Johanneshov, Sweden

TEXAS UN. LIBRARY

SEJAS UN SAPŅI

B.P.L

L 90-3
206

362879

L
81

Pēteris Ērmanis

SEJAS UN SAPŅI

Literāri portreti un atmiņas

DAUGAVA

1955

x
**Latvijas Nacionālā
bibliotēka**

030813 5556

Printed in Sweden
Klara Civiltryckeri Aktiebolag
Stockholm 1955

SATURS

I SEŠAS SEJAS

Atmiņas par Annu Brigaderi	9
Saulieti atceroties	39
Viktoru Eglīti pieminot	60
Atmiņas par atmiņu dzejnieku Kārli Krūzu	85
Atmiņas par Jāni Ezeriņu	117
Atmiņu drumstalas par Jāni Veseli	142

II KĀ SAPNĪ

<i>Atmiņas un sapņi</i>	
Tāls marta vakars	151
Sukubs	160
Kā sapnī	169
Septiņi savādie	180
Sapnis par Mišņa bibliotēku	187
Sapnis par Rīgas krogiem	198
Rakstnieku sanāksmes Rīgā	214
Četrdesmit gadu	222

1875

1. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...

1875

9. ...
 10. ...
 11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...

I

SEŠAS SEJAS

THE END

ATMIŅAS PAR ANNU BRIGADERI

Tumšas neziņas laikā, bezmiega naktīs, sirds mēģina atrast gaismu, atceroties bijušo, domājot par aizgājušiem mīļiem un cienijamiem cilvēkiem. Sirdī atdzīvojas lielā rakstniece Anna Brigadere. Sāk spīdēt daudzi mazu, sīku atmiņu vizuļiši.

1899. gadā mēnešrakstā Austrums sāka parādīties jaunas rakstnieces Annas Brigaderes stāsti. Manai mātei ļoti patika stāsts Pīpes galviņa. Māte pārrunāja ar māsu: tā, kas Pīpes galviņu rakstījusi, droši vien esot tā pati Anna Brigadere, kas priekš kādiem desmit gadiem redzēta Rīgā uz Latviešu biedrības teātra skatuves Vēršu kupča izrādē; vēl tāds dancis dejots tai izrādē, par ačkupu saukts. Mana māte, nezinot, samainīja rakstnieci ar viņas svainieni; tā pati kļūda arī Vecozolam romānā Dzidra. — Nākošā gadā Austrums sniedza Brigaderes pasaku Mare un stāstu Vīra māte. Mari manējie sevišķi neievēroja: pasaka vien jau bija. Bet stāstu Vīra māte visi trīs — tēvs, māte, mātes māsa — lasīja aizraudamies paši, lasīja pa vakariem priekšā arī saimes ļaudīm. — Arī es, zēns, gadsgadā lasīdams, lasītā saprašānā augdams, aizvien vairāk iemīlēju Annu Brigaderi, viņas stāstiņu un vēlāk arī dzejoļu dziļumu, gaismu un sirsnīgumu nojauzdams.

Skolas gados uz mani stipru iespaidu atstāja Brigaderes drāma Ausmā, kur rādīts posms 1905. gada revolūcijā. Man tā luga likās kā kāda augstāka spožuma apstarots ētisks iztirzājums, kur autore nostājas gan pret visu to negātīvo, kas vienā otrā revolūcijas barvedī, gan pret vācu muižniecību — pret tiem, kas „uguni grib dzēst ar uguni”. Man likās: šai lugā ir tikpat spēcīga tiesa par Latvijas dzīvi kā Kaudzīšu Mērnietu laikos. Un vēl man likās, ka šī luga dažā ziņā izaugusi no Brigaderes stāsta Viegļie, ko nesen biju izlasījis kādā nejauši uzietā agrāko gadu Berga bazāra kalendārā. Radniecība abiem darbiem bija. Vai par visu to nevarētu aizrakstīt pašai rakstniecei? Nē, tas tomēr būtu pārāk... pārāk... tur vajaga citādas dūšas un skaistāka rok raksta. — Kad jau gāju Smiltenes tirdzniecības skolā, skolnieku vakarā tika izrādīts Sprīdīša pirmais tēlojums, resp. — pirmā aina — tikai tā, joniecīgā skatuvīte neļāva uzvest visu lugu. Man vajadzēja izstrādāt mazu referātiņu par Sprīdīti un par Annu Brigaderi, kas nolasīts tomēr netika. Atceros, meitenes man jautāja (un arī es pats tiku par to domājis), kas esot lugā tēlotā Lienīte, kāda rada viņa Sprīdītim? Kad pēc gadiem jautāju par to pašai autorei, arī viņa noteikti neatbildēja: „Lienīte? Nu, kas nu viņa tāda būs... tāpat — mājas meitene.” — Šāda zināma neskaidrība raksturīga dažā Brigaderes lugā. Piem., komēdijā Pie latviešu miljonāra paliek nezināms, kādēļ miljonārs nav varējis apprecēt Anša māti, kādēļ viņš tik vēlu atzīst Ansi par savu dēlu.

1914. gada vasarā pie manis ciemojās Linards Laicēns — rakstnieks, kas Annai Brigaderi bija labs draugs, rakstnieks, kam viņa savā pirmajā dzejoļu krājumā veltījusi izjustu dzejoli Ar ziedošu zaru. Dažreiz aiznesu uz pastu

starp citām Laicēna vēstulēm arī tādas, kur uz aploksnēs: Ļoti cienījamai Annai Brigader jaunkundzei. Reiz palūdzu Laicēnam, lai vēstulē pasveicina dzejnieci arī no manis. Laicēns tā darīja, un dzejniece, Laicēnam atbildot, par tiem sveicieniem pateicās. Tā bija, tā sakot, mana pirmā personīgā saskare ar Annu Brigaderi.

1916. gada rudenī, kad es jau biju strēlnieks latvju rezerves bataljonā, bet rakstniece bēgļu gaitās dzīvoja Maskavā, viņa gatavojās sastādīt Valtera un Rapas izdodamo Daugavas kalendāru. Šim izdevumam Laicēns aizsūtīja manu stāstu Naktsmājas Bērslapos, gabaliņu, kas nekur īsti nevarēja atrast vietu. Arī Anna Brigadere to neuzņēma, pa daļai it kā tādēļ, ka mans vārds vēl neesot pazīstams, bet viņa kalendāra pirmā gadā gribot ievietot tikai pazīstamu autoru darbus. Sirds man nosāpējās, ka taisni Brigadere mani atraida, bet šīs sāpes drīz rima, jo kaņavīra dzīvē jau bija citādu sūrumu pa pilnam.

*

1919. gada pavasarī biju Rīgā — ne īsti kareivis, ne īsti civilais. Baigi šausmu mēneši Rīgai bija pārciesti, bet sākās citas varas gādātas smagas dienas. Mana nākotne bija kā miglā, bet biju taču jauns, ņēmu no Rīgas visu, ko viņa tai laikā spēja man dot, galvenā kārtā meklēju pazīšanos ar vecākajiem kolēģām. Nu jau mans vārds bija mazliet vairāk pazīstams, nu varēju arī Annu Brigaderi apmeklēt. Antons Austrīņš pastāstīja adresi, un skaistā saules pārpilnā Debesbraukšanas dienā stāvēju pie staltā nama Brīvības (toreiz Aleksandra) un Lāčplēša (toreiz vēl Romanova) ielas stūrī. Kāpu augšup. Kāpnēs pretī nāca diža dāma, īsi paskatīdamās manī. Ak, vai tā nebija... jā, ģīmetnē redzēta... tā taču bija viņa! Bet ja tā viņa, tad taču es viņu nesastapšu.

Jāpārlicinās tomēr. Uz kāpu pašā augšā. Piezvanīju. Atvēra patukla kalpone labsirdīgu seju. Vai Brigader jaun kundze mājās? Nē, rakstniece nupat esot aizgājusi, bet pēc kādas pusstundas būšot atpakaļ. Es nokāpu zemē, staigāju tādu laiku pa ļaudīgajām ielām, griezos atpakaļ. Jā, nu rakstniece bija mājās. Viņa saņēma mani tādā vienkāršā un istā laipnībā, ka izgaisa visa mana neveiklība, un mēs sarunājāmies dzīvi un brīvi. Runājām par pārdzīvoto un pašlaik pārdzīvojamo laikmetu. Dzejniece skuma par lielajiem asiņu upuriem, kas tautai nesami, bet izteica arī cerības. Apjautājos, vai viņa ko rakstījusi pa šiem mēnešiem. Nē, nav bijis iespējams. Iemācījusies gan angļu valodu. Nezin kā runa novirzījās uz jaunajiem ekspresioniskā virziena latvju gleznotājiem. „Iedomājieties, viņi neatzīst Purvīti!” rakstniece sašutumā izsaucās. — Izvilku no kabatas dažus dzejoļus, pasniedzu: varbūt varētu lietot Daugavas kalendārā? Piebildu, ka agri gan es gādāju rakstus kalendāram, jo vēl tikai pavasaris. — Dzejoļus pieņēma bez iebildumiem, tas nekas, ka laikus iesniegti, labi, ka jēl šie dzejoliši viņai jau rokās; es nemaz nezinot, cik kalendāram grūti sagādāt manuskriptus. Vienojāmies, ka man jāraksta arī neliela apcerīte par Saulieti, viņa 50. dzimšanas dienu atzīmējot. Saulietim vajagot veltīt uzmanību, kreisie savā laikā viņam tik nejauki uzbrukuši. Iedrošinājos ieminēties, ka viņai pašai laikam arī būs goda diena: dažos izdevumos Brigaderes dzimšanas gads bija uzrādīts 1869. „Nē, nē, man šogad nav, tas dzimšanas gads ir nepareizs,” rakstniece ātri noteica, un es, protams, nedrīkstēju neko vairāk vaicāt. No blakus istabas iznāca J. Rapa, un dzejniece mani ar viņu iepazīstināja. Gāju savā dzīvoklī iepriecināts un laimīgs.

Rudenī, pārnācis pilnīgi Rīgas dzīvē, apmeklēju rakst-

nieci atkal. Runājām par bermontiešu uzbrukumu, par Rīgas atbrīvošanu. Anna Brigadere bija sašutusi, ka Tautas padomes deputāts Dēķens izteicies: mēs esot bermontiešus uzvarējuši bez Dieva, neviens neesot Dievu lūdzis. „Kā nu Dēķens var teikt, ka neviens nav Dievu lūdzis!” dzejniece izsaucās. „Es pati lūdzu.” Un tad viņa stāstīja, pašā viskri-tiskākā Rīgas likteņa naktī, kad licies, ka bermontieši iebruks, viņa griezusies pie Dieva izmisīgi dedzīgā lūgšanā. Pret rītu zinājusi: mēs būsīm glābti, Rīgu noturēs. — Stāstīja par trīscēlienu drāmu Ilga, ko patlaban rakstot. Šis darbs viņai pašai esot ļoti tuvs.

Ziemā rakstnieci apciemojot, runājām par teātri. Abi mēs apbrīnojām Ludmilas Špilberģes talantu, ko Brigadere apzīmēja saulaini dzidru. Savu Ilgu viņa gribētu uzticēt vienīgi šai tēlotājai. „Un ir vēl tāda jauna aktrise Anta Klinte. Vai jūs viņu ievērojāt?” dzejniece jautāja. „Vai redzējāt, cik jauka viņa bija jaunās meitenes lomā Bjernsona lugā Kad jaunais vīns zied? Te nu skaidri redzams: tas ir talants.” — Pavasarī Ilga iznāca grāmatā, ko rakst-niece man iedāvināja ar ieraksta veltījumu. Laimīgs turēju rokās šo ļoti vienkārši izdoto grāmatiņu dzeltensarkanos vākos.

1920. gada rudenī Nacionālais teātris gatavoja Ilgas pirm-izrādi. Titullomai autore bija dabūjusi savu iemīlēto tēlo-tāju, lai gan kritika (un arī teātra cilvēki) toreiz domāja, ka Špilberģe var tēlot vienīgi jautrās un dzirkstīgi jocīgās lomas. Aktiepi nāca mēģināties arī rakstnieces dzīvoklī, un viņa stāstīja: te nu esot interesanti vērot tēlotājus nevien lomās, bet pašus kā cilvēkus. Nebija apmierināta ar V. Seg-liņu Grantā lomā, tāpat J. Ozolu-Heinu Kronā lomā, kas bijis pārāk teātrāli patētisks. — Ilgu iestudēja režisors A.

Mierlauks, tai pašā laikā sagatavodams arī liela stila lugu — Raiņa Jāzepu un viņa brāļus. Tuvojās Ilgas pirmizrāde. Reiz satiku rakstnieci pie teātra; viņa gribēja Mierlauku „noķert aiz svārku stūra” un viņam kaut ko aizrādīt par savu lugu. „Bet vai nu Mierlauka kungam būs vaļas par mani domāt,” viņa smīnot nopūtās, „viņš jau tagad aizņemts ar lielām lietām.” Un viņa izteica bažas, vai viņas Ilga vairs kādu interesēsot, kad sāksot rādīt Jāzepu. Šīs bažas bija veltīgas; tai laikā latvju teātra publikā vēl bija inteligents gars, un cienītāju gan Jāzepam, gan Ilgai radās pa pilnam. — Pirmizrāde tomēr sevišķi laimīgi neizdevās. Špīlberģe nebija īsti vesela; turklāt šo tēlotāju mazliet „izsita no slie-dēm” elektrības nefunkcionēšana vajadzīgā brīdī pēdējā cēlienā. Nebija īsti vesels arī V. Švarcs, kas citādi profesora Zendborga lomai kā radīts. Visspožāk, varbūt, lomu veica otra Annas Brigaderes iemīļotā jaunā aktrise A. Klinte, tēlojot vieglo velnēnu Viliju. — Kā jau minēju, Ilga atrada dzīvu atbalsi — un ir zināma daža laba inteligenta latviete, kuŗai šķita: es arī esmu tāda Ilga.

Šai pašā rudenī Brigadere mani, tomēr vēl jaunu rakstnieku, aicināja rakstīt Daugavas kalendāram pagājušā gada literātūras pārskatu. Tas iznāca pārāk īss, un mani spriedumi par rakstniekiem un atsevišķiem viņu darbiem bieži vien pārāk maz motivēti. Nebiju pats apmierināts, varbūt apmierināta nebija arī kalendāra vadītāja, lai gan neiebilda itin nekā. Pēc tam es šādu literāru pārskatu kalendāram, kas bija pārdēvēts par Daugavas Gada grāmatu, rakstīju tikai pēc 9 gadiem, 1929. gadā. Nākošā 1930. gadā ne par ko negribēju šo darbu darīt, bet redaktore bija citās domās: jāievērojot labas tradīcijas; tradīcija esot, ka gada grāmata ik gadus šādu pārskatu sniedz; tradīcijai vajagot būt, ka šo

pārskatu ik gadus rakstot viens un tas pats autors; rakstījis esot viens un otrs, bet tagad pārskats jādodot vienmēr man. Kad es vēl negribēju, rakstniece sadusmota sauca: „Ja jūs nerakstāt to pārskatu, es atsakos Gada grāmatu rediģēt!” Tad nu sniedzu pārskatu 4 gadus no vietas. Patīkams šis darbs nebija; vajadzēja izlasīt daudz grāmatu, arī neinteresantu, pat pretīgu, lai uzrakstītu par katru caurmērā 8—10 rindas — bieži pat mazāk. Turklāt ar maniem spriedumiem viens otrs nebija apmierināts, ieguvu ienaidniekus; par tādiem kļuva pat daži, kas līdz tam bija tuvi draugi. — Vispār rakstniecei ik gadus bija zināmas grūtības, kamēr sadabūju Gada grāmatai vajadzīgos manuskriptus; tos sāka vākt jau laikus. Dažreiz viņa pus pa jokam solījās man atstāt Gada grāmatu pēc nāves, norakstīt testamentā kā mantojumu; lai tad raujoties es. Nu — tādu novēlējumu mīļā dzejniece gan neatstāja, un pēc viņas aiziešanas kalendārs nokļuva J. Grīna, beidzot Z. Mauriņas vadībā. Nelaiķes papīrus pārcilājot, atradu gan citu lapiņu: „Vēlos, lai pēc manas nāves manus rakstus kārto un rediģē Pēteris Ērmanis.”

Bet jāatgriežas pie 1921. gada, kad dzejniece klusi priecīgi man paziņoja: topot pēc ilgāka starplaika atkal jauna pasaku luga par sērdienīti Maiju un mātesmeitu Paiju. Grāmatā šī jaunā un jaukā pasaka iznāca uz rudens pusi, bet uz Nacionālā teātra skatuves parādījās tikai 1922. g. rudenī, skaistajā Jāņa Kugas dekoratīvajā tērpā. Īpaši L. Špilberģe te darija brīnumus Paijas lomā, pilnā spožumā atvērda savā talanta jautro pusi. — 1921. gada rudenī sākās gatavošanās uz Annas Brigaderes 25 gadu literārās darbības jubilejas svinībām, kam bija jānotiek nākošā gada janvāra sākumā. Valtera un Rapas apgāds bija nodomājis uz Zie-

mas svētkiem izlaist dzejnieces otro dzejoļu grāmatu, dziļas tautas mīlestības un pārdzīvotā likteņa laikmeta kvelmes piesātināto Paisumu. J. Rapa mani aicināja šai grāmatai dot nelielu ievadu, kur būtu raksturota dzejnieces māksla, dzejnieces īpatnība. Īsajā rakstiņā gribēju „celt gaismā” vai katru Brigaderes darbu, un tā iznāca pārāk daudz uzskaitījumu, daudz nomenklatūras, bet nebija ne analīzes, ne sirsnīgākas valgmes. Nebija labi, bet nebija arī vairs laika uzrakstīt ko labāku. Nodevu rakstiņu, kāds jau nu bija. Kad pēc dažām dienām aizgāju pie rakstnieces, viņa pati bija iznākusi mani ielaist, satvēra abām rokām manējo un, asārām acīs, klusi iesaucās: „Ērmani, mīlais draugs!” Nodomāju: cik maz tev bijis īstas atzinības, ja pat tik vāja tavu darbu apcerīte tevi tā var aizkustināt! Un apņēmos sevī: jāraksta plašāks, rūpīgāks darbs par Annu Brigaderi.

Pienāca jubilejas diena, 10. janvāris. Svinībās Nacionālā teātrī sanāca daudz ļaužu. Vispirms īsu, kodolīgu referātu nolasīja Paula Jēger-Freimane, jaunā kritiķe, ar ko biju jau, kādreiz Brigaderi apmeklēdams, iepazinies. Sajutu skaudību: lūk, tādu man vajadzēja rakstīt ievadu Paisumam! (Jāpiemin: Jēger-Freimane pirmā rakstnieces vārdu rakstīja un izrunāja Brigadere, ne Brigader — bez galotnes — kā līdz tam.) Tad izrādīja viencēlienu Mazā māja ar Jūliju Skaidrīti Strautmaņa kundzes lomā. Tad nāca apsveikumi: runāja daudzi cilvēki un balvu pasniedzēji, rakstniece visu laiku stāvēja uz skatuves un smaidīja. (Vēlāk kāda cita rakstniece apbrīvoja Brigaderes skaisto smaidu tai vakarā.) Dr. Cēsniņa tai vakarā arī paziņoja Annai Brigaderei par piešķirto tautas balvu — Sprīdīšiem. Beigās rakstniece visiem pateicās īsi, bet sirsnīgā aizgrābtībā. — Vēlāk stāstīja: cik lielu psihisku piepūli un pēc tam pat kā

morāliskas pagiras liekot panest šādas svinības! Bet laimīga bija starp citu par to, ka viņu tai dienā atcerējies arī kādreizējais draugs Līnards Laicēns, ko literārās un it īpaši politiskās gaitas aizvedušas ļoti tālu no Brigaderes. Atsūtījis mazu zīmīti: Domāju par Jums šodien. „Jā, tā viņš tur ierakstījis,” rakstniece vēl atkārtoja, skumji smaidīdama.

Maijas un Paijas pirmizrāde Nacionālā teātrī, kā minēju, tik ātri nevarēja notikt. Uz rakstnieces jubileju šis teātris rādīja krievu cara cenzūras izrādēm aizliegto Ausmu. Tā arī tad nu iznāca pirmizrāde. Galvenajā vīriešu lomā režisors (laikam Kr. Linde) autorei gribēja ieteikt kādu nesen no krieviem uz latviešu skatuvi pārnākušu aktieri E. Feldmani, sacīdams: „Tas ir tāds pašpuika, tas Robertu labi nospēlēs...” — „Bet Roberts nav pašpuika,” autore pasvītroti pateikusi, un tad šī loma piešķirta J. Ģermanim. Atceros, Ģermanis šai lomā tiešām bija raksturīgs — īpaši skatā, kur viņš pirmo reizi ierodas pie Maijas ciemā un, uz brīdi viens atstāts, staigā pa istabu, rokas bikšu kabatās sabāzīs, viegli šūpodamies, paklusām svilpodams; apskata smīnēdams reliģiskā satura bildes pie sienas. Arī L. Špīlberģe, Maiju tēlodama, bija vēl istāka nekā agrāk Ilgas lomā.

*

Visus šos gadus, kamēr rakstnieci personīgi pazinu, gāju pie viņas ciemā — pirmajā laikā diezgan bieži. Kad piezvanīju, ielaida kāda no rakstnieces brāļa Jāņa Brigadera kalpotājām. Tādas ielaidējas bija divas. Pirmā vecāka, labsirdīga, kas mani saņēma pašā pirmajā apciemojumā — Kristīnes prototips (Kvēlošā lokā). Vēlāk bija arī otra — jaunāka, glīta meiča B. Sākumā bijusi ļoti kreisi noskaņota. Kad kādās vēlēšanās pati kreisākā liste aiz pārpratuma (līdz ar vēl dažām citām) no iecirkņa atnesta tikai dienu

vēlāk, meiča, „savu” listi tūliņ nesaņemdama, uztraukusies: ar nodomu viņai neesot izsniegts vienīgi īstais darba ļaužu kandidātu saraksts. Pamazām meiča, laikam gan rakstnieces ietekmē, no saviem kreisajiem uzskatiem attālinājusies. Runājoties viņas abas Annu Brigaderi dēvēja par rakstniecīti. Izturējās abas kalpotājas pret „rakstniecīti” ļoti brīvi un sirsnīgi, un no viņu kundzes, t. i. rakstnieces, puses nebija manāma ne mazākā kundziskuma ēna.

Jāsaka taču arī, ka Anna Brigadere mitinājās pie sava brāļa un svainienes. Lai nokļūtu rakstnieces istabā, bija jāiziet cauri vairākām citām istabām, kur dažreiz varēja redzēt Jāņa Brigadera un Maijas Brigaderes staltos cienīgos stāvus un sirmās galvas. Beidzot apmeklētājs tika rakstnieces latviski un gaumīgi iekārtotā mītnē. Annas Brigaderes mūža beidzamos 10—12 gados, kad rakstnieces slava un cieņa augtin auga, viņai dažādu ciemiņu nebija trūkums. Nāca visādu padomu lūgdami, nāca visādās vajadzībās, un rakstniece izlīdzēja, cik un kā jau nu spēja. Dažam labam viņa aizdeva naudu spiedīgā brīdī — arī šo rindiņu rakstītājam.

Rakstnieces istaba man neaizmirstama it īpaši to daudzo un jauko sarunu dēļ, kas mums tur ritēja. Labprāt Anna Brigadere runāja par bērniem, labprāt klausījās, kad kāds par bērniem stāstīja. Kad sākās valodas par bērniem, rakstnieces seja kļuva aizvien mīlīgāka, smaids plētās plašāks un staroja aizvien gaišāks. Klausoties par kāda bērna raksturīgu vai jocīgu teicienu, vai izdarību, viņa varēja smieties līdz asarām no visas sirds, smieties locīdamās. To novēroju, kad stāstīju viņai par saviem bērniem, to gadījās novērot arī, kad citi vecāki runāja par saviem. — Dzirdēju, cik maigi mīļi rakstniece runāja ar kādu mazu radu meitiņu,

kas pie viņas ciemojās; šīs meitenītes foto uzņēmums karājās rakstnieces istabā pie sienas.

Bet bērnu neprātīgu lutināšanu, bērnu izlaišanu rakstniece nevarēja ciest. Stāstīja par savu radu zēnu laukos, kam iedāvināta pātadziņa, un vectēvs tik skubina vien: uzšauj, uzšauj! Nu no puikas pātadziņas nebijis glābiņa vairs ne mājkustoņiem, ne putniem, ne cilvēkiem. Kad atbraukusi rakstniece, zēns arī viņai uzbrucis, bet viņa tam bez vārda runāšanas noņēmusi pātadziņu un salauzusi. Šis notikums ar zēnu pamatā kādam no Brigaderes pašiem beidzamiem stāstiem Vernītis un pātadziņa. Annai Brigaderei nepatika, ka bērnu spalvas mēģinājumiņus vecāki vai citi lielie uzskatīja par nopietni ņemamiem literāriem darbiem. Reiz viņa stāstīja par ne visai inteligēntiem apmeklētājiem; tēvs un māte sajūsmā un priekā nevarējuši vien nostāstīt, cik daudz viņu mazais puisēns jau uzrakstījis; teikuši rakstniecei: „Jūs jau ar bērna gados uzrakstījāt to lielo grāmatu par Anneli.” (Tā tad šie ļaudis domājuši, ka Anneles stāsts rakstīts tai pašā laikā, kad piedzīvots!) Nesīšot sava puikas darbus rakstniecei un tad norunāšot, kur un kā tos nodrukāt. Rakstniece uz to: „Jūsu dēliņš taču neraksta vien, viņš taisa arī tiltiņus; bet vai jūs staigājat pa tiem? Viņš ceļ arī mājiņas; bet vai jūs ejat dzīvot tais mājiņās?”

Ieradās pie Annas Brigaderes arī jaunieši, lūdza gudru padomu. Reizēm rakstniece saņēma arī jauniešu vēstules. 1930. vai 1931. gadā rādīja kādas provinces ģimnazijas audzēknes vēstuli. Tā bija izjūtā patiesa, inteligenta, bez liekiem liriskiem izplūdumiem, kaut vietām ne visai skaidri pauda, ko rakstītāja jūt un vēlas. Jaunā meiča arī pati vairākkārt atzinās, ka tas, ko viņa izteikusi, tomēr nav gluži tas, ko viņa gribētu sacīt. Viņa meklēja patiesību, viņa

nesaprata, kādēļ cilvēku darbi tik maz atbilst viņu izrunātiem vārdiem u. t. t. Brigadere gan kaut ko neapmierināti teica par jaunatni, kas neprotot un nespējot atrast īsto ceļu, bet piebilda: tā ir intelīgenta meitene, tai jāatbild. Vēlāk par šo meiteni netikām runājuši. Ko rakstniece viņai aizrakstīja? Lai nu kā — šī meiča aizgāja pavisam citus ceļus, nekā viņai būtu novēlējusi Anna Brigadere. Viņa studēja Rīgā, piedalījās nelegālā organizācijā, nokļuva cietumā un 1940./41. gadā, darbodamās literatūras un teātra kritikā, bija cietākā, fanātiskākā, konsekvētākā savā ieturētā līnijā. Vai nemaldīgā patiesība viņai nu būtu atrasta?

Protams, Annai Brigaderei allaž tuvu gāja pie sirds viss, kas skar tautu. Runājot par to, ka vietējie vācieši kļūst aizvien aktīvāki, ka viņu rīcība attiekmē pret mūsu valsti, kuŗas pilsoņi viņi skaitās, top izaicinošāka, rakstniece sarūgtinājumā sacīja: „Viņiem nevar uzticēties. Viņi mums nekad nepiedos, ka esam kļuvuši patstāvīgi.” Sevišķā sašutumā viņa sirdijās par dažu mūsu politiķu un baznīcas vadītāju nostāju Māŗas baznīcas lietā. Visvairāk gan iznāca sarunāties par literatūru. Šad tad viņa šo to teica arī par glezniecību. Purvītis un Rozentāls, mūsu glezniecības klasiķi, viņai tikpat augsti cienījami kā rakstniecības klasiķi Poruks un Blaumanis. Purvītis — vairāk Poruka nozīmē, personīgi labi pazītajam Rozentālam kaut kas no tās tuvības, ko rakstniece izjuta pret Blaumani — protams, ne gluži tādā nozīmē. Bet augsti Anna Brigadere vērtēja arī modernā virziena gleznotāju Jāzepu Grosvaldu, arī personīgu draugu. Viņa agrā nāve atkal viens no tiem zaudējumiem, kuŗu dzejniecei grūti bija pārsāpēt. Ar talantu un personības spilgtumu saistīja arī Niklāvs Strunke, tai laikā vai pats krasākais modernists. „Viņš arī tāds Grants” (t. i. drā-

mas Ilga varonis), reiz rakstniece smiedamās teica par Strunki.

Diezgan bieži Annu Brigaderi apciemoja savā dzīvē ultrā īpatnais gleznotājs Voldemārs Irbe, kas arī kļuvis kaŗa upuris. „Brālis un svainiene reizēm gan baŗas, ka es viņu laiŗu istabā, bet man tieŗām tik ar to Irbīti runāties,” stāstīja rakstniece.

Kā teicu, daudz runājam par rakstniecību. Reizēm arī par cittautieŗiem, īpaŗi par ziemeļniekiem. — Henriku Ibseņu Brigadere atzina par lielāko drāmas tehnikas meistaru (pārāku pat par Œkspīru) un dziļāko psihologu. Psihologijas smalkumā, izjūtu niansēs mūsu rakstniecei apbrīnojams bija rudenīgi skumjais dānis Hermanis Bangs. Par slaveno zviedru Strindbergu Brigadere stāstīja: sēdējusi pie kamīna vai krāsns un lasījusi Strindberga pazīstamo viencēlienu Komtese Jūlija; Œis darbs tā sakaitinājis, licies tik riebīgs, ka iesviedusi grāmatu turpat ugunī. Bet Œi paŗa autora darbi ar vēsturiskiem siŗetiem kļuvuŗi daudz tuvāki. — Brigadere mani iepazīstināja ar tieŗām jauko rakstnieku islandieti Gunarsonu, dodama lasīt Œi autora intereŗanto autobiografiskās triloģijas vidus daļu Nakts un sapnis. Viņa mani iepazīstināja arī ar Œveices klasiŗa K. F. Meijera mākslinieciski augstvērtīgajām novelēm; līdz tam pazīnu tikai daŗus M. darbus saistītā valodā. Nāk atmiņā te Œāds sīkumiņŗ: Meijera noveles uz mani atstāja tādu iespaidu, ka es rakstniecei teicu: gribu tās iegādāties arī pats; tad nu rakstniece, radusi taupīgi dzīvot, brīnījās, kāpēc es gribu iegādāties jau lasītas grāmatas, kāpēc vispār pirkt daļlitterāŗūras darbus, ja tos var dabūt lasīt tāpat...

Viņa lasīja diezgan daudz, ņemdama visādas grāmatas no J. Rapas. Reiz īgnā nesapratnē stāstīja par kādu vācu eks-

presionisku, tiešām dīvainu lugu — neatceros, kāda autora — kuŗas varone beigās izteikusies: viņa gribot „in Dirnen-ehre sterben”. „Dirnenehre! Kas tas šai par Dirnenehre!” rakstniece izsaucās. — Reiz viņa man jautāja: „Jūs vairāk pa tiem teātriem staigājat, ko esat redzējis?” Es starp citu stāstīju par Dailes teātrī skatīto Žantijona drāmu Maja (to rādīja Emīlijas Viestures jubilejas vai benefices izrādē — lugas izvēle, cik zinu, pret šīs mākslinieces gribu). Lugas darbība risinājās Marseļā vai citā ostas pilsētā, un prieka nama iemītniecēm autors piešķīris žēlsirdīgo māsu rūpīgo maigumu un gandrīz vai reliģisku priesterieņu svētumu; jūrnieki un citi viesi viņām sūdz savas dziļākās bēdas, viņas tos mierina, rūpējas par viņiem etc. Vismaz — tas no šīs lugas man bija iespaidies atmiņā. Rakstniece noklausījās un ar manāmu sašutumu sacīja: „Tādu lugu var uzrakstīt tikai vīrieti!”

*

Visvairāk runājām par latviešu rakstniekiem. Kā minēju, visaugstāk rakstniece vērtēja Poruku un Blaumani. visdziļāk cienīja viņus. Ar Poruku nebija izdevies iepazīties, bet ar Blaumani vienoja tuva personīga draudzība. Kad Blaumaņa kopotos rakstos iznāca viņa vēstules, Anna Brigadere līdz asarām aizkustināta runāja par to lielo draudzības spēku, ko Blaumanis izdalījis visapkārt, tik maz saņemdam pretī, tik bieži vientuļš juzdamies un sāpināts. Kad iznāca grāmatiņa, kuŗā Blaumaņa un Niedras sarakstīšanās, Niedra tur savā aukstajā analitiķa prātā raksturoja Blaumani kā sievišķas dabas vīrieti, viegli apvainojamu, aizdomīgu, pārāk mīkstsirdīgu u. t. t. Brigadere sašutusi teica: „Viņi, tie abi pašpuikas (t. i. Niedra un Emīls Melngailis), Blaumani nemaz īsti nesaprata, tikai izmantoja un sāpināja.

Un nu Niedra ņemas gudri spriest: tā un tā . . ." — Bet kad mūsu toreizējā valdība aizliedza Niedram iebraukt Latvijā, lai nokļūtu uz meitas bērēm, Brigadere bija sarūgtināta. Lai Niedra ko darījis, viņš ir liels rakstnieks, Līduma dūmu un Zemnieka dēla autors.

Dziļā atzinībā Brigadere izteicās par Kārli Štrālu, īpaši viņa reliģisko sonetu vainagu pieminēdama. Tāpat par dažiem K. Jēkabsona reliģiskiem dzejoļiem teica: tie ir kā psalmi. Bet par šo dzejnieku bija arī daudz jautra ko stāstīt — gan Brigaderei pašai, gan J. Rapam, pie kā Jēkabsons laiku laikiem nācis ar visādiem fantastiskiem projektiem.

Sirsniņš draugs dzejniecei bija Štrāla un Jēkabsona laika biedrs Augusts Baltpurviņš, kas vēstulēs tik jauki un smalkjūtīgi raksturojis Brigaderes pirmo dzejoļu grāmatu un drāmu Ilga. Tai laikā, kad Annu Brigaderi pazinu, viņš gan reti vien apciemoja rakstnieci, jo bija latviešu valodas skolotājs tādā vai citā provinces vidusskolā. Bet reizēm šis platoniskais sieviešu mīlētājs un pielūdzējs ieradies tomēr un sajūsmināts stāstījis par dažu ļoti jaunu meiču. Par šādām meičām runādams, Baltpurviņš lietojis vārdu sieviete, bet rakstniece aizrādījusi: „Nesakiet taču: sieviete, sakiet: skuķis!” — Šad tad atnāca J. Ziemeļnieks, gan Jaunāko Ziņu redakcijas uzdevumā, gan tāpat, un allaž bija smalkjūtīgs un delikāts, pakalpīgs. Ziemeļnieku Brigadere dēvēja par latviešu Heini, kam es īsti nevarēju piekrist. Pretēji savā sajūsmā par sievieti allaž laimīgajam Baltpurviņam, dzejniece Ziemeļnieku raksturoja nelaimīgu, neapmierinātu, mūžam alkstošu mīlētāju.

Tai rakstnieku audzē, kas kļuva pazīstama tūliņ pēc pirmā pasaules kara, Anna Brigadere visaugstāk gan vērtēja Jāņa Ezeriņa talantu. Ja gadījās iegūt Daugavas Gada grāmatai

kādu Ezeriņa noveli, rakstniece bija laimīga. Kad kļuva zināms, ka uz Ezeriņa izveseļošanas nav nekādu cerību, dzejniece satriekta rakstīja man: vai tas tiešām varētu būt, ka šim mīļajam cilvēkam un rakstniekam jāaiziet?! Cieņā rakstniece minēja toreiz jauno, idejiski viņai dažā ziņā tuvo Richardu Rudzīti, par ko izteicās: tas viņai šķietot radniecīgs viņas tēlotiem ideāļajiem vīriešiem. Pārrunājām vienu otru lasītu latviešu romānu. Ironiski rakstniece izteicās par Kārļa Ieviņa romāna Cīņa ar sievieti ideāli domāto, ļoti tikumisko varoni: īstenībā tas tikai pašmīļīgs sieviešu izspiegotājs. — Kāda cita autora — Pāvila Roziša romāna Uguns ceļi varone jautājusi savam iemīlētam: vai tu varētu manis dēļ nošaut cilvēku? „Un tā jautā tā, ko rakstnieks domājis labu, dziļi sievišķīgu!” Anna Brigadere brīnījās.

Pret mana paša darbiem rakstniece izturējās saudzīgi, pat pārāk saudzīgi. Neatceros, ka viņa kādreiz būtu mani kritizējusi vai aizrādījusi uz kādu formas nepilnību vai izteiksmes kļūdu. 1921. g. pavasarī man Latvijas Vēstnesī bija neliela poēma Vecie saimnieki. Par to saņēmu diezgan augstu honorāru, un kāds no avīzes izdevējiem par to „krajījis galvu” un piebildis: tai gabalā taču neesot ne skriptiņas dzejas. Anna Brigadere turpretī steidzās man rakstīt uz laukiem: „Lasīju Jūsu satricinoši skaisto poēmu.” Man šai lietā varbūt pašam nav viegli spriest. Gandrīz liekas, ka taisnība vairāk sveras tā avīzes izdevēja pusē. Bet, kas jau rakstniecei patika, tas patika no sirds. Patika viņai arī mana stāstu grāmatiņa Lietuvēna laikā. Par šai grāmatiņā (un arī citur) ievietotiem stāstiem rakstniece izsacījās: jūsu stāsti ir kā lugu piektie cēlieni. Var jau būt, ka viņa ar to man smalkjūtīgi aizrādīja: tie ir tikai piektie cēlieni, augstākais kāpinājums, katastrofa, bet iepriekšējie „cēlieni”,

t. i. viss, kas rāda nokļūšanu līdz šim kāpinājumam, viss, kas noskaidrotu, kā attīstās notikumi līdz katastrofai — palicis nerakstīts, netēlots. — Kad runāju rakstniecei par savu stāstu iespējamo neticamību vai pārspīlētību, viņa teica: taisni dzīvē jau notiekot pašas brīnumīgākās, šķietami neticamākās, „trakākās” lietas, rakstniekam tikai vajagot prast visu apgaismot, iedziļināties, ticami notēlot. Lai nu kā — atkal un atkal Anna Brigadere mani skubināja rakstīt stāstus: „Jums taču labi izdodas.”

Īpaši tuva dzejniecei bija dažu manu stāstiņu mistiskā pieskaņa. Stāstīja: kādā vakarā lūgta ko nolasīt; pašai acumirkli nav bijas itin nekā; lasījusi tad manu stāstiņu Svešinieks un naidīgie. Pēc tam dažs klausītājs, neielāgojis, ka lasīts cita autora darbs, slavējis: mākat gan jūs visu tik skaisti izrakstīt... — Manā stāstā Pumpurkalnu Annas piemiņa, ko iesniedzu Daugavas Gada grāmatai, beigās vecs vīrs, izdzirdis par visu mūžu mīlētās sievietes nāvi, kavējas atmiņās un beidz ar izmisuma izsaucienu. Rakstniece vēlējās: varbūt varētu stāstiņu nobeigt tā, lai šis vīrs jūt aizgājējas klātieni, kas remdē viņa sāpes; varbūt pat redz nelaiķi. Vienojāmieš beidzot, ka labāk tomēr atstāt tāpat — bez šādām beigām.

Reizēm rakstniecei izteicu šaubas par savu dzeju, par sava uzņemtā ceļa pareizību vispār. Viņa vienmēr pūlējās šīs šaubas izgaisināt. Reiz rakstīja vēstulē apmēram tā: kā tad jūs īsti gribētu dzejot? Vai tā kā Žibelis un Naķelis? Šie divi viņai šķita — neņemos izspriest — taisni vai netaisni — tīri vai neīstuma un diletantisma ietvērumi. Šos un vēl dažus viņa dēvēja par „ķīniešu lakstīgalām”. Īpaši neciešams viņai bija drīz vien aplukušais Voldemārs Naķelis, kam bija pārāk meklēti īpata izteiksme.

*

Ne jau mani, vēl jaunu rakstnieku, vien māca šaubas par savu darbu, nozīmi un vērtību. Tās nikni mocīja arī tik nobriedušu mākslinieci, kāda bija pati Anna Brigadere. Atkal un atkal viņa sūdzējās par šaubām, kas viņai uzmācās, ik jaunu darbu radot: vai tā ir vien labi, kā es rakstu? Varbūt viss šis darbs nekur neder? Pati sevi viņa varēja tiesāt bargi, bet kritikas uzbrukumi sāpēja un dusmināja divkāršā sīvumā. Ir jau tā: pats spēj reizēm savu darbu jo asi nokritizēt, bet ja to pašu dara cits (dažkārt pat saudzīgāk), jālec vai no ādas. Kāpēc tas tā? Grūti atbildēt. Atceros, tā sev jautājis arī Strindbergs kādā autobiografiskā darbā un nav atradis īsto izskaidrotāju atbildi.

Reiz rakstniece rūgti sacīja: „Nesaprotu, kādēļ Latvijas Vēstnesī par Viktoru Eglīti raksta Dambergs, bet par mani kāds Juris Vidiņš?” Sudrabkalns, kas tai laikā vadīja Latvijas Vēstneša literāro daļu, arī atzina, ka Brigaderes strostēšanai Vidiņš vēl par zaļu, bet ko var darīt, kad kritika avīzē jau iekšā. Netiku šo recenziju lasījis, bet varu iedomāties, ka minētais Vidiņš, jau pēc dabas skeptiķis un paņirgātājs būdams, tai laikā vēl jauns, īpaši mīlēja pārsteigt un dižoties ar negatīviem spriedumiem un vainu meklējumiem. Bet Brigaderes Kvēlošā lokā epizodiski ievestais balamutīgā Māla draugs un domu biedrs Vidiņš, kas ir kritiķis, gan laikam savu uzvārdu ieguvis no bargā recenzenta. Apmēram tai pašā laikā dažs kritiķis uzbruka rakstniecei par īpatas reālas pasakas formā veidoto jauno lugu Sievu kaņi ar Belcebūlu. Nevar jau noliegt, ka luga nebūtu tendencioza; lugai bija noteikta pretalkoholiska tendence, bet noteikti mākslinieciskā formā ielikta. Atzinīgi lugu vērtēja Arturs Bērziņš un J. Grīns, pārējās atsauksmes gan nelabvēlīgas. Sudrabkalns ironizēja: nākamo lugu Brigadere gan rakstī-

šot par smēķēšanas kaitīgumu. „Kādēļ es nevarētu arī tādu lugu rakstīt, ja gribētu?” rakstniece piebilda, par šo recenziju runādama.

Jā, rosīgi turpinājās rakstnieces literārā darbība, īpaši drāmatiskā. Radās jaunas lugas: Hetēras mantojums (1923), jau pieminētie Sievu kaņi (1924) un tad 1925. gadā Brigadere uzrakstīja pat divas lugas: ētiski psiholoģiski dziļo Dievišķo seju un jautro, dzīvo Lielo lomu. Pirmo lugu rakstīt ierosinājušas pārdomas par sensenajām baumām, ka Kaudziņi neesot īstie Mērnieku laiku autori. Rakstniece nu iedomājusies cilvēku, kas tiešām laiž klajā cita sacerējumu kā savējo; tāds ir lugas varonis Zelmenis. Lugu Nacionālais teātris tūliņ negribēja rādīt; gan kādu citu reizi; esot pārāk literāriska. „Literāriska? Es nesaprotu... tas ar tagad tās modes vārds,” rakstniece nosūrojās. — Vispirms izrādīja Lielo lomu. Lugai pamatā kāda autore radnieka stāstījums par nomales pagastu, kur ne reizes nav spēlēts teātris; kad nu tas beidzot notiek, ceļas visādi satraukumi. Galveno sieviešu lomu, laimīgo līgaviņu, autore nodomājusi Špilberģei un atstāsta māksliniecei lugas saturu, par ko tā ļoti priecājas. („Kā viņa smējās, kā viņa smējās!” Brigadere stāstīja.) Bet Špilberģe saslīkst un viņai jābrauc uz Davosu veseloties. Līgaviņas Ances loma tiek Mildai Riekstiņai. Lugai liela piekrišana. 1926. gada rudenī arī Dievišķā seja tiek uz Nacionālā teātra skatuves. Autore bija apmierināta, ka galvenā, Zelmeņa, loma piešķirta Teodoram Lācim. Simpatiskais entuziasts un kritiķis Robs, kas saredz Zelmeņa talanta nespēku, dots tēlot Jānim Lejiņam, bet „savāds cilvēks tas Lejiņš”, rakstniece stāstīja; „viņš negrib tēlot kritiķi; ja Robs būtu tikai dzejnieks, tad gan.” Beidzot Lejiņš uzņēms šo lomu. Zelmeņa sievas un viņa noziedzī-

bas balstītājas dēmoniskās Jolantes lomā autore labprāt redzētu viesojamies Liliju Štengeli, bet neizdodas šo mākslinieci saistīt, un Jolanti tēlo Lilija Ērika. Bet Dievišķā seja ir vienīgā Brigaderes pēdējā laikmeta luga, ko man nav izdevies noskatīties, kādēļ par tās izrādi nav nekādu atmiņu.

Par savu pasaku lugu rakstīšanu dzejniece allaž ziņoja sirsnīgā priekā un, pasakas rakstot, pat nejaukās šaubas mocīja mazāk. 1926. gada rudenī pabeigta pasaka Lolitas brīnumputns, pasaka par diviem gudrajiem dēliem, trešo muļķi, ko rakstniece nodomājusi rakstīt jau sen, bet Rainis aizsteidzies priekšā ar Zelta zirgu. (Jāpiemin: Anna Brigadere kādreiz runāja par 90. gažos uz Rīgas Latviešu biedrības skatuves daudz rādīto Teodora Hāna diletantisko lugu Turaidas roze, izteicās: sižets ļoti labs, no tā varētu izveidot vērtīgu lugu; viņa reizēm domājot par šo vielu; bet arī te Rainis pasteidzās ar traģēdiju Mīla stiprāka par nāvi.) Lolitas brīnumputnu Nacionālais teātris izrādīja tai pašā sezonā uz pavasara pusi.

1927. gada beigas un viss 1928. gads Annai Brigaderei pāriet, rakstot romānu Kvēlošā lokā; tas nosaukts gan tikai par stāstu, bet rakstot aug un veidojas aizvien plašāks. 1928. gada sākumā Nacionālais teātris sniedz (mazliet pārstrādātu, stiliski nogludinātu) Brigaderes pirmā laikmeta drāmu Izredzētais, ko 1901. gadā anonīmu izrādīja Rīgas Latviešu biedrības teātris. Atceros, jaunajā inscenējumā autore sevišķi jūsmoja par vecmeistaru Mierlauku impresarija Raudas lomā. Labs bija arī galvenajā, Mineta, lomā Jānis Lejiņš. Mākslinieks iedāvināja rakstniecei savu foto uzņēmumu šai lomā; loma viņam ļoti pa prātam, esot arī sirdis lauzis to tēlodams...

*

Bija pienācis laiks pildīt sev pašam doto solījumu — uzrakstīt kaut ko plašāku par Annas Brigaderes dzīvi un darbiem — dot vismaz pirmo plašāko rakstnieces biogrāfiju. Ar Valtera un Rapas apgādu jau man bija norunāts. 1928. gada rudenī, pēc 5 gadu lauku dzīves, pārcēlos atkal Rīgā. Sāku darboties ap padomāto biogrāfiju, un rakstniece visur ļoti laipni nāca man pretī. Arī īsto dzimšanas gadu pateica, un tas bija 1861. (T. Zeiferts nobrīnījās: „Kas to būtu domājis, ka viņa tik veca! Vecāka par mani!”) Sākumā diezgan mulķīgi palāvos uz atmiņu un, dzejnieci apmeklējams, neko nepierakstīju no visa tā, ko viņa man stāstīja. Bet, mājās pārnākušam, jau dažs vērtīgs sākums bija aizmirsies — un turpmākajos apciemojumos jāņem palīgā papīrs un zīmulis. Tie bija jauki brīži, brīnišķīgi brīži, kad viņa, atmiņās kavēdamās, reizēm smaidīdama, stāstīja par savu dzīvi, bet es laimīgs klausījos un pierakstīju. Viņai bija mīksti laba balss un dzīvs stāstījums. Viss bija interesants — vai viņa stāstīja par bērnību, vai par dzīvi Jelgavā un Ventspilī, vai par audzinātājas gaitām Krievijā, vai par īpato mūzikas skaņu apņemto mājskolotājas būšanu Gēlinku namā, Rīgā, vai par ārzemju ceļojumu un pazīšanos ar Dr. A. Langmeseru u. t. t. Viss tas likās nevien interesants, bet arī kaut kā neizskaidrojami un saldi tuvs. Bija tik labi kā bērnībā, kad māte un viņas māsa kavējās atmiņās, vai arī, kad bija atnākusi viņu draudzene (ko es stāstā nosaucis par Pumpurkalnu Annu), un viņas trīs runājās par tālām un bieži man ne viscaur saprotamām, bet savādi pievilcīgām lietām, un es, neievērots, klausījos.

Bet 1929. gada sākumā radās pārtraukums manām gaitām. No Zviedrijas Rīgā iebrauca pazīstamais zviedru rakstnieks Tors Hedbergs, līdz tam latviešiem visvairāk pazīstams ar

savu tiešām interesanto stāstu par Jūdasi. Kādēļ isti Hedbergs Latviju apciemoja — nezinu, varbūt tam bija kāds sakars ar karalisko akadēmiju, ar iespējamību piešķirt Nobeļa prēmiju kādam latviešu rakstniekam? Tai laikā Nacionālais teātris iestudēja Hedberga drāmu Juhans Ulfšerns. Hedbergs mitinājās pie Brigaderiem, un rakstniece man teica: tagad būšot neizdevīgi nākt un turpināt darbu ar biogrāfiju; lai pagaidot, kāmēr aizbrauc viesis. Pēc savas lugas izrādes Hedbergs drīz aizbrauca, un es sāku atkal apmeklēt rakstnieci. Viņa stāstīja par viesi: Hedbergs iedāvinājis viņai savu jaunāko darbu, drāmu Rembranta dēls; brīnījies, ka viņa tik daudz uzrakstījusi (viņi abi viena vecuma); viņš gan esot samērā maz rakstījis, atzinies: „Ich liebe Musse.” — Turpinājās atkal jaukie stāstījumi, mana klausīšanās un pierakstīšana. Atmiņā tēlojās starp citiem kāds skaists aprīļa vakars; no rakstnieces istabas varēja iziet tādā kā verandiņā; krēslainas pavasara debesis ar vieglām zvaigznītēm klājās pār pazemo krievu baznīciņu lejā, tālāk pār staltiem namiem, bulvāra liepām, visu Rīgu. Bet pēc pavasara nāca vasara, es saslimu, dziedējos Ķemeros. Brigadere diezgan ātri aizbrauca uz Sprīdišiem, un nākošā rudenī un ziemā biogrāfijas rakstīšana kā apsika. Rudenī (1929) Brigadere pārveda Rīgā jaunu darbu — komēdiju Kad sievas spēkojas. Lugas vielu viņa domājusi jau krietni ilgi, atcerēdamās bērnībā no mātes dzirdētu gadījumu, kā rudzu laukā divas sievietes cīkstējušās vīrieša dēļ. Šis notikums nu bija pārceļams tagadnē. Sākumā rakstniece iecerēja drāmu ar ļoti traģiskām beigām. Mana stāstu grāmatīņa Lietuvēna laikā sākās ar stāstiņu Kāzu diena, par ko Brigadere izteicās: viņa vēlētos to drāmatizēt. Tā būtu tad luga par minēto sieviešu spēkošanos — un beigas tādas

kā manā stāstiņā; arī cilvēki būtu visumā tie paši. Bet šī stāstiņa drausmīgās beigas nu bija tik melodrāmiskas, ka dzejnieces mākslinieciskais instinkts neļāva darbam tādu iznākumu. Arī cilvēki ir gan apmēram tādos stāvokļos kā manā stāstiņā, bet veidoti daudz dzīvāk — un iznākuši arī citādi. Īpaši mana trauklā „kristalla meitiņa” (saimnieka meita) un Brigaderes ņiprā, dūšīgā, dzīves gudrā Sauspurvu Laila ir tepat vai pilnīgi pretstati. — Lugu izrādīja vispirms Nacionālais teātris, tad daudzas latvju skatuves, un lugai bija tāda pati piekrišana kā Lielajam lomam. Nacionālā teātrī autore priecājās par abu sāncenšu tēlotājām (A. Klinti un Špilbergi), bet it īpaši viņai patika divu komisku blakus lomu tēlotāji: Jānis Osis kā saldkārīgais pavecais saimnieks Bičulis un Kārlis Lagzdīņš kā ākstīgais puisis Ludis.

Apciemoju rakstnieci ne tikai biografisko materiālu dēļ. Diezgan bieži viņa man lasīja priekšā jaunos pašlaik rakstāmos darbus. Tā es dabūju noklausīties dažu nodaļu no grāmatām Dievs, daba, darbs un Skarbos vējos, nākošās jaunās lugas Šuvējas sapnis un Pastari, dzejoļus no cikla Pasaku pilsētā, vēl citus dzejoļus. Jauki bija, kad rakstniece, nosēdinājusi mani visai mīkstā krēslā, paņēma manuskriptu, uzlika acenes un sāka lasīt savā patīkamajā balsī. Bet, beigusi lasīt, viņa jautāja: „Nu, ko jūs sakāt? Kādas jūsu domas? Vai tā var rakstīt.” Un reizēm runāja par savām šaubām un bailēm. Es sacīju, ka ir labi, man patīk un — „kāpēc tā nevarētu rakstīt?” Bet viņa: „Jūs vienmēr tikai sakāt: labi! Tāds jūs esat. Bet vai jums nekā vairāk nav ko teikt?” Ko nu es daudz varēju teikt? Sevī es domāju: lasi vien, nejautā, viss taču ir labs; visur, no ik rindas runā tavs gars, tas tipiski brigaderiskais, kas man tik mīļš jau no bērnu dienām; es vispār maz gribu un varu kritizēt — un

tevi jau nepavisam nē; ja, prātu skubinādams un lauzīdams, sākšu spriedelēt, zudīs varbūt kas no tā burvīguma, kuņā šūpojos, tevī klausīdamies... Bet rakstniecei teicu, ka es lēni domāju un nākošā reizē pateikšu savas domas. Bet arī „nākošā reizē” man nebija nekā gudra, ko pasacīt, tiešām nē. — Visvairāk tikām runājuši par teiku drāmu Pastari, kur viena no rakstnieces zīmīgākām mūža atziņām: sāpes ir pamats visam.

*

1930. gada rudenī iespiesta un Nacionālā teātrī izrādīta Annas Brigaderes jau minētā jaunā luga Šuvējas sapnis. Par lugas vielu rakstniece domājusi jau sen — un lugas dziļākais pamats slēpts autores jaunībā, kad viņa pati bija šuvēja un sapņoja kļūt dziedātāja, tāpat kā (atkal reālas pasakas formā tvertās) lugas varone Marga. Šo lomu — cik zinu, uz autores vēlēšanos — uzņēmas tēlot mūsu skatuves viešņa Annija Simsone, kas jau priekš 7 gadiem bija viesojusies Ilgas lomā; par viņas tēlojumu toreiz autore teica: bija daudz ļoti skaistu vietu. Par Margas lomu A. Simsone bažījusi; viņa būšot tai par vecu, lugā notiek, ka Marga, ārzemēs aizkļuvusi, top revijas gerla; autore nav zinājusi, ka par šādām gerlām vispār nevar kļūt jaunavas vecākas par 20 gadiem. Tomēr A. Simsones tēlojums bija inteligents un, var teikt, savdabīgs, bet luga sevišķu piekrišanu neguva.

Dzīvāku atbalsi neatrada arī gadu vēlāk klajā laistais un Nacionālā teātrī izrādītais daudz ievērojamākais drāmatisks darbs — drūmā teiku luga Pastari. Lugas pirmuzmetums ar tādu pat vielu rakstīts jau 90. gadu sākumā, dzejnieces darbības pašos pirmajos laikos. Par šo vielu dzejniece domājusi visu mūžu, laiku laikiem sākdamā to veidot, bet atkal pametusi. Pastarus var saukt par Brigaderes mūža

darbu, un tomēr Pastaru trochaji vērtībā neaizsniedz autor-
res labākā darba — Princeses Gundegas un karaļa Brusu-
bārdas atskaņotos jambus. (Arī Pastariem daži uzmetumi
atskaņotos jambos.) — Aktieri: Ģērmanis, Lejiņš, Špilber-
ģe, jaunā Milda Zilava, vēl citi, strādāja nopietni un ar
mīlestību. Jānis Ģērmanis teicis: te nu esot atkal reiz luga,
kur aktieris varot sevi sajust par mākslinieku, ne par ku-
mēdiņu rādītāju. Bet — publika jau, laikam, bija pārāk
pieradusi pie tādām lugām, kur aktieris var būt tikai kumē-
diņu rādītājs.

Mūža pēdējos gados Brigadere bieži slimoja. Reizēm viņa
juta kā nāves ēnu tuvojamies. Bet interese par vispārības
lietām, par tautu nezuda. Jau minēju dzejnieces sašutumu
par dažu latviešu nenacionālo izturēšanos Māras baznīcas
lietā.

Mūža beigās vairojās dzejnieces tieksme uz mistiku. Jau
minēju, ka viņai patika mistiskie vilcieni manos stāstos.
Saistīja, interesēja arī austrumu mācības. Atceros, ieteica
lasīt grāmatu Morijas dārza lapas un izrakstīja no turienes
izteicienus, ko likt Daugavas Gada grāmatas kalendāra
daļā. Ļoti nopietni sekoja Mazdaznāna mācībām un arī mani
mēģināja atrunāt no gaļas ēšanas, bet kur nu! — Interesei
par austrumu mistiku radniecīga arī rakstnieces mīlestība
uz Rabindranata Tagores dzeju. Pirmā grāmata, ko aizņēmos
no Brigaderes lasīt, bija Tagores romāna Māja un pasaule
vāciskais tulkojums, par ko rakstniece teica: „Tā nu tiešām
ir gudrības grāmata.” Lolitas brīnumputnā princeses vārds
ņemts no cildenākā sievietes tēla Tagores romānā Gora.
Vēlāk gan rakstniece bija nemierā ar Tagores filozofijas
it kā pārāk pasīvo garu.

Annai Brigaderei bija svešs viss dogmatiskais un neiecie-

tīgais. Viņa stāstīja: bērībā visjaukāk licies, ka Jēzus gājis uz kalnu Dievu pielūgt. Norvēģu dižrakstnieci Sigrīdu Undseti Brigadere augsti cienī kā mākslinieci, bet nepatīk, ka viņa „sāk krāmeties ap savu katolismu”. Pasvītroti rakstniece man izteikusies: „Katra veida fanatisms man svešs.” Ļoti bija nemierā, ja kaut kur kritikā viņa tika dēvēta par sausu morālisti vai līdzīgi; reizēm sūdzējās: „Tas un tas mani ir notaisījis par tādu bībeles tantiņu.”

*

Brigaderes dzīves un darbu apceres rakstīšana ievilkās gaŗumā, pa vidam man allaž gadījās citi darbi un darbiņi. Tad nu beidzot 1931. gadā vasarā J. Rapa, allaž savaldīgais un mierīgais, personīga likteņa sitiena satraukts, man diezgan skarbi noprasīja: kad tad es reiz došot biografijas manuskriptu? Rudenī ierados agrāk Rīgā, ķēros pie darba, un uz Ziemas svētkiem, saimnieciskās krīzes pašā niknākā laikā, mana grāmata iznāca. Izdevēji gan nebija mierā, ka es savu darbu nosaucu tikai par materiāliem, bet es to neiedrošinājos citādi vērtēt. Varbūt cits autors — varbūt P. Jēger-Freimane, kas Brigaderes pētīšanai ziedojsi lielu daļu sava mūža darba — reiz sniegs īsti zinātnisku biografisku pētījumu.

Un dīvaini — pēc šīs grāmatas iznākšanas es savus apciemojumus pārtraucu, un satikties man ar mīļo un cienījamo rakstnieci iznāca vairs tikai divas reizes. Mēs nebijām sastrīdējušies — vispār starp mums nebija radies nekāds pārpratums. Bet — es to īsti neprotu izsacīt — varbūt katrā draudzīgā attieksmē reiz pienāk brīdis, kad gribas no šīs draudzības it kā atpūsties, tā sakot, pauzēt. Zenta Mauriņa savā ievērojamā grāmatā Baltais ceļš stāsta par rakstnieces mūža pēdējo gadu: Anna Brigadere ar zināmu smeldzi žē-

lojusies — daži, kas agrāk bieži nākuši ciemā, nu vairs nerādotes: „Varbūt, viņiem ar mani nav interesanti?” — Nu, vismaz par sevi varu noteikti sacīt, ka man ar dzejnieci nav bijis nekad neinteresanti. Bet — — kā jau teicu . . . Un tie citi? Dažu varbūt zināmā mērā atbaidīja, ka rakstniece satiekoties runāja ar bažām par savu nākotni materiālā stāvokļa ziņā, par pensijām u. t. t. Anna Brigadere bija materiāli labi situēta, bet zināmā tālā mūža posmā jau rūpes stiprāk māc nekā jaunībā un spēka gados. Bet dažam šādas rakstnieces bažas varēja likties kā zūdišanās, runājot bībeles valodā. Ko darīt: dažs gan, teiksim, gribētu nākt pie rakstnieces ar savām bēdām, bet kļūst nepacietīgs, ja viņa teic savējās bažas. Tāda ir cilvēka daba.

Literārie nodomi mūža beigās Annai Brigaderei vēl bija dažādi. Viņa runāja par romānu Māte, kur būtu literāri ieveidots kādas tuvas draudzenes un radnieces mūžs. Gribēja rakstīt traģēdiju par zemgaļu vadoni Viesturu. Jaunā pasaku lugā domāja rādīt Misiņbārdi un stipro kalpu. Kādā stāstā par mākslinieku varoņa prototips būtu agri aizgājušais, dzīvē brāzmainais un traģiskais gleznotājs Arturs Baumanis. Vēl bija rakstāma komēdija Rozā abažūrs. Par šo darbu rakstniece izteica bažas: „Man nu vairs nevar būt atļauts ilgs laiks darbam. Nezin, vai tad ir labi, ka es vēl gribu rakstīt tādas vieglas lietas?”

Nē, Anna Brigadere neuzrakstīja šo „vieglo” darbu. Viņas pēdējā luga atkal bija nopietna teiku drāma trochajos Karaliene Jāna (1932). Skaistāk un zīmīgāk dzejniece nevarēja noslēgt savu drāmatiskās darbu kā ar šo lugu, lai arī vērtībā tā nav viņas augstākā virsotne — tāda gan laikam ir pasaka par princesi Gundegu, bet zīmīga šī pēdējā luga tai ziņā, ka viņas varonei sava līdzība ar lugas autori. Ka-

ralieni Jānu izstumj un padzen tādēļ, ka viņai nav bērnu; bet viņa top garīga māte un vadone veselai tautai un beigās glābj tos, kas viņu aizdzinuši; arī Annai Brigaderei nevārēja būt bērnu; tās bija kādas operācijas sekas — traģiskas sekas, jo rakstniecei bērni ļoti mīļi. Rakstnieces liktenis gan citādi nebija tik baigi traģisks kā lugas varonei, bet līdzība te tāda, ka mātes laimes nesasniedzamība varbūt lika dzejniecei jo kvēlāk mīlēt tautu, sāpēt par tautas bēdām. Un, savus mākslas darbus tautai sniegdama, viņa kļuvusi garīga māte daudziem, daudziem.

Kad luga vēl tikai bija sāкта rakstīt, dzejniece izteicās, ka pirmizrādi viņa labprāt vēlētos Dailes teātrī, jo tur būtu labākā, piemērotākā Jānas tēlotāja — Emīlija Viesture. Bet pirmizrāde, kā visām pēdējo 14 gadu Brigaderes lugām, arī šai notika Nacionālā teātrī. Panākumu arī šai lugai nebija, tāpat kā Pastariem, un aiz tiem pašiem iemesliem. Man iznāca noskatīties pašu pēdējo izrādi, un tā šķita bāla, tēlotāji likās kā noguruši.

1932. gada rudenī apciemoju Annu Brigaderi pēdējo reizi, lai gan nezināju, ka tā būs pēdējā. Nogājām pie rakstnieces trīs: es, literātūras zinātnieks un Misiņa bibliotēkas direktors Kārlis Egle un entuziasma un smalkjūtības apgarotais pianists Džonnijs Cucho, mūsu rakstnieces, var teikt, pielūdzējs, tas, kam viņa veltījusi dzejoli Bēthovena op. 2 nr. I, tas, ko viņa apdziedājusi dzejolī Viesis (Tu no kādas malas, viesi mans?). Runājoties bija manāms, ka Brigaderes dzirde kļuvusi vājāka. Dzejniece man iedāvināja tikko grāmatā iznākušo Karalieni Jānu — un tā bija pēdējā grāmata ar ierakstu, ko no dzejnieces saņēmu. Pirmā bija Ilga, pēdējā — Karaliene Jāna. Abu šo lugu varones cildenas un traģiskas, abas pārrauj dzīvi pašnāvībā, un solis dziļi motīvēts.

jo citas izejas nav. — Tikai... te man jāatceras, ka Anna Brigadere ļoti nemīlēja darbus, kas beidzās ar varoņu pašnāvību. Vienīgais viegli izteiktais pārmetums, ko viņa man par kādu manu darbu sacījusi, ir par Daugavas Gada grāmatai iesniegtu gluži mazvērtīgu stāstiņu Brāli Smilgas: „Man gan nemaz nepatīk, ka viņš beigās pakaņas.” — Un kad Jānis Grīns gribēja Daugavas Gada grāmatai dot Saulieša stāstu Bēris, rakstniece teica: „Gribētos gan ļoti, lai man reiz arī no Saulieša kāds stāsts būtu, bet viņam tas cilvēks beigās nonāvējas — un es nevaru tādu stāstu likt Gada grāmatā.”

Pieminēju pēdējo apciemojumu. Pēdējā redzēšanās tā tomēr nebija. Tā notika dažas dienas vēlāk, svētdienā, Nacionālā teātrī. Tas bija 1932. gada 6. novembris, un teātrī svinīga izrāde, pieminot dižā zviedru ķēniņa Gustava Adolfa 300. nāves dienu. Izrādīja Franča Hedberga lugu Kāzas Ulvosā — autors tēvs tam pašam Toram Hedbergam, kas priekš dažiem gadiem bija viesojies Latvijā un uzturējies pie Brigaderiem. Deklamēja Osis, referātu lasīja prof. Švābe un sūtnis Zariņš. Man vieta gadījās tuvu direkcijas ložai, kur sēdēja rakstniece ar saviem tuviniekiem. Ko runājām, neatceros. Atmiņā tikai maza meitiņa, kas starpbrīžos skraidīja pa celiņu un ēda vienu ābolu pēc otra, ka skraukšķēja vien. Brigadere viņu vēroja un smiedamās man pačukstēja: „Bet var gan tā mazā ēst ābolus!”

Krizes laika nedienu spiests, likvidēju savu Rīgas dzīvi jau 1932. gada pavasarī un pārcēlos atkal laukos. Nākošā 1933. gada ziemas beigu pusē, Rīgā iebraucis, dabūju zināt: Anna Brigadere diezgan nopietni slimojot. Būtu tā kā jāapmeklē. Bet diezīn, vai var traucēt. Gan jau kādu citu reizi...

Un tad īsi pēc Jāņiem mums zvanīja sievas radniece no

Smiltenes. Pie tālruņa gadījos es. Starp citu viņa iesacījās: „Ak jā, tā rakstniece Brigadere ir mirusi.” Izrādījās, šī vēsts man tika paziņota taisni rakstnieces bēru dienā. Staiģāju pa dārzu, domāju, atcerējos daudz ko un skumu; nekad vairs nepiezvanīšu pie tavām durvīm, nekad tu neparādīsies jauka un smaidoša, nelasīsi, nestātīsi nekad, nekad.

*

Un tagad vēl briesmīgāks kaŗš izpostījis visu mūsu zemi, izklīdinājis tautu pa vēju vējiem. Mīļā baltā! Nāk atmiņā tavas tautas mīlestībā liesmojošās grāmatas: Paisums, Dzelzs dūre, Kvēlošā lokā, kur tādā spēkā runā tavas sāpes, tavs naid, tava gaismas ticība mūsu tautas pirmajā, lielajā pārbaudīšanas laikā. Vai tu, nemirstības ticētāja, savā augstajā mūžībā zini, kas tagad notiek ar mums, ar tautu? Vai tev zināms, kas vēl mūs gaida, vai tev zināms lielais iznākums? Lai tavs gars ir mums klāt, lai tava ticība mūs stiprina šais dienās.

SAULIETI ATCEROTIES

Domājot par Saulieti, garā tēlojas šāda aina, šāda glezniņa, kas mēģinātu izteikt dažus vilcienus Saulieša personībā.

Neliela istaba lauku sētā. Pie sienas Purviša glezna. Plauktos, arī uz galda ne pārāk daudzas grāmatas. Kādas? Jaunā Derība, Dziesmu grāmata, Latvju dainas, Mērnieku laiki, Apsīšu Jēkabs, Doku Acis, Poruks, kaut kas no Blauņa, Zvārguļu Edvarda, Niedras. Cittautiešu darbu maz. Varbūt Ļermontovs (Saulietim pašam tik tuvais grāmatvedis Vītols stāstā Dvēseles vientulībā taču saka: „Ļermontov, mans drūmais draugs, šovakar es neesmu lasītājs...”), varbūt Turgeņevs (viens no pirmajiem atklātībā laistiem Saulieša literāriem darbiem taču ir Dienas Lapā 1893. g. iespiestais Turgeņeva stāsta Jakovs Pasinkovs tulkojums — un šai stāstā tēlotais klusais ideālists dažā ziņā radniecīgs Saulieša vēlāko stāstu ideālistiem), varbūt vēl kāds pāris. Ziemas diena pret vakaru. Logs aizsalis, bet ne viss. Aiz loga redzams daudz visādu koku, gan grupās, gan vientuļu. Koki ziemas rotā, novakara saules vizmā. Tālu arī nav piesnidzis mežs; ja atvērtu kaplodziņu, dzirdētu, varbūt, kā egles šalc vieglā vējā. Pie loga galds, pie galda sēž nopietns vīrs ar skaistu bārdu, galvu noliecis uz krūtīm, kā ko domādams. Skumjās, zilās acis pēkšņi iemirdzas sirsnīgā maigumā,

sejā uzstaro ziemas vai rudens saulītei radniecīgs smaids. Varbūt jauka atmiņa? Bet šie vaibsti var vērsties arī cieti, stingri, pat bargi. Jāteic: Saulieša bargums gan tikai mēms.

Tādu es iztēlojos Saulieti viņa vientulībā. Īstenībā dzejnieka viesis nekad neesmu bijis. Bet iespaidu no viņa darbiem gūts tik ļoti daudz, ka pilnībā tie nemaz nav atstāstāmi. — Saulieša vārdu sāku atšķirt no citiem, viņa darbus iemīlēt savā desmitā gadā, kad mēnešrakstā Jaunības Draugs (1902) nāca Saulieša stāstiņš Mazā viešņa, vēlāk pazīstams ar virsrakstu Aiz sniega un tumsas — stāsts par meitenīti Anniņu, kas Ziemas svētku vakarā slepšus apmeklē un apdāvina mirstošo draudzeni. Tas bija bēdīgs, bet tik jauks, tik tuvs un saprotams stāsts. Tā paša gada Austrumā uz rudens pusi bija divi Saulieša stāstiņi ar kopīgu virsrakstu Tīrgū; pirmais no tiem par tēvu un dēlu Zaķiem, kas abi tīrgū tikām lielās ar agrāk izdarītiem tirgus varoņdarbiem (t. i., citu cilvēku piekaušanu) un rupjiem vārdiem aiztieka sievietes, kamēr sāk plūkties paši, un vecais Zaķis no sava apbrīnotā un izlielītā dēla pats dabū kāvienu. Tai gadā mūsmājās dzīvoja gājēju cilvēki Mieži, tēvs ar dēlu, kas arī vismīļāk runāja vai nu par plēšanos, kaušanos un duršanos, vai visādas jēlības un uz katru tirgu taisījās kā uz lieliem svētkiem. Tad nu manējie sprieda, ka Saulieša Zaķi matā tādi kā mūsu Mieži. — Vēl sirsnīgāk iecienīts Saulietis kļuva 1905. gadā, kad māte sāka man pirkt Jaunās Ražas (Zeiferta sastādītos literāros almanachus). Tad mūsmājās bija liels atradums, var teikt, literārs pārdzīvojums, tādi Saulieša stāsti kā Skujānos (par veco saimnieku Čubalagu, kas apprec jaunu, viltīgu un palaidnīgu meitu), Nelaime (tik parastais, bet tik smagi traģiskais notikums ar cilvēku un zirgu) un Vecā saimniece (vedekla ar saviem radiem

neieredz vīra māti). Īpaši beidzamais stāstiņš māti ļoti aizkustināja, un to viņa lasīja priekšā ciemos atnākušai, netālu kaimiņu vecai saimniecei, kuņai arī sāka veidoties apmēram tāda dzīve kā Saulieša tēlotai Stiebru mātei. Tika nopirkts arī Līgotņu Jēkaba sastādītais almanachs Rīta Skaņas, kur kritiķis Vizulis (E. Pīpiņš) plaši apcerēja Saulieša darbus, raksturodams Saulieti kā visu dzīves atstumto un sirdīs skaidro sāpju tulku, brutālo, nelietīgo un seklo ļauzu nīdēju un apsmējēju. Saulietis ar šo rakstu tika vēl nūļāks, kritiķis Vizulis vēl cienījamāks. — Saulieša dzejoļi bieži vien bija tik skumji, ka it kā nemaz netiktos par tiem daudz domāt; tomēr viss tur tik patiesīgs un jauki vienkāršs, vai tā būtu dziesmiņa par mednieka aizšauto un nobeigušos stirnu ziemas rītā, pie kuņas stāv bērniņi bārenīši, vai tā būtu dziesmiņa par cilvēku bārenīšiem, kas gribētu doties uz to tālo ciemu, kur aizgājusi māmiņa. Māte jūsmoja par dzejā likto Pilāta leģendu, par visām Kristus dziesmām un par Ubagu, klusi atkārtodama šā dzejoļa beigu rindas: „Un, lai nedzird ciema ļaudis, Vecais ubags klusi raud.”

1906. un 1907. gadā tika izlasīti daudzi man līdz tam vēl nepazīstamie, daudzīnātie un ievērojamie Saulieša stāsti, kas visi atstāja tik ļoti stipru iespaidu; sevišķi Pērkons, kur stāsta varonis, tikai nelietim atriebdamies, gūst dvēseles līdzsvaru un saskaņu sevī; tāpat Kalējs Indriķis, krietnā lauku ideālista traģēdija; tāpat Noslēpums ar Leimaņa tumšo, nejauko tēlu. Katram mūsu klasiskam rakstniekam savi raksturīgi vārdiņi (apvidus vai citādi), ko lieto vienīgi viņš. Saulietim starp citu tāds vārds ir nārvoņa, kas nozīmē čalīgu, trokšņainu burzmu. Cits raksturīgs vārdiņš, gan Saulieša prozā, gan dzejā sastopams, ir krēslība; Saulietis

gandrīz nemaz nesaka: krēsla. — Miļš, ļoti miļš bija Blau-
manis, bet Saulietis tanīs gados man, pusaudzā puikam,
šķīta vēl tuvāks, it kā Saulietim būtu vairāk siltuma un
maiguma; tanīs gados ne katrreiz nojautu, cik daudz sil-
tuma un smalkjūtīga maiguma arī Blaumanim.

Sāka iznākt Zalkša almanachi, vēlāk žurnāls Zalktis, kur
katrreiz kāds Saulieša darbs. Tie bija simbolisma, jaunro-
mantisma, impresionisma ziedu laiki — un Saulietim tomēr
nepārprotama radniecība ar šiem virzieniem. Tādas liegi
smalkas izjūtas un nojautas, tāda sirds trīsēšana, kāda Sau-
lietim liriskajos tēlojumos, nebija domājama īsto reālistu
Deglava, Purapuķes, Zeibolta vai Janševska darbos. Bērņi-
bas atmiņām, tās tēlodams, Saulietis piešķīra dziļu, simbo-
lisku nozīmi, piemēram, tēlojumā Lielās ēnas (par autora
cūkganiņa dienām) tik reāli rūpīgi un ļauki aprakstīts ga-
niņa „apakšnieku”, t. i. cūku, pulks, bet drausmīgās nova-
kara ēnas, kas vakara cēlienā liek ganiņam izjust tik savādas
un stipras šausmas, šķiet tādas, kas var stiepties pāri visam
mūžam — līdz nāvei. — 1909. gadā Saulietis sāka pats savu
Varavīksnas apgādu, izdodams gan savas, gan citu grāma-
tas. 1910. gadā šai apgādā iznāca viņa vienīgais romāns,
kas arī saucās Varavīksna, sākumā gan par noveli dēvēts.
Tas ir dzejnieka Anša Atora mīlestības romāns; Saulietim
radniecīgais ideālists — šoreiz ne kalējs, ne skolotājs, bet
mākslinieks — izcieš un izsmeldz tumšu mīlestību uz sie-
vieti, kas ar Atoru tikai salti rotaļājas, te pievelkot, te at-
raidot. Pēc katastrofas atspīd kā varavīksna, kā īstas laimes
nojautas, un šo laimi Atoram sniegs kādas klusas meitenes
sirds. Cik dzīvi atceros šīs grāmatas lasīšanu! Lasīju, pasau-
li aizmirsis, skolas darbu kavēdams. Jā, gāju jau Smiltenes
tidzniecības skolā. Dzīvojām trīs puikas pamazā istabiņā

kāda skolotāja ģimenē. Skolotājs deva mums lasīt jaunā mēnešraksta Druva pirmo burtnīcu, kur atradām Saulieša noveli Veļu tiesa, spēcīgu, liktenīgas mistikas apņemtu darbu, vienu no latviešu noveles meistardarbiem. Veļu tiesa aizgrāba mani, bet vēl vairāk manu otru istabās biedru (trešais bija vienaldzīgs), ļoti dzīvu un temperamentīgu zēnu. Viņš uzlēca kājās, skraidīja pa istabiņu, saukdams: „Kas tas par varenu stāstu! Ir gan tas Saulietis rakstnieks!” — un beigās klusāk, tīri vai familiāri, bet dievinādams: „Ak mans August, cik tu esi liels!”

Tas bija manā beidzamā skolas gadā. Tā uz pavasara pusi (1912) Dzimtenes Vēstnesī, Druvā un Jaunības Tekās parādījās jauns rakstnieks: Andris Vītalks. Zem viņa gabaliņu virsrakstiem visur atzīme iekavās: no piezīmējumu un karikatūru grāmatas Pasaka. Druvā ievietotam gabalam bija virsraksts Stāsts par divi draugi, kas likās ērmoti; vajadzēja taču būt: par diviem draugiem vai divi draugiem. Nāca virsū gala eksāmeni, nebija vaļas pētīt, kas tas par rakstnieku. Skolu beidzis, ar uzbrukušo tīfa slimību mocīdamies, mājās vēl kādu dienu paņēmu rokā jaunu avīzes numuru; tur priekšpusē sludinājums: Varavīksnas (Saulieša) apgādā iznākusi Andra Vītalka Pasaka. Laikam šī grāmata jāucās arī manos slimnieka murgos. Kad kļuju vesels, izzināju, ka Andris Vītalks — Saulietis pats. Drīz nāca rokās arī šī interesantā grāmata. Pasaka nevien īpatākais paša Saulieša darbs, bet viens no savdabīgākiem mūsu rakstniecībā vispār — dažā ziņā pavisam savrups. Kompozīcijā it kā no atsevišķām, aprautām piezīmju lapām un iespraudumiem salikts — un tomēr viena lējuma darbs. Pasaka nevien personīgākais, var teikt, intimākais Saulieša darbs, bet arī asa mūsu toreizējās kultūras tiesāšana. Sau-

lieša satira ķēra gan Zilo Augstumu (Rīgas) „tautoņus” (konservatīvos pilsoņus, „māmuļas” aprindu labo spārnu), gan „sautoņus” (bagātos materiālās interesēs iestigušos pilsoņus), gan „grautoņus” (kreisos). Kādā īsākā, rēgainā grāmatas gabaliņā (kopotos rakstos vēlāk Saulietis to nav ievietojis) autors ironizē par rakstniekiem, sevišķi var pazīt: V. Eglīti, Falliju, toreiz jauno Virzu u. c. — Kreisā (grautoņu) kritika Saulieša jauno darbu saņēma ar nejaukāko niknumu — un diezin, vai kāda latviešu grāmata jekad tā nolamāta kā Pasaka. Kāds Knoriņš (mēnešrakstā Domas) savā recenzijā pat lietoja „necenzējamus” vārdus, kuŗiem uzrakstāms tikai pirmais burts! A. Upītis bija sevišķi noskaities uz Saulieti tādēļ, ka Pasakā figūrējošo „progresīvo” avižnieku un kritiķi Žano Klisteriņu attiecināja uz sevi. (Liekas, šā Klisteriņa prototips tomēr bija kāds cits.) Tā nu Upītim bija divi allaž sevišķi aiztiekami, apkaŗojami un ienīstami ievērojami latviešu rakstnieki: Saulietis un Viktors Eglītis. No otras puses — arī abi minētie rakstnieki ārkārtīgi neieredzēja Upīti (Misiņš reiz teica: „Saulietis jau tai istabā neies iekšā, kur Upītis bijis . . .”) Rakstnieki jau tik bieži kļūst vientuļi — pat daudzinātie un slavētie. Vientuļībā beidzot bija jāieiet Zvārguļu Edvardam, Rainim, Aspāzijai, arī Brigaderei, nerunājot par Niedru vai V. Eglīti. Un Saulietis? Jau laikā īsi pirms pirmā lielā kaŗa pat vērotājs no malas varēja manīt, ka šis dzejnieks top aizvien vientuļāks. Saulietis jau bija tik viegli aizkaŗams un ievainojams, sevī ieslēdzies un lepns raksturs; ne velti viņš kādā dzejolī lepnumu dēvē par savu pēdējo draugu. Un, ja Saulietis no kāda cilvēka bija novērsies, ja kāds dzejnieku bija kādreiz ievainojis, tad dzejnieks pie tāda vairs neatgriezās, draudzība vairs nebija atjaunojama. Un arī meklēt draugus

Saulietim, šķiet, nenācās viegli. Niedra savās atmiņās par Blaumani (Burtnieks 1931) piemin, ka Blaumanis neesot sapratis Saulieša atturīgumu un klusumu... Tiesa, abi šie mūsu rakstniecības vecmeistari nekļuva draugi. — Man allaž likās, ka brīnišķīgi vajadzētu saprasties Saulietim un Annai Brigaderei, jo viņi abi vienlīdz stipri izcēluši ētisko un latvisko; likās pat, ka Brigaderei ciešāka gara radniecība ar Saulieti nekā ar Blaumani, kaut ētiskais moments arī Blaumaņa darbos spilgts. Tomēr Saulietis un Brigadere nav sevišķi sapratušies. Atceros, Brigadere reiz rādīja Jelgavas Latviešu Avīzes izgriezumu: mazu Saulieša recenziju par Brigaderes drāmas Ceļa jūtīs pirmizrādi Rīgas Latviešu teātrī; recenzija diezgan asa, pat dzelīga. Un Daugavas Gada grāmatai Saulietis tuvāks līdzstrādnieks nekļuva. — Dzejnieks pamazām zaudēja arī kritiķus, kas bijuši viņa atzinēji un cildinātāji. Pīpiņš-Vizulis atstāja literāro darbu pavisam. Līgotņu Jēkabs bija tik daudz un tādā sajūsmā rakstījis par Saulieti. Bet tanīs gados, kad Līgotnis sāka ārkārtīgi cildināt Upīti, viņš Saulietim kļuva svešs, abi kādreizējie labie draugi lūkoja iedzelt viens otram, it kā laiks, kad iznāca Rīta skaņas, nemaz nebūtu bijis... Īpatais spriedējs Roberts Klaustiņš, kas savā rakstniecības vēsturē Saulieti saprata itin labi, sāka (gan Saulieti it kā aizstāvēdams) rakstīt visādas aplamības, demonstrēdams rakstnieka neizpratni, piem., apzīmēdams par negatīvu un smieklīgu tipu Pasakas varoni Andri Vītalku, kuŗa prototips taču Saulietis pats.

Tai pašā pieminētajā pēdējā skolas gadā izdevās redzēt Saulieti pirmo reizi. Ziemā viņš bija ieradies Smiltēnē ar priekšlasījumu par tautas garīgā spēka avotiem: valodu, tautas dziesmām, rakstniecību. (Iespiests šis referāts tikai

1927. gadā, Saulieša rakstu 15. grāmatā.) Noklausīties Saulieti sanāca daudzi Smiltenes skolnieki, arī es un mans entuziasmētais biedrs stāvējām kaut kur zemkopju biedrības mazajā zālītē pie sienas un aizgrābtībā klausījāmies. Iedrošināties dzejniekam kaut kā tuvoties mums nenāca ne prātā.

Bet pēc gada, 1913. gada pavasarī, Saulietis atkal bija Smiltenē. Šoreiz dziedāšanas biedrība rīkoja Poruka vakaru, Saulietis lasīja referātu Mūžīgā daiļuma meklētājs un deklamēja Poruka dzejoļus, bet pajauns, slaiks cilvēks dziedāja dziesmas ar Poruka tekstiem. Tas bija Jānis Roze, vēlākais grāmatnieks, Piesaules, Saulieša un Poruka rakstu apgādnieks. Viņa dziedāšana smilteniešiem nepatika, bet Saulieša priekšlasījums un deklamācijas tika uzņemtas godbijībā; cik nu kuŗš patiesi saprata, tas cits jautājums, jo Smiltenē tai laikā pamaz inteligences, kas interesētos par dzeju. Saulietis deklamēja ar izjūtu, attiecīgās vietās viegli patētiski; manāms dzejnieka dzimtās puses izrunas tipiskums. — Es vairs nebiju skolnieks, biju jaunākais bibliotēkārs zemkopības biedrībā, sadomāju, ka vajadzētu ar dzejnieku iepazīties. Pēc priekšlasījuma iegāju kāda biedrības vīra istabiņā, kur sēdēja Saulietis, Roze un ap viņiem grozījās dziedāšanas biedrības, zemkopju biedrības un krāj-kases dižākie. Pavērās blakus lielākās istabas durvis, viena otra jaunkundze kā ķircinādamās paskatījās, zibenīgi ātri durvis atkal aizgrūda. Tuvojos dzejniekam, nosaucu savu vārdu. Bet viņam uz galdiņa bija maza grāmata: mana Smiltenē tikko iznākusi ludziņa Jāņu vakarā. „Tā jūsu grāmata?” Saulietis ātri iejautājās. Sarunas neveicās, es jau pavisam neveikls runātājs un tūliņ ievēroju arī Saulieša mazrunību. Nekas tāds īpaši jauks no šīs iepazīšanās neiz-

nāca. Protams — vai nu es Saulieti varēju interesēt, es taču nekas nebiju.

1914. gadā sākās lielais karš, bet uz gada beigām radās visādi konflikti un pārmaiņas latviešu avižniecībā. No laikraksta Latvija aizgāja redaktors O. Nonācis, rakstnieki Ed. Vulfs un K. Krūza, vēl daži žurnālisti. Vietā nāca: A. Smilga par atbildīgo redaktoru, viņa draugs Saulietis par literārās daļas vadītāju, vēl redakcijā iestājās jaunais kritiķis R. Egle un dziesminieks un satiriķis Fr. Plostnieks. Saulietis avīzes redaktors! Jāmēģina man tikt iekšā tai avīzē. Varavīksnas apgādā Saulietis bija sācis izdot savus rakstus, un es viņam aizsūtīju recenziju par viņa rakstu otro grāmatu (stāstiem), kurai autors devis virsrakstu Iz laiku ēnām; grāmatas pašas man nebija, bet es taču zināju, kādi stāsti tur ir, biju tos lasījis periodikā un tik labi pazinu. Saulietis recenziju lika iespiest, atrakstīja man vēstulīti savā ārkārtīgi daiļi veidotajā rokrakstā, kas tik pretējs manējam. Bet arī saturs ļoti jauks. Saulietis rakstīja, ka mana recenzija viņam sagādājusi daudz klusa prieka („Pirmajā brīdī biju pat pārsteigts, ka esmu tā saprasts”). Sākās mūsu sarakstīšanās. Dzejas lietās tiešu padomu un aizrādījumu Saulietis man gandrīz nedeļa tāpat kā vēlāk Brigadere.

Sūtīju Saulietim darbiņus, viņš tos iespieda Latvijas literārā pielikumā. Bet mans otrs toreizējais labvēlis Linards Laicēns, kam vienmēr vajadzēja ar kaut ko karot, rakstīja man: šis gribot un gribot mani no „Sauliešonkuļa” dabūt projām. „Sauliešonkulis” arī viņu, Laicēnu, esot vēstulē mīļi lūdzis strādāt līdz Latvijā, bet viņš neko nedošot. (Vēlāk Laicēns Saulietim šo to sūtīja gan.) Kādēļ Saulietis „mīļi” aicināja Laicēnu? 1913. gada sākumā tai pašā Latvijā iespiesta Laicēna silti atzinīga atsauksme par Saulieša

stāstu grāmatu (ārpus kopotiem rakstiem). Recenzijā Laicēns starp citu piezīmēja, ka „vēl nav aprimusi dažu kritiķu šņakstināšana ap Andŗa Vītalka Pasaku”. Saulietim tai laikā bija prieks par katru draudzīgu vārdu. Lai nu Laicēns rakstīja, ko gribēja, Saulietis man tik cienījams un mīļš, ka nenāca ne prātā viņu atstāt. Sūtīju viņam nevien dzejoļus, bet arī kaut ko līdzīgu leģendai ar gramatiski nepareizo virsrakstu Cīņa dēļ dvēselēm. Elles un paradīzes krustceļos sātans un Jēzus Kristus cīnījās, lai iegūtu trīs mirušo cilvēku dvēseles: maza zēna, tā sauktās kritušās jaunavas un dzejnieka; uzvarēja beigās Kristus. Gabaliņš Saulietim patika (lai gan ne tā kā dažs mans dzejolis), bet kaŗa dēļ bija atkal atjaunota iepriekšējā cenzūra, un daži teikumi manā leģendā tādi, ka varēja rasties bažas, varbūt, aizliegs iespiest visu šo tēlojumu. Tad nu Saulietis pats gāja pie cenzora aprunāties, un gabaliņu beidzot iespieda. — Karš risinājās jau Latvijā, daudzi pasākumi mitējās, un 1915. gada vasaras vidū izdevēji apturēja laikrakstu Latvija. Neiespiesti palika arī daži mani darbi, starp tiem kāds dzejolis Hernhūtieši, ko Saulietis īpaši cildināja. Blaumanis Latvijas literāro vadību bija sācis, Saulietis beidza.

Saulieša laikā avīzes pielikumā parādījās dažs jauns autors. Mani ieinteresēja divas rakstnieces. Viena parakstījās: A. Vītol. Viņai bija pasaka Ar tēva zirgu, kuŗā sievišķīgi siltā, bet inteligentā, vienkāršā stāstījumā tas pats pasakas motīvs, kas Raiņa Zelta zirgā un Saulieša balādiskajā Tēva rokā, vienā no skaistākiem Saulieša dzejojumiem. Šī Anna Vītola, kuŗas pirmos stāstījumus Saulietis ievietoja Latviešu Avižu pielikumā jau kad autore vēl bija viņa skolniece Ķeniņu ģimnazijā, īstā vārdā saucās Anna Bērzkalne. Vēlāk, Latvijas patstāvības pirmajos gados, šī īpatnā un raksturā

cietā sievietē ievietoja periodikā dažas literātūrvēsturiskas apceres, studēja augstskolā, nodibināja un kādu laiku vadīja Folkloras krātuvi, pilnīgi pievērsdamās folkloristikai, līdztekus būdama latviešu valodas skolotāja.

Otra autore Marta Altberga Latvijas 1915. gada literārā pielikumā parādījās pirmo reizi. Arī prozas rakstniece, bet spilgtāka, krāsaināka, dzīvāka, tomēr maigāka nekā Vitole-Bērzkalne. Viņa sāka ciklu Sudraba bulta, kuŗas pirmais lidojums bija leģenda *Christus vincit*, veltīta Saulietim. Leģendā dzīvi un smalkjūtīgi tēlota jaunas romiešu meitenes Oktāvijas mīlestība uz Nācāretes Pravieti. Daži citi jaunās autores gabaliņi gan šķita mazāk interesanti; tie bija ārpus Sudraba bultas cikla, kaut par vienu no tiem Altberga turpat Latvijas pielikumā saņēma A. Andrasa (Andersona) viņai veltītu dzejoli. (Arī Alfr. Andersons viens no tā gada debitantiem šai pielikumā.) — Toreiz Saulietim par jauno rakstnieci neapjautājos. Rudenī mani iesauca kuŗā, bet nākošā gadā radās izdevība mazliet sarakstīties ar Saulieti. Vēstulē pieminēju arī M. Altbergu, jautāju, kas viņa, kur viņa tagad? Pēc pāris nedēļām kāds strēlnieks (biju jau strēlnieku rezerves pulkā) stāstīja: bijis rotas kancelejā, redzējis, ka man pienākusi vēstule vareni skaistā rokrakstā. „Kāpēc nepaņēmi?” — „Vai man tavas vēstules jānēsā!” Kad tiku brīvs no visādiem pienākumiem un varēju aizkļūt diezgan tālajā kancelejā (rota sadalīta pa vairākām mājām Valmieras apkārtnē), vēstule bija kaut kā nozudusi. Droši vien tā bija Saulieša vēstule, un tur bija ziņas par Martu Altbergu, un tās man gāja zudumā pa daļai minētā strēlnieka dēļ. (Ko tur darīt, viņa vārds taču bija Vērsis!) Drīz pēc tam dzīves apstākļi izvērtās tādi, ka lāga nebija iespējams rakstīt pat vēstules. Martas Altbergas vārdu atkal

atradu 1924. un 25. gadā laikrakstos Balss un Latvis. Un atkal viņas nelielie tēlojumi bija interesanti, neparastiem sižetiem, svaigām gleznām. Izzināju, ka rakstniece, kas bēgļu gaitās nokļuvusi Pēterpilī, joprojām dzīvo turpat, bet viņas darbus minēto avižu redakcijām iesniedzis Saulietis. Kādēļ Marta Altberga nebrauca uz Latviju? Tas virziens, kas viņas darbos, taču gluži cits nekā tiem rakstniekiem, kas tai laikā redzami Krievijas lielinieciskajos latviešu izdevumos. Tā Altberga man palika neatminēta mīkla. Vēl redzēju kādu viņas manuskriptu J. Grīna atvilknē Valtera un Rapas grāmatnīcā. Manuskriptam klāt Saulieša vēstule un ievada vārdi; dzejnieks esot vēlējies, lai Altbergas darbs iznāktu Rakstu Avota seriijā. Apgāda redaktors Grīns laikam bija citās domās un — manuskripts pazuda. Pazuda man šis pievilcīgās rakstnieces pēdas uz visiem laikiem. Nekur nekad vairs neparādījās viņas darbi. (Viņu pieminējis māc. A. Vītols atmiņās par Saulieti Latvju mēnešrakstā, 1943; viņas darbus esmu raksturojis grāmatā Paziņu portreti piezīmēs Tie, kam nav grāmatu.) Tomēr ļoti vēlētos zināt, kā izveidojās Martas Altbergas liktenis.

Vēl 1916. gada vasarā Saulietis vēstulē pieminēja, ka pašlaik „vedoties rakstīt” tikai stāsti „ar sasāpējušu smieklu”. Tas īpaši zīmējās uz garāku stāstu Sirdsšķīstie ļaudis (šis virsraksts bija likts pēdiņās), kas nāca Dzimtenes Vēstnesī. Tur bija vesela galerija Prātaiņu pagasta („valsts”) ievērojamu un cienījamu ļaužu, kas paši sevi vērtē par īsti labiem cilvēkiem; pretstatā tiem nelaimju apsēstais Neziņu Jānis, ko visi šie „sirdsšķīstie” apsmej un nicina. Sekoja vēl citi satiriski stāsti — par kaŗa laka ierāvējiem u. c. Bet tie nelikās sevišķi izdevušies un vērtīgi — tādi garumā stiepti un bez tās asprātības un humora, kas šur tur tik spilgti

ieplaiksnījās citos nesatiriskos Saulieša stāstos. — Vēl Saulietis rakstīja, ka kaņā par tēvzemi miris tuvinieks, kas viņa Sauliešu mājām bijis saimnieks un kalps vienā personā. Tagad nu iznākot pašam daudz strādāt fizisku darbu. „Nebija jau viņi arī agrāk man sveši,” Saulietis vēstulē piezīmēja. — Tad nāca 1917. gads ar revolūcijas „pārvoņu”. Saulietim aizrakstīju tikai 1918. gadā, jautādams, vai mani vēl atceras. Atbilde laipni mīla: vai nu varot aizmirst tos, kas dvēselē rada. Dzejnieks ziņoja: bijis smagi slimis un domājis jau, ka tuvojas „lielā vienaldzība”.

1919. gada rudenī biju jau Latvijas nacionālajā armijā. Rota bija Cēsīs, un viens no kancelejas darbvežiem, Saulieša dzimtās puses cilvēks, stāstīja: Saulietis rakstot lielu lugu par bibelē tēloto seno jūdu ķēniņu, nelaimīgo Zaulu. Rudens beigās tiku pārcelts Rīgā, virspavēlnieka štāba informācijas nodaļā. Tur bija daudzi jaunie rakstnieki, starp tiem Brīvās Zemes literārās nodaļas vadītājs Jānis Ezeriņš. Tas reiz rādīja viņam sūtītu, Brīvai Zemei domātu Saulieša ziņojumu no Cēsaines. Bet ziņojuma tonis un daži izteicieni Ezeriņam likās nepieņemami, un korespondenci neiespieda. Saulietis, protams, Ezeriņam vairs neko nesūtīja. Dzejnieks ar Ezeriņa tēvu kādreiz bijis tuvos draugos, bet Brīvās Zemes nākošais literārās daļas redaktors Virza Saulietim bija svešs visādā ziņā, un Saulietis nekad nekļuva šā laikraksta līdzstrādnieks. — Ezeriņš ļoti priecājās par Saulieša dzejoli Es gribu akmens būt; tas nu esot īsti saulietisks. Dzejolis, laikam, bija sūtīts kopā ar zināmo korespondenci, tikai iespiests kļuva ne Brīvajā Zemē, bet jaunajā laikrakstā Latvijas Kareivis, kas sāka iznākt ar 1920. gada februāri. Kareivja redaktors A. Plensners bija Saulieša dzimtā pagasta cilvēks, aicināja Saulieti darboties līdz

jaunajā laikrakstā, kur tad drīz iespiests drūmi noskaņotais, raksturīgais 1919. gada lielinieku laika stāsts Brīvība un maize. Iespiests nu tika, bet kā? Burtliči tanī spiestuvē darbu veica pavirši, mēs, divi jaunie korrektori, vēl gluži neieestrādājušies, un stāstā bija tik daudz iespiedumkļūdu, ka Saulietis rakstīja Plensneram: „Vai tad Latvijas Kareivī korrektūru nemaz nelasa?” — No 1920. gada vēl pavīd atmiņa: eju kādā novakarē darbā uz Latvijas Kareivja redakciju, eju cauri pirmajai (kantoņa) istabai: tur sēž Viktors Eglītis (kas jau kļuvis laikraksta literārās nodaļas redaktors) un ļoti uzmanīgi klausās, ko viņam stāsta pretī sēdētājs, kāds ļoti vienkāršs, bārdains lauku vīrs; neko tuvāk neskatos, ieeju dibenistabiņā, istajās redakcijas telpās. Tikai pēc laba laika dabūju zināt, ka lauku vīrs bijis Saulietis. Vai Dieviņ, Saulietis! Kā es varēju nepazīt! Mudīgi metos priekšistabā, bet dzejnieks jau aizgājis.

1919. gada decembrī Saulietis kļuva 50 gadus vecs. Šai reizē īsi apcerēju dzejnieka darbus un īpatību Daugavas Gada grāmatā un mēnešrakstā Vainags. Jāteic: es biju vienkāršs, kas šo jubileju atzīmēja, kaut laikrakstu mums toreiz jau prāvs skaits. Saulietis man izsacīja pateicību sirsnīgi jaukā vēstulē. Bet es biju nejauki nepieklājīgs, es viņam neatbildēju! Vienkārši aiz nolaidības — atliku rakstīšanu, līdz aizmirsās. — 1921. gada sākumā Brīvība un maize iznāca atsevišķā, glītā grāmatiņā (bez iespiedumkļūdām, protams) A. Lāča apgādā. Par to es brīnījos, jo Lācis agrāk bija izdevis īsti lubinieckiskas grāmatas, reti vien kādu puslīdz vērtīgu. Augusts Lācis un Saulietis — šos divus Augustus es domās nekā nevarēju savienot, bet tā nu tas bija. Antons Austrīņš, kas bija Latvijas Vēstneša redakcijā, aicināja mani uzrakstīt atsaukumi par jauno Saulieša

grāmatu; to arī izdarīju, beigās piemetinādams, ka Saulietis tagad vientuļš un maz ievērots. Saulietis atrakstīja: viņam nepatīkot beigas manā atsauksmē, kur es viņu it kā nožēlojot. „Nekādas nožēlošanas! Nekādas līdzjūtības!” Viņš sevi apzinoties gluži stipru. Tai pašā vēstulē viņš rādīja sirsnīgu interesi par jauno stilu manos dzejoļos (tā dēvēto ekspresionismu): varot redzēt, ka es „gribot pakāpties augstāk un skatīties tālāk”.

20. gadu pirmajā posmā Saulieša darbiem, tā sakot, laipni durvis atvēra divi laikraksti: Latvijas Vēstnesis, kur Antons Austrīņš bija tiešām īsts Saulieša cienītājs, un Latvīvis, kur literāro nodaļu sākumā vadīja Jānis Grīns, vēlāk jaunais žurnālists Olgerts Liepiņš. Pāris reizes šais gados iznāca arī Rīgā satikties ar Saulieti, bet runāšana mums veikusies tikpat maz, cik pirmo reizi Smiltēnē. Man pat vispār liekas, ka Saulietis atklātāks, siltāks un, tā sakot, runīgāks bijis ne personīgā satiksmē, bet vēstulēs. Mana sarakstīšanās ar Saulieti gan neatjaunojās; vispār mūsu personīgās attieksmes izira. Toties ar interesi saņēmu un lasīju katru jaunu Saulieša darbu, kā arī skatījos viņa lugu izrādes. Skatījos Nacionālā teātrī psiholoģisko drāmu *Līgo* (1922), kur Vaivara tēlotājs Jānis Lejiņš bija grimējies Saulieša izskatā. Un atkal bija jādama par Saulieša un Brigaderes radniecību, par Brigaderes Ilgu un Vaivaru drāmā *Līgo*. Pavisam citāda interese par kara laika komēdiju *Sirdskaite* (1923), kur pazīstamais saulietiskais varonis, ko pievil sieviete, beigās pats izrādās tikumiski kritis cilvēks, bet viņa nonievātā sieva atspīd istā tikuma spožumā. Šāda uztvere nu Saulietim neparasta. Lugu maz ievēroja, kaut atzinīgus vārdus par to sarunā izsacīja pats Saulieša nīgrākais nīdējs Upītis. *Sirdskaitē galveno, Mārtiņa lomu tēloja Šāberts,*

kam tā pirmā lielākā loma Nacionālā teātrī. No daiļprozas darbiem īpaši dziļu iespaidu atstāja 1924. gada Latvī iespīstais skumjas poēzijas apstarotais Zīemas svētku stāsts Viņš. Saulīetiski (jāteic — porukiski) izsmalcinātajam stāsta varonīm ideālistam Baidavam ir dēlīņš, kam ap Zīemas svētku laiku uz ielas parādās Viņš — Kristus. Zēniņš saslimst un mirst. Baidavs saprot, ka puisīti aizsaucis labākā pasaulē Viņš, ka puisītim šeit nebija īstā mītne. Baidavs sāk domāt, pārvērtēt, skumt, līdz pats ieslīd zināmā garīgā krēslībā, bet nejūtas vairs nelaimīgs, jo ir „ārpus visām sistēmām”.

Saulīeša kopoti raksti vispirms sāka nākt jau Zalkša apgādā, tad, sistēmātiskāk kārtoti, autora Varavīksnas apgādā, bet šo izdevumu pārtrauca kaŗš. Beīdztot Saulīeša uzticīgais draugs Jānis Roze, kas nu kļuvis apgādnieks, laida klajā Saulīeša rakstu kopizdevumu 15 grāmatās, arī ārēji skaīstās (1924—1927). Bīja 10 sējumi stāstu, 2 lugu, 2 dzejoļu, 1 eseju. Ik grāmatā Saulīetis īevīetoja tikai vienāda noskaņojuma darbus chronoloģiskā uzrakstīšanas secībā; te nu varēja redzēt, ka Saulīetis nav steīdzies ar darbu klajā laišanu, ilgi tos turējis pie sevis; gandrīz nekad sarakstīšanas gads nav pirmā īespīeduma gads, bieži vien laika atstarpā liela. Katram sējumam Saulīetis līcis priekšgalā atsevišķas raksturīgas rīndīņas no šā sējuma darbiem; it kā attīecīgā sējuma moto. Šo izdevumu aplūkojot un šķīrstot, līkās: tas nu tik rūpīgi izredīgēts, ka šī kārtība nekad nav grozāma, ka tur ne ko pielīkt, ne atņemt. — Tas pats Roze gādāja arī jaunu, visai rūpīgi pārredīgētu Poruka rakstu izdevumu (K. Egles redakcijā). Saulīetis priecājies: beīdztot taču Poruka darbi nokļuvuši īstajās rokās.

Jānis Roze ar 1928. gadu sāka īzdot arī nelielu mēneš-

rakstu Piesauļe K. Skalbes redakcijā, kur ievietoja tikai latviešu oriģināldarbus. Saulietim šai žurnālā bija, tā sakot, ierādīta goda vieta, un pirmajā gada gājumā katrā burtnīcā kāds Saulieša jaundarbs; vēlāk tie tur vairs tik rēgulāri neparādījās, bet uzticīgs Piesauļei dzejnieks palika. Tikai — Piesauļē reizēm parādījās dažs raksts par Saulieti, ar ko dzejnieks pats nebija mierā. Tūliņ pirmajā gadā bija Plūdoņa piezīmes par Saulieša liriku — apmēram tās pašas, kas vēlāk Plūdoņa Literātūras vēsturē. Saulietim šī nelielā apcerīte nebija patikusies; Plūdonis viņa dzejai pieejot „kā koku brāķeris”. 1929. gada decembrī Saulieša 60. dzimšanas dienu atcerējās visi laikraksti un žurnāli, bet tieši Piesauļē bija Alfrēda Gobas gan paplašais, bet diezgan netaktiskais, vietām gandrīz augstprātīgais raksts par Saulieti, kur daudzi dzejnieka labākie darbi bija novērtēti zemu, nepietiekami novērtējumu motīvējot. Par Gobas rakstu Saulietis Rozem bija atrakstījis rūgti dzēlīgu vēstuli. — Ar 1928. gadu sāka iznākt arī Daugava, lielais J. Grīna vadītais, Valtera un Rapas apgādātais mēnešraksts. Arī tur Saulietis viens no redzamākiem, cienījamākiem līdzstrādniekiem, sākot ar pirmo burtnīcu. Daugavā iespiests starp citu kāds no garākiem (gan ne no labākiem) Saulieša stāstiem Uguntiņa (1931). Kad es ar ģimeni apdzīvoju istabu Teodora Zeiferta dzīvoklī, Saulietis, Rīgā iebraucis, kādreiz apciemoja Zeifertu. Mana sieva bija atdarījusi durvis dzejniekam pēc zvanīšanas — un stāstīja man: „Es pirmā brīdī vēroju: kas tas vienkāršais vīrs varētu būt? Pie Zeifertiem tāds nekad nav redzēts. Es pat šaubījos, vai lūgt viņu dziļāki, Zeiferts taču strādā! Bet iznāca pats Zeiferts, izsaucās: Saulietis! Tad man kā zvīņas nokrita no acīm.” — „Tu taču vismaz elektrību uzgriezī priekšistabiņā?” — „Jā, to jau

gan." Un tad viņa atcerējās savus ģimnazistes gadus, kad Rīgas ielās Saulietis bieži redzēts: tumši zils uzvalks, melna platmale, brūna bārda, allaž viens un nopietns. — Tai cie-
mošanās reizē Saulieti netiku redzējis — gan kad viņš pēc
Teodora Zeiferta nāves atkad bija Rīgā un apmeklēja Zei-
ferta ģimeni. Tad mēs sasveicinājāmies, un tā beidzamā
mūsu tiešas tikšanās reize. Redzēt tomēr Saulieti redzēju
vēlreiz. Tas bija 1930. gada rudenī, viņa Ķēniņa Zaula
izrādē Nacionālā teātrī ar Niklāva Strunkes dekorācijām,
J. Ģērmani titullomā un Lejiņu kā Dāvidu. Tā gan nebija
pirmizrāde, bet Saulietis vēl nebija no Rīgas aizbraucis un,
ieradies arī šai izrādē, sēdēja viens pats tukšajā direktijas
ložā. Svārstījos: iet, neiet pie dzejnieka? Tikpat lielas valo-
das mums neiznāktu. Bet pēc pirmā cēliena viņš jau bija
aizgājis. Saulieša Zaulu jau biju lasījis tūliņ pēc tam, kad
Roze šo traģēdiju, atzīmējot Saulieša 60. dzimundienu,
izlaida liela formāta grāmatā. Traģēdijas varonis, šis vald-
nieks, ko vajā visādas likstas, šis cilvēks, ko reizēm pārņem
tumšākais izmisums, dzejnieka dziļi izprasts, un, ko viņš,
Zauls, pārdzīvo, šķiet paša Saulieša pārdzīvots. Tieši Sau-
lieša traģikas uztverei Zauls pats piemērotākais tēls, lugā
daudz skaistu, spēcīgu vietu. Un tomēr — ka šī drāma, ko
dzejnieks tik ilgi izveidojis, būtu pats labākais Saulieša
darbs, negribētos tik cieši apgalvot. Arī pats Saulietis, kā
liecina A. Vītols, nav atzinis vis Zaulu par savu vērtīgāko
sacerējumu, bet Vītalka Pasaku un stāstu Neaizbeņama aka,
Veļu tiesai radniecīgu darbu, kur arī ievīts fantastiskais
un mistiskais. — Tiešas attieksmes ar Saulieti vairs nebija,
tomēr interese par mani dzejniekam nezuda. Par manu
stāstu Pumpurkalnu Annas piemiņa (esmu par šo stāstu
runājis atmiņās par Brigaderi) Saulietis rakstīja Kārlim

Egļem apmēram tā: „Ja Ērmanis mani klausītu, es viņu pierunātu, lai viņš par šo Pumpurkalnu Annu raksta romānu. Tas būtu tāds sievietes tēls, kāda vēl nav latviešu literātūrā. Bet stāstā viņš to parādījis tikai notālēm, kā miglā.” — Antons Austriņš stāstīja: Saulietis pats arī mūža beigu gados domājis rakstīt lielu romānu Trijas paaudzes. Bet izpildīt šo nodomu viņam nebija lemts. Saulietis dzīvoja laukos, pēc dažādām grūtībām un konfliktiem iekārtoja dzīvi savos Sauliešos, uzcēla sev jaunu dzīvojamo namu, no vecā atvadīdamies brīnišķīgā dzejolī Vecā māja. Kādu laiku nostrādājis par latviešu valodas skolotāju Cesvaines ģimnazijā, dzejnieks izbeidza arī paidagoga gaitas. Jaunā dzejnieku paaudze, kas 20. un 30. gadu mijā attīstījās un tapa, Saulietim vairs nebija tuva. Tomēr viens otrs no jaunajiem godbijībā tuvojās vecajam meistaram. Pie viņa ieradās jauna dzejniece adulieniete Lilija Auza, rādīja savus dzejoļus, vecais dzejnieks lasīja, šo to aizrādīja un atzina: kaut kas no svētās uguns jums ir gan. Tā Lilija Auza pati stāsta Saulietim veltītā atmiņu dzejolī. Kādā no mūža beidzamiem gadiem Saulietis dziedējās Baldonē. Tur viņu uzmeklēja jauns dzejnieks, vietējais cilvēks, atnesa dzejoļus, uzklausīja vecākā kollēgas spriedumu un padomu. Šis jaunais bija Pēteris Aigars.

Saulietis dzīvoja savos Sauliešos it kā atšķirts un savrups, bet nebūt ne tik vientuļš, kāds viņš bija savā dzimtā pusē agrākos laikos. Viņam tagad bija pulciņš labu draugu: Cesvaines mācītājs Vītols, ārsts Dr. Lesnieks un vēl kādi. Un konservātoriste piāniste Marija Valtere bija sieviete, kuŗā Saulietis beidzot atrada īsto mūža draugu. Radās ģimene: bērni Ilze un Jānis. Saulieša beidzamo gadu dzejā

latviešu literātūrā. Nezinu, kuŗš gudrelis tur vainīgs un kā šī izmešana motīvēta, bet tā bija liela, ļoti liela netaisnība. Mēs nevaram un nedrīkstam aizmirst mūsu kultūras skaistos sasniegumus, mūsu klasiskos rakstniekus. Un viens no viņiem Saulietis.

VIKTORU EGLĪTI PIEMINOT

No dzimtenes savā laikā atnāca bēdīga vēsts, ka miruši vairāki izcili latviešu rakstnieki, starp viņiem arī Viktors Eglītis, viens no savrupākajiem un problēmatiskākajiem mūsu dzejniekiem. Viņa nāve liek daudz ko atcerēties, liek domāt par aizgājušo pašu, par viņa darbiem.

Biju gluži mazs puika, kas piedzīvojis tikai septīto pavasari. Tā ap Lieldienām ienesa Austruma jauno burtnīcu (1899. gada ceturto), kur, vāku atvepot, bija lasāms: Grūta nakts. No V. Eglīša. To es labi mācēju izlasīt. Mana māte paņēma Austrumu un sāka šī V. Eglīša stāstu lasīt priekšā ciemos atbraukušajai svainienei. (Tas bija pirmais iespiestais Viktora Eglīša stāsts.) No mātes tās reizes lasīšanas atceros pirmo teikumu, kur Augusts, kas istabā gulējis, satrūcies pieceļas; visa istaba pilna asinssarkana ugunīga spožuma; tas gan tikai saules riets. Pēc gadiem lasīju pats Austrumā šo stāstu, kur tēlots, kā seminārists Augusts atbraucis tēva mājās sērst un sarunājas ar māsu Emīliju, savdabīgu, garīgi attīstītu straujas dabas jaunavu, kas savā vidē jūtas kā bez pamata, bet dzīve paaet. Beigās Emīlija tai naktī dodas nāvē. Stāsta beidzamajā rindkopā tēvs runā ar satriekto Augustu apmēram tā: „Būs jādod valdišanai ziņa. Vai tu gribi tūliņ braukt projām vai pagaidīsi, kamēr māsu apglabājam?” (Daudz vēlāk dabūju zināt, ka šie beigu teikumi

nav Eglīša, bet tos pielicis Andr. Niedra, toreizējais Austruma literārās daļas vadītājs.) Arī vēlākajos gados mana māte ar interesi pārlasīja šo stāstu un, cik atceros, Emīliju pilnīgi saprata, kaut nepatikās, ka viņa nonāvējas. Ar interesi tika lasīti arī divi citi Eglīša stāsti 1899. gada Austrumā — nelielais tēlojums Ziedu reibonī, kas sākās ar malēnisko sasaucienu „Olet, olet, olet” (akcents uz otras zilbes), un Pazudušais dēls, kuŗa varonis Pāvils Gruzna, skolu beidzis, jūt, ka viņš it kā īsti nepiederētu ne pilsētai, ne tēvu sētai. Kad pēc 1905. gada Dzelmē un citur sastapu Pāvila Gruznas vārdu, šķita dīvaini, ka Eglīša stāsta varonis izrādījās reāls cilvēks un kļuvis rakstnieks. Bet savā pirmo stāstu kopojumā Zilā cietumā Eglītis minētajā stāstā Gruznas uzvārdā atstājis tikai burtu G. un daudzpunktus. (Pāvils Gruzna romānā Bursaki piemin arī šo Eglīša stāstu, autoru nosaukdam par Viktoru Liepu.)

1901. gada pasasarī un vasarā Austrumā nāca garāks V. Eglīša stāsts — īstenībā pirmais viņa romāns — Rīta blāzmā, ko lasīja vecāki, bet mana interese par šo darbu auga, kad gāju jau skolā. Tik pievilcīgs likās romāna varonis Jānis Mežsargs — dedzīgais kādas jaunas, man neskaidri apjaušamas kultūras cīnītājs, valdzināja arī lepnā Elza Meldere un maigā, sirsnīgā Milda Freimane. Valdzināja ārkārtīgi gleznainā ekstatiska patosa piesātinātā valoda. Par šo romānu ar lielu atzinību rakstīja visādi spriedēji: gan Zeiferts, gan Dermanis, gan A. Ķeniņš, gan K. Dišlers. M. Valters Austrumā par Rīta blāzmu sniedza veselu apcerējumu divās burtnīcās. Romānā bija savs kriminālais elements — Elza un Milda top tiesātas par kādas bagātas vācietes slepkavības mēģinājumu, ko Elza tiešām arī darījusi. Tam sakars ar īstenību, jo par tādām latviešu jauna-

vām Austrumā jau vēl pirms Eglīša romāna bija cita autora (Stepermaņu Krustiņa) raksts. Arī Mājas Viesa Mēnešraksts tai gadā (1902) nebija pieejams, bet kļuva zināms, ka Eglītis tur sācis iespiest dzejoļus. Tie bija pavisam savādi, maz saprotami, un tādu savādu rakstīšanu sauca par dekadentismu vai dekadenci. Mums nāca Rīgas Avīze, tai pielikumā bija tāda kā humora nodaļa (gan vairāk bez humora) Dzirksteles, kur reizēm Eglīša dzejoļi tika izsmieti; pa priekšu nāca dzejolis un tad tāda kā parodija. Dzejoļi šķita juceklīgi, bet izsmiekls — vēl nejdzīgāks. 1905. gadā dabūjām iepriekšējā gada Mājas Viesa Mēnešrakstu, kur bija sava tiesa Eglīša dekadentisko dzejoļu. Atmiņā iespiedies kāds virsraksts Invencija (šī vārda nozīme nebija saprotama) un pirmās rindas: „Mani asinszirgi guļ vēl murgu staļļos, Manu notikumu nebij, nava vēl.” Domāju, gudroju: tie „murgu staļļi” man tik ļoti atgādināja drausmīgus žņaudzējus murgus agrā bērnībā, kur sava nozīme kādiem tumšiem staļļiem; bet te nu tas jāsaprot gan citādi; tas būtu... un es sāku nojaust: dzejnieks grib teikt, ka dziņas uz kādu lielu darbību („asinszirgi”) pagaidām izteicas tikai tādā sapņošanā („murgu staļļos”), un tādēļ, protams, pašas šīs darbības („notikumu”) nav bijis un nav joprojām. Ja es arī toreiz nepratu visu to tik noteikti pasacīt, tad just izjutu gluži skaidri. Bet, ja es, zēns, spēju kaut divas rindīņas Eglīša „dekadentiskajā” dzejā saprast, tad šī dzeja nemaz tik neskaidra nebija. (Tālākās vārsmas no atmiņas gan izgaisušas, un nevienā Eglīša dzejoļu krājumā šo dzejoli neesmu atradis.)

Eglītis arī stāstus bija sācis rakstīt savādus, savdabīgi konstruēdams teikumus, saturā dažreiz būdams stāstos neskaidrāks nekā dzejoļos. Bet tāds gabaliņš kā Veļu laiks

likās tik savādi burvīgs, tik latviski skaists — īpaši, kur vectēvs mirstot satiekas ar agrāk aizgājušajiem tuvajiem. — Virziens, ko dēvēja dekadentisko, pēc 1905. gada bija plaši pārņēmis mūsu dzeju, bet šim virzienam un tā dzejniekiem kritika uzbruka nikni un sīvi, īpaši nikni Eglītim, ko uzskatīja par „dekadentu” idejisko vadoni; un es, skolnieciņš, dzīvoju, avīzes un žurnālus lasīdams, visam līdz. Paši tā laika modernie dzejnieki tiešām ļoti augsti vērtēja Eglīti; spilgta liecība tam Antona Austriņa veltījums Eglītim Dzelmē, kur starp citu šādas uzrunas: „Lielais Apollo, gaišais ģenijs . . . Tu saule . . . Tu Puškina latviešiem . . . Trīs gadus Tartarā tu cīnījies ar apakšzemes dieviem, tu latviet's tīrs, kaut pārnācis no krieviem” u. t. t. — Rūdolfs Blaumanis, draugs un labvēlis abiem šiem dzejniekiem, humoristiskā Jaungada dzejolī starp citu pieminēja arī šo Austriņa veltījumu:

*Šogad Eglīšam pie kājām
Austriņš vēderiski zvēlies.
Citu gadu, šādu laiku,
Būs jau viņš uz ceļiem cēlies.*

Eglītim uzbruka marksistiskie kritiķi — toreizējais Jankavs un (sevišķi rupji) Jansons-Brauns, no sava viedokļa apvainodami Eglīti pārlicīgā individualismā, pārmērīgā erotismā u. t. t. Eglītim ubruka toreiz vēl marksismu neatradušais Andrejs Upītis un sajūsmas pilnais Līgotņu Jēkabs, kas ātri un īsti spēja iedegties gan cildināšanā, gan pelšanā. Liepājā izdotajā J. Kovaļevska vadītajā Mēnešrakstā Līgotnis rakstīja diezgan plaši un samērā atzinīgi par Eglīša pirmo dzejoļu grāmatu Elēģijas, sajūsmīgi analizēdams starp citu

dzejoli Pavasarī (Zilgmāja skaudrā asaras slaka). Taisni Līgotņa analīze man atvēra šī dzejoliša īpatnējo burvīgumu, — un es apbrīnodams sevi atkārtāju beidzamo pantu:

Izeji sētā, izeji kalnā,

Avoti zvana, rubeņi rūc.

Viz zeme palos, viz zeme salnā.

Ak, kā nu atelpo krūts!

Arī nosvērtais Teodors Zeiferts diezgan asi nostājās pret Eglīti savā almanachā Jaunā Raža, kaut ievietoja (gan ar savu piezīmi) jaunā dzejnieka V. Damberga atzinīgu atsauksmi par Eglīša stāstiem Zilā cietumā. Kritizējot Elegijas, Zeiferts starp citu izteica Eglītim pārmetumu par rindiņu „Bērzs zaļš un sveķains silti māja”. Lai nu kļūdainā valoda („zaļš!”), bet kurš gan redzējis sveķainu bērzu?! Bet Eglīša dzejoli ar šādu rindiņu taču pats Zeiferts bija atradis par iespējamu uzņemt kādā no agrākajiem Ražas sējumiem... Kaut kas vēl nebijis rādījās arī Eglīša apcerē Mūsu kultūras stāvoklis, kas 1908. gadā vispirms nolasīta Zinību Komisijas Vasaras sapulcē, tad iespiesta Zeltmata redīgētajā Rakstniecības Almanachā. Eglītis tur par četriem latviešu tā laika ļoti redzamiem politiskiem darbiniekiem runāja kā par vēsturē jau iegājušiem cilvēkiem, zināmā mērā pat kā par kādām mītoloģiskām būtnēm. No šāda neparasta mūžības viedokļa autors interesanti raksturoja sociāldemokrātu emigrantu, kritiķi un publicistu Jāni Asaru, latviešu konservatīvo pilsoņu enerģisko vadītāju Fr. Veinbergu, bijušo otras krievu valsts domes deputātu sociāldemokrātu Jāni Ozolu un Rīgas Latv. biedrības priekšnieku

Fr. Grosvaldu. Par šādu uztveri Eglīša darbā spriedēji gan sašuta, gan smējās, bet tik oriģināls raksts nav parādījies ne pirms, ne pēc tam.

Dažus gadus vēlāk, 1913. gadā, Plūdoņa chrestomatijā par jaunu atradu jau agrāk lasīto Eglīša dzejoli Kapos, un tas man atkal bija jāapbrīno. Sākās ar rindiņu „Vakar apraku jautro sieviņu”, — un katrai rindiņai sekoja viena ļoti zīmīga impresija iekavās. Beigu pants apmēram šāds:

Melnmelnu krustiņu smiltīs iespraužu

(Cinīt's staignājā).

Ko lai sēroju, ko lai piegaužu!

(Lido zvaigznājā).

Tik labi bija pasacīts, ka melnais krustiņš uz kapa ir kā cinītis, kas drusciņ rēgojas virs purva staignāja, — un šis „staignājs” tik īsti lika domāt par asarainām bēdām. Bet tad sekoja naīvais mierinājums: „Ko lai sēroju, ko lai piegaužu!” — jo iekavās liktie vārdi „lido zvaigznājā” teica, ka apraktās dvēsele aizlidojusi mūžībā, zvaigžņu nemirstībā. — Tai pašā 1913. gadā Eglītis pēc ilgāka pārtraukuma sāka atkal stāstnieka gaitas. Rudenī Dzimtenes Vēstneša pielikumā bija neliels Eglīša stāsts par jaunu ļaužu mīlestību Gustavs Korts (grāmatā Dvēseles slāpes pārdēvēts Jaunekļi). Nu Eglītis rakstīja pavisam vienkārši pasmagos teikumos, bez patosa un spilgtām gleznām. Mans vecais tēvs sprieda: „Šitais rakstnieks nu raksta tīri tā kā agrākos laikos Lapas Mārtīts.” Gluži kā „Lapas Mārtīts” nu Eglītis nerakstīja. Viņa jaunais prozas stils man lika atcerēties Lautenbacha stāstus, — un Lautenbachu jau Eglītis bija

sācis augsti vērtēt. No otras puses — tik vienkārši, gandrīz bez rotājumiem rakstīja Puškins, un koncentrācija, var teikt, naīva lietišķība bija Bokačo Dekameronā novelē, kas tulkojumā lasāma mēnešrakstā Druva. Eglītīm nu gan nebija tā kā Puškinam vai Bokačo, tomēr . . . jā, tā kā Eglītis šai stāstā nerakstīja pašlaik neviens cits latviešu rakstnieks. Vai tas būtu klasicisms, ko Eglītis aizstāvēja teorētiskajos rakstos? Vienalga, neparasti un interesanti tas bija.

Jo lielāka interese man bija par Eglīša romānu Skolotāja Kalēja piedzīvojumi (vecmodīgais virsraksts interesi nemanājināja!) nākošā 1914. gada pavasarī Dzimtenes Vēstnesī. Te bija lauku kultūras darbinieka tips skolotājs Kalējs (vēlāk dzejnieks) — citāds kā Mežsargu Jānis Rīta blāzmā, dažā ziņā simpātiskāks. Par viņa skolas darbu autors nestāstīja, toties ar lielu interesi lasīju sīko Kalēja bibliotēkas aprakstu. (O, es jau toreiz domāju: pasaki man, ko tu lasi, es pateikšu, kas tu esi.) Tālāk romānā itin spilgti rādīta 1905. gada revolūcija, nenoklusējot arī parādības, kas pēc autora domām negatīvas. (Arī Anna Brigadere Ausmā 1905. gada kustībā ne visu vērtēja pozitīvi.) Kalēja piedzīvojumus izlasīju vairākas reizes, un manos tā laika literārajos mēģinājumos gan dzejā, gan prozā skaidri izmanāma Eglīša ietekme; grūti izskaidrot, kādēļ īsti Eglītis mani tā ieinteresēja, pat sugestēja, bet tā tas bija. Ka romānā tēlotais pašapzinīgais, Kalēja sajūsmīgi apbrīnotais dzejnieks Pavasars ir Fallijs, to sapratu tūlī. Vēlāk kļuva zināmi arī citi romāna personāžu prototipi. Āķis, kas vēlāk kļuva modernu dzejas darbu apgādnieks, dzīvē bijis Burtnieka apgāda īpašnieks Breģis, kas izdevis Eglīša apceri par Poruku, Fallija un Jēkabsona dzejoļus, arī — pats savu dzejoļu krājumu . . . Romānā tēlotais Kalēja draugs Smilģis, kas

kaŗa dienestā nokļūst Sibīrijā, domāts Eglīša dzimtās puses cilvēks rakstnieks Pēteris Liepiņš, viens no divainākajiem īpatņiem mūsu rakstniecībā. Savi prototipi arī Kalēja palīgiem kultūras darbā — kolportierim Prātniekam un simpātiskajam drēbniekam Tiltiņam, tāpat romāna beigu daļā tēlotajām jaunavām, Kalēja skolniecēm Rīgā.

Tā paša 1914. gada vasaru manās tēva mājās nodzīvoja Linards Laicēns, arī Eglīša sludinātā klasicisma cienītājs un pat cīnītājs (tieši Eglīša cienītājs gan ar iebildumiem). Ar zināmu gandarījumu stāstīja, ka Eglītis jau arī viņu, Laicēnu, ievērojot. „Eglītim jau grūti izdabāt,” Laicēns piezīmēja. 1915. gadā beidzot izlasīju jau 1910. iznākušo Eglīša lielo poēmu Pelēkais barons. Diezgan neskaidri zīmētais galvenais varonis — Eglīša iecerētā kultūras cilvēka tipa variācija — bija daudz nesimpatiskāks kā Jānis Mežsargs vai skolotājs Kalējs. Dzejojums bija Puškina Jevgeņija Oņegina ritmā un strofu uzbūvē, bet pretstatā Puškina romānam ar dzīviem dzīves tēliem. Eglīša darbs likās tipiski literāra poēma, literāro virzienu cīņu atbalsojums, kaut varonis nav rakstnieks. Eglītis savu Ludvigu Sēju uztvēris tīri vai kā pilnības ideālu, kurpretī Puškina nostāja pret Oņeginu kritiski vērtētāja; Puškina Oņeginu „sver un atrod vieglu”. — Un tomēr — arī Pelēkais barons „lasījās” ar interesi, un daŗa vieta, tā sakot, pati no sevis iegūlās atmiņā. Pēc gadiem, kad dzīvoju pie J. Misiņa, kas Eglīti diezin kā vis neieredzēja, pat Misiņš tomēr stāstīja par Pelēko baronu: „Iedomājies, es tak biju tik traks, ka gribēju to grāmatu izdot. Man tas Pelēkais barons patika!” Viņš neesot šo darbu izdevis tikai Eglīša augstprātības (it kā nepieejamības) dēļ — un Misiņš jau arī bija lepns. Bet no Pelēkā barona viņš citēja (negalvoju par absolūtu pareizību):

*Es neliedzos: daudz pārāks Ģēte;
Viņš gudrībā īsts Zālamans.
Ir taisnība: vēl pārāks Dante;
Justs tikai reiz tāds elles tvans.
Un tomēr — nerasniedzams bijis
Tiem tas, kas pirmais epus vijis. —
(t. i. Homērs).*

Citreiz Misiņš man un jaunajai studentei Zentai Mauriņai lasīja priekšā kādu rudens aprakstu no Pelēkā barona, teikdams: „Te nu ir gan kas labāks nekā Rainītim” (tā viņš Raini dēvēja), — bet tad lasījumā vārdam „rudens” bija dīvaina atskaņa „dudens”, un Misiņš nopūtās, ka tādi „dudēni” maitānot Eglīša dzeju.

1916. gadā, būdams rezerves pulka strēlnieks Valmieras apkārtnē, nopirku Valmierā Eglīša kritiku un eseju krājumu Ceļš uz latvju renesansi, kam pielikta autora ģimētnie: inteliģenta, lepna, salta seja, it kā ar apslēptu smīnu, skaišta bārda, acenes. Cik nu vaļīgāku brīžu gadījās, lasīju Eglīša grāmatu, ļoti daudz kam tur nepievienojos, bet saistīt grāmata saistīja. Vazāju grāmatu līdz visās kareivja dzīves maiņās, tā ka vāki galīgi nodriskājās, grāmatas tīrībai bija daudz jācieš. — Valmierā tai gadā dzīvoja Laicēns. Reizēm satikāmies, runājāmies. Laicēns, iepriekšējā ziemā Maskavā ar Eglīti bēgļu kultūras birojā sadarbodamies, bija iepazinis ar viņu tuvāk, joprojām cienīja Eglīti un atzina, ka latviešu rakstniecībā jānāk visādiem „vērtību pārvērtējumiem”: Raiņa vietā jānāk Viktoram Eglītim. (Tā domāja ne Laicēns vien, — kā jau stāstīju, — pat tāds nekādas modes neietekmējams īpatnis kā Misiņš tā vērtēja!)

Kaņa, nemieru un dažādu pārgrozību gājumā Viktors

Eglītis vācu okupācijas gadā, 1918., bija nokļuvis Alūksnē par skolotāju. Iedrošinājos viņam aizrakstīt dažas rindas. Viņš man tāpat atbildēja — atklātnē. Viņš manus dzejoļus laikrakstos jau bija ievērojis un pat slavēja: trūkstot tikai formālās korektības pantmērā. Lai „drukājoties” vairāk. (It kā tas no manis atkarātos!) Un lai esot nemierīgāks, lai dumpojoties — es taču esot jauns. Iznāca tāda maza sarakstīšanās. Eglītis rakstīja arī par sevi, sūrojās, ka kāda kara žurnāla redaktors nozaudējis viņa poēmu Zivju zveja, ko J. Grosvalds gribējis ilustrēt. Beidzamajā atklātnē bija nākotnes prieks: būšot latviešiem sava valsts. Mēs būšot augstirdīgi, neatriebšoties arī vāciešiem.

Beidzot, 1919. gada vasaras beigās, Rīgā iebraucis, satiku Eglīti un redzēju vaigu vaigā. Mūsu jaunā valsts sāka atzelt, pēc kara šausmām modās kultūra, galvaspilsētā iznāca jauni laikraksti, no kuņiem lielākais bija Latvijas Sargs. Redakcija tam Raiņa bulvāra (ko gan vēl nesauca Raiņa vārdā) un Architektu ielas stūrī. Gāju pa Architektu ielu, redzēju otrpus ielas nākam staltu kungu ātrā, cēlā gaitā. Bārda, acenes, viss kā Eglītim tai renesanses grāmatas ģimetnē. Jā, tas būs gan Viktors Eglītis; viņš iet uz redakciju, jo ir Latvijas Sarga literārās nodaļas vadītājs. Es vēroju cēlo kungu, varbūt pat nepieklājīgā uzmanībā, un arī viņš mani noskatiņa caur acenēm pāri ielai, jo visā Architektu ielā mēs tai brīdī bijām tikai divi gājēji. Pēc laiciņa arī es biju redakcijā. Kā tad, ielā skatītais kungs sēž redaktora krēslā un ir Eglītis. Viņš ar mani runāja tik ļoti draudzīgi, jāteic, maigi kā varbūt pēc tam nekad. Kā mēdz teikt, viņš mani apbūra. Eglītis vispār runāja paklusā, lēnā, mīkstā balsī, tikai dusmu brīžos retumis balsi paceldams. Izrunā dzirdama viņa dzimtās puses izlokšne, piem., viņš sacīja ne

„akmens”, bet „ākmens”, ne Upītis, bet „Ūpits”. Raksturīgs Eglītim valodā zināms rusisms, piem., heksametrus viņš sauca par gekzimetriem (reizēm arī rakstīja tā!), pat aktieris Hamsters viņam bija Gamsters. Eglītis labi prata imitēt citu cilvēku balsi un izrunu, stāstīdams par šiem cilvēkiem.

Eglītis Latvijas Sargā labprāt uzņēma manus dzejoļus, sākumā gan (sekodams Blaumaņa paraugam) šo to grozīja un laboja, gan Himnā sievišķībai, gan citos dzejoļos. Man bija dzejolis Valta Uitmena pēdējais sapnis, kur es, vēsturiski gan gluži nepareizi, liku Uitmenam mirstot pieminēt otru demokrātijas dzejnieku Verharnu, ko U., droši vien, nepazina. Bet Eglītis iedzejoja vēl klāt pantu, kur dižajam amerikāņietim liek praviētiski skatīt un raksturot arī Raini! — Sākās mani plašākie rakstnieku portretējumi. Tur Eglītis vairs neko ne svītvoja, ne pielika, izteicās par tiem ļoti atzinīgi, īpaši par Stendera un Kaudzišu apdziedājumiem. Stāstīja gan, ka Apsīšu Jēkabs juties mazliet apvainots par savu apdziedājumu, apturējis Eglīti uz ielas un pārmetis, ka tāds iespiests avīzē.

1920. gada februāra beigās Latvijas Sarga redakcijai radās konflikts ar izdevējiem, un redakcija aizgāja pilnā sastāvā ar atbildīgo redaktoru A. Kroderu priekšgalā. Daļa bijušo Latvijas Sarga redakcijas locekļu pārgāja A. Plensnera vadītajā jaunā armijas dienas laikraksta Latvijas Kareivis redakcijā, arī Virza un V. Eglītis; pēdējais uzņēmās Kareivja literārās daļas vadību. Laikrakstā bija jāpiedalās arī visiem jaunajiem rakstniekiem, armijas štāba informācijas nodaļas kaņavāriem. Tā nu avīzes redakcijā Parka ielā nācās satikties ar Eglīti ik dienas. Un ikdienas satiksmē spilgtāk atklājās arī šis tas mazāk patīkams, dažā cilvēciska vājība. Vispār — Eglītim bija atzinēji, bija arī noteikti neatzinēji.

Tais pašos gados — 19. un 20. — pie Mišņa, kur arī man bija mītne, reizēm atnāca ciemā Plūdōnis un sarunās ļoti asi kritizēja tā laika literārās slavenības, īpaši Rozīti un V. Eglīti. Atmiņā vēl Plūdoņa epigramma Eglītim, ko pats Plūdōnis citēja: „Tu vari stāstnieks būt, pat biografs šad tad, Bet lirisks dziesminieks — nekad, nekad!” No savas puses Eglītis arī nebija sevišķi augstās domās par Plūdōni. — Tāpat Latvijas Kareivja redakcijā Eglītim radās neatzinība un opozīcija. Vispirms jau viņu lāgā neieredzēja burtliči, jo Eglītim bija gan glīts, bet pagrūti salasāms rokraksts. Arī man, korrektoram, reizēm gadījās nedienas ar šo rokrakstu, — un savu darbu korrektūras tad Eglītis lasīja pats.

Asāki konflikti, protams, gadījās ar rakstniekiem. Jau Latvijas Sargā Eglītim bija stipra strīdēšanās ar Sudrabkalnu (par dzejas formu, ja nemaldos), bet Kareivja redakcijā sākās berzēšanās ar Pāvīlu Rozīti, kas gan mūsu laikraksta vadībā nebija saistīts, bet ciemos nāca ik dienas. Rozītis jau vienmēr bijis ļoti pašapzinīgs un tai laikā it īpaši. Viņam bija paradums sarunu biedrus reizēm piezobot. Atceros, Rozītis reiz ar kādu piezīmi aizvainoja aktieri un humoristu Gaili-Šanteklēru, tā ka šis labsirdīgais cilvēks aizgāja sadusmots. Eglītis savā klusajā balsī piezīmēja Rozītim: „Vai zināt, ko jūs nupat izdarījāt? Jūs apvainojāt cilvēku.” Rozītis tikai nosmīnēja. Bet citu reizi Eglītis un Rozītis saķildojās tik sīvi, ka Eglītis pacēla balsi, kas notika reti. Tiešām neatceros, par ko bija šī ķilda, atceros tikai Rozīša dzēlīgo piezīmi: „Nu jūs izkriat no savas klasīka lomas,” un Virza, mazs mazs, roku pacēlis, stāvēja starp ķildniekiem, velti pūlēdamies samierināt. Pēc tam abi rakstnieki kādu laiku „nebija pazīstami”. Cik atceros, viņi drusku

polēmizēja arī presē. Dažu labu reizi Eglītim iznāca domu izmaiņa ar jauno rakstnieku Jāni Veseli, kas pēkšņi kā brīnums bija parādījies mūsu vidū. Veselis vēlāk kļuva Eglīša domu biedrs, bet tai laikā Veselim bija citi mākslas centieni, tai laikā Veselim bija tuvs par ekspresionismu dēvējamais virziens. Eglīša un Veseļa attieksmes paasinājās. Kādā jauno rakstnieku vakarā 1923. gada sākumā Veselis nolasīja fantastiski feļetonisku tēlojumu par „tiem rakstniekiem, kas tai vakarā uzstājās”; šī grupiņa aizceļo uz teiksmainu vispasaules rakstnieku klubu ārpus laika un telpas, kur tieši tai brīdī dežūrē Gēte; pret jauno grupas ielaišanu klubā protestē Viktors Eglītis, aizrādīdams, ka latviešu rakstniecību tur taču reprezentējot tikai viņš. Gēte vēsi atbild: „Nav man tas gods pazīt jūs kā latviešu literatūras reprezentantu.” Veselim, šos teikumus lasot, publika aplaudēja. Eglītis reaģēja ar dzejoli antīkajos distichos, kur pārmeta jaunajiem tā vakara dalībniekiem, ka tie ļāvuši viņu apvainot tam, „Parnasa dārzos kas bradā, Upītīm līdzīgs un ļauns”. — Tieši redakcijā Eglītim nebija draudzīgs Aleksandrs Grīns, kas gan Eglīti nebūt nenoliedza pilnīgi. Viņi bieži strīdējās. Reiz Eglītis aizrādīja: Grīns esot Edgara Po cienītājs, bet arī Po taču galu galā neesot nekāds daiļmonists, arī viņš esot atzinējs, piemēram, filozofiskajā sacerējumā Heurēka. Grīns pretojās: tas esot Po vājākais darbs. Bet, kad Grīns, Eglītim nezīnot, Kareivī ievietoja nerātņu Rozīša dzejoli, Eglītis to ņēma nopietni ļaunā, jo par literāro daļu taču atbildēja viņš! — Latvijas Kareivja redakcijā šai laikā (1920—21) strādāja arī vecākais Grīns — Jānis. Recenzēdams avīzē tikko iznākušo Eglīša romānu Līdzvainīgie, J. Grīns salīdzināja mūsu dzejniekus ar seno grieķu klasiķiem un atzina, ka Rainis Aischilam, bet Eglītis Eurī-

pīdam radniecīgs. (Eglītis gan piezīmēja, ka viņš sevi domājot Sofoklam tuvāku.) Bet vēlākā laikā Grīns, gan allaž korrektā un savaldīgā formā, pateica Eglītim arī dažu rūgtāku vārdu — varbūt arī dažu rūgtu patiesību; saldu patiesību skaits jau vispār nav miljonos.

Lai gan mēs savā starpā šad tad diezgan asi kritizējām Eglīti (reiz redakcijā daži rakstnieki ne visai klusi un ne visai saudzīgi ņēmās aprunāt Eglīti, nezinot, ka viņš visu laiku turpat blakus istabā sēdējis un kaut ko rakstījis, bet Eglītis jau nelikās ne zinis), tomēr viņa nostāja vienmēr tāda, ka starp viņu un mums bija zināma cienības distance. Nikni Eglītim acīs neuzbruka neviens, atskaitot Rozīti — un arī tikai tanī ķildas reizē. Mēs cits citu saucām vārdos un uzvārdos, bet Eglītis bija Eglīša kungs — un ne tikai tādēļ, ka viņš vecāks gados. Eglītis visur jutās brīvi; ne velti romānā par Kalēju Pavasars (Fallijs) atzīst, ka Kalējs (Eglītis) varētu „ķeizariem priekšā stāties”. — Brīvās Zemes redakcijā darbojās Jānis Ezeriņš, un arī šais telpās rakstnieki tanīs gados labprāt iegriezās. Reiz tur ap Ezeriņu bija pulciņš rakstnieku un Kārlis Zariņš uzsēdies galdā. Ienāca Viktors Eglītis, apsveicinājās un skaļākā balsī kā parasts teica par Zariņu: „Es jau domāju, ka pats resnais Ulmanis sēž uz galda”. Nav tas vēl lāgā izrunāts, kad pa otras istabas durvīm iznāca Kārlis Ulmanis, Jūlija Druvas pavadīts. Bez mazākā apjukuma Eglītis gāja Ulmanim klāt: „Labdien, Ulmaņa kungs...”

Kas mums likās sevišķi nepievilcīgs Eglīša raksturā un rakstos? Galvenā kārtā pārāk lielā pašapziņa, kas izvērtās pašpielūgsmē. Atceros, Eglītis reiz man pats sevi zīmīgi raksturoja: „Virzam ir Afrodīte un Marss, man Afrodīte un Ceiss.” — Jau pieminētajā romānā Līdzvainīgie, kas

iznāca 1920. gada sākumā, dažas spilgtas lappuses ar 1915. gada bēgļu vasaras tēlojumiem. Bet galvenā persona, „augstākās kultūras” cilvēks gleznotājs Valdmanis, salīdzinot ar skolotāju Kalēju, taisni atbaida ar savu iedomību un augstprātību, kuŗas attaisnojumu autoram neveicas pierādīt. Un cilvēkus, kas romānā iedrošinās rīkoties tā, kā Valdmanim nepatīk, autors — var teikt — kariķējis un izāzējis. Valdmanis ir dižs gleznotājs, apmēram kā Rozentāls, bet vietām autors aizmirstas un runā par Valdmani dzejnieku. . . Arī tai pašā gadā izdotajā poēmā Upeslejas precības personīgā paštiksme nav mākslinieciski pārveidota, bet te ir dzīvāki cilvēki nekā Pelēkajā baronā; īpašā jaukumā te atspīd Mirdza, kas visur uzticīgi seko savam iemīlētajam Upeslejam. Bet poēmā arī autora kariķēšanas tieksmes; starp citu vecīgajā rakstniecē Rātminderu Latē, kas ieteic Mirdzai neiet pie Upeslejas, viegli pazīt kādas tiešām dižas dzejnieces karikatūru. — Bet 1920. gadā Latvijas Kareivja pielikumā bija arī īss Eglīša stāstiņš Radītāja moka, kur vērojama rakstnieka paškritika un paštiesa — diezgan nesaudzīga. Stāstiņā divu draugu disputs, kuŗos varam pazīt Eglīti un Virzu. Tas, kuŗa prototips Virza, pārmet draugam garīgu apslinkošanos, garīgu kūtrību, pašpieticību. Draugs (autors pats) gan jūtas apvainots un protestē, bet, viens palicis, sāk pārdomāt un tiesā sevi vai vēl bargāk.

Pret mani Eglītis vienmēr izturējās labvēlīgi. Kad sākās mani brīvā ritma dzejojumi, par tiem gan kratīja galvu. Iespieda visus, bet piemetināja, ka viņš tos uzskatot par sīkiem feļetoniem, un dažus tiešām ievietoja sīkā feļetona nodajā. Es nodomāju: te nu bija! No Alūksnes Eglītis man rakstīja, lai esot nemierīgs un dumpīgs, un nu, kad man ir mēģinājumi tādā „dumpīgā” formā, nu nav labi! Vispār —

dzejas klasisko formu aizstāvji tai laikā visi jūsmoja par ekspresionistiem gleznotājiem, bet, ja kāds dzejnieks meklēja jaunu izteiksmi, jaunu formu — ni, ni... Eglītis tomēr pats bija nemiera gars un teica Sudrabkalnam: ar interesi lasījis viņa rakstu par jauno virzienu pasaules dzejā. „Es pats gan palikšu skaidrs,” Eglītis noteikti sacīja. Kad iznāca mana grāmatiņa *Es sludinu*, Eglītis uzrakstīja īpatnēji atzinīgu atsauksmi Latvijas Kareivī. Gribējies gan rakstīt *Virza* un mani pilnīgi iznīcināt, bet viņš, Eglītis, to nevarot pieļaut. Tāpat ļoti atzinīgu un ļoti lietišķīgu recenziju Eglītis uzrakstīja par maniem *Laikiem* un ceļiem (Latvijas *Vestnesī* 1923.), labi norādīdams manus formas trūkumus. Par šīm atsauksmēm un vispār par labvēlīgu prātu pieminēšu dzejnieku sirsnīgā pateicībā.

Rakstījām viens par otru dzejoļus. Mans Viktora Eglīša raksturojums ietilpa liroepisko portretu galerijā, kas nāca grāmatā *Laiki* un *ceļi*. Tur Eglītis rādīts salona cilvēka situācijā, dāmu sabiedrībā, kas apbrīno dzejnieka sieviešu pazišanu. Eglītim šis dzejolis patika. Man Eglītis uzrakstīja sonetu 1921. gada rudenī, kad laba tiesa kritiķu, īpaši kreiso, man bija uzbrukuši par grāmatiņu *Es sludinu*. Sonets sākās: „Tu, cēlais, neklausies, lai ko tev saka. Un mīlai uzticams līdz galam tiec.” Bet veltījumos Eglītis parasti mīlēja milzīgus superlātīvus salīdzinājumos. Viena rinda šai sonetā bija: „Kā Francisks tu, kā Kristus un kā Buda” (!) Tur nu es protestēju (man autors veltījumu parādīja rokrakstā). Iespiedumā Eglītis bija grozījis: „Tev paraugs Francisks ir un Kristus, Buda...” — Ļoti apmierināts Eglītis bija ar manis izvēlētiem Eglīša dzejoļiem antoloģijā *Dziesminieki*. Uz ielas mani satīcis, izsacīja pateicību un smīnot piebilda: būtu mani noskūpstījis, ja te nebūtu iela. — Latvijas Ka-

reivja literāro nodaļu vadīdams, Eglītis daudz jaunu talantu gan neatrada. (Par Veseli toreiz labās domās bija ne Eglītis, bet brāļi Grīni.) Eglītis cildināja kādu jaunu jelgavnieku Vili vai Valdi Greijeru un iespieda viņa dzejoļus, pareģodams pat, ka Greijers būšot otrs Poruks. Tomēr šis iesācējs apsika drīz vien. Pie mums nāca un ar Eglīti zemā basa balsī runāja kaņavīrs Andrējs Iksēns, nesdams gan feļetoniskus, gan patriotiskus dzejoļus. Par kādu citu iesācēju dzejdari un kareivi, sārtvaidzīgu puisi, kas bieži lietoja krievu vārdu „značit”, Eglītis smiedamies sacīja: „Tā ir staigājoša cerība, kas tur aiziet.” Bet šī cerība neko nepiepldīja, vismaz dzejā ne. Vienu ievērojamu talantu, vienu dzejas zvaigzni Eglītis tomēr atrada, un tā bija dzejniece Aīda Niedra.

Rīgā tai laikā Eglītim bija dzīvoklis Valdemāra ielā, kādā staltā sētas namā, laikam trešajā stāvā. Vienas durvis veda tādā kā verandā. No informācijas nodaļas, kas bija Kara ministrijas namā Elīzabetes un Valdemāra ielas stūrī, pa logu kaut kā varēja vērot Egliša mītni, varēja saskatīt, kā Eglītis un Virza tai verandā sēž. Kādā vajadzībā ierados arī šai dzīvoklī — pirmo un vienīgo reizi. Iepazinos ar Egliša daiļo, raksturā rāmo un saskanīgo, mākslinieciski izglītoto kundzi Mariju, kas nāca retumis arī pie mums redakcijā un atnesa Misē vai Viljē de Lil-Adāna noveļu tulkojumus. Redzēju abus Egliša dēlus; īpaši pret mazāko tēvs bija mīlīgs, aplūkodams kādu vainiņu rokā. — Domājot par to laiku, jāatceras, ka Eglītis reiz vēlējās, lai es apprecētu kādu dāmu, viņa bijušo skolnieci, prototipu kādai no Kalēja piedzīvojumos tēlotajām jaunavām. Smaidīdams Eglītis teica: „Šovakar jūs apmeklēs brīnummaiga sieviete.” Maiga ... tas, varbūt, nebūtu īstais apzīmējums šai apdāvi-

nātajai, ļoti īpatnējai sievietei. Mana līgava viņa gan nekluva, draugi mēs tikām. — Kad pārcēlos no Rīgas laukos, Eglīti satīku retāk. Latvijas Kareivja redakcijā viņš vairs nestrādāja. Nepiedodami jau nu bija, ka aizmirsu apsveikt Eglīti 25 gadu darba svētkos 1924. gadā. To man pārmeta Virza — vajadzējis man pašam ierasties. Eglītis taču vienmēr un visur mani esot izcēlis un atbalstījis. Virzam bija taisnība.

Viktors Eglītis bija, tā sakot, literāri noskaņots rakstnieks. Arī citu autoru dzejas darbos viņš meklēja tīri literāro. Pat Raiņa Ugunī un naktī Eglītim kāds simbols šķita nozīmīgam dekadences ierašanos latviešu dzejā. Un velnu nakts drāmā Spēlēju, dancoju Eglītim atkal likās tikai dekadentu kņadas un cīņiņi. Sagatavodams plašāku apceri par Poruku, Eglītis vēlreiz uzmanīgi pārlasīja visus Poruka darbus. Runājām par stāstiņu Baltais zvirbulis (no cikla Vectēva stāsti), kur lielmāte liek gūstīt muižas telpā iegādājušos baltu zvirbuli. „Nudien, tas baltais zvirbulis ir Fallijs,” Eglītis priecīgi iesaucās. „Sakait, ko gribat — tas ir Fallijs.” Grāmatā par Poruku un Falliju Eglītis tomēr no šāda apgalvojuma atturējies. — Literārās simpatijas Eglītis mainījis vairākkārt, bet allaž palicis uzticīgs Fallijam un īpaši Porukam. 1903. gadā savā grāmatā par Poruku Eglītis pirmais latviešiem atklāja Poruka lielo nozīmi, un 1920. — 21. gadā, plašāk Poruku studēdams, Eglītis joprojām šo dzejnieku dziļi apbrīnoja. Ievietodams Latvijas Kareivja pielikumā Akurātera vēsturisko noveli Svelgate (1920. g. Ziemas svētkos), Eglītis izteicās, gabals neesot slikts, bet Poruks no šīs vielas būtu izveidojis daudz vairāk. Pēc daudziem gadiem literārā sanāksmē pie Ķeniņiem Eglītis teica: „Lapiņu Jānis Poruku nogāza, bet Veselis cēla viņu tūlīn

augšā." Tas zīmējās uz J. Lapiņa diezgan netaktiski uzrakstīto Poruka biografiju (1935) un uz J. Veseļa ievērojamo Poruka apceri (1936). Kādā citā sanāksmē 1938. gada pavasarī kāds students un literāts izteicās: šie esot sprieduši, vai Porukam vēl vispār esot kāda nozīme vai neesot. Uz to Eglītis piezīmēja, ka, ja vispār tāda šaubīšanās par Poruku varējusi būt, tas pierādot, cik bēdīgi ir ar augstskolas jaunatnes intelīgenci un mākslas saprašanu.

Personīgi satikties ar Eglīti gadījās retāk, bet interese par viņa darbiem palika dzīva joprojām. Iespaidi no šiem darbiem radās gan pozitīvi, gan negatīvi. Aizkustināja diezgan spēcīgi uzrakstītā novele (kļūdaini nosaukta par romānu) Dvēseles varā (1921) par cēlu, raksturā stipru un tīru krievu sievieti. — 1922. g. Kareivja pielikumā parādījās Eglīša Himna — lūgšana lielajam latvju Dievam. Ar to sākās Eglīša latviskās reliģijas meklēšanas jeb dievturības gaitas. Šī man personīgi nepieņemamā, bet laikmetīgi zīmīgā kustība var uzrādīt Eglīti par savu dibinātāju un sācēju, kaut lielāku godu un populāritāti dievturības ieguva citi. Pieņēmtā himna — viens no spēcīgākajiem Eglīša dzejojumiem, ko cildināja arī Anna Brigadere, kas citādi nebija sevišķa Eglīša cienītāja. Un šo himnu Eglītis neuzrakstīja antīkā pantmērā vai jambos, neveidoja sonetos vai oktāvās, bet brīvi plūstošā neizmērītā pantā — pa daļai tādā kā Blaumaņa odām. — Iepriekšējos Eglīša darbos (apm. no 1910.—20. gadam) nebija ētiskā momenta. J. Grīns jau pieņēmtajā recenzijā par Līdzvainīgajiem pareizi izteicās, ka Eglīša skolotājs Kalējs, māksliniece Judīte, gleznotājs Valdmānis u. c. tēli nav ne labi, ne jauni, bet kultūrāli. Bet jau ar noveli Dvēseles varā Eglīti sāk interesēt ētiskais un labais — protams, īpati eglītiskā uztverē. Tas „labais”, „ideālais”,

vai kā nu to citādi nosaukt, kas raksturīgs Egliša darbiem, sākot ar 20. gadiem, šķiet vistipiskāk un gaišāk izteicies garākā stāstā Apskaidrotais, ko lasīju 1924. gada Latvijas Vēstnesī. Gan varoņa vārdā, kas saucas Jānis Meklētājs, autors pārāk vecmodīgi jau pateic viņa dabu, bet pats šis Meklētājs, kas, ideāli šķīstis palikdams, izstaigā visādus reliģiskus ceļus, līdz nokļūst latviskajā ticībā, viens no jaukā-kajiem, poētiskākajiem Egliša tēliem.

Eglītis savos nākošajos darbos saviem personāžiem gan vairs nepielika kultūras un nekultūras, bet tikumības un netikumības mērogu. Bet autora pašpielūgsme bieži vien tika vēl spilgtāk pasvītrotā; tikai nu autora ideālā paštēla kariķētie pretmeti nebija nekultūrāli, bet neētiski, nelatviski. Raksturīgs šai ziņā stāsts Juku laikos, kas vispirms iespiests mēnešrakstā Rituāls 1922. Par to autors pats man smīnēdams teica: „Tas nu gan ir traks gabals!” Stāsts risinās okupācijas un mūsu valsts tapšanas laikā; stāsta cilvēkos nepārprotami saskatāms gan autors pats, gan daži pazīstami latviešu rakstnieki un politiķi, ar kuriem bieži iet tiesā autora paštēls. Misiņš, to izlasījis, pagrozīja galvu: te nu Eglītis esot uz nepareiza ceļa. Atminējāmie Māteru Juŗa romānu Patriotisms un mīlestība, kur šis temperamentīgais un vientuļais atmodas laika ideologs „izrēķinās” ar saviem pretiniekiem un nīdējiem — Rīgas Latviešu biedrības vīriem, tos romānā kariķēdams. — Skolotāja Kalēja tetraloģijas otrs romāns Nenovēršamie likteņi iznāca 1925. gada beigās. Arī tas nebija patikams, jo autora nostāja pret savu līdzinieku Kalēju te citāda nekā pirmajā romānā. Ja Kalējs kādā vietā it kā sāpēs izsauca: „Kur, kur ir pilnība?” un ja Kalēja sieva jūsmīgi sauc pretī: „Tu, tu esi pilnība!” — tad pārāk nepārprotami redzams, ka tāds nevien minētās

sievietes, bet arī paša autora vērtējums. Īpaši netīkams bija Eglīša romāns tādēļ, ka tikko kā lasīts Antona Austriņa aprīnjamais autobiografiskais romāns chronikas veidā Gaŗā jūdze, kur tēlots tas pats laikmets, pa daļai tie paši cilvēki, kas Nenovēršamajos likteņos. (Austriņš Gaŗajā jūdzē nosaucis Eglīti par Kasparu Loku, Eglītis Nenovēršamajos likteņos Austriņu par Andžu Jodabrāli.) Cik Eglītis savā darbā personīgs un subjektīvs (ja neteiktu vairāk), tik Austriņš personīgs un objektīvs — istā chronikas rakstītāja objektivitātē. — Pieteiktā trešā daļa Dzejnieka Kalēja piedzīvojumi nav parādījusies, bet tetraloģijas ceturtais romāns Domājošā Rīga iznāca tikai 1934. gada beigās paša autora apgādā, jo Eglītim 30. gados grūti nācās sameklēt saviem darbiem izdevēju, grūti bija pat periodikā iedabūt stāstu, dzejoli vai apceri. Romānā Eglītis vērtēja Rīgas inteligenci no savas eglītiski ētiskās dievturības viedokļa — vērtēja īpaši augstskolas aprindas. Arī še manāms, ka Eglītis mākslinieks, ka viņš labi spēj tēlot, ko tāds un tāds cilvēks darītu tādā un tādā situācijā. Starp citu romānā tēlota sieviete, kuŗas prototips man labi pazīstams; viņa nekad nav bijusi tieši tādā situācijā, tādos apstākļos, kā romānā tēlots. Bet, pazīstot viņas raksturu, jāatzīst: ja viņai dzīvē būtu tāda situācija, viņa runātu un izturētos tiešām tā, kā autors liek viņai runāt un izturēties romānā; autora uztvere aprīnājami pareiza. Romānā, jādōmā, jutās aizkarta viena otra sabiedriski izcila persona, un Ulmaņa režīmā grāmata tika konfiscēta — gan uz laiku tikai. Autoru tas sarūgtināja, sabiedrības īgnumu viņš nesaprata vai negribēja saprast. Reiz satikāmies, pastaigājāmies. Es izteicu atzinību par mūsu kopīgās paziņas smalku attēlojumu. Eglītis atzinās, ka romāna varoņiem prototipi dzīvē, bet

viņu attieksmes un dažādās situācijas izdomātas. „Vai tad jūs saviem stāstiem neņemat modeļus no dzīves?” — viņš man jautāja un runāja tālāk: „Modeļi taču vajadzīgi katram māksliniekam. Vai Kaudzīšu Mērnieku laikiem nebija modeļi Piebalgā? Vai citiem zemnieku tēlotājiem tādi nav bijuši? Tikai zemnieciņi jau nemācēja sūdzēties un žēloties, ar viņiem varēja ņemties kā gribēja. Bet intelligentus tēlot nedrīkst. Kāpēc?” —

Mūža beidzamos posmos Eglītim varēja teikt Raiņa vārdus: Tad kļuvi vientulīgāks gads pēc gada. Gluži vientuļš viņš jau gan nebija, dažs draugs viņam bija dievturos, arī augstskolas mācības spēkos (Mekleru Edvards). Brīnišķīgā mūža biedrene Marija bija mirusi, bet jaunu laimi dzejniekam sniedza Hilda Vīka, gleznotāja un rakstniece. Slavens rakstnieks bija kļuvis dēls Anšlavs. Bet tālāk no Viktora Eglīša bija aizgājis Virza, ko kādreiz Eglītis bija ievēdis dzejā, varbūt pat konsekventais atzinējs, cildinātājs un sapratējs ilgus gadus Voldemārs Dambergs vairs nebija tik tuvs. Nebija kontakta ar jauno dzejnieku paaudzi, kas lāgā neatzina Eglīti, un Eglītis maz atzina jaunos, izņemot varbūt Medeni un vēl kādus. Ap 1908. gadu un vēlāk Eglītis gandrīz gribēja atzīt tikai tos dzejniekus, kam augstskolas izglītība. Nu viņam šad un tad uzbruka taisni studējušie — visvairāk tie, kas mācījušies filoloģijas fakultātē. Jau pieminētajā sanāksmē pie Ķeniņiem Eglītis izsacīja sašutumu īpaši par filoloģiskajiem kritiķiem: katrs, kas beidzis filoloģijas fakultāti, jau domā, ka ar to vien iegūts kritiķa talants, raksta recenzijas, lai gan vairāk nespēj kā ķerstīties ap sikumiem un uzrādīt kādu valodas kļūdu. Nevar teikt, ka vecajam dzejniekam šeit nebūtu liela daļa taisnības.

Dzīves rieta pusē Eglītis atcerējās dažu senu draugu.

1938. g. viņš veltījis sirsniņu dzejoli Pāvilam Gruznam šī rakstnieka 60. dzimšanas dienā. Pirms tam viņš laikam gan maz bija Gruznam tuvojies, maz ar viņu saticies. Atmiņā dzīvs un mīļš kļuva Zvārguļu Edvards, kas priekš ilgiem gadiem savā almanachā Burtnieks bija ievietojis pirmos Eglīša „dekadentiskā” stila tēlojumus, pirmo Eglīša apceri par Raini. Reiz satiekoties, Eglītis sacīja: esot izlasījis Andreja Eglīša dzejoļus (laikam Varavīksnu) un atradis tikai kādu pāri īsti labu dzejoļu. Bet šo jaunekli visi slavējot, kurpretī Zvārguļu Edvards nepelnīti aizmirsts. Viņš, Eglītis, nesen izlasījis Zvārguļa vēsturiskos dzejojumus; tur jūtot personību, bet Andrejam Eglītim tādas nevarot manīt. Citreiz stāstīja priecīgs: redzējis vecu vīru, stipri līdzīgu Zvārguļu Edvardam, arī tas viņā uzmanīgi skatījies: klāt tomēr viens otram negājuši. „Varbūt tiešām bija Treimanis, Rīgā iebraucis? Es jau viņu vairs nepazītu.” Tika iegūts dažs atzinējs, kas agrāk tāds nebija. Ar Jāni Veseli Eglītim vairs nebija nekādu nesaskaņu. Minētajā sanāksmē Veselis referēja par Eglīša dzejoļu grāmatu Mana pasaule, starp citu izteikdamies: Eglītis nu iegājis septītajā mūža gadu desmitā, viņš esot jau pilnīgi „nodibinājies”, viņš nemainīšoties vairs, viņš jāņem, kāds ir.

Eglītis nerima savā dzejas darbā: rakstīja romānus, stāstus, plašas lugas, poēmas, dzejoļus, kritiskus rakstus, bet lielāko tiesu viss bija jāgulda atvilktnē, un dzejnieka stāvoklis mūsu dzejā kļuva aizvien savrupāks. Viņš tomēr uzmanīgi sekoja visam, kas rakstniecībā notika, izteica vienu otru dziļi patstāvīgu, pārdomāšanas cienīgu spriedumu, piemēram, ne sevišķi atzinīgi vērtēdams kādu dzejoļu krājumu, ko visi citi ārkārtīgi cildināja; turpretī atzinīgus sapratēja vārdus veltīja nievātam un peltam romānam. —

Šad tad Eglītim pa grāmatai iznāca. 1937. gada beigās parādījās jau minētais dzejoļu krājums Mana pasaule, kur netrūka skaistu dzejoļu; jāmin kaut vai vienkāršais un ļoti izjustais Māsai Ilzei pie kapa, ko slavēja arī grāmatas izdevējs. Brīvajā Zemē par šo grāmatu rakstīja jauna kritiķe un dzejniece Velta Medaine, dievtuņu vadoņa Brastiņa dzīves biedrene. Medaines recenzija (visai atzinīga) man atmiņā tādēļ, ka sākumā autore pieminēja Eglīša agrāko krājumu dzejoļus — un taisni tos, kas arī man bijuši tuvākie un jaukākie: gan Zilgmāja skaudrā asaras slaka, gan sonetu Kluss lietus, kur „vasara pēc rudens ilgojas”, gan liriski intimo Pavasara pagājusi, kur viscaur atskaņas uz „usi”, gan citus vēl.

Dzejnieks pats tomēr pilnīgi apmierināts nebija. Medaine jau esot labi uzrakstījuši, bet izcēlusi tikai tīri lirisko. Viņš pats turpretī augstāk vērtēja to savas dzejas daļu, ko apzīmēja par domu dzeju. „Mani dabas dzejoļi nav nekas sevišķs. Skatāties, tur jau viņa ir, tā daba. To var apdziedāt katrs.” Ko tad viņš sauca par domu dzeju? Savus daudzus pašapceres dzejoļus, dzejoļus par savu dzejošanu, par savu domāšanu, polēmiskos dzejoļus u. t. t., kur gan gadījās neskaidrības un pretrunas. Šādu dzejoļu daudz Eglīša pēdējā dzejoļu grāmata Tīrā sēkla (1942), kur autora pašpielūgsme varbūt izpaudusies, tā sakot, galējā konsekvencē. Šo grāmatu apzīmēja tīri vai par literāru skandālu. Un tomēr — es tur atradu arī diezgan daudz labu dzejoļu un lasiju grāmatu ar lielu interesi, domādams un juzdams: „Jā, tas nu ir Viktors Eglītis, vienīgais tāds mūsu dzejā, pilnīgi viens, ko nevar salīdzināt ne ar kādu citu.”

Latvijai sākās jaunu lielāku bēdu un šausmu gadi. Arī Viktors Eglītis to visu izdzīvoja līdz. 1941. gada pavasarī

Jānis Grīns stāstīja: „Satiku Viktoru Eglīti. Viņam acis pilnas asaru: noskatījies mūsu zēnos, mūsu kareivjos, sācis domāt, ka viņus varbūt aizsūtīs kur tālu. (Tai laikā par to runāja.) Kas tad ar viņiem būs? Un kas būs ar mums visiem?” Jā, Latvijai sākās posta gadi. Mēs vēl nezinām: varbūt lielas mokas un tumša traģika bija Viktora Eglīša pēdējās dienas. Varam tikai teikt: šķīries viens no visīpatākajiem — varbūt problēmatiskākajiem, bet savrupākajiem un spilgtākajiem cilvēkiem latviešu kultūras pasaulē.

ATMIŅAS PAR ATMIŅU DZEJNIEKU KĀRLI KRŪZU

Dažs miris, dažs palicis dzimtenē. Atmiņas par gaišiem cilvēkiem staro tagadējā laika miglai cauri, un brīžiem cilvēks jūtas kā mīļas burvības varā. Tā tas, domājot par dzejnieku Kārli Krūzu.

Gadu simteņa sākumā, kad biju vēl puika, Vēsmiņu Kārļa dzejoļus atradu vai visos laikrakstos, žurnālos, almanachos un kalendāros, kas nāca rokās. 1904. gadā Vēsmiņu Kārļa paraksta vietā bija: Kārlis Krūza (Vēsmiņš). Drīz vien iekavas atkrita, palika tikai Kārlis Krūza, nevis Krūze — tā dzejnieks parakstījies visur un vienmēr, šo parakstu arī citi respektējuši — un tikai Bračs savā maz pazīstamajā rakstniecības vēsturē gribējis Krūzu pārtaisīt par Krūzi. — Nevaru teikt, ka man, zēnam, Vēsmiņu Kārļa dzejoļi būtu sevišķi patikušies, vismaz atmiņā toreiz neviens neiespiedās. Zināju, ka dzejniekam jau iznācis pirmais dzejoļu krājums Ceļmalas ziedi. Un tā paša 1904. gada rudenī dabūju Derīgu Grāmatu Nodaļas izdotu jauku grāmatiņu, antoloģiju Jaunības dzeja, kur pirmais dzejolis vecākā autora Juŗa Neikena — par dziesmām, bet pēdējais — jaunākā autora Vēsmiņu Kārļa Jaunībai (Vēl viesuļi vērsies ap tevi un sals, Bet, jaunība, tālu tavš ceļš gals). Tas nu varēja gan patikt, tas bija tāds rainisks; dzejoļa rainiskumu konstatēja arī

Jānis Asars, Mājas Viesa Mēnešrakstā par Ceļmalas ziediem rakstīdams.

1905. gadā Krūzas dzeja skanēja revolūcionāri. Rudenī ļoti populārs kļuva Raiņa rediģēts rakstu krājums Darbs, kurā starp citu arī Krūzas dzejoļi, gan vēl ar Vēsmiņa Kārļa parakstu. Tur drūmas skaņas. Dzejnieks paredz, ka ļauna vara viņu aizraus projām un sies pie vecas priedes, lai sodītu „tāltālu no dzimtenes”. Citā dzejolī viņš tāpat runā par gaidāmo gūstu un nāves sodu, bet „mani draugi atriebs manas mokas”. Dzejnieka paredzēšana pa daļai piepildījās. Nāvē viņu neaizraidīja, bet par piedalīšanos revolūcijā bija jāsež cietumā diezgan ilgi. — Vēlā rudenī, pašā revolūcijas straujuma mūsmājās no netāliem kaimiņiem ienesa dažu iepriekšējo mēnešu Dienas Lapas numurus. Pati interesantākā lieta tur bija gaŗāks Kārļa Krūzas stāsts Miers. Šai stāstā nebija tā ciņas gara, kas Krūzas 1905. gada dzejoļos, šai stāstā varonis ilgojās miera, ilgojās it kā augstākas saskaņas, ko gan es toreiz vēl nespēju saprast un aptvert. Bet bija tuva un saprotama stāsta varoņa Vītola Valža mīlestība pret pagastvecākā Arāja meitu Mildu jau skolā. Saprotams bija arī, ka Valdis, skolu beidzis, apciemo savu iecerēto, atrod, ka Milda ganīdama lasa lubu romāniņu, un velti pūlas viņai iestāstīt, ka tādas grāmatas nav jālasa. Vēlāk Valdis nokļūst pilsētā un iemīl kādu citu gluži citādu Mildu. Bet tad stāsta pavediens it kā pārtrūka, stāsts nobeidzās aprauti, bez īstām beigām. Pēc daudziem gadiem Miera autors stāstīja: laikā, kad Mieru iespieda, vēl bija iepriekšējā cenzūra, un cenzors vairākkārt brīdinājis Dienas Lapas redakciju: ja Krūzas stāsts turpināšoties tādā pašā garā, nebūšot labi . . . Stāsts bijis jāaptur. Tiešām nav saprotams, ko veicais Ruperts Krūzas darbā varēja tik dumpīgu vai nemorā-

lisku saskatīt. Bet stāsta beigas ar virsrakstu Viens parādījās kā atsevišķs gabals Jaunās Ražas VIII sējumā un veltīts Akurāteram. Vitolu Valdis īsto mieru atradis, noslēgdamies vientulībā. Kaut kā cēli ieglaudās atmiņā teikums no šīs beigu daļas, ka „no Homēra līdz Ibsenam, no Sofokla līdz Māterlinkam pasaulē staigā lielie gari un meklē cilvēkus”. Ai, kā Jānis Jankavs, toreiz karsts sociālists, rāja Kārli Krūzu par šo tēlojumu un citiem Krūzas „dekadentiskajiem” stāstiņiem! — Autoram pašam vairs nebija Dienas Lapas numuru, kur iespiests Miers. Tā ap 1930. gadu es viņam tos no laukiem atvedu Rīgā. Dzejnieks savu jauno dienu stāstu (dažā ziņā autobiografisku) gribēja, šur un tur pārveidotu, izdot grāmatā ar virsrakstu Palu laipas. Bet šis nodoms nepiepildījās.

1906. gadā „dekadentu” žurnālā Dzelme man daudz kas nepatika, daudz kas likās interesants un skaists. Saistīja viss, ko Kārlis Krūza rakstījis prozā. Žurnāls saucās Dzelme, un nu arī Krūzas stāstam bija tāds pat virsraksts. Bet Krūzas Dzelme drīz apsika — iznāca tikai divās burtnīcās, un, šķiet, plaši ievērtais stāsts tālāk nerisinājās, stāstu pārtrauca autora cietumnieka laiks. Sākumā tēlota progresīva, pat ateistiski noskaņota lauku tēva šķiršanās no dzīves. Bet viņa miršanas dienā mājās ienāk svešinieks ar somu un pretī iznākušai saimnieka jaunākai meitai uz viņas jautājumu atbild: „Es esmu Dzelme.” Jaunava jautā, kas viņam somā. Atbilde: „Bībeles.” Svešinieks aiziet, bet meitenei viņš liekas noslēpumains un savādi pievilcīgs. Jā, tas bija gandrīz tāpat kā Poruka stāstā Viesis, kur stāsta varoņi apmeklē cēls un noslēpumains svešinieks... Vēlākos gados autors nekad skaidri neizteicās, kā viņš būtu tālāk risinājis stāsta gaitu. — Un tad Dzelme vēl bija visai labs

Krūzas raksts Publikas vienaldzība — par tiem ievērojamem latviešu dzejniekiem, kas agri apklusuši, maz ievēroti, maz spējuši savus darbus izdot grāmatās, jo lasītāji šos darbus nav mīlējuši un sapratuši. Krūza minēja Fr. Mālbergi, Esenbergi, toreizējo Sudrabu Edžu, Valdi. Cik tas bija skaisti, ka Krūza rakstīja tik siltus vārdus par vecajiem dzejniekiem! Diezin, vai vēl kāds Dzelmes dzejnieks tai laikā spētu cildināt Mālbergi, Esenbergi? Varēja manīt, Krūza labi pazīst agrāko gadu latviešu dzeju.

1908. gada beigās, izcietis ieslodzījuma sodu, Krūza atrada darbu laikrakstā Latvija. Krūzas labvēlis Rūdolfis Blaumanis bija miris, bet Latvijas redakcijā darbojās Anna Brigadere un jaunais teātra un rakstniecības kritiķis Arturs Bērziņš. Kad vecāki abonēja Latviju, es varēju uzmanīgi sekot Kārļa Krūzas literārai gaitai. 1909. gada martā avīzē iespieda Krūzas dzejoli Nabadzība, kas likās daiļākais, ko Krūza līdz tam dzejojis. Dzejolis šķita kā autora ticības apliecība; dzejnieks teica dārgu savu nabadzību un vientuļību, teica skaistāko esam to mirkli, kad „pēc baltās puķes sniedzos kluss”. — 1910. un tālākos gados Latvijas literārā pielikuma satiras nodaļā Skaidiena šad tad parādījās Krūzas dzejoļi — atkal ar Vēsmiņu Kārļa parakstu. Tie bija viegla smaida apstaroti atmiņu dzejoļi par autora pusaudža gadiem un jaunības pirmo laiku. Nesapratu, kādēļ tie ievietoti Skaidienā, jo autors taču nesmējās, bet tikai smaidīja par savu jauko pagātni. Bet par šiem dzejoļiem vēl jārunā vēlāk. — Paši interesantākie un arī jaukākie Krūzas darbi Latvijā likās tomēr viņa literārās apceres (tādu gan nebija daudz) un īpaši recenzijas par dažādiem dzejoļu krājumiem; tādu recenziju Krūzām Latvijā laikā no 1908.—1914. gadam labs skaits. Tiesa, viņš nebija vienīgais lirikas apspriedējs

šai laikrakstā, vienu otru recenziju par vienu otru dzejoļu krājumu uzrakstīja Arturs Bērziņš, pat Akurāters. Bet vēlākos gados rakstīja tikai Krūza. Recenzējamās grāmatas Krūza aplūkoja, stingri ievērodams šo grāmatu iznākšanas secību; ar atsauksmēm nesteidzās; recenzija par dažu dzejoļu krājumu avīzē parādījās pat pusotra gada pēc grāmatas iznākšanas. Recenzijas rakstītas ļoti mierīgā, vēsi rāmā garā, tomēr ar zināmu dzejisku lirisma pieskaņu. Daža recenzija bija krietni plaša: par Aspazijas Ziedu klēpi, par Raiņa Galu: un sākumu (šo recenziju augstu vērtēja tās autors), par V. Eglīša Hipokrēnu. Recenzija par Zvārguļu Edvarda Cietuma rozēm izveidojās pat par paprāvu apceri par Zvārguļa stāvokli mūsu dzejā. Šie rāmie, rūpīgie grāmatu un grāmatu autoru raksturojumi nebija tik zinātniski analitiski, bet liecināja tomēr smalku attiecīgā dzejnieka pazīšanu, iedziļināšanos, izpratni un mīlestību. Krūza mazāk darbojās ar formālo analīzi (kaut arī formas iztirzājumu neatstāja neievērotu) ko sevišķi izcēla Fricis Bārda savās recenzijās. Bet Bārdas recenzijās (tāpat kā agrāk Andr. Niedras) gadījās, tā sakot, dažādi izlēcieni: „līdzības”, asi iedzēlumi, dažādas citas asprātības. Krūzas rāmi vēsais ritējums visur pilnīgi vienāds, nekāds negaidīts vilnis neuzsitās. Un visur jūtama dziļa un liela īpata, kā lai saka — kārtības mīlestība: grāmatas jārecenzē iznākšanas secībā u. t. t. Vēlāk, kad biju jau ar dzejnieku pazīstams, apjautājos, kādēļ viņš vairs neraksta atsauksmes par dzejoļu krājumiem. Viņš paskaidroja: laikā no 1913. līdz 1921. gadam (kad notika mūsu saruna) esot iznākuši diezgan daudzi dzejoļu krājumi, par kuriem nav bijusi izdevība rakstīt un iespiest recenzijas; ja viņš tagad gribētu atsākt recenzenta darbu, tad tikai, ja varētu rakstīt recenzijas arī par visām minētos gados iznā-

kušajām dzejoļu grāmatām, kuņas palikušas viņa neapcerētas. Bet tas jau nebūšot iespējams. Ķerties tikai pie jaunākām grāmatām, atstājot kā tukšu vidu — to viņš nevarot. — Un, kā teicu, Krūzas recenzijās laikmetā starp 1905. gadu un pirmo pasaules kaŗu visur jūtama smalka latviešu dzejas pazīšana, dzīvošana dzejā. Jā, dzīvošana dzejā . . . Man likās: esmu Krūzā atradis daudzējādā ziņā savu līdzinieku, otru tādu pašu dzīvotāju dzejā un latviešu rakstniecībā. Un Kārlis Krūza man kļuva tāds kluss sapnis, par ko domās var priecāties, ko var apmīļot. Tomēr — kad beidzās mans skolas laiks, kad sākās lielā dzejoļu rakstīšana un vēstļu sūtīšana vecākiem rakstniekiem — Krūzam es kā kautrējos, kā neiedrošinājos aizrakstīt . . . Bet interese par viņu palika kāda bijusi . . .

Ar 1917. gadu (apmēram) Līdumā un citur sāka parādīties Krūzas trioletas. (Toreiz šo vārdu rakstīja sieviešu kārtā, ne tā kā tagad: triolets. Krūza vienmēr rakstījis ne trioletus, bet trioletas, tādēļ šai rakstā tā darišu arī es.) Trioletu mūsu dzejā ievēdis Juris Alunāns, arī Auseklis un Lapas Mārtiņam pa trioletai. Šī dzejas forma sākumā man nepatika, bet atmiņā palika Krūzas vēsturiskās trioletas par Kaupu. Jā, Krūza paliek Krūza, dzejo ko dzejodams. 1918. gadā atkal kļuva redzami (Ed. Vulfa redīgētā Latviešu Almanachā un Jaunākās Ziņās) Krūzas darbi dailprozā, kādi iepriekšējos 10 gados vairs neparādījās. Šoreiz tā bija tēlojumu virkne Ainas un atmiņas ar virsrakstiem, kas atgādina konversācijas vārdnīcu alfabēta sākumā: Abava, Abonents, Abordāža, Ābrams. (Krūzam tiešām bijis nodoms rakstīt ļoti plašu atmiņu tēlojumu ciklu ar „vārdnīciskiem” virsrakstiem alfabēta secībā!) No šiem tēlojumiem jaukākais un spilgtākais bija Abonents par to, kā autors agros jaunek-

Ja gados, karstas literāras intereses dzīts, piederīgiem nezinot, kļuvis Mājas Viesa Mēnešraksta abonents. Un šis tēlojums lieku reizi rādīja: Krūza ir un ir man kaut kā sevišķi tuvs.

Beidzot 1919. gada baigajā pavasarī Rīgā izdevās iepazīties personīgi ar dzejnieku, par ko tik daudz domāts. Biju nelielā rakstnieku un dažu gleznotāju sanāksmē Ādolfa Ersa dzīvoklī. Laikmets gana baigs (vācieši šāva latviešus Niedras valdības laikā), bet sanākušiem dzejniekiem bija zināms možums un cerība. Bija bez nama tēva Ersa vēl Austriņš, Rozītis, laikam Antons Bārda, tad vēl Strunke, Suta. Austriņš teica, ka ar šo sanākumi atjaunošot pērn, t.i. 18. gadā, Valkā pasāktos intimos rakstnieku piektvakarus (laikam bija arī piektdienas pievakare). Katram kaut kas jālasa, lai Krūza iesākot. Un tad es ar milzīgu interesi vēroju vēl šo vienu viesi, kas savu vārdu iepazīstoties bija tik klusi pasacījis: vidēja auguma vīrs, zoda bārdiņa, mīlīgs smaidis, kustībās it kā šūpotos uz pirkstu galiem, mugurā vienkārši, pagaži svārki. Krūzām nebija nekā ko lasīt, viņš improvizēja trioletu, kas sākās: „Kad sanāk mūzas piektvakarā, tad Kārlis Krūza paliek kluss.” Lasīja poēmas fragmentus Erss un Austriņš, Rozītis dzejoļus. Es biju jauns un traki kautrīgs, nelasīju, nē un nē. Tad manus dzejoļus nolasīja Krūza un tika brīnumlabi galā ar manu rokrakstu. Balss viņam klusa, melodiski maiga, atgādināja Skalbes balsi, tikai vēl klusāka. Mājup ejot, bija tāds mazs neapmierinājums: lai gan Krūza lasīja manus dzejoļus, tuvināties viņam neizdevās, pat parunāties ne. — Tikāmieš atkal 1919. gada beigās armijas virspavēlnieka štāba informācijas nodaļā, kur abi darbojāties, mobilizēti kareivji būdami. Darbinieku pienākumos bija starp citu arī laikrakstu novil-

kumu pārbaude; laikraksti bija jācenzē tikai no militārā viedokļa, bet Krūza bija sācis avižu rakstiem labot arī valodas, iespieduma un laikam pat stila kļūdas... Jā, tas bija viņa dabā; sešus gadus laikrakstā Latvija par korrektoru strādādams, viņš darbu veicis tik rūpīgi, ka reti, ļoti reti vien avīzē iezagusies kāda sīka kļūdiņa. — Krūzu drīz demobilizēja, viņš jau nebija tik jauns kā mēs citi.

Pamazām tikām tuvāki viens otram. Vairāk runājāmies, staigājām kopā. Plensners, kam patika ironizēt, reiz, kad mēs, Krūza un es, kopā iegājām Latvijas Kareivja redakcijā, sauca mums pretī: „Nāk divi rāmi dzejnieki, viens svārkjiem aizpogājis apakšējo pogu (Krūza), otrs virsējo” (es)... — Kā minēju, Krūza runāja klusā, lēnā, vienmērīgā skaņā, bieži vien pasmaidīdams, bieži arī sirsnīgi iesmiedamies, gan ne tik jautri un no visas sirds kā Skalbe. Dzirdējis ko jocīgu un asprātīgu, Krūza iesmējās un allaž nosacīja: „Šis joks ir jauks un ļoti patīk man.” (Tie ir jaunā milētāja Demetrija vārdi Šekspīra komēdijā Sapnis vasaras naktī.) Satiku dzejnieku arī gleznotāja Sutas mātes ierīkotā un paša Sutas un citu moderno gleznotāju izkrāsotā ēdienu namā un kafejnīcā Sukubā, Merķeļa (toreiz vēl Pauluči) ielā, kur ēdām pusdienas. Apmeklēju dzejnieku istabiņā, ko viņš īrēja kaut kur Bruņinieku ielas lielā namā — augstā stāvā. Istabiņa pilnum pilna piekrauta grāmatām, avīzēm (no pat 1905. gada un vēl agrākām), žurnālu burtnīcām, dažādiem papīriem — ne istabiņa, bet īsts archīvs. Brīvākā stūrī gulta, kuņģa dzejnieks mēdza iegulties, smēķēt papirosu pēc papirosa, lasīt priekšā vai runāties, nosēdinājis ciemiņu vienīgajā krēslā, no kuņģa iepriekš noceltas dažas grāmatas un novietotas uz grīdas. Tie bija brīnišķīgi brīži, ko vadiju, ar Kārli Krūzu staigādams, Sukubā satikdams vai dzīvoklī

dzejnieku apciemodams. Katra tikšanās ar Krūzu tāda, ka jutos kā burvju valstī, it kā iekāpis tais laimes galošās, par kuŗām stāsta Andersens kādā pasakā. Te bija maigas, smalkas, trauslas dabas cilvēks, kaut nebūt ne tāds, kas nevarētu arī iekarst un dusmoties. Te bija cilvēks, kas savās ieražās, savā īpatnībā pedantismā varēja būt nepieķāpīgs un ciets. Bet te bija cilvēks, kam bezgalīgi tāla katra brutālitate, robustība un rupība, katra liekulība un viltība. Maz tādu esmu atradis. Līdzīgs un radniecīgs bija Voldemārs Dambergs, kas 1920. gada vasaras beigās, no tāliem kaŗa gaitniecības ceļiem Rīgā atgriezies, Krūzu pēc gadiem pirmo reizi Sukubā sastapis, dzejnieku sirsnīgi un strauji apkampa un noskūpstīja. Bet Dambergs, V. Egliša un Virzas fanātiskais cildinātājs, latīniski franciskās, klasiskās kultūras stila atdarinātājs, tomēr nebija tas, kas Krūza. Līdzīgs un radniecīgs bija Richards Rudzītis, bet šis mistiķis un neatlaidīgais cilvēcis un Dieva meklētājs, kas beidzot to atrada rerichiešu mācībā, tomēr atkal ne tas, kas Krūza.

Neaizmirstama un saulaini skaista kāda svētdiena 1920. gada vasaras sākumā, kad visu dienu ar Kārli Krūzu stāigāju. Aizgājām ārpus pilsētas līdz Biķerniekiem, un Krūza stāstīja, stāstīja par pagātni, par bijušām, jaukajām dienām gados īsi pirms 1905. Starp citu viņš attēloja kādu ceļojumu uz Raunu, pieminēdams Apsesdēlu un kādu skolotāju Dzirkali. Krūza bija smaidīgs, ļoti gaišā omā, un, kur, gaŗām ejot, satika mazus zēnus, kas šā tā plosījās, allaŗ viņus uzrunāja un jautāja: „Nu, vai jūs spēkojaties? Kuŗš ir stiprākais?” Bet, runājot par rakstniekiem, Krūza nekad neaizmirsā saukt viņus arī vārdā, piemēram, nestāstīja: „Pie manis atnāca Akurāters, gājām pie Dievkociņa, ceļā satikām Baltpurviņu,” bet: „Pie manis atnāca Jānis Akurāters,

gājām pie Jūlija Dievkociņa, ceļā satikām Augustu Baltpurviņu.” Tās pašas svētdienas vakarā Krūza man iedāvina savu jau 1909. gadā iznākušo dzejoļu grāmatu Zelta laipa, no kuņas pats, smaidīdams un viegli iesmiedamies, jauki nolasīja dzejoli Leijerkaste (Es griežu leijerkasti), kur mierīgs smaids aizsedz smeldzīgu rezignāciju. — Zelta laipā jau izpaužas Kārlim Krūzam tik raksturīgās alliterācijas tieksmes, piem., dzejolī Rūgts rudens, kas sākas:

Rūgts rudens. Rūgst rugaines rudas.

Rūc ratiņš. Rūc mušas pie rūts.

Īpaši burvīga raksturība Krūzam tā, ka viņš tipisks atmiņu cilvēks, tāds, kas allaž spēj pārdzīvot un garā atburt bijušo. Dažiem vienas paaudzes dzejniekiem, piemēram, Akurāteram, arī Jēkabsonam, bet īpaši Austriņam un Krūzam, dziļākais un stiprākais pārdzīvojums mūžā bija 1905. gada revolūcija, daži gadi pirms, daži gadi pēc tās — apmēram laikmets no 1903. — 1907. gadam. Krūzam īpaši gaišā gaismā rādījās gadi pirms revolūcijas, šā laikmeta agrais pavasaris. (Jāatceras Krūzas konstatējums kādreiz Sukubā, ka latviešu dzejnieki lietojuši trijādus nosaukumus — pavasars, pavasaris, pavasara, un visi esot pareizi.) Un, stāstot par šo priekšrevolūcijas pavasari, Krūzam bieži bija jāpiemin divi mīļi draugi: Jānis Akurāters un sevišķi Jūlijs Dievkociņš, vēlāk soda ekspedīcijas noslepkavotais. Ļoti dzīva šī agrā pavasara elpa jūtama Krūzas dzejolī Agrais ziedons, kas ar Vēsmiņu Kārļa parakstu bija jau Skaidienā un nāca dzejoļu grāmatā Rudens saulē:

Cik jauks tas agrais ziedons bija,

Tas pusplaukušais pavasars,

Kad manu sirdi nesaistīja

Ne Trimpus vēl, ne Maikapars.

Tas ir laikmets, kad bieži viena vai otra jaunā mākslinieka mitekļi notika mazas sanāksmes, tika deklamēts, dziedāts, mūzicēts, ieradās arī dažas jaunavas ģimnazistes. Par šādām sanāksmēm īpaši rūpējās Jūlijs Dievkociņš — „un ir par visiem mīļāks viņš”.

*Bet vēlu vakaros kā pāters
Viņš visus kopā sasaukt māk,
Dzied Baltpurviņš un Akurāters,
Un Jānis Zālīts spēlēt sāk.*

*Ikviens nu rāda savas spējas:
Šim kritika, tam dzeja, stāsts,
Un pat bez konjaka un tējas
Mūs lampas gaismā glauž kā glāsts.
Un nerimst ritēt ruņas jautras,
Stāv drūms tik Jūlijs Vecozols,
Tik mūsu daiļās dāmas kautras,
Jo tās vēl saista skolas sols...*

Kļuva vēl mīļāki nekā senāk arī citi kādreiz Skaidienā lasītie Vēsmiņu Kārļa dzejoļi, kuŗus tagad bija laime noklausīties paša autora tikamajā skandējumā. Tur bija apdziedāti arī vēl agrāki dzejnieka jaunības gadi, kad „reiz es tālus ceļus gāju un staigāju kā kolportiers”. Un jaunais grāmatu iznēsātājs ziemas saltumā iegriežas Džūkstes Lancinieku skolā pie Lercha-Puškaiša, kur gaida trauks ar siltu tēju (Tējas trauks). Cits dzejolis atkal par Rīgas laiku, kur dzejnieks ir suflieris mazajā Ausekļa Tautas nama teātrī; dzejnieks kāro uzstāties kādā lomā, bet Zeltmatis (teātra vadītājs) domā, ka Vēsmiņam jālien vien sufliera kastē... — Tomēr, sarunājoties ar dzejnieku, atkal pārliecinājos, ko viņa rakstus lasot, nojautu jau agrāk: paši mīļākie, cienī-

jamākie Krūzām ne viņa paaudzes, bet iepriekšējās lielie dzejnieki, mūsu klasiķi. Reiz staigājām, un dzejnieks plašā sarunā pierādīja, ka to, ko snieguši Blaumanis, Aspazija, Poruks, Rainis, arī Zvārguļu Edvards, Saulietis, Niedra, nav sniedzis neviens nākamās paaudzes dzejnieks, nav pārspējis šos minētos. Visādus iebildumus Krūza atrada, runādams par draugu Akurāteru, par Austriņu, Jēkabsonu, Štrālu. Par Laicēnu, kas tai laikā briesmīgi dižojās ar skaļu politisko kreisumu, Krūza teica: „Viņš jau beidzamos gados bija ieguvis lielu skaidrību — nu viss atkal pagalam!” Latviešu dzejā skaidrības un vispār īstas un labas mākslas ideāls Krūzām bija senais draugs un labvēlis Rūdolfs Blaumanis. Blaumaņa skaidrību Krūza apbrīnoja nevien novelēs un lugās, bet īpaši dzejoļos.

Jā, Krūzas dzeja galvenā kārtā sāka izveidoties par atmiņu dzeju. Par agro bērnību, par savu dzimteni Beļu būdu Krūzām bija brīnumskaists dzejolis Beļu būda, kas iespiests Jaunības Teku 1920. gada 7. burtnīcā un nav uzņemts nevienā Krūzas grāmatā — sava atšķirīgā pantmēra dēļ. (Savas grāmatas viņš noskaņoja, lai katrā būtu tikai vienādi dzejoļi pantmērā un uzbūvē — par to vēl būs jārunā.)

Bija dzejoļi, kur dzejnieks ar smaidu atcerējies pirmo mīlestību skolā (Salmu vezums, Savā solā u. c.). Vispār pirmajai agrīnai mīlestībai dzidra atbalss Krūzas dzejā. Atmiņu kvartās vīd meitene Minna, bet trioletās it kā kādas mazliet vēlākas mīlestības atblāzma, trioletās figūrē Ina („... Kur kādreiz Ina kroņus pina, Tik vēlu, vēlu vakarā” — un daudzās citās trioletās), Ina, ko romānā Baltais avots autors nosaucis par Inesi Farnkrautu. Vispār sievietei Kārlis Krūza dzīvē un dzejā pieskāries tikai maigā biklumā un bruņnieciskā smalkjūtībā. Dažu tuvu sievieti dzejnieks arī

zaudējis. Pirmā kara bēgļu gaitās (ja nemaldos) mirusi jaunava, jaunākā no Rīgas mākslinieku aprindās savā laikā ļoti populārām trijām māsām, par ko Krūza dziļi sērojis. Tāpat atceros, dzejnieks reiz lasīja trioletu, kur kāda slimniece, tumšos murgos mocīdamās, piemin Džūksti un citas vietas Kurzemē. Vēlāk jautāju, kāpēc šī trioleta nav nekur iespiesta, un dzejnieks teica, ka viņš arī nedomājot to likt iespiest. — Bija Krūzam atmiņu dzejoļi, kur zināma viegla smeldze par jaunībā nepiepildītiem plašākas izglītības sapņiem, piem., Pirmās gaitas, kas beidzas ar rūgto atziņu, ka ne katram piešķirtas lielas spējas, ne katram pašķirts panākumu ceļš: „Un īstā brīdī redzēt Roju Ir varējis tik Valdemārs.” Šie atmiņu dzejoļi sakrāti 1926. gadā iznākušā grāmatā Rudens saulē, kas gan pati personīgākā Kārļa Krūzas grāmata. Šai grāmatā, kur katrā dzejoļī ir 5 kvartas, t. i. kopā ik dzejoļī 20 rindas, ļoti skaidri dzejnieka personību izpauž dzejolis Viegla sirds, tāds pat pašaplicinājums kā 1909. gadā dzejolis par nabadzību. Te jūtama tā gaišā saskaņa, ko dzejnieks ar gadiem ieguvis, un jāizsaucas līdz ar viņu:

*No dievu veltēm vērtīgākā
Ir visās vētrās viegla sirds.*

Līdztekus atmiņu kvartām aizvien vairāk parādījās Krūzas trioletas, parādījās daudzos laikrakstos, arī Latvijas Vēstnesī, kura literārās daļas vadītājs bija Antons Austriņš. Beidzot Austriņam lāgā vairs nepatika iespiest Krūzas kvartas un trioletas. Viņš gudroja pierunāt Krūzu, lai dod taču kaut ko citu, kas nav ne trioletas, ne dzejoļi ar piecām kvartām. Iespiest tomēr trioletas iespieda, kādreiz smiedamies: „Lai šoreiz iet četras!” Kad Kārlis atnākšot, pacelšot pirkstu un svinīgi pamācīšot: „Trioletas var kopā drukāt

tikai trijas, sešas vai deviņas..." — Krūzas trioletu garu un mākslas mērķi vislabāk raksturo trioletas Poēzija rindas: „Lai mirdz pār visu poēzija, Pār visu, kas mums būs un bija, Kā mūžam ziedošs rožu koks!" — izteiksmē trioletām un vispār Krūzas dzejai raksturīga alliterācija. („Tev dziļu dzelmēs dzintars dus", „Aug griezdamās tev rozes rītā", „Lūk, lazdu līcī lakstīgala" un vēl daudzas, daudzas šādas rindas.) Divi dzejnieki mūsu dzejā, šķiet, visvairāk iemīlējuši alliterāciju: Plūdonis un Krūza. Plūdonim alliterācija bieži noder dabas skaņu un arī citādu (piem., dzelzceļa ratu) trokšņu imitācijai, Krūza alliterāciju lieto kā vārdu mūzikālu jaukskaņu. No Krūzas trioletām man kaut kā īpaši atmiņā iegājusi trioleta Trubadūrs, kas gan iespiesta avīzē, bet grāmatās nav uzņemta:

*Vai tīk tev sazandars, vai dzejnieks,
 Vai skalds, vai bards, vai trubadūrs,
 Vai cits kāds saldu skaņu zvejnieks?
 Vai tīk tev sazandars, vai dzejnieks,
 Vai Li Tai Pe, vai Vilis Lejnieks,
 Vai Fallijs, Fets, vai Tomass Mūrs?
 Vai tīk tev sazandars, vai dzejnieks,
 Vai skalds, vai bards, vai trubadūrs?*

Es autoram ieminējos: vai otrā rinda nevarētu būt: „Vai burtnieks, bards, vai trubadūrs?" Jā, tur būtu jaukāka alliterācija, bet neesot vēsturiski īsti pierādīts, ka burtnieki tiešām bijuši... Trioletas tai laikā (ap 1920.—21. gadu) bija modē un lielā cieņā. Jānis Cīrulis savās atmiņās stāsta, ka konservātoristi dzejojuši tiešām lieliskas joku trioletas. Nu jā — Jānis Kalniņš taču bija Kārļa Krūzas skolnieks.

Jā, Krūza bija kļuvis skolotājs, bija ieguvis skolotāja tiesības. Viņš mācīja latviešu valodu un literātūru otrā

vidusskolā resp. ģimnazijā. Skolotāja darbā dzejnieks iedzi-
linājās ar visu viņam piemītošo rūpību un mīlestību. Viņam
bija tik jaukā atmiņā paša skolas gadi pagastskolā, paša
pirmā jaunība, ka tuva tika arī tā jaunatne, kuŗai laime
mācīties vidusskolā brīvās Latvijas republikas plaukšanas
pavasārī. Jaunieši savukārt sirsnīgi iecienīja Kārli Krūzu.
Atceros rakstnieku vakaru 1921. gada pavasarī, īpaši jau-
natnes kupli apmeklētu. Un visdzīvāko atbalsi atrada, ska-
lākos aplausus ieguva Kārlis Krūza. Viņš lasīja savas atmi-
ņu kvartas no topošās grāmatas Rudens saulē un dažus
humoriskus dzejoļus. Kad nolasīja dzejoli Jūs drebat, mani
jaunie draugi, sacēlās tiešām īsta aplausu vētra. Kādēļ šī
vētra un kādēļ jaunajiem draugiem jādreb? Toreizējais
izglītības ministrs J. Plāķis pašlaik bija izsludinājis rīkoju-
mu, ka pārbaudēm vidusskolās jānotiek nevien abitūrijas
iegūšanai, bet arī pārejot no klases klasē ik mācības gada
beigās, līdz tam bija tikai gala eksāmeni. Krūza šādam
rīkojumam nepievienojās un jocīgās vārsnās tēloja jaunie-
šu bailes no eksāmeniem, kā arī „uzcirta” ministram. —
Krūza sirsnīgi piedalījās jaunatnes sarīkojumos un izpriecās.
Kādā viņa ģimnazijas sarīkojumā bija ielūgta arī Anna
Brigadere. Rakstniece man stāstīja par šo vakaru un par
to, ka Krūza tur vadījis īpatu polonēzi: „Nu — tā nebija
polonēze, tā bija dzeja.” — Krūza vispār labprāt dejoja. Šis
Bruņinieku ielas (un vēlāk Pārdaugavas) askēts, kas ne-
ziedoja ne Trimpum (kaut gan dzejā izteicās, it kā ziedotu),
ne tumšās kaisles dievītei, nekad nebija drūms un īgni
skābs. Viņš smaidīja, viņš smējās, saviesībās nelīda nomaļus,
lieki nekautrējās, bet dejoja, gāja rotājās, dziedāja, dekla-
mēja. Tādu jauki un jautri kustīgu viņu atceros arī manās
kāzās, 1923. gada pavasarī. Atceros tur arī Krūzas runu;

viņš, Krūza, visus šos gadus, kamēr parādījušies mani dzejoļi, staigājis bāls un izmisis; es dzejojis par rakstniekiem, arī viņš klusībā tādu ciklu padomājis, bet es pasteidzies pa priekšu. Nu es esot precējies, nu man būšot cita dzīve un citi dzejas objekti... Ne nu tā, kā dzejnieks jokojās šai runā... bet reiz es tiešām būtu devis iemeslu viņam staigāt bālam un bēdīgam, jā, bālam un dusmīgam, ja vien Krūza būtu uz mani dusmojies.

No 1919.—1922. gadam man bija, tā sakot, īsts rakstnieku apdziedāšanas un dzejiskas raksturošanas drudzis. Jau 1920. gada rudenī sadomāju arī Kārli Krūzu raksturot dzejā. Krūza man bija ļoti mīļš, bet pilnīgi es viņu, kā izrādās, tomēr vēl nesapratu. Joprojām man likās, ka visai redzama raksturība viņa dzejā ir ne „visās vētrās vieglā (t. i. gaišā) sirds”, ne mirkļa poēzijas un atmiņu daile (to pilnībā aptvēru vēlāk), ne „sniegšanās pēc baltās puķes”, bet skumja rezignācija. Dažs dzejolis vedināja Krūzu tā saprast. Stipru iespaidu uz mani atstāja skumjās pašapceres trioleta Invalids:

*Kā vecam invalidam malā
Man klusi, klusi jānoiet,
Jo mana cīņa jau ir galā.
Kā vecam invalidam malā
Man jānoklausās dzīves čalā.*

— — — — —
(Šo rindu nevarēju atcerēties.)

*Kā vecam invalidam malā
Man klusi, klusi jānoiet.*

Es nu mēģināju iedomāties dzejnieka dvēseles stāvokli, kad viņš radīja augšminēto trioletu, un uzrakstīju dzejoli ar

krūzisku alliterāciju virsrakstā: Kārļa Krūzas krēsli. Dzejnieks krēslā sež savā Bruņinieku ielas istabiņā, atmiņās kavējas pagātnē, kad bija tik jauki, bet, domām pievērsoties tagadnei, jūtas atstumts un uzraksta trioletu Invalids, ar kuņas citātu mans nelielais dzejējums nobeidzās. Nu — dzejnieks jau pats varēja sevi tā raksturot, bet no manas, no jaunāka biedra puses šādu krēslas dzejoli klajā laist bija galīgi mulķīga nesmalkjūtība — turklāt tāda nesaprotama, jo Krūza taču viens no maniem vismīļākiem dzejniekiem. Liekas, dzejoli pat iepriekš neparādīju Krūzam (!), un Latvijas Sargs to ātri vien iespieda. Kad nu dzejoli pats izlasīju iespiestu, man it kā atdarījās acis, es uzmeklēju Krūzu un apjautājos, vai viņš nav uz mani dusmīgs, vai nejutās apvainots. Nē, nemaz ne, bet — — viņš ļoti klusi piebilda: citi gan neesot mierā... Vēlāk izzināju, ka dzejnieka ļoti tuvs draugs, temperamentīgais Jānis Akurāters bijis stipri sašutis, ka jauns dzejnieciņš iedomībā raksturo vecāko kollēgu par vecu invalidu, liekulīgi balstīdamies uz paša šī vecākā kollēgas vārdiem. (Ak, nebija jau tā domāts, nē!) Akurāters par mani uzrakstījis asu rakstu Jaunākām Ziņām (laikrakstam, kuņa redaktori vispār mani līgā neieredzēja), bet nopratu, ka Krūza viņu atrunājis, kaut raksts bijis jau salikts. — 1921. gada vasaras beigās uzrakstīju veltījuma dzejoli Krūzam, kur mēģināju izteikt to, ko es par viņu domāju, pret viņu jūtu. Dzejoli Arturs Bērziņš tomēr Jaunākās Ziņās ielika gan, un Līgotņu Jēkabs to uzņēma pat kādā antoloģijā. Savā grāmatā Laiki un ceļi ievietoju šo dzejoli un nevis nelaimīgo Kārļa Krūzas krēslu. Bet dzejnieks īsti apmierināts nebija, jo šis veltījums taču citādā pantmērā nekā mani pārējie dzejnieku apdziedājumi.

Satikāties kā parasti. Pusdienas dzejnieks ēda Sukubā,

no kuŗa garderobes viņam nozaga cepuri, un tad Krūza labu laiku staigāja ar maziņu, melnu, galvai nepiemērotu, tādu kā studenta cepurīti. Sukubā Krūza man stāstīja: esot iestājies korī (nevaru vairs atcerēties, kuŗā), dziedot tenoru, apmeklējot kuŗa mēģinājumus. Kādos dziesmu svētkos, estrādei patuvu sēdēdams, redzēju Krūzu starp tenoriem, vēroju, kādā priekā un sajūsmā dzejnieks dzied.

1920. gada decembŗa sākumā manīju, ka Krūza vairākas dienas nav nekur redzēts. Kāpu pa Bruņinieku ielas nama kāpnēm lūkot. Jā, dzejnieks slimš, pavisam savārdzis gulēja gultā. Patumšā — likās, nekurinātā — papīriem piekrautā istabiņa atstāja ārkārtīgi skumju iespaidu. Dzejnieks sirga viens, nebija apmeklētāju. Nolasīja dzejoli drūmā noskaņojumā; dzejolis beidzās ar to, ka dzejniekam vēl tikai viena vēlēšanās: kaut viņa māte atbrauktu no Sibīrijas. Jautāju, vai dzejolis agrāk, vai tagad rakstīts? „Nupat,” dzejnieks čukstēja, aizvēra acis un izskatījās tik ļoti noguris. Sāku viņu apmeklēt, aiznesu šo to, runājāmies. Tuvojās Ziemas svētki. Dzejnieks lēnām atlaba, laukā vēl negāja. Latvijas Vēstnesim viņš uzrakstīja svētku stāstiņu Baltais brīnums. Sākumā tur attēlota dzejnieka slimošana viņa istabiņā, vientulība, ko izklaidē tikai dzejnieks Juris Dīvenieks, kas vienīgais apciemotājs. Bet tad uz pašiem svētkiem ierodas dzejnieka skolniece Kaira, jauka meitene ģimnaziste, un aizved dzejnieku, rūpīgi segās un kažokos no saltuma pargātu, uz savas mātes mājām Kurzemē. Tur dzejnieks atspīrgst, tur viņu apņēm tāda gādība, kādu „varbūt vienīgi Gēte savās vecuma dienās piedzīvojis”. Beidzot izrādās, ka Kairas māte jaunībā dzejnieku mīlējusi, dzejniekam pašam to nezinot. Stāstiņa sākumā viss reāls, „no dzīves norakstīts”: istabiņa, slimība, Dīvenieks (t. i. es). Bet nebija

diemžēl tādas Kairas, nebija tāda brīnišķīga svētku brauciena un dzīvošanas Kurzemē. Un Kārļa Krūzas dzīve krēslainajā istabiņā bija galīgs pretstats Gētes vecuma dienu komfortam. Tomēr savas ikdienas pelēcību Krūza prata apvizmot dzejas gaismā, un visam stāstiņam tiešām tāda īpatnēji krūziska, brīnišķīgi balta noskaņa. — Kairas nebija, brauciena nebija, Dīvenieks bija. Plensners nedeva man svētku atvaļinājuma atļauju, nebūdams vispār pret mani pārmērīgi labā prātā. Mājās pie vecākiem netiku. Tad nu 1920. gada Ziemas svētku vakaru pavadīju Kārļa Krūzas istabiņā.

Krūzas darbībā maz kā tāda, kas nevirknētos, nevītos tālāk, maz atsevišķā. Arī Baltajam brīnumam sekoja daži citi stāstiņi. Visiem tiem virsraksts sākas ar B, visiem apmēram vienāda noskaņa: tagadnē kaut kas atmodina bijušos laikus, pagātņi un tagadni apvieno, un apspīd sapņaina ziemas blāzma, jo stāstiņi notiek ziemā. Baltajam brīnumam sekoja: Brauciens putenī (Latvijas Vēstnesī), Bada ēna (Latvijas Kareivja pielikumā), Blāzmas sārtums (laikam Latvijas Kareivī), Bēdu nasta (Letas Ilustrētā Žurnālā). Vēl bija padomā pāris stāstiņi, un tad iznāktu neliela stāstu grāmata, bet šādu grāmatu Krūza tomēr neuzrakstīja līdz galam; radās kāds lielāks darbs.

No 1921.—23. gadam Krūza rakstīja dažus interesantus pētījumus, rūpīgus apcerējumus. Skalbes 25 gadu darba jubilejas gadījumā Latvijas Vēstnesim sniegto apceri Krūza uzrakstījis īpatnējā, mums neparastā vēstuļu formā: autors raksta iedomātam draugam 5 vēstules par Skalbi. — 1922. gada janvārī turpat Latvijas Vēstnesī Krūzai bija jubilejas raksts par Annu Brigaderi, kur apcerētas tikai Brigaderes pasakas, no kurām vērtīgākā autoram šķita Maija un Paija.

Sarunā Krūza izteicās: Angelika Gailīte pielīdzinājusi Brigaderi Zelmai Lagerlefai, bet viņš tam īsti nespējot pievienoties: Lagerlefai esot daži darbi, kas vērtībā līdzīgi Anatola Fransa darbiem, bet vai Brigaderei tādi esot? — Pats rūpīgākais raksts — nopietns analītisks pētījums Krūzām par Kaudzītes Matīsa jūtu dzeju, bet apbrīnojami dzīvs un vispusīgs Jēkabsona personības raksturojums dots četrās impresijās Kārļa Jēkabsona jubilejā. (Abi minētie raksti Latvijas Vēstneša pielikumā, 1923.)

Pieminot Jēkabsonu, atceros, ka reiz, 1921. vai 22. gada vasarā, Krūzu apciemodams, dzejnieka istabiņā atradu šo otru Kārli. Abi dzejnieki itin sīki pārrunāja dažus Jēkabsona agrākā laika dzejoļus. Jēkabsons runāja kā satraukumā, ātri, karsti, vārdus grūdin izgrūzdams. Krūzas valodas ritējums palēns, vienāds, ļoti mierīgs. Tad Krūzas ciemiņi bija dzejnieka Damberga māsa Elizabete un Kārlis Štrāls. Tiešām nespēju atcerēties, par ko strīdējās Krūza un Štrāls, bet Krūza bija manāmi iekaisis un pat tādā kā cīņas noskaņojumā pret Štrālu, pūlēdamies diezgan asi atsist Štrāla iebildumus. Bet balss rāmais plūdums neko daudz nemainījās. Štrāls runāja vēl mierīgāk nekā Krūza, bet ar tādu kā pārākuma ironiju balsī, it kā negribētu šo vārdu cīņu īsti ņemt par pilnu. Jā, Krūzu vēl nekad nebiju redzējis tādā noskaņojumā. Zināma antipatija pret Štrālu izpaudusies arī plašākajā Krūzas daiļdarbā Baltajā avotā. — 1922. gada rudenī par Brīvās Zemes literārās nodaļas vadītāju tika aicināts Ed. Virza, Krūzas cienītājs un sapratējs, kaut daudzējādā ziņā Krūzām raksturā pilnīgs pretstats. Krūza vasaras atvaļinājumu bija pavadījis kaut kur ārpus Rīgas. Bija nodomājis nobeigt pieminēto stāstu grāmatiņu, pievienojot vēl vienu B-stāstiņu: Baltais avots. Bet rakstot stāsts

zodiski, bet spilgti notēlotais slimais dzejnieks Reinis Pakurs ir Jānis Poruks, bet Valts Starums — Kārlis Štrāls. Pretēji sāpju dziļumam un īstumam „Pakura” dzejā „Staruma” dzejas traģiku autors novērtē šaurāku, tumšāku, atbaidīgāku; tiešām nevaru saprast, kāda plaša šķīrusi mūsu abus sonetu meistarus — Krūzu un Štrālu... Tālāk Baltajā avotā Edgara Versmes prototips ir Virza, Valts Smalce ir Skalbe, Ģederts Tauriņš — Arturs Bērziņš, Vilips Lipsts — Ed. Vulfs u. t. t. Komponists, kam autors piešķīris savādo vārdu Varlābs Balandā, domāts Emīls Dārziņš. Neatceros, kā autors dēvēja Akurāteru un Jēkabsonu. Antons Austriņš laikam romānā nefigurēja, bet ar interesi izlasīja Krūzas darbu Brīvajā Zemē pa numuriem vien, priecādamies, ka īpaši Vulfs ar kundzi labi uztverti. Austriņa Gaņajā jūdzē Kārlis Krūza gan tēlots un nosaukts par Akmengrauzi.

Pēc kara grāmatu straume plētās platāka ik ar gadu, un mums visiem iznāca grāmatas, arī tā laika jaunažiem, nerunājot par iepriekšējās paaudzes rakstniekiem, tikai Krūzam nē. Un viņš pats, šķiet, arī nedzinās, lai viņam tādas būtu, nemeklēja izdevējus. Mūsu tā laika „modes” izdevējs A. Mežsēts, kam bija Vainaga apgāds, bija pasācis izdot mazus dzejoļu krājumiņus, apmēram kabatas formātā. Viņš beidzot aicināja Krūzu dot kādu grāmatu, un 1922. gada rudenī pēc Laicēna Ho-Tai un Štrāla dzejojuma Kauja pie Glemu Liepas iznāca Krūzas baltā pirmā trioletu grāmatiņa Trauslā traukā Vainaga apgādā. Bet 1924. gada vasarā nākošās trioletu grāmatiņas Tautas tiesa un Teiku tīklā iznāca paša autora Melnās Dzilnas apgādā. No tā laika, cik Krūzam grāmatas iznākušas, visas izlaidis šis Melnās Dzilnas apgāds, kas nav laidis nevienu kāda cita autora darbu. Kārlis

Krūza nevien nav meklējis savām grāmatām citu apgādnieku, bet, jāteic, būtu bēdzis no viņa, ja tāds rastos. Reiz, dažiem rakstniekiem satiekoties (neatceros, kur), runa nez kā novirzījās uz krievu dzejnieku Sologubu, kuŗa cienītājs Krūza bija. Krūza īpaši cildināja Sologuba romānu *Sikais velns*; būtu varbūt to tulkojis, bet neesot tik daudz līdzekļu, lai tik lielu tulkojumu varētu izdot. Kāds ieminējās: varētu taču piedāvāt kādam apgādam — tulkotu romānu plūdi jau bija sākušies. Krūza paskatījās pavisam izbrīnījies un satrūcies: „Es lai dotu savu darbu kādam izdevējam!” Laikam tas bija kāds no minētiem trioletu krājumiem, par ko tika stāstīts: vasaras brīvlaikā Krūza kaut kur izbraucis, bet viņa grāmata, rūpīga korrektora lasīta, pa to laiku iespiesta. Atbrauc dzejnieks, skatās cauri, atrod kādu vārdu iespiestu ne tā, kā viņš vēlētos. „Šai lietā es Endzelīnam nepiekrītu. Es samaksāšu — spiediet otrreiz!” Kad to stāstīju Misiņam, viņš sacīja: „Hm, es domāju, ka tas Vēsmiņu Kārlis tikai tāds zellītis, bet nu man pret viņu rodas cienība.” — Tā nu Krūzas trioletas (gan ne visas) bija iznākušas trijās grāmatiņās: Trauslā traukā, kur pārdomu un intīmās atmiņu trioletas; Tautas tiesa — trioletas par tautas likteni, tautas pagātņi, tautas cīņām; Teiku tīklā — trioletas ar teiku, nostāstu un folkloriskiem dažādu ticējumu motīviem; no tiem viena trioleta arī par folklorā minēto melno dzilnu, kas devusi nosaukumu apgādam. Bet visām trim grāmatiņām varētu likt par kopīgu moto: lai mirdz pār visu poēzija, pār visu, kas mums būs un bija.

Ne trioletās vien, arī sonetās Krūza sasniedza lielu formas gatavību, jāteic, pilnību. (Arī sonetas vārds toreiz tika lietots sieviešu kārtā, un Krūza rakstīja sonetas, ne sonetus.) Kārļa Krūzas sonetas sāka parādīties periodikā jau ar

1916. gadu. Bijuši periodi dzejnieka dzīvē, kad viņš samērā īsā laikā spējis uzrakstīt daudzas sonetas, kad, kā saka šo sonetu īgni stingrais nokritizētājs Bračs, visa Krūzas domāšana risinājusies sonetiski. (Katrā Krūzas grāmatā zem katra dzejoļa — vienalga sonetas, trioletas vai citādā formā — likts uzrakstīšanas datums, tā ka iespējams sekot dzejnieka radišanas gaitai pilnīgā secības chronoloģijā.) Katrai sonetai virsrakstā divi divzīlbīgi vārdi, un arī kvartu un tercīnu atskaņu kārtojums viscaur vienāds. Daudz alliterāciju. Pirmā laikmeta sonetas iznāca Melnās Dzilnas apgādā 1924. gada beigās ar virsrakstu Skaidrie strauti. Cauri stingrajam formas kalumam („Es vārdus kaldinu kā kalējs kalvā”) jūtams krūziskais klusais maigums. Soneta Pirmā mīla — it kā veltījums jaunam cilvēkam, kas pirmo reizi mīl — nobeidzas: „Un labprāt mātei darītu tu prieku.” Lūk, šādu blakus jūtu parādīšanos pirmajā mīlestībā spējis iztvert tikai Krūza. Aizkustina dzejnieka rāmi gaišā dzīves apcere — īpaši sonetā Jaunas sejas.

No 1924.—1927. gadam Melnā Dzilna apgādāja vēl citas Krūzas liriskas grāmatiņas, dzejoļišus, kuņus dzejnieks apzīmējis gan par akordiem, gan melodijām, bet katrā grāmatā stingri izturēts vienāds noskaņojums. Akordi skanēja grāmatiņās Ēnu ejas un Laimes liesmas. Melodiju grāmatas bija Liesmu lokā, traģisma apdvēstās Zemes zīmes un Mirkļu mirdzums. Īpaši beidzamais virsraksts visai Krūzas dzejai raksturīgs. Jāatceras trioleta, kuņā dzejnieks pauž atziņu, ka „Tik acumirkļis sirdi saista, Bet mūžībā nekā nav skaista Kā bālā bēgļu barakā”. — Iznāca arī dažas grāmatiņas ar Krūzas jaunības darbiem (1927). Dzejoļiem Agrais rūgums viegla humora ieskaņa; dzejoļi, liekas, pamatīgi pārredīgēti, jo 18—19 gadu vecumā dzejnieks vēl nevarēja

būt ieguvīs tik gatavu formu. Bet grāmata Miglas mīklas pa daļai tie paši Ceļmalas ziedi citā rūpīgākā redakcijā. 1927. gadā pirmo reizi iespiests un grāmatā iznācis — protams, Melnās Dzilnās apgādā — plašs apcerējums Austras staros, rakstīts 1903. gadā. Te lēni un rūpīgi ar lielu mīlestību jauneklīs Krūza aplūkojis visus dažādo novirzienu latviešu lirikus šai jauna pavasara, jauna rīta cerību un gaidu piesātinātajā laikmetā. Pēc Austras stariem vēl iznāca Baltais avots, un tā ir pēdējā Kārļa Krūzas oriģinālgrāmata, kas līdz šim iznākusi. Neizdotas palika otra sonetu grāmata Staru strūklas, jubilejas veltījumu un piemiņu dzejoļi Laika laidā u. c. grāmatas. Izņemot pašus pirmos Ceļmalas ziedus, katras Krūzas grāmatas virsraksts pastāv no diviem divzīlbīgiem vārdiem.

Jau 1913. gadā iznākušajā dzejoļu krājumā Saltā namā Krūzām krievu un vācu dzejnieku lirisko dzejoļu atdzejojumi. Ar gadiem to skaits augtin auga. Kārlis Krūza vienmēr interesējās par Eiropas literātūru vispār, nevien par liriku. Eiropas rakstniecībā viņš mīlējis un cienījis dažu sev šķietami tālu talantu, piem., franču smalko ironiķi un skeptiķi Anatu Fransu, dažādo dzīves šausmu un anormālību salti mierīgo tēlotāju krievu F. Sologubu (abi kopā minēti kādā dzejoļī grāmatā Rudens saulē). Varbūt šie autori Krūzu saistījuši ar savu priekšzīmīgi labo un skaidro stilu tāpat kā francūzis Viljē de Lil-Adans, mistiķis, fantasts un aristokrāts, briljants stilists, ko Krūza pieminējis dzejoļī Senā pilī (grāmatā Saltā namā). Redzējis man Viljē de Lil-Adana grāmatas vācu tulkojumā, Krūza vēlējās tās pārlasīt. — Krievu dzejā īstais skaidrības un rāma cēluma ideāls Krūzām bija Puškina.

Krūza sāka atdzejot Puškina, Tjutčeva, Feta, Sologuba

un piecu „B-dzejnieku” liriskos dzejoļus; tie bija: Baļmonts, Brisovs, Buņins, Bloks un lietuvietis Jurgis Baltrušaitis, kas daudz dzejojis krievu valodā. Vēlāk Krūza sāka atdzejot arī Ļermontovu. Visu šo dzejnieku darbus viņš atdzejoja stingri sistēmātiski, sākdams ar viņu jaunības dzejoļiem. Krūza gribēja atdzejot ja ne visus, tad lielāko daļu minēto autoru dzejoļu. Krūzu neatbaidīja Baļmonta un Brisova dzejoļu lielais skaits. Kur Baļmontam alliterācija, tur tā arī Krūzas tulkojumā, pat vairāk nekā oriģinālā, piem., Baļmonta dzejoļa Čoln tomļeņija virsrakstu Krūza atdzejojis: Vaidu laiva. (Baļmonta alliterācijas ar č — „čuždij čaram čornij čoln” — Krūza latviskojis ar ai). Visi šie atdzejojumi lielāko tiesu palikuši manuskriptā. Melnā Dzilna izdeva tikai Puškina dzejoļu tulkojumu (1929).

Kā krievu dzejā Puškins, tā vācu dzejā Gēte ar lielo mieru un skaidrību visstiprāk saistīja Krūzu. Gētes Ūber allen Gipfeln Krūzām šķita kā visu dzejoļu dzejolis. Auga interese par Gētes personību vispār, Krūza studēja Gētes darbus, Gētes dzīvi, gādāja, meklēja, lasīja grāmatas, kur kas par Gēti teikts. Redzējis, ka es nesu antīkvāriātā nopirktu Vilhelma Bodes biezo grāmatu par Gētes draudzeni Šarloti fon Šteinu, priedējās: es esot nopircis ļoti ievērojamu un labu grāmatu. Tad nu Krūza sāka atdzejot Gētes dzejoļus, vispirms, protams, jaunības laikmetā rakstītos. Krūza kļuva par vienu no latviešu „gētiāniešiem”, šā dižgara pazinējiem un apbrīnotājiem, kādi latviešiem bijuši Teodors Zeiferts, Aleksandrs Dauge, Jānis Poruks, Rainis, jaunākā laikā Zenta Mauriņa, Jānis Veselis, Vilis Cedriņš — visas savstarpīgi pretstatīgas personības. Sakarā ar Gētes darbu un dzīves pētīšanu Krūza daudz lasīja un domāja par slaveno Gētes un Šillera laikmetu Veimārā. Reiz stāstīja: „Es

izdomājos, kā būtu, ja es būtu saticis Šillera draudzeni, vēlāk līgavu un sievu Šarloti fon Lengenfeldi . . ." Radās nodoms atdzejojot vācu dzejas antoloģiju. Krūza sāka, protams, ar vecajiem dzejniekiem, un Latvijas Vēstnesī jau parādījās kāds Ditmara Aista dzejolis un Opica sonets (tā Opica, kuŗa vārdā Višmanis nosaucis savu Nevācu Opicu). Nezinu, vai Krūzām izdevās šā nodoma izpildīšanu virzīt tālāk. Sevišķa atzare tādai antoloģijai būtu darbi, kuŗus rakstījuši dzejnieki, kas dzimuši un lielāko tiesu arī dzejojuši Baltijā. Tāda īpaša antoloģija sauktos Gāju putni. Daži atdzejojumi jau bija lasāmi periodikā.

Gadi gāja, laiku laikiem gadījās satikties ar Krūzu, šo to pārrunāt. Kad 1924. gadā iznāca mana grāmatīņa Četras sejas, kur pirmais vispārīgais apcerējums un pārskats par Kārļa Krūzas darbību, dzejnieks smīnēja: „Tātad pirmo apcerējumu par mani uzrakstījis Pēteris Ērmanis. Bet tādu taču vajadzēja uzrakstīt Kārlim Jēkabsonam . . ." Krūza nebija apmierināts ar E. Sūnas atsaukumi par Tautas tiesu un Ēnu ejām P. Roziša mēnešrakstā Ritums: recenzenta domu gājiens neesot īsti skaidrs, nevarot saprast, vai viņš tās grāmatas uzskatot par vērtīgām, vai vājām. — Zināms sašutums Krūzām bija par to, ka Teodors Zeiferts savas Rakstniecības vēstures III daļā izteicies: Ed. Veidenbauma dzejai neesot lielas literāras vērtības. Vai tad dažam citam tā laika dzejniekam (Krūza minēja vārdus) esot lielāka nozīme un vērtība? Krūza no jaunām dienām bija Veidenbauma cienītājs, bet arī Teodors Zeiferts, viens no Vēsmiņu Kārļa sirsnīgākiem atbalstītājiem pirmajās gaitās, dzejniekam cienijams visu mūžu. Mirušā Zeiferta izvadišanas dievvārdos no Māŗas baznīcas Krūza bija man blakus un sirsnīgi un stipri dziedāja no dziesmu lapiņas, kur baznīcas

dziesmu meldijām piemērojamie Zeiferta teksti. Krūza runāja arī Meža kapos pie Zeiferta kapa.

Krūzām ar mani starp citu tā līdzība, ka grūti mums abiem mainīt ierastos dzīves apstākļus, grūti kaut kur pārcelties. Viņš tomēr gadu gaitā no Bruņinieku ielas pārgāja dzīvot Pārdaugavā — vispirms Mazajā Nometņu ielā, beidzot Nāras ielā, par ko man nebija jausmas, ka tāda vispār ir. Šais mitekļos vairs viņu netiku apciemojis. Satikāmies šad tad Rīgas centrā uz ielas, runājāmies tikpat jauki kā agrāk. Dzejnieka bārdiņa un mati sāka sirmot, bet balss tikpat klusi maiga kā agrāk, un dzejnieks balsi nepacēla stiprāk arī, kad apkārt dārdēja un kauca visi ielas trokšņi. Viņš tomēr runāja, runāja, bet daudzi viņa vārdi gāja man zudumā. Tikai reiz Vērmanes dārzā, kad viņš skaitīja savas nupat sadzejotās vārsmas, es tās sadzirdēju visas, kaut atmiņā palikusi tikai rindiņa: „Klau, klau, kas tur tā brēc?” (Tas bija rīta un saules lēkta dzejolis.) — Dzejnieka dzīvē bija nākušas un gājušas svinīgas dienas, piem., 1934. gada pavasarī 50. dzimšanas diena. Tā bija vienota ar sēru izjūtām, jo priekš dažām dienām bija miris Antons Austrīņš, Krūzas laika biedrs un līdzgaitnieks, kam arī 1934. bija 50. mūža gads, bet ziemā arī nāves gads. Jā, Austrīņš un Krūza, kad es viņus agrāk novēroju un salīdzināju, man likās: Austrīņā ir tik daudz vitālītātes un dzīves spara, ka, neievērojot slimo kāju un citas kaites, viņš dzīvos ļoti ilgi, bet Krūza var sabrukt, izdzist, aiziet ātri vien. Un nu Krūza pārdzīvojis nevien Austrīņu, bet šai smalkajā, trauslajā cilvēkā tomēr bijis tāds izturības un panesības sīkstums, ka dzejnieks spējis tik ilgi sevi saglabāt arī padomju Latvijas apstākļos.

Krūzas 50. dzimšanas dienas reizē Ed. Virzam Brīvajā

Zemē bija neliels rakstipņš, kur viņš nosauc Krūzu par vientulāko latviešu dzejnieku. Dažā ziņā tā tas tiešām ir. Tomēr Krūzas vientulība nav Zvārguļu Edvarda, Saulieša vai arī Raiņa vientulība. Krūza aizgājis savrupībā bez rūgtuma, par viņu domājot, jāatceras Gētes vārsmas: „Selig, wer sich vor der Welt ohne Hass verschliesst.” Krūzām ir liela prasme dzīvot pašam savā pasaulē ar smaidu, bez naida. Pamazām vien Kārlis Krūza iegāja pilnīgā savrupībā, aiziedams 30. gadu pirmajā pusē arī no skolotāja darba pensijā. Vientulībā bija veicami plaši nodomi. Kāds paziņa stāstīja: aizbraucis pie Krūzas Pārdaugavā; dzejniekam priekšā 17 valodu vārdnīcas un dzejoļu grāmatas 17 valodās. Krūza gribot tulkot daždažādu tautu dzejniekus. Tiešām — krievu un vācu lirikas atdzejošana modināja dzejniekā vēlēšanos iepazīties arī ar citu Eiropas tautu dzeju, iepazīties, tā sakot vaigu vaigā, lasot dzeju oriģinālā. Krūzas pārlicība allaž bijusi, ka dzeja saistītā valodā tulkojama tikai no oriģinālvalodas. Vai nu taisni 17 valodas dzejnieks mācījās — nezinu, bet sevišķi nopietni viņš teicās interesējamies par itaļu, norvēģu, poļu dzeju, valodas mācīdamies sīkstā pacietībā. Pilnīgi Krūzām laimējās veikt plašas poļu dzejas antoloģijas atdzejošanu; šī antoloģija iznāca uz 1937. gada Ziemas svētkiem. Krūzu darbā atbalstīja mūsu augstskolas profesors, dzejnieks un literātūras vēsturnieks polis Stanislavs Kolbuševskis, kas apliecinājis grāmatas ievadā: laimīgākā diena viņa mūžā bijusi tā, kad pie viņa ieradies latviešu dzejnieks Kārlis Krūza ar poļu dzejas tulkojumu manuskriptu. No poļu dzejas antoloģijām, kas iznākušas tulkojumos, visplašākā šī latviskā.

Otrs plašs darbs Krūzām — atmiņu rakstīšana. Te dzejnieks turpina to, ko sācis jau 1918. gadā, tikai virsraksti

vairs nav tādi kā konversācijas vārdnīcā. Memuārus rakstot, autors pūlas atcerēties pat visus sīkumus, piem., kuŗā vietā tāds vai tāds cilvēks sēdējis kādā sanāksmē. Dzejniekam palīdz viņa ārkārtīgi lielās atmiņas spējas. Kārlim Krūzam Dievs piešķīris tik apbrīnojamu atmiņu kā nevienam citam latviešu dzejniekam, izņemot Antonu Austriņu. Kāda atšķirība šiem abiem atmiņu stāstītājiem? Tāda pat kā Austriņa dobji stiprajai un Krūzas mīksti klusajai cilvēka balsij. Austriņš mīl priekā atcerēties itin visu, nevairoties nekādu nedzejskās ikdienas sīkumu, pār Krūzas atmiņām noklājies viegls poētiska maiguma šķidrants. — Daži Krūzas atmiņu tēlojumi lasīti kara laika Latvijas periodikā. Ar klusu humoru autors atceras savas ārkārtīgās bailes ļoti agrā bērnībā no pirmajām bīksēm (Pirmās šausmas, Latvju Mēnešraksts, 1943. g. I nr.). Bet citi tēlojumi jau ir par grāmatām un literāriem iespaidiem: Gaiļa dziesma (Tēviņa, 1942), Rīta rēģi (Zelta Ābeles almanachs).

Nevaru atcerēties, kuŗa bija beidzamā reize, kad satikos ar dzejnieku. Varbūt tas bija 1938. vai 39. gadā Misiņa bibliotēkā, direktora Egles mazajā kabinetā. — Kādreiz Krūza stāstīja: viņš katrā Jaungada dienā nojaušot, ja šis gads nesīs kādas lielas vispārīgās pārmaiņas — īpaši tādas, kas draud ar briesmām. Tāda nojausma viņam bijusi 1914., 1915. un citu liktenīgu gadu pirmajā dienā. Pus pa jokam iejautājos, vai viņš man kādreiz nevar atrakstīt, ja kādā Jaungadā atkal bijusi pareģa nojauta. Nē, rakstīt par to nevarot... — Vai dzejniekam arī mūsu beidzamo drūmo likteņa gadu pirmajā janvārī bija šī ļaunā nojausma? — Tā nu sekoju tikai Krūzas dzejai, kas beidzamos mūsu patstāvības gados un pēc tam periodikā parādījās pareti. Interesi modināja Latvju Mēnešrakstā lasāmie Krūzas

dzejoļi grieķu dzejas pantmērā. — Kārlis Egle rakstīja: Annas Brigaderes prēmijas laureātu Kārļa Skalbes un Zinaīdas Lazdas godināšanas vakarā Krūza bijis ļoti dzīvs un liksms: dziedājis, uzstājies ar runām...

Kādreiz iejautājos Krūzam: vai viņam tiešām bijis nopietns nodoms apdziedāt visus latviešu rakstniekus, jeb viņš manās kāzās to teicis tikai jokodamies? Tāds nodoms viņam galvā krēšļojies gan, bet dzejniekus viņš būtu apdziedājis pavisam citādi nekā es. — Tā vien liekas: vēlāk Krūza sācis uzrakstīt dažu šādā ciklā ietilpstošu dzejoli. Tāds varētu būt Caur parku izgāja Poruks (Jaunākās Ziņās, 1936). Parkā uz sola rindā sēž kāda sabiedrība — jādomā, jauni literāti — un spriež par dzeju. Bet tad parkam cauri iziet Poruks.

*Un likās, ka skanētu lavās
Tik savādi laimīga šalka:
Caur parku izgāja Poruks,
Un jūs vēl te spriežat par dzeju.*

Tādā pat pantmērā veidots cits dzejolis Bites. Aiziet sirms vīrs, un ap galvu viņam lido sniega vai ziedu pārslas kā bites. (Varbūt neatstāstu pilnīgi pareizi.) Šis vīrs ir Krišjānis Barons, un bites, kas griežas ap viņu, — tautas dziesmas. Uz 60. dzimšanas dienu aizsūtīju Krūzam sveicienu — un tā man pēdējā saskare ar dzejnieku. — Bet arī svešumā esmu atradis cilvēku, kas Kārļa Krūzas cienītājs. Tāds ir jaunais literāts Arturs Plaudis, ar ko man bija laime šeit trimdā iepazīties. Jau 1944. gada pavasarī, vēl dzimtenē būdams, Plaudis sarīkojis Liepājā Krūzas vakaru, Krūzas grāmatu un literāro darbu skati, uz ko aicināts un atbraucis arī pats dzejnieks. Arī svešumā Plaudis atvedis dažus Krūzas rokrakstus, dažu līdz šim nepazīstamu dzej-

nieka foto attēlu. — Bet diezin, vai kāds būs svešumā paņēmis līdz kādu Kārļa Krūzas mazo, balto grāmatiņu, kas taču tik viegli bija atvedama?

Ja nu šīs manas rindas tomēr kādreiz kaut kā nokļūst dzejnieka rokās, un viņš tur atrod ko tādu, kas liecina, ka neesmu bijis smalkjūtīgs, ko tādu, kas aizkartu dzejnieka kārtības un skaidrības mīlestību, — lai man piedod. Es jau zinu, ka visskaistāk atmiņas par sevi un savu laiku prot stāstīt Kārlis Krūza pats...

ATMIŅAS PAR JĀNI EZERIŅU

1908. gada pavasarī Pavasaļa atmoda — Vedekinda drāma par vācu jaunatnes miesas un dvēseles dzīves konfliktiem pubertātes gados iznāca uzreiz divos latviešu tulkojumos. Viens — žurnālista A. Gruzīša, otrs — Valmieras seminārista (kā vēlāk izzināju) Leona Paegles. Arī man bija tāds „pavasaļa atmodas” laiks un Vedekinda drāmas lasīšana viens no stiprākajiem tā gada literāriem pārdzīvojumiem. Bet vasaras sākumā Dzimtenes Vēstnesī, lielākajā latviešu laikrakstā, parādījās atsauksmes par abiem minētajiem tulkojumiem (šie, izrādījās, bija ne no vācu oriģināla, bet no krievu tulkojuma). Atsauksmei paraksts *J. Ezeriņš*, un tur es pirmo reizi lasīju šo vārdu. Abi tulkojumi bija stipri nokritizēti — valodas nepareizību dēļ. Drīz vien gadījās zināt, ka arī šis Ezeriņš Valmieras semināra audzēknis, tāpat kritizējis arī sava skolas (un klases) biedra darbu. Uz rudens pusi Latvijas literārajā pielikumā bija šī paša Ezeriņa pirmais dzejolis par senlatviskajiem svētkiem Jāņu nakts, bet tas man toreiz pagāja nepamanīts. Vēlāk, daudz vēlāk dzirdēju, ka Antons Austriņš no atmiņas spēcīgi skandēja šīs vārsmas, piemēram: „Kuŗš pirmais, kuŗš pirmais? — Virsaitis sirmais. Virsaitis sirmais,” u. t. t. Jā, Antons Austriņš, kas savos „gaŗās jūdzes” klejojumos tai laikā nokļuvis Valmierā, bija abiem semināristiem Ezeriņam un

Paeglem labvēlis un ceļa pašķirējs, sūtīdams viņu dzejoļus līdz ar saviem Annai Brigaderei, lai iespiež Latvijā. Austriņa rekomendēti, abi semināristi apmēram tajā pat laikā iepazīstas ar rakstnieci arī personīgi. (Šos semināristus, dodams viņiem citus vārdus, Austriņš, gažām ejot, patēlojis arī Gažajā jūdzē.) Tiklab Paegles kā Ezeriņa dzejoļus Latvijā iespieda arī Brigaderes pēcnācējs laikraksta literārajā vadībā Arturs Bērziņš. Līnards Laicēns stāstīja, Bērziņš viņam tais gados jautājis: „Kā tu domā, vai no Leona Paegles kas iznāks?” — Un pats tūliņ piebildis: „Ezeriņš jau nu ir gan lielāks dzejnieks.” Vēl par Ezeriņa pirmajiem dzejoļiem domājot, nāk atmiņā, ka es jau labu laiku pēc Ezeriņa nāves, skatīdams viņa papīrus cauri, atradu burt-nīciņu cietos vākos, kur autors bija pārrakstījis savus vispirmos zēna gadu (jau no 1905. gada sākot) mēģinājumus dzejā. Tur oriģināli, Ļermontova dzejoļu tulkojumu mēģinājumi, Gētes Ūber allen Gipfeln parodija. Oriģinālos manāma Zvārguļu Edvarda ietekme, kas izpaužas pat tulkojumos. To atzīst pats autors, piezīmēdams: „Pat Ļermontovā esmu saskatījis Zvārguļa senci.” Turpat viņš piezīmē, ka neesot vajadzējis parodēt Gētes skaisto dzejolīti. Turpmāko gadu dzejoļiem autors bija uzrakstījis kopīgu virsrakstu Brūtgāna gadu dzejoļi, kam gan pārvilcis svītru; šie „brūtgāna gadi” nebija domāti tiešā nozīmē.

Pašās 1908. gada beigās P. Liepa Valmierā izlaida Ezeriņa sastādītu un tulkotu grāmatiņu Tipi vispasaules literātūrā. No dažādiem krievu un citu tautu literātūras zinātniekiem un publicistiem grāmatiņā bija sameklētas un apvienotas nelielas apceres par Luciferu, Kainu, Ahasveru, Donu Žuanu, Hamletu, Faustu u. c. universāltēliem dažādu dzejnieku darbos; beidzamā apcere par Dostojevskā Ivanu Karamazo-

vu, tēlu, kas Ezeriņam allaž bija sevišķi apbrīnojams. Grāmatīņa bija īpatnējs, nevisai veikls kompilējums, kur vienā pašā apcerītē dažādu literatūras pētnieku citāti papildināja un arī traucēja cits citu. Ezeriņš bija pārmetis valodas kļūdas Vedekinda tulkotājiem. Nu viņa paša grāmatīņu asi „ņēma priekšā” Andrejs Upītis tai pašā Dzimtenes Vēstnesī — arī par valodas kļūdām, īpaši par drausmīgiem ruisimiem. 1919. gada beigās, kad biju ar Ezeriņu jau iepazinies un kopā sēdējām štāba informācijas nodaļā, nopirku no Rīgā pārnākušā Valmieras P. Liepas (viņam bija bodīte, kur izpārdeva savus vecos izdevumus) minēto grāmatīņu Tipi vispasaules literatūrā. Parādīju Ezeriņam: vai atceras vēl? Kā nu ne. Toreiz Valmierā bijis Austrīņš. Ezeriņš parādījis viņam manuskriptu. Un, ka nu viņš kā vecāks rakstnieks būtu jauno kaut kur pamācījis, kaut ko aizrādījis — nekā! Labs jau būšot, varot drukāt . . . Tad nu Upītis klupis virsū tai grāmatīņai . . . „Tur nu Upītis zvīrbulim ar lielgabalu šāvis,” es piezīmēju. „Jā, tādās medībās viņš labprāt iziet,” Ezeriņš piebilda. Šķirstījām šo grāmatīņu, kuŗai pašās beigās jaunie Valmieras censoņi solījušies drīzumā laist citus tulkojumus: Gētes aforismus, Ibsena drāmu Heda Gablere, Nīčšes Viņpus laba un ļauna. (Visi šie tulkojumi būtu no krievu valodas!) „Dieva laime, ka neiznāca tie Gētes aforismi,” Ezeriņš sacīja. „Kāda tur bija valoda!”

Bet nu atkal par agrākiem laikiem. Latvijas 1909. gada literārajā pielikumā (Nr. 22) pašā priekšā bija Jāņa Ezeriņa dzejolis Sirmgalvji, ko māte man izlasīja priekšā un nosacīja: „Tas nu ir šķumstīgs!” Dzejolis bija trijās mazās nodaļās. Pirmajā autors teic, ka vectēvs viņam dziedājis ēju, ēju, bet viņš vectēvam dziedās rekviēmu; otrā — vectēvs jau baltā kalnā, dzejniekam pašam bērni, bet tie slēpj no viņa savas

dziesmas: „Kad miršu, man būšot viena” (t. i. viņi dziedās viņam bēru dziesmu); trešajā — dzejnieks, gurdens un sirms, jūt: „Mani bērni dziedās.” Arī man šis dzejolis patika. Bet — ak, kā autors to pārveidojis — vai līdz nepazīšanai (grāmatā Krāšņpats dzejolī — Jaunais dziedātājs). — Jā, Ezeriņam Latvijas pielikumā (nekur citur!) gadu ritējumā šad tad parādījās tiešām īpatnēji dzejoļi, bet reti. Skaidienā bija pa laikam tādi savādi, ne katrreiz saprotami, bet asprātīgi feļetoni prozā ar parakstu Hihi. Vēlāk kļuva zināms, ka Ezeriņš tas Hihi. Latvijas pielikumā parādījās arī Ezeriņa atdzejotais franču autora F. Kopē drāmolets dzejā Kremonas vijolnieks, šis darbiņš, kas tiešām spēj aizkustināt; raksturīgi, ka Ezeriņš to izraudzījies tulkošanai, šī ludziņa reizē anekdotiska un dziļi nopietna — „ezeriņiska”. — Redzamāk, vairāk Ezeriņa dzejoļi sāka parādīties Līdumā ar 1915. gada rudeni; laikraksts iznāca Valkā, un literāro nodaļu pārzināja Skalbe, vēlāk Austriņš. — 1917. gada rudenī nacionālo laikrakstu Laika Vēstis lasot, man sevišķi „acīs iekrita” Ezeriņa sonets par Jodu, šo latvisko nejauceni. Nākamā 1918. gada vasarā Līdumā plastiski tēlotas tveices dzejolī Ezeriņš pieminēja Jupī, citu latvisku ne sevišķi labu gariņu. Bet pats tīkamākais dzejolis tai gadā Līdumā Ezeriņam bija atkal tāds tveicīgs — Sausā vasara, kas sākās tā:

*Tāds meitenīts —
Tīrā spēlīte;
Smejas kā rīts
Un pati sārta
Kā kaķa mēlīte.*

Jādomā, šis dzejolis arī autoram sevišķi mīļš. Radies jau 1908. vai 1909. gadā. Piezīmes šķirstīdams, atradu to pār-

rakstītu dažādās variācijās, un Krāšņatās tas atkal citādā redakcijā nekā Līdumā.

Bet Līdumā bija lasāma arī īsa ziņa, ka rakstnieks Jānis Ezeriņš apcietināts. Vēlāk dabūju zināt, ka kāds nelabs cilvēks viņu nosūdzējis vācu okupācijas kungiem par dumpinieku. Arestā gan Ezeriņš nebija ilgi.

Bija pienācis 1919. gada rudens. Biju Rīgā mobilizēts mūsu nacionālās armijas kareivis — vēl ne štāba informācijas nodaļā, bet pavisam citā kaŗaspēka daļā. Staigāju savos smagajos kareivja ūdenszābakos pa redakcijām, iepazīnos ar rakstniekiem un redaktoriem. Vasaras beigās bija sācis iznākt zemnieku savienības jaunais dienas laikraksts Brīvā Zeme, sākumā gan vēl pamaza formāta avīze. Literāro nodaļu tai vadot jaunais dzejnieks Jānis Ezeriņš, pārnācis no Vidzemes Malienas Rīgā. Toreiz Brīvās Zemes telpas Elizabetes ielā bija tikai kādas divas vai trijas nelielas, patumšas istabiņas ar logiem uz sētas pusi. Pirmajā istabā sēdēja divi redaktori: viens slaiks, noskūtu garenu ģīmi, atgādināja kaut kur redzētu Bernharda Kellermana ģīmetni — tas bija Oto Krolls; otrs mazāks, padrukns ūsainis, tas bija Rūdolfs Viksna, kādreiz redaktors Jelgavas laikrakstos, rakstījis arī stāstus. Vai varētu runāt ar Ezeriņa kungu? Viņš esot iegājis drukātavā, tūliņ būšot atpakaļ. Drīz ienāca jauns, slaiks vīrietis — ātrām kustībām, tumšiem matiem, no kuŗiem viena „dzejiska” šķipsniņa nokārusies uz pieres — vismaz atmiņa man tā rāda. Protams, tas bija Ezeriņš. Bija draudzīgs un, kā mēdz teikt, pretimnākošs. Manu dzejoli pieņēma mīļu prātu, aicināja rakstīt vēl. Atceros, Ezeriņš iemiņējās nez kādā sakarā par kādu kamerģmūzikas koncertu un, kad runāģmā par gaidāģmo Birutas Skujenieces reģzisēģto Māģterlinka Māģsas Beatrices izrāģdi, pieģģimēģja, ka Māģterlinks

jau arī esot „kamerģmūzikas dzejnieks”. Brīvā Zeme toreiz bija rīta laikraksts, un svētdienās avīzei klāt mazs lieterārs pielikums — loksne vai tikai pusloksne, neatceros. Tur iespieda dzejoļus un īsākus stāstiņus, bet pašā avīzē drīz sākās lielāks tulkots romāns — Jaunsudrabiņa tulkotais Šarla de Kostēra pasaulslavenais Pūcesspieģelis (tulkojumā Beļģijas bībele). Mazajā pielikumā bija Ezeriņa novele Peles gals (vēlāk pārdēvēta Peles pēdējie gadi), Ezeriņa un Pāvila Rozīša igauņu liriskas atdzejojumi (Ezeriņš starp citu bija atdzejojis sev tuvo A. Alles dzejoli Igaunu pastorāle, Rozītis tāpat sev tuvo H. Visnapū Jaunavu pirtī), vēlāk visu pielikumu aizņēma Longa pastorāle Dafnis un Chloja P. Rozīša tulkojumā, ko redīgēja K. Straubergs. Šis laiks bija tāds, kad arī ļoti nopietnā laikrakstā drīkstēja parādīties kaut kas neaizsegti brīvs, ja tam bija mākslas daiļums (kaut vai minētais Visnapū dzejolītis), bet Longa jaukāajā senās ganu pasaules idillē dažā vietā un tēlojumā dažs kas bija rādīts it kā par daudz atklāti un dabiski. Tad nu Ezeriņš kādreiz stāstīja: Freivalds (t. i. laikraksta galvenais redaktors Edm. Freivalds) vēl no mašīnas ķēra laukā pielikumu un lika, lai no Rozīša tulkojuma izņem (tādu un tādu) vietu. 1920. gadā avīze pārveidojās lielā pēcpusdienas laikrakstā, bet literārā pielikumiņa vairs nebija. Cik klasisks, pat akadēmisks toreiz pat mūsu dienas laikrakstu literārais līmenis, liecina tas, ka Brīvās Zemes slejās 1920. gadā iespieda A. Ģiezēna atdzejoto Sofokla Antigoni, bet 1921. gadā Ezeriņa tulkoto vecfranču pusdzejā, pusprozā rakstīto pasaku Okasēns un Nikoleta. Annas Brigaderes un Ezeriņa attieksmes bija draudzīgi sirsnīgas, un Brīvajā Zemē Ezeriņa laikā parādījās gan Brigaderes dzejoļi, gan viņas vācu okupācijas laika piezīmes Dzelzs dūre.

Istākā, tuvākā iepazīšanās ar Ezeriņu radās vēlāk rudenī 1919. gadā, kad bija jau likvidēta bermontiāde, kad arī Ezeriņš bija kareivis un darbojās armijas virspavēlnieka štāba informācijas nodaļā. Staltajā kara ministrijas namā Elizabetes un Valdemāra ielas stūrī informācijas nodaļai telpas pašā augšā sestajā stāvā, un Ezeriņš, pa šīm kāpņu kāpnēm izkāpies, augšā nokļuvis, bija, kā jau krūšu slimnieks, pavisam saguris, smagi elsoja un nevarēja vien elpu atvilkt. Bet runāšana viņam dzīva, skaļa, tiešām braša. Un dziļa, īsta, draudzīga labsirdība, humora apstarota. Kad Ezeriņš ienāca kādā informācijas nodaļas istabā, tūliņ kā jauna gaisma atspīdēja. Bet dzirdēt, ka Ezeriņš ienācis, varēja jau blakus istabā, jo viņš skaļi uzrunāja reizē visus, kas tur bija, un valoda viņam neapsika. Jānis Grīns par viņu teica: „Pierunā viens pats visu istabu.” Ezeriņš runāja pa pusei Malienas izlokšnē, lietodams savas puses izteicienus. Vēl man ausīs skan Ezeriņa spēcīgā balss, atbildot kāda ienācēja jautājumam, vai pie mums nav izsūtāmais zēns: „Nav ģiests!” Kādu vakaru kādā informācijas nodaļas istabā Jānis Grīns, Jānis Ezeriņš, Antons Bārda, visi cienījami vīri un skolmeistari, veci draugi no agrākiem laikiem, lauzās, spēkojās un sakrita čupā uz kāda zviļņa kā skolas puikas. Jānis Grīns teica par Ezeriņu: „Jā, Ezeriņam vienmēr labs prāts. Viņš gan bieži nav vesels, bet arī tad viņam labs garastāvoklis.”

Man Ezeriņš bijis viens no draudzīgākajiem atbalstītājiem. 1919./20. gadā Brīvā Zeme bija laikraksts, kas man, tā sakot, visplašāk vēra savas durvis. (Vēlāk tādi laikraksti bija Latvijas Vēstnesis Austriņa laikā, pa daļai Latvis J. Grīna un O. Liepiņa laikā.) Satikos ar Ezeriņu informācijas nodaļā, apmeklēju viņu redakcijā un diezin vai kādā citā redakcijā (pat ne Latvijas Kareivī, kur biju darbinieks un

pašu cilvēks) esmu juties tik jauki kā Brīvajā Zemē, kamēr tur bija Ezeriņš. Avīzē nācās sastapties ar citiem redakcijas locekļiem, no kuņiem viens bija Līgotņu Jēkabs. Atceros, Līgotnis vienmēr Ezeriņu draudzīgi sauca par Ezeru. — Ezeriņš iespieda dažas manas recenzijas, kādu stāstiņu un īpaši daudz dzejoļu. Kad iedevu Ezeriņam dzejoli, viņš to skaļi ar raksturīgu ezeriņisku patosu izlasīja; vispār viņam patikās skandēt, recitēt. Varēja priecāties par kādu atsevišķu rindiņu manos Brīvajā Zemē iespiestajos rakstnieku apdziedājumos, piem., dzejolī par Skalbi viņam patikās apzīmējums „Daugavkrāču izlolotais Štrāls”. Ezeriņš slavēja manus dzejoļus par Austriņu un Jēkabsonu, sevišķi par Jēkabsonu; tas neesot dzejolis vien, tā esot dzejā rakstīta kritiska eseja. Dzejojumā par Ersu Ezeriņš sadomāja šo to labot, grozīt citādi un izsita dzejoli no pantmēra. Es, kā jau jauns un savu tiesu iedomīgs, gluži sapīcis pateicu Ezeriņam: „Ja tu labo, tad tā, lai iznāk labāk, nevis sliktāk.” Ezeriņš arī jutās vainīgs un, tā kaunīgi smaidīdams, teica, ka nu viņam gan greizi iznācis, lai nu es neņemot daudz ļaunā. Vispār — Ezeriņš varēja būt apbrīnojami smalkjūtīgs un bez kādas iedomības.

Ezeriņš netika atraidījis nevienu manu dzejoli. 1921. gada rudenī iespieda pat kādu gaužām mazvērtīgu, jāteic, nevērtīgu — Pagraba traktierī Rīgā. Tur biju mēģinājis apdziedāt kādu Elizabetes ielas spelunkiņu, un Ezeriņš pasmējās: „Lai nu tie papi (t. i. zemnieki, kuŗu laikraksts Brīvā Zeme bija) palasās, kā Rīgā dzīvo.” Man tur bija teikts, ka gramofons kviec „kā sivēns, kas no miesnieka tiek durts”, un atskaņa vārdam „durts” bija „urdz”. Ezeriņam iepatikās gan salīdzinājums, gan atskaņa. — Īpaši Ezeriņš bija labvēlīgs maniem dzejojumiem „brīvajā dzejā, brīvajā ritmā”, un Brīvā Zeme

bija pirmais laikraksts, kas iespieda pirmo manu šāda gara dzejojumu Marta nakts atziņa 1919. Vispār gandrīz visi izcilākie un spilgtākie dzejojumi, kas vēlāk bija grāmatinās Es sludinū un Es šaubos, es ticu vispirms iespiesti Brīvajā Zemē — laikrakstā, kuŗa nākamais literārās nodaļas vadītājs mani šo dzejojumu dēļ būtu vai bez sāls apēdis. Kad šaubījies pats, vai ir pareizi, ka es tādā „bezritma ritmā” rakstu, Ezeriņš un Jānis Grīns vienmēr mani pārliecināja un stiprināja, lai rakstu vien, kā sirds liek. Ja Ezeriņš atrada kādu no šiem dzejojumiem īpaši „stipru”, nosacīja: „Šitais nu jālasa priekšā šefam,” — un aizgāja ar manu papīra lapu pie Freivalda. Tā tas bija, piemēram, ar dzejojumu Sarkanā Rīga (par 1919. gadu). Ezeriņš lasīja ar visu patosu, ar spēcīgajiem akcentējumiem, Freivalds atturīgi, mazliet smīnēdams, klausījās.

Drīzā laikā ar Ezeriņu iedraudzējāmies tā, ka uzrunājām viens otru ar tu. Kad bijām vēl informācijas nodaļā, viņš mani labsirdīgi pazoboja, piemēram, šad un tad viņam šķita: „Nu tu taisni izskaties pēc lauku saimniektēva: rīta pātarus viņš pašlaik kā noturējis un ies apskatīt tīrumus.” (Man tad bija 27 gadi . . .) — Vēl tagad kauns, iedomājoties, cik nedraudzīgi un nelietīgi reiz pret Ezeriņu izturējos. Uz Jāņiem Ezeriņš gribēja izbraukt laukos pie savējiem (viņa ģimene jau bija tur). Mūsu priekšnieks Plensners Ezeriņam atvaļinājumu piešķīra, bet mūsu nodaļā bija naktsdežūras un kārtā taisni Ezeriņam; ja viņš var sarunāt sev vietnieku — lai brauc; ja ne — braukt nevar. Ezeriņš lūdza mani — vai es nevarot nodežūrēt to nakti? Bet man bija pavisam skābs prāts: Vasarsvētkos jau vecāki mani tā bija gaidījuši mājās, bet Plensners, kas mani lāgā neieredzēja, neļāva braukt; arī uz Jāņiem nebija izredzes nekur aizkļūt; turklāt arī pašam

drīz dežūras reize. Es strupi atsacījos. Ezeriņš gluži izmisis gāja no viena pie otra, bet arī citi neuzņēmās: šim jābrauc uz jūrmalu, tam cita darišana vai cits prieks. Viņš mēģināja atkal sarunāt mani, bet es ne un ne. Beidzot, laikam, jaunais rakstnieks un Vainaga apgāda īpašnieks Augusts Mežsēts uzņēmās dežūru. Bet man Ezeriņš sacīja: „Tad šitāds tu man esi draugs. No tevis nu to negaidīju gan.” Jaukā atmiņā kāds kluss un maigs maija vakars 1922. gadā, kad ilgi ar Ezeriņu pastaigājāmies pa Rīgas ielām, runādamies par visai dažādām lietām. Kādu brīdi pasēdējām uz Jaunās Ģertrūdes baznīcas uzejas kāpnēm, un Ezeriņš piebilda, ja nu kāds noturot mūs par ubagiem, nebūtu nemaz slikti dabūt 20 santīmus papirosiem. Biju toreiz iemīlējies gados par mani vecākā dāmā, un tīri teorētiski ar Ezeriņu apcerējām precēšanās problēmu ar vecāku sievieti. Ezeriņš tādu laulību neieteica: „Reizēm jau nu tāda vecāka dāma ar gadiem ir mierīga un gudra . . . ļoti gudra, bet . . . bet, ja tu precēsies, muguru tu viņai mazgāt dabūsi.” Tālāk par sievietēm runājot, Ezeriņš īsi ieminējās par kādreiz tuvu sievieti — prototipu viņa pirmās noveles Kristus brūte varonei. — Ar mīlestību Ezeriņš runāja par savu vienīgo meitu Rūtu, klusi lepnā priekā parādīja viņas fotobildīti. Bija raizes, kad meita bija dabūjusi diezgan vārīgu ievainojumu un vajadzēja gulēt bērnu slimnīcā. Kādā apmeklējuma reizē Ezeriņš stāstīja: novērojis citu maziņu meiteni, laikam kāda slimnīcas kalpotāja bērnu, skraidām pa gaitenīem, nostājamies kādās durvīs, aiz kuņģam daži miroņu šķirstiņi. Bērns minējās: nez, vai pilni vai tukši? „Kā tas meitēns jau pieradis pie tādiem zārciņiem,” Ezeriņš brīnījās. „Bailes nemaz, tikai ziņkārība: pilni vai tukši?”

Gadījās reizēm dzirdēt Ezeriņa spriedumu, domas vai

vienkārši piezīmi par citiem rakstniekiem. Bija Poruka cienītājs, kā gandrīz visi viņa paaudzes dzejnieki. Atceros, 1920. gada janvārī, kad pienāca ziņa, ka sarkanā armija beidzot atstājusi Rēzekni, Ezeriņš pacilāti skandēja Poruka rindas: „Rīts: jau valda jauna vara; pasaule grib jauna gara.” Annu Brigaderi Ezeriņš vērtēja augstāk par visām latviešu dzejniecēm un priecājās īpaši par Maiju un Paiju; nu tai „vecajai” atkal esot viena pavāsam laba grāmata; uzrakstīja jauku recenziju Brīvajā Zemē par Maiju un Paiju. Turpretī par Plūdoņa dzejoļu grāmatu Tāli taki, tuvi tēli Ezeriņam turpat Brīvajā Zemē bija ne visai atzinīga, vietām paasa atsauksme; piem., kāds Plūdoņa pantiņš viņam atgādinot ziņģi: Kristīn, mana pirmā brūt', nedar manai sirdij grūt'. Augsti Ezeriņš vienmēr vērtēja Jēkabsona liriku, īpaši priecādamies par kādu agrāko gadu dzejolīti Daino man, māmuliņ, liegi; ilgi nekļuva gan skaidrībā, vai ievietot šo dziesmiņu savā bērnu antoloģijā Cīruļu koris. Bet Ezeriņš cienīja tikai Jēkabsona liriku, turpretī, kad Jēkabsons bija atnesis mistiski spiritisku stāstiņu prozā, Ezeriņš noraidīja: „Ko tu pie mums ar tādām lietām nāc, ar garu saukšanu! Tādas lietas kungiem. Brīvā Zeme tak zemnieku avīze.” Ļoti atzinīgi Ezeriņš izsacījās par Kārļa Zariņa romānu Dzīvība un trīs nāves, bet daudz ko atrada neīstu, neskaidru, nepieņemamu, runādams par Pāvila Roziša tiešām ļoti vājo romānu Divas sejas. Autors par romāna varoņa divām sejām daudz runājot, maz tās parādīt. Par kādu izdarīgu, bet ne sevišķi talantīgu žurnālistu Ezeriņš sacīja: „N. N. jau nu būtu tūliņ otrs no prezidenta, bijis tikai drusku gudrāks...”

Brīvajai Zemei savus darbus iesniedza arī jaunie autori, kaut Ezeriņš ne sevišķi meklēja jaunus dzejniekus. Reiz,

Latvijas Kareivja redakcijā satikušies, rakstnieki mēvoja: Kareivī, piemēram, esot daudz erotiska rakstura dzejoļu. Brīvajā Zemē tādu neesot. Ezeriņš atspēkoja: „Kā tad nav. Nupat sestdien būs Aīdas Niedras dzejolis: sākumā mīlestība, beigās mīlestība, skaties vidā — ij tur mīlestība.” Ezeriņš interesējās par diezgan apdāvinātu, diemžēl, drīz apklusušu jaunu dzejnieku Jāni Kupli (vēlāk parakstījās Kairēns). Ievietoja 2—3 viņa dzejoļus, no kuriem viens bija Jaunā lopu meita. Dzejoli jau esot gana patstāvības, kādā vietā bija vārds sirdssāpes: „Par sirdssāpēm jau sen, sen neviens vairs nav dzejojis.” Vainagā bija Ed. Lejgalieša dzejolis Dziedātājai. Ezeriņš teica, ka dzejolis diletantisks, bet „cik labi viņš pasacījis: tu apburi — un valdi”. Viņam patika Mežsēta trioletā Pie kamīna rindiņa: Tagore izlasīts un Fets. „Kur labāk var lasīt Fetu, ja ne pie kamīna?” Kāds lauku tēvs atsūtījis pagaŗu dzejoli: lai nodrukānot Brīvajā Zemē un aizsūtot Alfrēdam Kalniņam, lai viņš iztaisa dziesmu. Dzejolis sākās:

*No Dieva augstā troņa
Iet vadī pasaul's tālumos.
Tie sniedzas līdz pat roņa
Tur jūras dziļumos.*

Ezeriņš mums visiem informācijas nodaļā stāstīja par šo dzejoli un smējās: tā esot tīri laba glezna, ka pie Dieva tāda kā telefonu centrāle. Šis laucinieka rindas vēlāk Ezeriņš iepinis arī kādā feļetonā. Bet vienu ievērojamu talantu Ezeriņš atrada un pirmais iespieda Brīvajā Zemē viņa darbus. Turpat informācijas nodaļā bija nevien Jānis Grīns, bet priekšniecībā skaitījās Jāņa brālis, virsleitnants Jēkabs Grīns, kas rakstos parakstījās Aleksandrs. Brīvās Zemes

Jaungada numurā 1920. gadā iespiests pirmais A. Grīna stāsts Iz leitnanta Vanaga dienas grāmatas. Ezeriņa skubināts, ierosināts, Aleksandrs Grīns sāka rakstīt pirmo (jau plašāku) vēsturisku stāstu vecas chronikas stilā Krustneša gaitas. Par šo stāstu A. Grīns ar Ezeriņu vairākkārt konferēja, un 1920. gadā vasarā Krustneša gaitas parādījās Brīvajā Zemē. Par jauno talantu Ezeriņš runāja cieņas pilnā nopietnībā. Tāda pati nopietna cieņa Ezeriņam bija pret Linardu Laicēnu, kuŗa prozas mākslu tai laikā daudzi apbrīnoja. Bet Laicēns tai laikā no visāda veida sociālistu nīdēja bija pārvērties galēji kreisā rakstniekā un pasvītrotā skaļumā izrādīja šo savu jauno kreisumu. Kādā manā dzejojumā par revolūciju, ko aiznesu Brīvajai Zemei, starp citu bija rindas par dzejnieciņiem arlekiniem, kas lēkā un klaigā: sagraut! nokaut! iznīcināt! Ezeriņš, izlasījis, teica: tās rindas esot par Laicēnu, tās viņš drukāt nevarot. Un roka jau tā vien cēlās, lai nosvītrotu. Beidzot tomēr piekāpās un minēto vietu manā dzejojumā atstāja. Bet sašutis Ezeriņš bija, kad Laicēns galīgi noķengāja manu Es sludinu mazā komūnistu žurnāliņā Nākošie. (Šai žurnāliņā visi līdzstrādnieki aiz godbijības pret kolektīvismu savus rakstus ievietoja anonimi, bet Laicēna stilu jau pārāk labi varēja pazīt.) Īpaši Ezeriņam nepatikās, ka Laicēns recenzijā vietā un nevietā pieminēja bībeli: es esot bībelnieks; es nostājoties pret tiem, kas kavē cilvēces atpakaļgrimšanu bībeles tumsā — u. t. t. „Ko viņš to bībeli visur vazā!” Ezeriņš sirdijās. „Bībele un bībele. It kā tā viņam būtu kāds spļaujamais trauks. Uzraksti dzejoli: Bībele kā spļaujamais trauks.”

Tiekoties ar Ezeriņu, noskaidrojās arī, kas viņam tuvs pasaules rakstniecībā. Jau minēju par Dostojevskā Ivanu

Karamazovu. Kā visiem Ezeriņa un iepriekšējās paaudzes dzejniekiem, viņam bija jāapbrīno Puškina dzeja. Un no visiem Puškina darbiem Ezeriņš visdziļāk bija iemīlējis drāmu Akmens viesis, šo Donžuana teiksmu puškiniskā tvērumā. Stāstīja: esot jau sen sācis atdzejot Akmens viesi latviski, bet neizdodoties un neizdodoties tā īsti — lai latviski skanētu tāpat kā oriģinālā. Un tiešām: vēlāk Ezeriņa papīros atradu Akmens viesu tulkojuma uzmetumus. Tie bija vienos svītros, grozījumos un labojumos, līdz tulkotājs, tālu nenokļuvis, it kā atmestu darbam ar roku. Otrs krievu dzejnieks, ko Ezeriņš sevišķi mīlēja, bija „pie kamīna lasāmais” Fets, kuŗa dziesmiņas („Feta melodijas”) Ezeriņš atdzejoja jau Latvijas pielikumā, gan vēl Brīvajā Zemē. Ezeriņš bija atdzejojis (no krievu tulkojuma) dažas Mickeviča balādes un satiriskos dzejolišus. Viņu saistīja ārkārtīgi īpatnējais angļu dzejnieks un gleznotājs mistiķis Viljams Blēks (Blake), kuŗa Zaļās Ceturtdienas dzejoli Ezeriņš atdzejoja Brīvajai Zemei. Pats tuvākais anglis, protams, viņam Oskars Vailds, kuŗa asprātībās un paradoksu dzirkstīgumā Ezeriņam kaut kas tik radniecisks, un no Vailda mūsu rakstnieks daudz mācījies. Tomēr, salīdzinot Vaildu ar Ezeriņu, tieši tik skaidri atklājas Ezeriņa dziļais latviskums. Jau seminārista gados Ezeriņš sāka tulkot Doriāna Greja ģīmetni, un Anna Brigadere bija ar mieru tulkojumu iespiest Latvijā, bet tulkotājs atzina, ka viņa valodas prasme vēl par nepilnīgu šī darba veikšanai. Līdz galam Ezeriņš Vailda romānu pārtulkoja 1920. gadā, un tulkojums vispirms iespiests Latvijas Sargā. Arī Edgara Po atbalss šur tur ieskanas Ezeriņa novelēs.

1921. gadā Letas apgāds gribēja izdot Bokačo Dekameronu latviskā tulkojumā (reālizēts šis nodoms netika). Par

tulkotāju izraudzīja Jāni Ezeriņu. Ezeriņš smējās: „Nu man jātulko pati bezkaunīgākā grāmata pasaules literātūrā.” Bet kāds cits apgādnieks izlaida grāmatiņu Erosa nedarbi, kur bija izmeklētas visas erotiskākās, pikantākās Dekameronā noveles. Ezeriņš par to bija sašutis; tas esot Bokačo apvairojums, vulgārizācija; Dekameronā esot daudz kas, nebūt ne „Erosa nedarbi” vien. Ezeriņš mīlēja pašu pēdējo Dekameronā noveli (par pacietīgo, panesīgo Grizeldu) un sevišķi pašu pirmo -- par grēcīgo Čapeleto, kas beigās izrādās tīri vai svētais; šeit bija Ezeriņam tuvais paradoksisms. Pirmo un pēdējo Dekameronā noveli Ezeriņš pārtulkoja, pievienoja vēl divas (neatceros kādas), un iznāca grāmatiņa, kas ietilpa Letas Mazās bibliotēkas serijā.

Bet pavisam mīļš Ezeriņam kļuva Stendāls, kuņa romānu Sarkanais un melnais Ezeriņš tulkoja jaunajam dienas laikrakstam Latvis — tulkoja, tikpat mierīgi ik vārdu apdomādams un svērdams, kā savas oriģinālnovēles rakstot. Kāds pazīstams rakstnieks piedāvāja Latvja literātrās nodaļas vadītājam J. Grīnam savas dzīves biedrenes jau sāktu tā paša Stendāla romāna tulkojumu, bet Grīns atbildēja: „Jūsu kundze gan tulko no franču oriģināla, Ezeriņš no krievu tulkojuma, bet viņa darbs tomēr būs labāks.” Sajūsmā Ezeriņš reiz izsaucās par Sarkanu un melno: „Tas ir labākais romāns pasaules literātūrā.”

Ar cieņu un mīlestību Ezeriņš bieži pieminēja divus beļģiešus. Žoržs Rodenbachs, istabu un vecu, klusu pilsētu, krēslainu izjūtu un nojautu, savādu traģisku cilvēku dzejnieks, Ezeriņu saistīja jau ilgi; jau Latvijas literārajā pielikumā viņš bija tulkojis labu tiesu Rodenbacha stāstiņu, par kuņiem izteicās apbrīnīgā sajūsmā. Pārlūkodams Ezeriņa papīrus, atradu dzejoli par mākoņiem, kam virsraksts

Rodenbacham, vēlāk gan svītrots, tāpat kā „Flandrijas debesis” šai dzejolī pārdēvētas par Latvijas debesīm. — Otrs beļģietis — flandrietis bija Šarls van Lerbergs, un Ezeriņš priecājās par kādu Lerberga simbolisku pasaku, tās saturu atstāstīdams. Tāpat Ezeriņam patika Lerberga satiriski groteskā komēdija, pasaka Pāns, kur kādā Flandrijas ciemā sadurās katoļu baznīcas un ciema administrācijas pārstāvji ar antīko pasauli, Pānam ceļoties augšām. Ezeriņš Lerberga lugu tulkoja, iesniedza Nacionālajam teātrim, kas 1920. gada decembrī lugu izrādīja. Ezeriņš stāstīja, Virzam patikusi izrāde un luga: „Viņš jau pats ir fauns, kā nu viņam nepatiks Pāns.” Bet bija daudzi, kuŗu reliģiskās jūtas luga aizkāra, īpaši Latvijas katoļi, jo baznīcas pārstāvjus Lerbergs lugā bija groteski izāzējis. Lugā arī daļa krietni parupja vieta. Pret lugas izrādi protestēja laikrakstos Satversmes Sapulces loceklis latgalielis Kam-bala un dzejniece Aspazija. Lugu noņēma no repertuāra. Ezeriņa tulkojumu izdeva Letas apgāds, bet bija neērti valsts apgādam izdot šādu lugu, un tādēļ grāmatā par izde-vēju uzrādīts Vainaga apgāds, kaut īstenībā tā nebija. — No franču autoriem Ezeriņš vēl tulkoja kādu Moljēra mazāku komēdiju un Oktāva Mirbo ludziņu Iemīlējušies, kas abas iznāca Letas Mazajā bibliotēkā. 1922. gadā vasaras sākumā uz laukiem aizbraukdams, Ezeriņš man iedāvināja Mirbo ludziņu, pamācīdams: „Šito nu lasi no paša rīta, vēl pirms brokaška!” No ziemeļnieku autoru darbiem Ezeriņš bija atzinīgās domās par Nobeļa prēmijas laureāta dāņa Gjellru-pa romānu Kalna dzirnavas, ko deva tulkot savai māsaī Marijai. Tulkojums nāca Brīvajā Zemē, romāns krietni gaŗš, un 1922. gada rudenī Virza, kas ziemeļniekus diezin kā necienīja, uzņemoties Brīvās Zemes literārās daļas vadī-

bu, bija tīri sapīcis, ka romāns aizņemot telpu, nebeidzoties un nebeidzoties.

Ezeriņš interesējās par teātri un 1919. gadā rakstīja Brīvajā Zemē teātra izrāžu recenzijas. Atceros viņu ļoti dzīvi runājam ar Reinholdu Veicu (kas arī bija mūsu informācijas nodaļā) par to, kā jātēlo Edgars Ugunī. Bija pašlaik notikusi Nacionālā teātra atklāšanas izrāde — Blaumaņa Ugunī, un abiem sarunas biedriem bija šis tas kritizējams Edgara tēlotāja J. Ģērmaņa lomas uztverē. Daudz ko iebilst Ezeriņam bija par nākamo pirmizrādi — Raiņa Zelta zirgu, īpaši par Amtmani-Briedīti Lipsta lomā, kas papildinājis tekstu visādiem: „Ko?” — „Vai saproti!” — „Ehe” un līdzīgiem vārdiņiem. Bjernsona drāmas Pāri mūsu spēkiem pirmajā daļā lielu daļu pirmā cēliena tūlīņ no sākuma aizņem divu māsu dialogs. Lugas izrādi noskatījies, Ezeriņš priecājās, ka abas māsu tēlotājas (Tija Banga un Ludmila Špīlberģe) tik brīnumlabi veikušas grūto uzdevumu šai dialogā. Bet drīz vien Brīvās Zemes vadība teātra recenzenta posteni piešķīra Līgotņu Jēkabam, Ezeriņš savas asprātīgās atsauksmes vairs nerakstīja, un mēs, informācijas nodaļas jaunie rakstnieki, skumām par to. — Ezeriņš interesējās par teātri un tulkoja lugas, bet pats gandrīz neko nav uzrakstījis drāmatiskajā rakstniecībā. Ja viņam bijis lemts dzīvot ilgāk, varbūt viņš sniegtu arī teicamus drāmatiskus darbus, jo novele jau tuva drāmai. Tagad viņam tikai viens lugas izmēģinājums — viencēliens Sibīrijas zāle, uzskicēts jau 1915. gadā, pārrakstīts un Brīvajā Zemē iespiests 1920. Ludziņu izdeva Ezeriņa pirmais apgādnieks P. Liepa, un tā bija Ezeriņa pirmā oriģinālgrāmata. Par ludziņu autors izteicās, ka tur esot divi neparasti uzvārdi: (Emma) Mēnestiņa un (Jēkabs) Duksis. „Tie citi no Kalniņu un Lejiņu

sugas." (Mēnestiņas uzvārds iepaticies Ezeriņam; romāna Pičs Kublenieks plāna uzmetumā arī kāda meitene Maija Mēnestiņa, kuŗā, jādōmā, iemilētos Pičs.) Andr. Upītis savā Latviešu jaunākās rakstniecības vēsturē (1921) asi kritizēja Ezeriņu, sevišķu uzmanību pievērsdams minētajai mazajai ludziņai. Ezeriņš par to sacīja: „Ēd's, ēd's tas Upīts to manu Sibērijas zāli, kamēr ņems i apēd's visu kā l...” Ezeriņš rakstīja sīkos feļetonus gan dzejā, gan īpaši jaukus — prozā. Latvijas pielikumā viņš bija Hihi, Brīvajā Zemē Unus e multus (Viens no daudziem). Savus feļetonus Ezeriņš ņēma pavisam nopietni, t. i. apdares ziņā. Tāpat kā par novelēm arī par feļetoniem Ezeriņš jau iepriekš stāstīja draugiem un paziņām, ka viņš domā tādu un tādu feļetonu rakstīt. Tā viņš stāstīja arī par Lieldienu feļetonu, kas bija Brīvajā Zemē 1920. g. Vairākiem cilvēkiem, kas kandidē gaidāmās Satversmes Sapulces vēlēšanās no dažādām partijām, Lieldienu naktī rādās vienāds sapnis: kāds noslēpumains svešinieks viņus šai naktī ieaicina kādā telpā, un tur tos visus apņem liels saderības un mīlības gars; krievu listes kandidāts, sekodams krievu Lieldienu paražām, visus noskūpst (pirmās — abas dāmas Klāru Kalniņu un Ivandi Kaiju); tad visi iet rotaļās, un soc. dem. Menderam vislabāk tomēr tīk rotaļa Viens zemnieks brauc uz mežu, jo tur ir vieta „tam zemniekam plūc matus”, tikai par nelaimi zemnieku savienības kandidātam mati ļoti īsi (Ezeriņš gribēja rakstīt: „Vienīgā īsā lieta Klīvem ir mati.”). Neatceros, kā beidzās šis asprātīgais feļetons. Atmiņā izgāisis arī feļetons preses izstādes un pirmās preses balles reizē, bet atceros Ezeriņa asprātības, kad viņš mani apmeklēja dzīvoklī un es viņam rādīju rakstnieku un žurnālistu ģīmetnes, ko biju savācis preses izstādei. Vienīgajā Zeiboltu Jēkaba ģīmetnē,

ko izdevās sadzīt, šis ievērojamais reālistiskais rakstnieks redzams ar ļoti tuklu, jāteic, uztūkušu seju, resnu kaklu, lielām ūsām. „Tas nu ir krodziniēks,” Ezeriņš sprieda. „Īsts krogā paps.” Bet par neievērojamu rakstniecību R., kas arī bija iedevis mazu ģimetnīti, Ezeriņš sacīja: „Bufečiks. Bufečiks tai pašā krogā, kur Zeibolts krodziniēks.” Un par Sociāldemokrata redakcijas locekli A. R., kas vēlāk kļuva daudz kreisāks, Ezeriņam likās: „Tas ir lauku puisis, kas svētdienas naktī lāgā nav izgulējies. Pirmdienas rītā saimnieks agri cēlis pie darba, un nu puisam briesmīgi skāba seja.” — Jautri skaistais feļetons Paraugstunda latvju valodā, kur skolotājs bērniem teikumu salīdzina ar pilsētas domi (vai pagasta padomi), kuņā priekšmets ir pilsētas galva, radies no paša Ezeriņa skolotāja laiku atceres, kad viņš klasē teikuma uzbūvi un locekļus izskaidrojis šādā līdzbā. No daža Ezeriņa feļetona vēlāk izaugusi novele, piemēram, feļetons Zemnieka galmā ir noveles Vecais pulkstenis pirmuzmetums. Arī šī feļetona saturu autors stāstīja iepriekš ar lielu prieku.

Jā, Ezeriņš kļuva novelists. Savu novelista seju viņš parādīja jau 1920. gadā, bet īsti skaidra tā kļuva ar 1921. gadu. Līdz tam Ezeriņš bija tikai nedaudzu ļoti svaigi izteiktu jeb, kā mana māte teiktu, „škumstīgu” dzejoļu autors, bet četros mūža beidzamajos gados viņš izauga liels novelē, tā sakot, degdams vienā degšanā. Arī par padomātām novelēm un noveļu sižetiem Ezeriņš mīlēja stāstīt iepriekš. Man, piemēram, viņš stāstīja par bārddzini, kam būtu ziņkārība paskatīties arī, kas ir zem skujamās ādas (Lietavas), par „siržu bodīti”, kā Ezeriņš teica (Jaunais likums), par zīmīgo kāršu licēju igaunī kādā kaŗa gājienā (Invalida stāsts) u. c. Stāstiņš Pundurītis iedomāts, stāstot un atceroties zēnu

nerātnības, bučojot meitenes pagastskolā. Novelei Vasaras piedzīvojums pirmais virsraksts (Latvī, 1921) bija Jaunkundze un vēl pirms tam: Sarkanā jaunkundze. „Tur bija tāds meitiet's,” Ezeriņš stāstīja. „Viss viņai bija sarkans: i brunči, i vaigi...” Noveli rakstīt ierosināja atcere par kādām vasaras dienām, viesojoties Siguldā vai Krimuldā, laikā pirms pirmā pasaules kara, un novelē tēlotais „drošais dzejnieks revolūcionārs”, kas augsti uzšūpo „sarkano jaunkundzi”, ir Linards Laicēns. Jau 1920. gadā informācijas nodaļā Ezeriņš stāstīja par savas dzimtās puses nabadzi Naudas Ilzīti, kas likusi izmūrēt sev kapu un, vasarās pa dienvidiem sētas apstaigādama, mīlojusi bērņus ar pielasītām ogām, tā ka mātes, piecēlušās, atrod bērņiem ogainas mutes. Par šo Ilzīti viņš jau kopš laba laika esot uzrakstījis gaŗāku dzejoli Bagātā. „Nodrukā taču to kaut kur.” es lūdzos. Nē, vēl neesot gluži gatavs, vēl jāgludinot. 1921. gadā dzejojums tomēr parādījās Brīvajā Zemē. Bet pēc 2 gadiem no šīs pašas vielas radās Joču pirts, viena no mūsu rakstniecības visvērtīgākajām novelēm. Apmēram ap 1920. gadu redakcijā vai informācijas nodaļā Ezeriņš stāstīja, ka nodomājis rakstīt noveli par vīru, pārlieku balamuti, kam sieva un septiņi bērņi. „Un ņem nomirst tij sieva.” Kāds ienāca, sākās citas runas, Ezeriņš tālāk neizstāstīja. Liekas, no šī nodoma vēlāk izauga skaistā novele Miga, sākumā varbūt domāta citādā notikumū gājienā ar Annas nāvi kā izejas punktu. — Cik atceros, Ezeriņš stāstīja, ka novelei Bendes maiss (pirmais virsraksts: Sieviete, kuŗa man patika), novelei par to, ka kāds vīrietis mīlestībā kļūst sāncensis pats sev, sižetu esot devis dzejnieks Antons Bārda, kas gribējis rakstīt pats noveli ar šo sižetu, bet nav to izdarījis. (Kādu laiku Ezeriņš, kad viņam ģimene dzīvoja jau laukos, mita

kopā vienā istabā ar Antonu Bārdū. Viņiem, cik atceros, radās arī viena otra sīkāka nesaskaņa, jo katram bija citāda daba.) Bet varbūt pats tuvākais draugs Ezeriņam kļuva Letas direktors Richards Bērziņš-Valdēss, un es dzirdēju kollēgas runājam, ka Valdesa kara laika piedzīvojumi un novērojumi devuši vielu dažai Ezeriņa novelei (Aizmugures varonis, Apstarotā galva). Kā Jānis Grīns atrada, pats sevi Ezeriņš notēlojis novelē Rožainais Ēzelis. — Ezeriņam nepatika viss konvencionālais, nodrāztais, parastais. Latviešu laikrakstiem (un ne jau latviešu vien!) no veciem laikiem tradīcija, ka uz Ziemas svētkiem jāsniedz Ziemas svētku stāsts. Arī Ezeriņam tāds bija jāraksta 1921. gada Ziemas svētkos Brīvajā Zemē. Viņš uzrakstīja jauko Fantastisko noveli, bet, šo noveli grāmatā ievietodams, svītroja itin visu, kas zīmējas uz Ziemas svētkiem. — Romānu Ezeriņš neuzrakstīja, bet par romāna sižetu stāstīja jau no 1921. gada. Pičs Kublenieks būtu Malienas Pūcesspiegēlis, kam dzīvē klājas kā jau Pūcesspiegēlim, līdz soda ekspedīcija 1905. gada beigās viņu nošauj. Atceros, Ezeriņš stāstīja: Pičs Kublenieks daudz domā par to, kas ir liktenis, un šis viņa Liktenis viņam parādās arī sapnī, viņš strīdas ar to, viņš grib ar likteni cīnīties, sist viņam, tā sakot, knipi zem deguna. Šis motīvs: nebēdņa cīņa ar savu likteni — raksturīgi ezeriņisks. Bet liktenis parādīja savu varu un neļāva Kublenieka autoram romānu uzrakstīt; veikti tikai daži uzmetumi un plāns. Nāk prātā: varbūt Ezeriņa nodomu — rakstīt Malienas Pūcesspiegēli — kādu tiesu sekmēja arī Brīvajā Zemē iespiestais Jaunsudrabiņa tulkotais Šarla de Kostēra romāns.

Bija 1922. gads, es bieži ciemojos pie Ezeriņa Brīvās Zemes telpās. Laikrakstam pa šiem gadiem bija dažs jauns

redaktors. Bija Jūlijs Druva, allaž ar vieglu labvēlīgu smaidu, Druva, kas tai laikā likās gluži mīlīgs. Bieži redakcijā redzams Dr. A. Bīlmanis, kas mani, iepazīstoties, uzmanīgi noskatīja un teica: „Jūs dziedat kādai Jūlijai.” (Man bija veltījumu cikls ar virsrakstu Jūlijai A.) „Jā, šitais pats ir tas Romeo,” Ezeriņš smējās. 1922. gada vasarā, jūrā peldēdamies, noslika Brīvās Zemes atbildīgais redaktors E. Freivalds, un viņa vietā redaktors tika Druva. Satversmes Sapulce savu uzdevumu bija veikusi, tuvojās pirmās Latvijas Saeimas vēlēšanas. Brīvās Zemes izdevēja Latvijas zemnieku savienība vēlējās, lai laikraksts ciešāk atbalsta savas partijas politiku, lai arī literāro nodaļu vadītu partijas cilvēks. Ezeriņš nebija Zemnieku savienības biedrs, viņa politiskās domas gāja citā virzienā. Atceros, 1920. gadā, kad bija klāt Satversmes Sapulces vēlēšanas, rakstnieki štāba informācijas nodaļā starp citu sprieda, par kādu listi katrs balsos. Ezeriņš teica: „Es vēl nezinu, par kuŗu listi balsošu, bet par savas avīzes, par Zemnieku savienības listi gan ne.” Ezeriņam 1922. gada rudenī no Brīvās Zemes bija jāšķīrās, un viņa vietā par literārās nodaļas vadītāju nāca Ed. Virza, īsts Zemnieku savienības cilvēks. 1924. gada rudenī kādu dienu iegāju Brīvās Zemes redakcijā, kur pēc Ezeriņa aiziešanas biju tāds parets ciemiņš. Virza priecīgs rādīja: arī Ezeriņš esot iedevis trijus dzejoļus, bet Druva domīgs pabrīnījās: „Kā tad tā, viņš jau teicās mums vairs neko nedot.” Tie nu bija tipiski Ezeriņa Malienas dzejoļi: par Mikus cīņu ar miegu pieguļā, par Malienas cūku bērēm un par Kārzdabas tirgu.

No Brīvās Zemes aizgājis, Ezeriņš pārgāja dzīvot laukos un nodevās rakstniecībai. Bet viņu traucēja gan slimības uz mācīšanās, gan kāds iekšējs nemiers, kas tik raksturīgs

Ezeriņa dzīves pēdējiem gadiem. Bieži viņš iebrauca Rīgā, kur dažāda diena un arī dažāda nakts pagāja jautrā sabiedrībā, kaut nekāds tipisks alkoholiķis Ezeriņš nebija, un viņa nāves cēlonis bija dilonis, bet ne delirium tremens, kā to apgalvojusi kāda dāma mazā pretalkohola žurnālā ap 1932. gadu. Viens otrs „plosts”, kā iemetēji saka, jau nu gadījās. Reiz Ezeriņš man stāstīja: dzīvojuši, dzīrojuši, kamēr aprūcies naudas; neko darīt, jāiet vien pie Anša Gulbja, jālūdz vēl avanss, lai gan romānu rakstnieks, Gulbja apgāda līdzstrādnieks Zariņš, jau daudz avansa no Gulbja saņēmis, bet manuskripta vēl nav! Ezeriņš piemetināja: „Nosarkuši gājām, bet iegājām. Vari iedomāties, kāds tas ir kauns, ja piedzērušies sarkst!” — Kādā rītā, laikam 1924. gada pavasarī, gadījās ieiet Letas grāmatnīcā. Kādā stūrī stāvēja daži vīri ar negulētas nakts zīmēm sejā, un Ezeriņš viens no viņiem. Mani pamanījis, viņš pagriezās iesāniski: „Kādēļ tu te ienāci? Neskaties mani! Ej projām! Es tev saku, ej projām!” viņš man uzkliedza pirmo un vienīgo reizi mūsu pazišanās laikā. — Tai pašā 1924. gadā uz rudens pusi stāstīju Ezeriņam, ka ar viņu ļoti vēlas iepazīties toreiz plašākai sabiedrībai vēl maz zināmā Zenta Mauriņa. Ezeriņš arī bija mierā, kaut šī iepazīšanās nenotika. „Tā nu ir tāda dāma, kas nav radusi runāt ar iedzērušiem,” es Ezeriņam iebildu. „Būtu labi, ja tu tad būtu skaidrā prātā.” — „Es jau tikai tad esmu skaidrā prātā, kad esmu iedzēries,” Ezeriņš atbildēja.

Tai pašā rudenī — vēl vēlākā — satikāmies, cik atceros, Centrālviesnīcā, un Jānis Grīns bija trešais. Šādas tādas runāšanas. Starp citu Grīns stāstīja anekdotisku aušīgu nerātnību no saviem Cēsu laikiem, kad kādā sabiedrībā ar visām ceremonijām nokristīts kaķis, tikai pats kristīšanas

izdarītājs, ja pareizi atceros, to nav zinājis. Ezeriņš: „Tur varētu iznākt stāsts.” Grīns: „Varbūt Pēteris grib to stāstu uzrakstīt?” Ezeriņš: „Ko nu Pēteris. Pestītājs jau tai stāstā iekšā nenāk,” — to viņš tēmēja man piedēvētajam kristiānismam. Tālāk runājot, sāku sūdzēties, ka abu kollēgu kopīgi sastādītajā lasāmā grāmatā Valoda ievietots pa visiem 6 sējumiem kopā tikai viens vienīgs mans dzejolis; man vispār tai laikā bija sajūta, ka mani neievēro, ka visur mani „apiet”. Ezeriņš: nē, vairāk no manis neesot varējuši. „Tu esi liels dzejnieks (viņš man paglaimoja), bet tu esi lempīgi smags.” Un tad viņš man sāka slavēt franču dzīves stila eleganci un dzidro vieglumu, jo Ezeriņš pa šo laiku bija arī ārzemes izceļojis veseļošanās dēļ. Man derētu aizbraukt uz Parīzi, padzīvojis tur, es kļūšot vieglāks u. t. t. Es ecējos pretī diezgan skarbi, pat rupji, runādams par literāru franču slimību, ar ko daudzi tagad sirgst u. t. t. No Ezeriņa atbildes replikām jutos vēl vairāk aizkarts. Bet, kad šķīrāties, Ezeriņš smaidīja un it kā aizbildinājās, atvainojās: viņš visu to nemaz neesot nopietni domājis. Es tomēr biju tāds vien sagriezies un, ja atmiņa nevil, negribēju lāgā pat roku sniegt (!). Ak — un šī tikšanās man ar Ezeriņu bija pēdējā! Kad to atceros, vienmēr mostas kāda netīras, neizlīdzinātas vainas apziņa pret šo gaišo cilvēku — nejaukāka vainas apziņa kā toreiz, kad nenodežūrēju viņa vietā to nakti informācijas nodaļā. — Nāca vēstis par Ezeriņa slimības paasināšanos. Vēlāk Jānis Grīns stāstīja: jau Ezeriņa beidzamajās dienās aizgājis apciemot slimo draugu, stāstījis šo to par rakstniecību un rakstniekiem, bet manījis, ka Ezeriņu viss tas nemaz vairs neinteresē. Uz pašiem 1924. gada Ziemas svētkiem nāca nāves vēsts. Apmēram gadu pēc Ezeriņa aiziešanas, 1925. gada rudenī, man

atrakstīja nepazīstama dāma: kāda sabiedrība Pārdaugavā rīkojot spiritiskus seansus un izaicināts arī Ezeriņa gars. Jautājuši viņam, ko viņš domājis par manu jaunāko dzejoli (bija tāda niecīga ģimenes idille). Tas, ko Ezeriņš atbildēja, bija kaut kas tik neasprātīgs un nenožīmīgs, nemaz ne Ezeriņa stilā, ka nevarēju ticēt, ka Ezeriņš garu valstī būtu tā pārvērties. Vienu lietu „Ezeriņa gars” tomēr bija nojautis pareizi: viņam liekoties, ka es sakopojot viņa rakstus. Tas piepildījās, tas notika gan tikai pēc 9—10 gadiem, 1934. un 35. gadā. Man bija pieejami gandrīz visi Ezeriņa rokraksti, bet īsti akadēmisks šis izdevums nekļuva ne tuvu, jo tādu nevēlējās Ezeriņa rakstu izdevējs J. Rapa. Drusku šādam akadēmismam tuvojos pirmajā sējumā, visus Ezeriņa dzejoļus savākdams, dažādas redakcijas un grozījumus uzrādīdams, kaut pilnīgi arī tas netika padarīts. Ezeriņa prozai akadēmiska redakcija bija gluži neiespējama, kaut vēlams šāds izdevums būtu, jo tad redzētu, kāda ciņa rakstniekam ar savu darbu. Ņemsim, piemēram, Ezeriņa pirmo noveļu grāmatu Dziesminieks un velns. Manās rokās bija pirmie rokraksti un uzmetumi ar daudziem grozījumiem, labojumiem, svītrojumiem; rokraksti, kurus Ezeriņš bija rakstījis laikrakstiem vai žurnāliem. Sakopojot noveles grāmatā, atkal daudz labots, grozīts. Sagatavojot Dziesminieku un velnu jaunajam iespaidumam, atkal svītrojumi, labojumi. Trūcīgi Ezeriņa kopotajos rakstos bija ar vēstulēm, un izdevās sadabūt tikai dažas īsas darišanu vēstulītes.

Ezeriņa slava atmirdzējusi jo gadu jo spožāk, bet lemts viņam bija sniegt tikai daļu no tā, ko viņš būtu spējis sniegt. Lemts bija sniegt mazāk nekā Blaumanim, jo Ezeriņš, tāpat kā Ziemeļnieks, nodzīvoja tikai Kristus vecumu — 33 gadus.

ATMIŅU DRUMSTALAS PAR
JĀNI VESELI

Mēs, daudzi tā laika jaunie latviešu rakstnieki, 1920. gadā Rīgā bijām kareivji armijas virspavēlnieka štāba informācijas nodaļas dienestā. Minētā gada vasaras sākumā gājam kādu dienu abi ar Jāni Grīnu pa Elizabetes ielu. Sastapām jaunekli kareivja formas tērpā, kas Grīnu apturēja. Grīns viņam sacīja: „Jā, jūsu lieta tiek virzīta uz priekšu.” Tālāk ejot, Grīns man stāstīja: „Tas bija Jānis Veselis, jauns apdāvināts rakstnieks, kuŗa stāsts Tuksnesī nesen nāca Latvijas Kareivī. Viņu no citas kaŗaspēka daļas drīz pārceļ mūsu informācijas nodaļā.”

Tā arī notika. Un mēs iepazināmies kādu svētdienu, kad staltā nama Elizabetes un Valdemāra (toreiz vēl Nikolaja) ielas stūrī pašā augšējā stāvā mainījāmies dežūrā; viņš bija dienas, es nakts dežūrants. Veselis izsacīja ļoti jaukus komplimentus man par dzejojumu brīvajā ritmā Jaunais Karamazovs. Un tā nu mēs sākām pazīties tuvāk, draudzēties, un drīz uzrunājām viens otru: tu. Daudz staigājām. Man Veselis bija tikpat vērtīgs atradums kā Sudrabkalns gadu iepriekš. Sudrabkalns man teica: „Jūs ar to Veseli esat jau stipri iedraudzējies. Viņam gan raksturs stiprāks un cietāks nekā jums.” Veselis sāka apmeklēt arī Sukuba kafejnīcu, jauno gleznotāju un rakstnieku tikšanās vietu. Atceros,

Antons Bārda reiz tur Veseli rūpīgi, pamatīgi izjautāja par viņa līdzšinējiem darbiem un nākotnes nodomiem (gadu iepriekš Bārda tikpat pamatīgi „intervēja” mani). Veselis toreiz bija jauns, 24 gadus, bet izskatījās vēl jaunāks, zēnišķīgāks. Klausoties sarunas biedra stāstījumā, reizēm mēdza papurināt galvu, kā piekrizdams vai līdz juzdams; vēlāk no šī paraduma atradinājās.

Staigājot mūsu sarunas grozījās, protams, gar literātūru, Veseļa tā laika literāro simpatiju centrā bija raksturīgais, laikmetīgais virziens, ko saukā par ekspresionismu, kaut šis apzīmējums neizsaka visu toreizējo laikmetīgo. Veseļa ekspresionisms vispirms īpaši spēcīgi un īpatnēji izteicās stāstā Aeroplāns un automobilis, īpatnējas fantastikas piesātināts pirmais stāstu krājums Pasaules dārdos. No šiem stāstiem īpaši jāatzīmē Mēnesietes dāvana ar Veselim raksturīgo mistiski lūnāro elementu. Stāstiņa varonis autora līdzinieks Andrejs Meiklis ir arī vēlāk pasāktā romānu cikla Mūžība un bezgalība varonis. Grāmatu Pasaules dārdos kritika maz izcēla, kaut tās vērtība nebūt nebija mazāka kā Sudrabkalna Spārnotajai Armadai vai Laicēna Attaisnotajiem. Arī manas recenzijas par Veseļa pirmajām grāmatām (Pasaules dārdos, Vācu jūgā, Aklais ezers) nerādīja nekādu dziļo izpratni. Bet Veselis tad bija iecietīgs, maz izteicošas atsauksmes jaunā neņēma, kamēr vēlāk — oi, oi! Mūsu modernie autori, kuņus Veselis toreiz apbrīvoja, bija Sudrabkalns ar Spārnoto Armadu (atceros, Veselis mīlēja citēt dzejoli Karogs — Pret vakaru kļavi iesāka dūkt) un īpaši Linards Laicēns. Veselis bija vienādi sajūsmināts par tik pretstatīgām grāmatām, kādas mana Es sludinu un Laicēna Attaisnotie (rakstīja man uz laukiem: „Laicēnam jauna lieliska grāmata, tāda pati kā tava Es sludinu.”). — Zināms

brīnums man bija, ka Veselis tik augsti vērtē, pat dievina, tik dziļi saprot Jāni Poruku. Poruka vērtēšanā mēs pilnīgi sapratāmies, Poruka cienītājs, augstvērtētājs Veselis palicis visu mūžu. Bija toreiz stipri sašutis par (vēlāk cienītā) V. Damberga poēmu Tiesas diena Olimpā, kur grieķu dievi tiesā latviešu dzejniekus un arī šķiro; pirmajā šķirā, protams, V. Eglītis un Virza, Poruks tikai otrajā. Veselis uzrakstīja Piezīmes par Poruku, kas iespiestas 1921. gada Latvijas Vēstnesī, kur literāro daļu vadīja Antons Austrinš, arī dedzīgs Poruka cienītājs. Veseļa piezīmju pirmtekstā bija sarkastiska piezīme par minēto Damberga poēmu, bet, liekas, iespaidumā tā tomēr tikusi svītrotā. Veselis toreiz vispār neieredzēja tā dēvētos jaunklasiskus, reizēm strīdējās Latvijas Kareivja redakcijā ar viņu dižvadoni V. Eglīti, ko tagad tik ļoti iecienījis.

Nesaistīja Veseli toreiz arī daži pasaules klasiķi, piem., Gēte, kuŗa skaistā drāma Ifiģenija Veselim likās kā „vienmuļa pelēka debess apmākušā dienā”. Cienīja gan Aischila traģēdijas, bet nepatika grieķu lirikas atdzejojumi, kuŗus sāka publicēt K. Straubergs un jaunais ekspresionistiem tuvais dzejnieks Richards Rudzītis. (R. arī darbojās mūsu informācijas nodaļā.) Reiz, saticis Rudzīti pie kuŗa ministrijas, Veselis viņu apturēja, un kādu laiciņu viņi stāvēja ielas vidū viens otram pretī — apmēram tādā pozē kā Brencis un Žvingulis Alunāna Zobgaļa kalendārā. Veselis teica: „Es jums gribēju, Rudzīt, jautāt: ko jūs tik daudz tulkojat tos vecos grieķu bleķus? Rakstait pats vairāk tādus dzejoļus, kāds jums Sociāldemokratā bija tas Viscilvēks!” Neatceros, ko Rudzītis atbildēja. (Ideja par viscilvēku Veselim ļoti tuva. To izteic kāda vēlāko gadu eseja Pārcilvēks un viscilvēks. Un romānu ciklā Mūžība un bezgalība gal-

venie varoņi ir šo divu ideju ietvērumi: Rudājs — „pārcilvēks”, bet autora līdzinieks Meiklis — „viscilvēks”).

Apmeklējām teātri. Abi jūsmojām par vienu aktrisi: Ludmilu Špīlbergu, īpaši par draiski sirsnīgās Līlijas lomu Vulfa Svētkos Skangalē. Ibsena Troņa tīkotāju izrādē, kur Špīlberga tēloja jarla Skules meitu, Veselis man čukstēja ausī: „Miļā Ludmila! Skaties, cik skaistas viņai acis!” — Apmēram vienā laikā abi pirmoreiz tā pamatīgi izlasījām Dekameronu. Lasījām un pārrunājām. Smējāmies par anekdotiski erotiskajām novelēm, bet Veselim stiprākais iespaids radās no drūmi rēgainā stāstījuma par Nastadžo Onesti. — Vēl dzīvē neizdzīvotais jaunekļa erotisms spilgti izpaudās dažos Veseļa tā laika savdabīgi fantastiskos stāstos, īpaši Aklajā ezerā. To iespieda Latvijas Sargs. Šis stāsts, kuŗā tēloti donžuaniskā Dainera piedzīvojumi sieviešu valstī Sievietijā, sagādāja Veselim pārmetumus, kuŗus — tā pa jokam — izsacīja ne Sarga, bet Latvijas Kareivja kantoŗa jaunkundzes. Viņas kaunināja Veseli, ka šis, tik jauns zēns, (divas kantoristes gan pašas pavisam jauniņas skuķītes) tik bezkaunīgi rakstot. „Roku jau nu vēl dosiet,” Veselis, atvainodamies, smīnēja. „Nu — roku var ar iedot,” vecākā kantoriste sacīja un . . . uzsmaidīja Veselim.

Atminos, Veselis īrēja istabu kaut kur Raiņa bulvārī, prāva nama pirmajā stāvā, ar dzīvokļa saimnieci sarunādamies krieviski. (Tas bija 1920. g. otrā, 21. gada pirmajā pusē.) Veselim tad bija slimas krūtis, baidījās pat, vai nav dilonis. Bet Veselis no dabas tik pārāk vitāls, ka nekāda kaite viņam neko nevar padarīt. — 1921. gada rudenī Veselim bija pagaidu mitekļis kāda radnieka dzīvoklī, istaba pašos bēniņos — jumbtistabiņa. To vienīgo reizi, kad tur uzkāpu (neatceros, kādā ielā), manu uzmanību saistīja

galds, uz kuŗa pilns komplekts Gētes rakstu, vecais Cotta's izdevums, sarkanbrūni sējumi. Veselis bija kļuvis Gētes cienītājs. Ar godbijību nosacīja: „Kā dzejnieks viņš varbūt nav tik pārāk liels, kā personība ļoti liels.” Šillers neesot tik liels, bet Veselim patikās bieži citējamā Orleanas jaunavas beigu vārsmā: „Kurz ist der Schmerz, und ewig ist die Freude.” Veselis bija pievienojies latviešu rakstnieku „Gētes draudzei”, kur jau agrāk Poruks, Rainis, Zeiferts, Dauge, Krūza u. c. Varbūt Gēte atvēra Veselim īsto ceļu uz klasicismu.

Tai mansardā Veselis nevarēja palikt, arī ne agrākajā dzīvoklī Raiņa bulvārī. Sākās izīrējamās istabiņas meklēšana. Šai gaitā es Veselim staigāju līdz, tāpat aiz ziņkāres, jo man jau savs mitekļis Mišņa bibliotēkā (toreiz M. dzīvoklī Skolas ielā) bija. Ejot Veselis stāstīja: par rakstnieku nevarot uzdoties, tiem labprāt neizīrējot istabas, jāsakot: esmu students. No šī klejojuma prātā tikai viena izīrētāja, patukla madāma, jau labi gados. Cita starpā viņa sacīja: „Jā, mīlais bērns, es vienmēr apskatīšu jūsu istabiņu. Un kad jūs būsiet izgājis, sēdēšu jūsu krēslā, lasīšu jūsu grāmatas.” — „Lūk, taisni to es negribu,” Veselis smējās, un no īrēšanas nekas neiznāca. Beidzot, ar labu ļaužu palīdzību, Veselis sadabūja istabiņu kādas Pr. kundzes dzīvoklī Baznīcas vai Skolas ielā. Citādi jau būtu labi, bet centrālā apkure tai namā darbojās tā paskopi. Bieži, kad es ciemojos, Veselis uzsēdās uz apkures radiātorā. Es sēdēju krēslā pie galdiņa, runājāmies, runājāmies, pat strīdējāmies. (Tais gados Veselis par pretimrunāšanu vēl nebija tik bargs kā vēlāk.) Grāmatu Veseļa istabiņā krājās aizvien vairāk.

Veselis rakstīja, tāpat niekodamies, ne jau iespīšanai, groteski fantastisku stāstu Pudele, kur figūrēja daudzi tai

Rozīti izlīga, un tas 1922. g. iespieda citu Veseļa noveļi Garu piestātne. Tur figūrēja zinātnisks konstruktors Ilmess, daļēji autora līdzinieks. (Romānu ciklā Ilmess gan vairāk pievērsies „pārcilvēkam” Rudājam, kamēr Meiklim tuvinieks ir mūziķis Smuidris, arī kāda agrāka Veseļa stāsta varonis.) Otrs Garu piestātnes varonis ir jauns dzejnieks Laigonis, kam par prototipu derēju es.

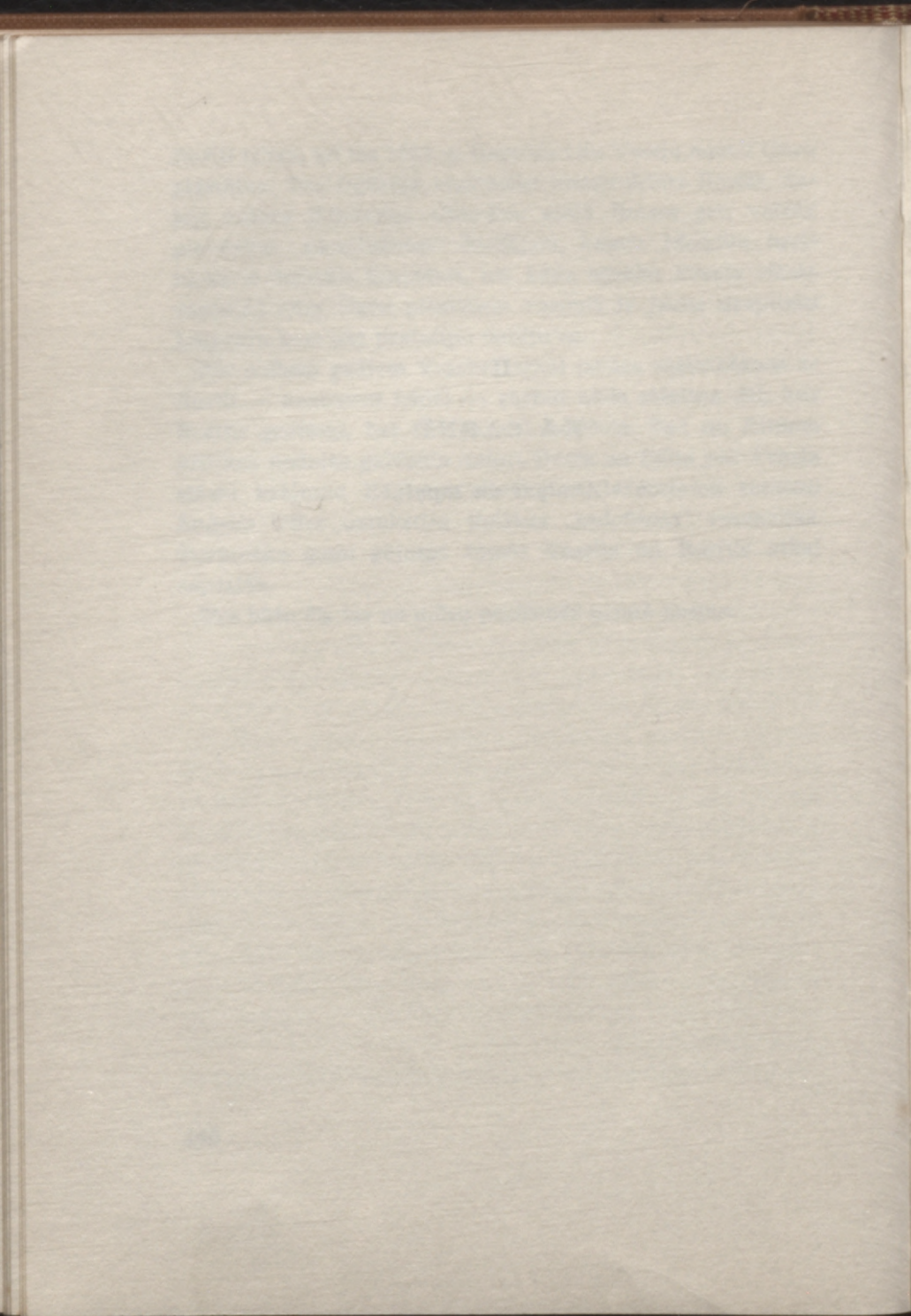
Pēc dažiem gadiem Veselim atkal iznāca saskriešanās ar Rozīti — neatceros kādēļ — varbūt kāda stāstiņa dēļ, kur Rozītis groteski, bet tīri pareizi notēlots. Tad nu Rituma kritikas nodaļas galvenie autori Bračs un Sūna par Veseļa stāstu krājumu Rēgi un cilvēki un ievērojamo romānu Eņģelis Ufīrs uzrakstīja tipiskas „sadošanas” recenzijas. Turpmāko gadu gājumā tomēr Veselis un Rozītis atkal sapratās.

Tas būtu šis tas no mūsu paziņšanās pirmā posma.

II

KĀ SAPNĪ

Atmiņas un sapņi

TĀLS MARTA VAKARS

Tas bija priekš trīsdesmit pieciem gadiem, 1920. gadā. Man bija tikai 27 gadi, biju kareivis, smagiem neveikliem zābakiem kājās, tīri glītu zaļganu mēteli mugurā. Cepurei gan trūka kokardes, nebija arī citu kareivības pazīmju apģērbā; mūsu armija joprojām tikai vēl tapa un veidojās, ne visiem kaņavīriem formas tērpi, šai ziņā vēl nebija tādas īstas stingrības.

Es biju jauns rakstnieks un armijas virspavēlnieka štāba informācijas nodaļai Rīgā piekomandēts kareivis ar tiesībām dzīvot privātdzīvoklī. 1920. gads bija pats skaistākais no manas jaunības gadiem. Bija marta pievakare jaunās Latvijas republikas pirmajā īstajā atdzimšanas pavasarī, kaut cīņas par Latgales atbrīvošanu vēl nebija gluži galā. Izgāju staigāt pa ielām. Satiku kollēgas — literātūrā un štāba informācijas dienestā: lādzīgo, allaž literāras intereses un psiholoģiskas ziņkāres pilno Jāni Grīnu un dendijski iznesīgo, mazliet zobgalīgo Antonu Bārdu, kas līdztekus kareivja darbam bija arī sekretārs nesen nodibinātajā Nacionālajā teātrī. Viņi abi mani vedināja, lai nākot līdz uz docenta Strauberga (vēlāk jau kļuva par profesoru) dzīvokli. Straubergs gribot kaut ko lasīt. Nebūšot daudz cilvēku, daži rakstnieki, mākslinieki, „nu, pāris cilvēku... nu, varbūt desmit...” Nebūšot jau nekādu dāmu, nekā...

būšot interesanti. Man neveiklie zābaki kladzēja kājās un „civīlais” apģērbs zem zaļganā mēteļa diezgan noplucis un nabadzīgs, un vispār mana parastā lempīgās kautrības izjūta, kas man visur gāja līdz . . . bet no otras puses interese liela: biju gandrīz tikpat literāri ziņkārīgs kā Jānis Grīns. Aizies ar pie Strauberga.

Docents Kārlis Straubergs toreiz mita plašā ērtā dzīvoklī, ja nemaldos, Strēlnieku dārza rajonā. Neatceros, vai viņš toreiz bija precējies — vismaz atmiņa man nerāda un nerāda, ka tai vakarā mums bijusi nama māte. Aizgājām. Bet laba tiesa viesu jau priekšā un nāca, un nāca aizvien citi. Te tev nu „pāris cilvēku”! Es biju galīgi un pavisam apjucis, iztrūcies, samulsis, satraukts, izbijies, nobijies un sabijies. Un arī dāmu bija noteikti vairāk, kā es vēlētos. Redzēdams šo sabiedrību, es tūliņ durvīs gribēju bēgt projām, gluži kā Gogoļa komēdijas varonis Podkoļosins, ko enerģiskais draugs ar varu atvedis un ieņēdis bildināmās līgavas dzīvoklī. Un tāpat kā draugs Podkoļosinu, Grīns un Bārda saturēja un nelaida vis mani projām. Es vēl paguvu iemurmināt Grīnam ausī savu līdzību ar Gogoļa varoni. Grīns to pateica Straubergam, un joviāli laipnais docents mani stādīja visiem priekšā: „Un te ir brūtgans no Gogoļa lugas.”

Viesi nāca, sasveicinājās, smēķēja, čaloja, smējās. Viss paplašais Strauberga salons dūca, rūca, dūmos garoja. Nāca gleznotāji: nosvērtais Tone, smalkais Ubāns (vēlākos gados man šķita, ka dzejnieks Dambergs, tā sakot, viņa alter ego), atmiņā atplaksnās, ka tai vakarā būtu bijuši arī Ģederts Eliass, Jēkabs Kazāks un vismaz viens no abiem Skulmēm. Un, protams, nekur neiztrūkstošais Niklāvs Strunke, tik ļoti dzirdamais un redzamais. Viņš šaudīgi kustējās baletdejojāja veiklībā, būdams strēlnieku laikos

meistars nostāties frontē, gūdam daža ģenerāļa pārkonīgo uzslavu „moloģec!” Šai ziņā Strunke mans galējais pretstats. Likās, viņš spēja vienā momentā pagriezties uz vairākām pusēm, un seja šaudās augumam līdz. Viņš reizēm raustīja valodu, un tad likās: vārdi, cits citu dzīdami, sākuši plūkties. Viņš runāja pašpuikas stilā, ļoti vienkārši un pašsaprotami izmezdams arī galīgi necenzējamus vārduņus, ar to reizēm konfūzēdams nepieradušas dāmas. (Zviedros mītošo Dzināru Sodumu es iedomājos tādu kā Strunki 1919. un 20. gadā, tikai smagāku.) Jā, tā bija tā laika moderno mākslinieku ekspresionistu grupa, kuŗus, kā par brīnumu, tik ļoti cienīja tie, kas dzejā stāvēja un krita par klasisko formu.

Tāds klasiskās formas dievinātājs, grieķu un latīņu seno dzejnieku latviskotājs bija nama tēvs Straubergs, kam šai ziņā bija jau savi audzēkņi, skolnieki, arī tai vakarā ieraudušies. Viens bija Augusts Ģiezēns, arī mūsu informācijas nodaļas kaŗavīrs, kas vēlāk latviešiem pilnībā tulkoja Homēru. Atmiņā viņš man tēlojas gluži baltiem matiem jau toreiz. Otrs Strauberga audzēknis un antīko dzejnieku tulkotājs bija jaunais, vēl nepazīstamais dzejnieks Richards Rudzītis. Arī viņš sēdēja kautrs, bet viņa smalkais biklums citāds nekā mans podkoļosiniskais mulsums. Viņš bija jauneklis sārtu seju, sprogainiem matiem, maigs, bet savā ētiskajā tīrības un svētuma meklēšanā stingrs. Viņš jau drīz vien tai vakarā aizgāja, nemanot pazudzams. — Bet pats tuvākais nama tēvam rādījās izskatā viņam pašam aprbrīnojami līdzīgs kungs, tāds pat apaļi drukns, smaidošo seju mēness apaļumā. Nama tēvs viņu ieveda, skaļi paskaidrodams: „Tas esmu es.” Tas bija Kārļa Strauberga brālis Jānis.

Bija dzejnieki, daži no tiem, kuŗus pēc 905. gada sauca par dekadentiem. Kaut ko dedzīgi stāstīja allaž jautrā populāritātē daudzīnāmais liriķis Jēkabsonu Kārlis, masīvs, tuklu sarkanu seju, zelta zobu, varenu pakausi. Aiz pārskatīšanās Strauberga dzīvoklī, dzīvokļa numurus samainīdams, tovakar iemaldījās kāds svešinieks. Lai iegūtu skaidrību, viņš tūliņ vērsās pie Jēkabsona, ne pie kāda cita, jādāmā, šķīzdams šo impozanta izskata vīru šai sabiedrībā par svarīgāko personu. Vēlāk Jēkabsons, protams, arī ko apgaroti deklamēja, beigās dimdoši nolēkdams no paaugstinājuma. Jānis Grīns iesaucās: „Skat, kā viņš māk lēkt. Tiri akrobāts!” — Blakus istabā grāvās spēcīgi smieklī: ho, ho, ho! Protams, tas smējējs bija Antons Austrīņš. Un, lūk, viņš arī iznāca salonā, kopā ar dažām dāmām. Uzskatījīs mani, viņš mēģināja mani vilkšus pievilkt skaistai, vēl pajaunai dāmāi, sacīdams: „Es jūs iepazīstināšu ar tik maigu dzejnieku, kāda otra nav.” (Ak Dievs, cik maz viņš tad mani vēl pazina!) Bet es spirinājos pretī, taisni šausmīgu izbaļu pārņēmts, nekas no iepazīšanās neiznāca. Tā dāma bija Angelika Gailīte, priekš dažām dienām tikai no Krievijas Latvijā atgriezusies.

Pats jestrākais un mundrākais no dekadentiem tai vakarā, protams, bija Edvarts Virza, kuŗa slava jau tad tūkstošķārtīgā augstumā bija pacēlusies viņa maziņajam cilvēka stāvam pāri. Fauniņš ar acenēm, tāds viņš izskatījās. Viņa seja bija tāda, ka dzejnieku varēja noturēt tiklab par jaunekli kā par vecīti. Likās: Virza tāds pats izskatījies, pagastskolā iedams, tāds pats izskatīsies, ja nodzīvos līdz astoņdesmit. Viņš kustējās ne mazāk zibīgi un aši kā Strunke. Bet Strunkes šaudīgumā likās kas pozēts, saspīlēts, varēja iedvēst pat bailes: sak, nupat, nupat viņš pielēks tev

klāt, sāks šķendēties, labi vēl, ja paliks pie vārdiem vien . . . Bet Virzas fauniskajā apsviedībā, smieklu grudzināšanā kaut kas ļoti īsts, kaut kas spējīgs izraisīt pat omulību.

Bija pie Strauberga ciemā štāba informācijas nodaļas literārie kaņavīri. Jau minēju Bārdu un Jāni Grīnu. Grīns gan piedalījās sarunās, gan klusi caur acenēm mūs visus vēroja, sevī smīnēdams, papirosu sūkdams. Bet Antonam Bārdam pēc desmitiem vakarā diemžēl bija naktsdežūras kārtā informācijas nodaļā. Negribējās aiziet, vakars pašā interesantumā. Dzejnieks čukstēja Plensneram lūgumu: vai nevarētu dežūru uzņemt kāds cits? Bet, liekas, Plensners lūgumu neklausīja vis . . . Jā, informācijas nodaļas priekšnieks un Latvijas Kareivja redaktors kapteinis Aleksandrs Plensners arī bija mūsu vidū. Stalta auguma vīrs, skaistā formas tērpā, izslieto galvu mazlietiņ it kā pa labi paliecis, vērās caur acenēm. (Manu tēva māju kaimiņos bija liels skaists kļavs, tādā kā Plensnera skatā.) Bija Pāvils Rozītis, valodīgs un pašapzinīgs, izdarībās mērķtiecīgs un tālredzīgs, vajadzības gadījumā spējīgs elastīgi piemēroties. No samērā maz pazīstama rakstnieka viņš divos trijos gados izcentās par ļoti redzamu personu, kam iespaids un svars; lai pamēģina kāds stāties ceļā! Taj laikā viņš bija rakstnieku arod biedrības priekšnieks un, ja atmiņa neviļ, pat kāda departamenta direktors. Sevi izcelt — tur Rozītim bija ģeniālas spējas, tiešām ģeniālas. Bet viņa draugs Adolfs Erss, lielais klusētājs, tovakar visu laiku tā ir noklusēja, retumis vārdu bilzdams, sirsnīgi nosmaidīdams. (Informācijas nodaļas kolēģas smīnēja: Ersam vajagot vairāk ēst piparotus un sāļus ēdienus, tad viņa dvēselīgā dzeja kļūšot erotiskāka, nerātņāka. Virza Ersu sauca par Sērāvu, bet viņa mazo kundzi latgalieti par Kolibrīti.)

Viesu pulkā bija kas sevišķi interesants: divas Nacionālā teātra aktrises — Paula Baltābola un Milda Riekstiņa. Baltābola, kas visvairāk ar asu patosu tēloja drosmīgas, skarbas (arī jaunas) sievietes, bija runīga un dzīvi čaloja. Riekstiņa (štāba pulkveža Liča kundze), apaļā ar milīgo balsi, kas tēloja naivās, reizēm gluži mazas meitenes, likās klusāka.

Beidzot taču jāstāsta par to, kādēļ Straubergs mūs visus bija saaicinājis. Mēs salonā sasēdāmies plašā lokā, Straubergs vidū. Viņš lasīja paša tulkotās latīņu vārsmas, kuŗu oriģinālu reiz bija dzejojis Johanness Nikolajs Sekundus. Tas bija cikls Skūpsti, un šo skūpstu, laikam, bija deviņpadsmit. Varbūt mana uzmanība nebija tik koncentrēta, no visa lasījuma šodien atceros tikai vienu salīdzinājumu: Tu esi maiga kā zosu akna. Straubergs lasīja monotoni, pat tā kā bubinādams, bez akcentējumiem, izcēlumiem, pasvītrojumiem. Bet saprast varēja brangi.

Otrā istabā nama tēvs sēdināja mūs arī pie galda. Neatceros, ko dzērām, ko uzkodām, bet dzīvība bija jautra un iesilšana pieņēmas spēcā. Tika deklamēts arī pie galda. Pāvils Rozītis noskaitīja senu Blaumaņa dzejoli drastiskā izteiksmē par priekškaru, ko V. Zeltiņš reiz uzgleznojis kādai lauku skatuvei. (Dzejoļa manuskripts vēlāk pazuda.) Virza noskandēja savu pazīstamo erotisko dzejoli no Dievišķajām rotaļām „Kad manas rokas tevi skāva”. Un kāda dāma — laikam Austrā Dāle — iejautājās: „Un tiešām jūs par šo dzejoli sauca Liepājā pie tiesas?” Vēl atceros, Austrīņš priecājās, ka šīsdienas ievadrakstu Latvijas Kareivī Virza parakstījis *Edijs* Virza. Tā vajagot vēl kādreiz. Bet Virza nekad tā vairs neparakstījās.

Pēc tam, kad sagājām atkal salonā, bijām vēl liksmāki un skaļāki, t. i. atskaitot mani un Ersu. Atkal tika dekla-

mēts. Straubergs paziņoja: „Tūliņ Linards Laicēns sadauzīs visas mēbeles.” Ak jā, tai vakarā bija arī Linards Laicēns, radikālākais no visiem; viņš sevi iedomājās par komunistu, un turpmākos gados šī spēlīte saauga ar īstenību, aizvedot Laicēnu no Latvijas, līdz dievinātie boļševiki viņu Krievijā ieslodzīja cietumā, kur viņš, kā iet baumas, miris. Tai laikā, par ko stāstu, viņš staigāja bieziem matiem, lāgā nenoskuvis, ļoti tievs un noliesējis. (Kāds paziņa smējās: Laicēns svepēt tikai četras mārciņas.) Teiktais par mēbeļu daudzīšanu zīmējas uz Laicēna dzejoli Izkaisiet mājību, kur autors ieteic iznīcināt un izputināt visu pilsoniski ērto. (Dzejolī arī sauklis „Izmēziet naktskreklus”, un, kad žurnāla burtnīcu ar šo dzejoli atnesa štābā cenzēšanai, Plensners, izlasījis, piezīmēja: „Vai tač šie tik pilni, ka jāizmēž?”) To dzejoli Laicēns nelasīja vis, vispār tai Strauberga vakarā neuzstājās. Agrākos gados Laicēnam bija labs tēlojums Muiža — par dažādiem baronu laiku muižas tipiēm, par dzimšanas dienas svinēšanu muižkunga ģimenē; no rīta pa durvīm ienāk arī puisis, nostājas turpat pie durvīm, pasaka „Daudz laimes dzimšanas dienā” — un dabū glāzīti vīna, riku dzeltenmaizes; vakarā viesu vidū iemaldās arī montieris, kas apsveicinās „trijās vietējās valodās” un iereibis uzdzied „kādu simtās šķiras dziesmu”. Pie Strauberga Laicēns reiz man nosēdās blakus, iejautājās, kā es jūtos. Es: „Es sev izliekos kā tas puisis jūsu Muižā, kas ienācis laimī novēlēt.” Laicēns: „Un es kā tas montieris.”

Laicēns nelasīja, bet Virza lielā aizrautībā noskandēja savu Faunu un vēl pašlaik Latvijas Kareivī iespiesto Remī de Gurmona erotisko dzejoli Hieroglifi („Ak Anhuras puķe...”) savā atdzejojumā. Kā minēju, arī Jēkabsons deklamēja. Paula Baltābola atcerējās, ka viņai viens Jēkabsona

dzejolis sevišķi iepaticies — un noskandēja: „As'ras riešam birzi redzu, Viņa mirdz un vizuļo.” Plensners ironiski norūca: „Nu jā, tas jau aspazisks.” (Viņš domāja, ka aktrises mīlot un spējot deklamēt tikai Aspazijas dzejoļus.) Baltābola tai vakarā ar visu patosu tomēr nolasīja gluži neaspaziskā Verharna poēmu Vējš no nesen iznākušās Verharna dzejoļu izlases Virzas atdzejojumā. Pats Verharna atdzejotājs griezās kā vējš vai kā vilciņš, saķēries rokās ar Jāņa Akurātera māsu Helēnu, liksmāko, temperamentīgāko dāmu tai vakarā. Viņi saķērās, atlaidās, skraidīja, joņoja pa salonu, Virza viņu lenca kā īsts fauns nimfu, tā ka Akurāteres jaunkundze, gluži nokususi, reiz noslīdēja pat man blakus, elsodama: „Paglābiet jūs mani no šī cilvēka.” Es nodrebēju izbailēs, bet arī tīksmē...

Kad iesilums vēl kāpinājās (ir dzērieni, kas spēj kāpināt), Virza iesēdās Paulai Baltābolai klēpī, aplika roku viņai ap kaklu un, nez kādēļ, noskandēja Verharna sonetu par Cūkām, kur dažs pacūcisks vārds lika aktrisei viegli pietvīkt. Tad Virza pēkšņi ieraudzīja mani un turpat no aktrises klēpja sauca: „Ērman! Maķ tvojū, ja tu tūliņ nenolasīsi savu dzejoli par Kasparu Gaitiņu...” (Tāda man nebija, gan par Kaudzīšiem.) Bet vai nu es sekoju šim mazāk draudzīgam, vairāk draudīgam aicinājumam!

Bet tad jau arī bija pienākusi visai vēla stunda un sākās atvadišanās.

Kādēļ daudz kas no šī vakara tik spilgtā atmiņā? Varbūt tādēļ, ka mani tovakar nekad neatstāja neveiklības un paša mazvērtības nejaukā izjūta. Patīkamais, jaukais atmiņā bieži sakūst ar vienaldzīgo, bet nepatīkamais, lūk, neaizmirstas. Kuŗš ir aizmirsis nepatīkamu grāmatu? Par sevi lasītu vai dzirdētu nepatīkamu kritiku? Patīkamās, labās

kritikas daudzas izgaisušas, tikai mīļu iespaidu atstādamas, nejaukās, netaisnās zinu pilnā skaidrībā.

Soļodams zem marta zvaigznēm mājup pa ielām, kur jau sniega vairs nebija, sūrojos: kādēļ es nevaru būt kā zēns Artūrs Rembo, kas dubļains, netīrs, bez manierēm un droši iebrāzās Pola Verlēna salonā un apbūra, uzvarēja sabiedrību. Laikam nav pārkāpjama plaisa, kas šķiņ Podkojosinu no Artūra Rembo?

Bet tad manī uzreiz ieviļņojās tik spirta pavasara un jaunības izjūta. Jā, ir pavasaris, Latvija jauna, es jauns, mirdzoši gadu gadi man priekšā. Tā man tai vakarā šķita.

SUKUBS

20-os gados un vēl 30-to gadu sākumā kāds nams Rīgā Merķeļa ielā (pretī Vērmanes dārzam) īpaši pievilka jaunos māksliniekus un rakstniekus, jo šī nama otrā stāvā bija Sukubs, kafejnīca un ēdnīca, modernā gleznotāja Romana Sutas mātes ierikota. Sukubu atvēra publikai 1919. gada vasaras otrā pusē; divas ērtas istabas, jauno moderno gleznotāju (ekspresionistu grupas) apgleznotām sienām; visādu ģeometrisku figūru, īpaši kubu, savijumi, kombinējumi. Ekspresionisms glezniecībā toreiz bija kas pavisam jauns, neparasts, dīvains, nesaprasts. Aleksandram Grīnam, piemēram, tas riebās, viņš teica: „Tā ir mežoņu, bušmeņu un hotentotu māksla.”

Es Sukubā esmu ēdis un kafiju dzēris, kā mēdz teikt, kā tēva kāzās. Kad pietrūka kādreiz naudiņas, labā un laipnā Sutas kundze ēdināja uz parāda — reizēm pat ilgi, ilgi. Domājot par Sukubu, nāk atmiņā gleznotāji un rakstnieki, kas tur nāca un gāja.

No gleznotājiem lai pirmais minēts pats Sukuba saimnieks Romans Suta, tagad, cik zināms, jau atstājis šo pasauli. Sutam bija vecākais brālis jūrnieks, kuŗa sieva angliete arī kādu laiku dzīvoja pie vīra mātes, bērniņu auklējama, angļiskas šūpuļa dziesmas dziedādama. Jūrnieku Sutu reiz vēroju kopā ar brāli kādā frizētavā. Viņi bija tik pašapzi-

nīgi, it kā visa frizētava, ja ne visa Rīga viņiem piederētu. Vēlāk Sukubā bieži redzama gleznotāja sieva, krieviete Beļcova, kas latviski nerunāja, — arī gleznotāja, trausla, melnīgsnēja, tādu kā novājējušu seju. Suta man ne sevišķi patika, neatceros, ka kādreiz būtu pārmijuši kādu vārdu. Kā māksliniekam viņam ievērojama vērtība, minot kaut vai slavenos Sutas šķīvjus, kuņu veidošanā arī Beļcova piedalījās. Beidzamo reizi Romanu Sutu, drūmu un nomāktu izskatā, redzēju Elizabetes ielā, dienā, kad karš ar vāciešiem jau sācies, krievi taisījās aizvākties, šaudīdami pa ielām un no logiem.

Otrs radikālākais tā laika gleznotājs bija Niklāvs Struņķis alias Strunke, arī ik dienas Sukubā sastopams. Viņš runāja ātri, temperamentīgi, mazliet pastostīdamies, mēdza pēkšņi „uzbrukt” arī tiem, kas ar viņu pašlaik nemaz nerunāja.

No ekspresionistiem un viņiem tuvajiem gleznotājiem ik dienas Sukubā redzēju veco Jūliju Madernieku ar mazo sarkanraibo kravati, kādas nebija nevienam citam. Viņš bija laipns vīrs, protežēja jaunus, visur pievienojās viņu spriedumiem, palīdzēja sodīties par vecajiem u. t. t. Nāca Sukubā solidais Valdemārs Tone. Viņa kāzām ar pirmo kundzi, blondo, smalki daiļo Valiju, Virza sadzejoja sonetu. Otrā dienā pēc kāzām Virza Sukubā nolasīja Kārlim Krūzam šo sonetu, kas sākās: „Tu katram klasiskajam laikmetam tuvs rads.” Vēl Sukubā redzēju dažas reizes Jēkabu Kazaku, bet viņu drīz un pāragri paņēma nāve. Sukubā nāca smaidīgais, lādzīgais Erasts Šveics, ko es sākumā sajaucu ar Kazaku. Nāca smalkais Konrāds Ubāns, dažā ziņā līdzīgs Valdemāram Dambergam, Damberga arī allaž protežēts. Šis mākslinieks palicis Latvijā, bet Amerikā ir

viņa dēls, no kuŗa, cerams, iznāks dzejnieks. Nāca kāds ar sarkanblondiem matiem, laikam Jānis Liepiņš. Parādījās latgaliētis Varoslavāns, gaŗš, bāls, tādu kā putekļu mēteli mugurā. Nāca Ģederts Eliass un abi Skulmes, bet par tiem nepazīb neviens skaidrāks atmiņu moments.

Sukubu apmeklēja arī citi gleznotāji, kam citas atziņas un tieksmes mākslā. Pat jauno nonievātais Jānis Jaunsudrabiņš tur, kaut reti, ienāca; atceros, reiz viņš man Sukubā izmaksāja pusdienas. Biežāk bija redzams apaļīgais, omulīgais, baltgalvainais Alberts Prande, praktiski acīgs, cilvēks ar organizatora talantu. Tāpat nāca labais karikatūrists Otomārs Nemme un vēl citi, kuŗus neatceros.

Nāca, protams, rakstnieki, dzejnieki, kritiķi — vai visi, kas tais gados Rīgā dzīvoja, arī iebraucēji no provinces. Tieši Sukubā Teodors Zeiferts man pateicās, ka esmu viņu Olaines dzīvē apdziedājis, bet uzrādīja šai dzejolī arī to, kas nesaskan ar īstenību. Nešķīpams no Sukuba manā atmiņā Kārlis Krūza, kas aizvien mīlēja lasīt līdzpaņemtajos vai uz galda noliktajos laikrakstos visus dzejoļus un tos paanalizēt. Krūza un īpaši otrs Kārlis — Jēkabsons veselīem cēlieniem varēja Sukubā spēlēt šachu. Un ausīs man ieskanas Jēkabsona piekodinājums, kad mēs kādā vakarā Sukubā bijām tikai divi viesi: „Tu tagad redīgē Rapam Blaumaņa rakstus. To es tev saku, Pēteri: neliec iekšā to Blaumaņa satiru par tiem trijiem rubļiem! Nekas man mūžā nav darījis tādas sāpes un kaunu kā šī satira.” Es pretojos: šis dzejolis pārāk populārs, lai to jaunizdevumā izmestu, un man taču jāgādā, lai izdevums būtu pēc iespējas pilnīgs. Jēkabsons tomēr bija cerējis, ka es viņa piekodinājumu ievērošu. Bet, kad 9. sējumā satira bija iekšā, dzejnieks desmit gadus nīda mani niknā naidā. — Bieži

atnāca Virza un, kad citas sabiedrības nebija, palakstojās ar šmaugo apkalpotāju, kas sēdēja pie nomaļāka galdiņa, ar kādu rokdarbu ņemdamās. Virza piesēdās viņai tuvu klāt, kūpināja papirosu un tērzēja, cieši, neatlaidīgi, rūpīgi skatīdamies sarunas partnerienē.

Pirmajos Sukuba gados, kamēr nebija precējies, Antons Austriņš bija īsts Sukuba „štamgasts” (Austriņa iemīlēts vārds). Daudz tikām runājušies, īpaši jaukā atmiņā man vakars, kad Austriņš stāstīja par 905. gadu, par Jēkabsonu, braukšanu uz Pēterpili, par Viktoru Eglīti — par visu to, kas vēlāk Gaņajā jūdzē tik dzīvi tēlots. Es klausījos kā pasakā, kā apburts. Reiz — neatceros, no Jelgavas vai Tukuma — bija iebraucis Jānis Lapiņš: sēdēja, dūšīgi pončikus ēzdams, ar Austriņu pie viena galda. Paēdis gāja projām, bet, pavisam iztrūcies, atrada, ka mēteļa garderobē vairs nav. Izsteidzās Austriņš un dikti iesaucās: „Mans ar projām!” No āra garderobē varēja ienākt klusi, nemanot un kaut ko paķert; jau priekš tam Krūzām bija nozagta cepure. Tad nu turpmāk garderobē sargādama sēdēja viena no virtuves palīdzēm. Bet Austriņš par savu kļūmi uzrakstīja feļetonu Latvijas Vēstnesī. „Jel pogu nauda ienāks atpakaļ,” viņš sacīja.

Bieži ienāca Jānis Grīns, stalti noaudzis, cēlu gaitu. Sutas kundzei plašs dzīvoklis, blakus kafejnīcai vēl divas izīrējamās istabas. Vienā kādu laiku mājāja Jāņa Grīna brālis Aleksandrs (resp. Jēkabs) Grīns, kaut neatzina sukubiešu mākslu. Otrā istabā mita mūsu parlamenta deputāts Jezups Trasuns, avižu feļetonos saukts „broļa dāls”, jo bija ievērojamā Franča Trasuna brāļa dēls. Jezups Trasuns mīlēja dziedāt — ilgi, pilnā balss skaļumā. Aleksandrs Grīns smējās: „Viena meita grib, lai es šo vedu uz operu. Atvedīšu

pie sevis, iestāstīšu, ka te blakus viens operdziedātājs vingrina balsi. Lai paklausās to pašu." Nu — operdziedonis gan nebūdam, Trasuns interesējās par operu. Mani viņš domāja esam operas administrātoru Erdmani un reiz Sukubā apjautājās, kas jauns operā. (Es toreiz staigāju ļoti vienkārši ģērbies, pavisam neizskatījos pēc operas administrātorā.) Dabūjis zināt, ka neesmu Erdmanis, bet Ērmanis, Trasuns pret mani drusku tā kā atsala...

Kas tad vēl bija Sukuba apmeklētāji? Lielais klusētājs Ādolfs Erss reizēm atnāca ar savu mazo sieviņu latgalieti, dziedātāju Helēnu Kozlovsku, kas iesaukta par kolibrīti. Nāca aktieris un feļetonists Mārtiņš Gailis — Ludvigs Šanteklērs, pīpīti zobos. Viņš arī bija nadzīgs šacha spēlmanis, runādams labsirdīgi pamēļoja, pazobojās. Diezgan bieži Sukubā iegriezās Jānis Ezeriņš. Atminos vakaru, kad viņš, vakariņas paēdis, braši bohēmiski un malēniski jautāja apkalpotājai, uz virtuves pusi rādīdams: „Jaunkundz, vai jums tur tālāk ir škurstens? Ir? Nu tad rakstait ieškā.” Viņam tovakar nebija naudas. Reiz ienāca slaikais interesanti noslēpumainais tumšmatis Jūlijs Roze, mazdzejotājs, mazrakstītājs, un, redzēdams, ka es ēdu zirņus, pajokojās: „Aha, ērmanība ēd zirnību.” Bieži ieradās Antons Bārda, dzejnieks dendijs, kas daudz rūpējās par savu ārieni. Ieejas durvju stenderēs Sukuba pirmajā ēdamzālē bija ielikti spoguļi — viens otram pretī. Bārda, kas arī uz ielas mēdza apstāties pie ik spoguļa, reiz, ārā iedams, piestājās arī pie šī stenderes spoguļa un mazliet pasukāja matus. Krūza ar labsirdīga pazobotāja smaidu uz lūpām nostājās pie pretējā spoguļa un arī sāka sukāt matus. Bārda kā saskaitās, kā sakaunējās, ātri aizgāja.

Visistākais „štamgasts” no dzejniekiem varbūt bija Su-

drabkalns, kas man šķita pats kultūrālākais un arī talantīgākais visā jauno tālaika dzejnieku pulkā. Vēl tagad es viņu uzskatu par vienu no lielākajiem — kaut vai sava laika — latviešu dzejniekiem . . . un ļoti, ļoti žēl, ka viņš tik tumšā kārtā mūsu dzejai zudis. Ai, kas man toreiz bija ko runāt ar asprātīgo un visās mākslās tik erudīto Sudrabkalnu — ko runāt gan viņa dzīvoklī, gan uz ielas pastaigājoties, gan Sukubā! Tikai vajadzēja uzmanīties, jo arī par principiālu nesaskaņu Sudrabkalns pēkšņi jutās personīgi aizkarts, pūtās, novērsās, nerunāja, skatījās greizi trīs dienas. Sukubā Sudrabkalns bieži atnāca un aizgāja kopā ar draugu — slaido aktieri Jāni Priedi, Antona Austrīņa māšas dēlu. Priede rakstīja arī teorētiskus rakstus, aizstāvēdams Dailes teātra un Smilģa novātorismu skatuves mākslā, kā aktieris (Dailes teātri) gan būdams diezgan viduvējs. Viņš bija tīkams galda biedrs un tīri saldi prata pastāsīt dažu sālitu anekdotu. Ik dienas Sukubā bija redzams Roberts Kroders, arī Dailes teātra cienītājs, kas recenzijās šo teātri izcēla, Nacionālo kritizēja. Kroders bija kustīgs un zēnišķīgi jautrs. Reiz viņš nosēdās pie sienas, paņēma viras blodiņu klēpī un ēda, uzsaukdams ienākušai Beļcovai: „Ja kušaju po suku-bičeski!” (Es ēdu sukubiski). (Jā, maza blakus piezīme: trimdas dzīves nometņu periodā „dīpišiem” vairāk „po sukubičeski” vien bija jāēd . . .) — Citreiz, dzirdēdams, ka sievietes virtuvē sāk cita citai cauri pārāk skaļi runāt, Kroders iesaucās: „Viņas plēšas! Jālej ūdens virsū!” — paķēra karafi, aizskrēja uz virtuvi, tika saņemts milzīgiem smiekliem.

Tāds pats, tīri vai „mājas cilvēks”, kāds Sukubā bija Krūza, Austrīņš, Sudrabkalns un es, tur kļuva arī Jānis Veselis, kas 1920. gada vasarā vispirms kautri pasēdēja, bet

drīz iedzīvojās. Ar Veseli mums iznāca vēl lielāka runāšanās kā ar Sudrabkalnu, bet par to būtu rakstāms īpašs atmiņu stāsts. Reizēm Veselis sēdēja arī kopā ar Linardu Laicēnu, manu seno labvēli un literārā ceļa pašķīrēju, ar ko Sukuba laikā bija iznākusi jau sanaidošāns. Laicēns, no nacionālisma nākdams, tikmēr pārvērtās, pārveidojās, kamēr sāka iedomāties, ka nu jau ir kļuvis īsts boļševiks un komūnists. Viņa boļševisms pagaidām gan izpaudās tikai izaicinošā ēvergēlīgā bravūrā, dažādos visa pilsoniskā un valstiskā izsmieklos u. t. t., par ko brīnišķā mūsu valsts pirmo gadu kultūrālā iecietība viņu nevajāja; vēlāk, kad Laicēns, tā sakot, no vārdiem pārgāja uz darbiem, viņu sāka vajāt, lika cietumā. Par Laicēnu kā mākslinieku tai laikā visi jūsmoja, arī tie, kas nebija nekādi kreisie, viņš bija tāds kā modes rakstnieks. Par komūnistu asiņainā terrora cildināšanu es Laicēnam rakstos uzbruku cilvēcības vārdā. Viņš man jo niknāk cirta pretī — un tā mēs vairs „nepazīnāmies”, tikai reiz, man no Sukuba izejot, dzirdēju, ka Laicēns, kas vēl palika sēdot, sauc: „Lūk, tur aiziet reakcionārākais latviešu dzejnieks, reakcionārāks kā Apsīšu Jēkabs!” — Kādu citu reizi Laicēns sēdēja ar Veseli Sukubā. Ienācu es, gažām ejot sniedzu roku Veselim, Laicēnam ne. Veselis teica tādā sirsnīgā balsī: „Izlīgstiet taču!” Laicēns pasmaidīja, pastaroja savām tiešām skaistajām acīm: „Kādēļ ne! Man nekas nav pretī” — un sniedza roku. Nekāda draudzība man ar viņu tomēr vairs neiznāca.

Neatceros Sukubā kādreiz redzējis kādu no tā laika jaunajām dzejniecēm, ne Aliju Baumanī, ne Niedru, ne Zālīti. Un taču, piemēram, jaunā Aīda Niedra tik labi būtu iedērējusies Sukuba atmosfērā. Lai tad nu būtu šeit arī par sievietēm kas stāstīts, teikšu dažus vārdus par apkalpotā-

jām — viesmīlēm. Visdzīvāk atmiņā palikušas trejas. Vispirms Lonija, dejojāja Saules māsa vai māsīca, glīti noaugušu stāvu, brunete — naksnīgā, kā viņu dēvēja Austrīņš. Runīga, spridzīga, viņa prata pamēlot ar viesiem, viegli pakoķētēt. (Sudrabkalns gan reiz bija nelaimīgs, ka viņa to nosaukusi par sirsniņu.) Lonija apgalvoja, ka esot manī iemīlējusies, bet tas jau vairāk pa jokam vien bija. Sakarā ar Loniju man ataust kāda skumja atmiņa: 1920. gada februāra vakara krēslā Sukubā ienāca kāda trūkumcietēja, kas runāja vāciski. Viņa runājās ar Loniju gaitenī, stāstīja par savām nedienām, Lonija viņai laikam ko iedeva un raidīja ārā: „Jūs esat kaut ko dabūjusi, nu jums jāiet!” Bet svešā raudāja, raudāja, klusi, bet gauži un neapturami, līdz beidzot aizgāja. — Lonija vēlākos gados apprecējās un Auziņa klīnikā dzemdībās mira. — Otra viesmīle bija jauņiņa lauku meiča, mazu augumu, smalka, stirnīgi bikla. Pavīd atmiņā sīkumiņš: meitene nesa man un Jānim Grīnam kafiju, cukura graudiņš novēlās no cukurnīcas uz galda, meitene lika atpakaļ. Grīns aizrādīja: „Pirkstos gan cukurs nav jāņem.” Meitene samulsa. No visām Sukuba viesmīlēm viņa man patika vislabāk. — Trešā bija latgaliete, arī maza, bet padrukna. Man kaut kāds paziņa stāstīja: Sukubā tagad apkalpojot tā, kurai Rainis pēdējo dzejoli veltījis. Es brīnījos: „Skolniecīte Olgiņa? Nevar būt!” Un tad es pajautāju pašai meičai. „Nē, nē, es neesmu Olgiņa!” Bet arī viņai Rainis esot vienu no pēdējiem dzejoliem albumā ierakstījis. To viņa stāstīja arī citiem viesiem, bet es taču nevarēju izpētīt, vai tur kāda patiesība. Šī meiča mīlēja runāties ar rakstniekiem; noprasīja man, kā tas īsti esot: vai Ziemeļnieks tīši nonāvējies, vai, pašam nezinot, nāvīgi saindējies? Es teicu, ka neko tai lietā nezinu.

Šī meiča apkalpoja jau 20-to un 30-to gadu mijā. 30-to gadu sākumā Sukubam vairs tomēr nebija agrākās nozīmes, arī rakstnieki un mākslinieki sāka citur grozīties. Man vīd miglaina atmiņa, it kā Sutas kundze vēl citā ielā, citā namā būtu ierīkojusi citu ēdnīcu un es arī tur kādreiz būtu mieļojies. Bet tas tik neskaidri.

K Ā S A P N I
Quasi una fantasia

Tā Rīgas diena varēja būt 1922. gada septembra beigās vai oktobra sākumā, diena, kad daudz rudens saules, un dārzi, bulvāpi, ielas atspīd tādā labvēlīgā gaismā. Es joprojām dzīvoju Skolas ielā sirmā bibliofila Misiņa otrajā dzīvoklī, kas piedzīts stāvgrūdām pilns grāmatām un laikrakstiem. Biju iepriekšējā vakarā kaut kur aizgājis, vēlu pārnācis, vēlu licies gulēt, un šorīt pamodos, kad Misiņš liecās pāri manai šaurajai kušetei, kaut ko meklēdams grāmatu plauktā.

„Paklau,” viņš mani uzrunāja. „Vakar vakarā man ienāca prātā, ka tas seskis, tas... (un viņš minēja pazīstama literatūras kritiķa vārdu) reiz rakstīja par vienu Niedres (tā viņš izrunāja Niedras vārdu) rakstu sējumu. Vai tu zini, kur tā kritika varētu būt nodriķēta?”

Es atmurmināju caur miegu: „Avīzē Latvija, 1913. gada piektā oktobra numurā.” Misiņš nozuda blakus istabā un atkal parādījās ar iesietu Latvijas komplektu rokās. Šķirstīja, atrada. „Uz tevi var gan paļauties,” viņš norūca un kaut ko atzīmēja uz papīra strēmelītes, uz cedelītes, kā viņš tādus papīrišus sauca. Man miegs bija nogājis.

„Paklau, vai tu nevarētu atkal drusku paskatīt to manu rakstniecības rādītāju,” Misiņš aicināja. „Tā skuķīte rakstīja, rakstīja, būs ielaidusi visādas aplamības.” — „Nē, man

šodien... es gribēju ko citu," es stomījos. — „Atkal kāda ziņģīte jāraksta? Mūžīgi tu uz tām blēņām. Tu esi dzimis bibliografs, bet vējš dzīvo pa galvu." Tad viņš pamanīja kopu grāmatu, kuŗas es vakar biju nopircis un nolīcis uz ierādītā galda. „Kādus s...s nu atkal esi sapircis?" Viņš atrada Rollāna Žanu Kristofu un it kā iesvīlpās, kā iešņācās. „Nez', vai šitam zeļlam ar ir kas, vai nav. Būtu jālasa, bet vai nu katru modernu draņķi izlasīsi."

„Tas ir viens no Eiropas lielākajiem rakstniekiem," es tā kā taisījos Rollānu aizstāvēt. Misiņš paraustīja nāsis un ironiski jautāja: „Nez', vai lielāks par Rainīti, vai bišķi mazāks?" Tad viņš pamanīja otru manu pirkumu — Vilhelma Bodes masīvo pētījumu par Gētes draudzeni Šarloti fon Šteinu. Acis Misiņam caur acenēm iemirdzējās. „Tā nu ir laba grāmata. Vai, cik tā ir laba," viņš nopietni sacīja. Vēl paskatījās šur tur apkārt, iebīdīja plauktā pareizi grāmatu, kuŗai sāni kaut kā izvilkti par daudz uz āru, izņēma citu grāmatu, ielika portfelī, nopūtās „Ak Kungs, ak Kungs!" un aizgāja. Vēl es dzirdēju viņa nokraukāšanos, pār pagalmu ejot.

Es piecēlos un, kādu stundu dzīvoklī pabijis, arī devos projām. Iziedams pa vārtiem, sastapu Teodoru Zeifertu, kas, no tā paša Skolas ielas 25 ielas nama iznācis, steidzās man gaŗām. „Labrīt, Ērmaņa kungs, labrīt," viņš žirgti uzsauca. „Jāsteidzas, iznāca aizkavēties," jauneklīgā ātrumā viņš nogriezās pa Ģertrūdes ielu uz Valdemāra ielas pusi, uz Izglītības ministriju, uz Mēnešraksta redakciju. Steigdamies viņš pamanīja, ka pavecas madāmiņas vadāts balts mopšelis paceļ kāju pie stūŗa nama. „Ak, kā tas man nepatīk, ka vācu suņi tā apčurā Rīgu," viņš pār plecu, smiedamies, man uzsauca. Un projām bija, pamazs un žibīgs.

Aiz manis palika vecā Ģertrūdes baznīca, sieva ielas vidū, slaika, nopietna, sarkanbrūna. Es gāju pa Elīzabetes ielu gar Esplanādi līdz Brīvības bulvārim. Aiz tā vēl bija vecvecais Raveliņa laukums, kuŗa malā ābolu tirdziņš, bodītes cita pie citas. Nogriezos gar apgabaltiesu, gar Vērmanes dārzu, pa Merķeļa ielu līdz Architektu ielai. Tur Raiņa bulvāra stūrī Latvijas Sarga redakcija. Ai, kas tie bija par skaistiem laikiem 1919. gadā, kas tad te nāca un gāja rakstnieku un mākslinieku — Artura Krodeŗa un Viktora Egliŗa laikos! Un arī vēlāk, kad Reinholds Lazdiņš, Augenbergs-Ezerietis un Blanks sēdēja redakcijā, arī tad es te staigāju un nesu dzejoļus, no kuŗiem neviens nebija jānes atpakaļ. Bet nu avīzes izdevēji bija atlaiduŗi redakciju, rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība izsludināja Latvijas Sarga boikotu: nevienam no ŗīs biedrības biedriem neesot brīv rakstīt Sargā. Bet avīzei radās citi rakstītāji ārpus biedrības, avīze iznāca un iznāca. Kantorī strādāja jaunkundze, maza, ŗipra brūnmatīte, tīkama, tīkama meiŗa, ko es saucu par sila vāverīti. Nu reti iznāca viŗu redzēt. Bet ŗoreiz viŗa bija mani pa logu uzskatījusi otrpus ielas nākam. Viŗa piecēlās, pastiepās un, smaidīdama, noķēra manu sveicienu.

Pāri Raiņa bulvārim nogriezos uz operas apstādījumiem. Pie Operas nama vitrīnā Jāņa Mediŗa Uguns un Nakts aicināja lieliem burtiem un Ādolfa Kaktiŗa, Mildas Brechmanes-ŗtengeles, Adas Benefeldes vārdiem. Bet Valtera—Rapas grāmatnīcai Aspazijas bulvāra stūrī vēl lielāki izkārtnes burti, un liemie skatlogi aicināja vēl kārdinoŗaki. Piegāju. Nekā gan jauna. Tās paŗas grāmatas, kas vakar. Un tad es biju Vaļŗu ielā, un turpat nams, kur augŗstāvā Latvijas Vēstneŗa redakcija ar plaŗo logu — gandrīz pus-

sienas — gala sienā, no kuŗa izredzes uz staigātāju straumi pa Audēju ielu un tālāk uz dzelzceļa līniju. Redakcijā Antons Austriņš kā parasti sēdēja pie sava stūŗa galda, pie citiem — Roberts Kroders, blondā Muchkas kundze, sirmais Vēstneŗa veterāns jau no Dīriŗa laikiem Jānis Tomiņš-Riemelis, lielais Heines cienītājs ar balto veca skolmeistara bārdu un malēnisko izrunu. Pie Austriņa galda kādā krēslā zvilnēja Kārlis Zariņš, rakstnieks ar cienījama pilsoņa ārieni, patuklu ģīmi, ūsiņām, degunkniebi. Bija pārlaista bohēmiska nakts, rakstnieks galīgi saguris, galva liecās aizvien zemāk uz galda.

„Zariņu Kārlis nu pavisam piekusis. Jālaižas miega mātes klēpī,” smējās Tomiņš, ar mani sasveicinājies. Bet Austriņš pētīja kādu manuskriptu, ik gadus it kā vairāk tumstošās acis tam tuvu pielicis, pirkstu rindiņām vēl līdz bīdīdams. „Nu traki neskaidrs raksts. Ar zīmuli rakstījis, pagāns. Sākumā domāju: suns nu ņo lasīs. Bet jāizlasa vien ir. Tās tādas tālas atmiņas par veciem laikiem. Tādas man patīk.” Tad viņš brīdi meta mieru. Iejautājās man: „Jūs tak lasāt Krūzas Balto avotu Brīvajā Zemē?” — „Kā tad, ar lielu interesi.” — „Es ar. Numuru pa numuram lasu. Bet nu smalki vakardienas numurā attēloti Arturs Bērziņš un Vulfs ar madāmu.”

Saradās vairāk cilvēku. Ienāca Jēkabsonu Kārlis, smags un tomēr ātrs, svinīgs un svarīgs. Mums visiem roku labdienām ieŗrūdis, sāka runāties ar Robertu Kroderu. Runāja par teātri, par mākslu vispār, līdz par sarunas objektu kļuva mākslinieka ekstāzes brīži. No redaktora kabineta iznāca Vēstneŗa tā laika atbildīgais redaktors Aleksandrs Kārkliņš, manas puses cilvēks, smiltenietis.

„Stāsta, Kārlī, ka tu vecos laikos ekstāzes brīdī esot kāpis

augšā pa stāvu sienu. Tas nu gan būs izrunāts," Kroders sacīja.

„Nemaz nav izrunāts," Jēkabsons dedzīgi protestēja. „Es arī tagad varu uzkāpt. Es tūliņ varu kāpt." Piegājis pie sienas, savicināja rokas, cēla kreiso kāju.

„Nekāp! Nekāp!! Nekāp!!!" Pavisam sabijies, kļiedza Aleksandrs Kārklīšs, Muchkas kundze viegli iekļiedzās, Austriņš smējās. Jēkabsons kā atžilba, ekstāze viņam pār-gāja. Visi smējās, vissirsnīgāk Austriņš, pat Zariņš, pamo-dies, pasmējās. Klāt pusdienas laiks. Cēlās Austriņš, cēlās citi, gāja. Arī Zariņš aizgāja, krietni žirgtāks kļuvis.

Uz Audēju ielu, uz Jaunākām Ziņām man nebija ko iet. Arī tur sākās pusdienas laiks. Un galvenie redakcijas lietu izšķirēji nav man nekādi draugi, ne labvēļi. Ziņu redakcijā tomēr divi cilvēki, kuņus iedomājot prāts top gaišāks. Un tur jau viņi arī nāca. Vispirms Kārlis Skalbe. Smaidīdams pacēla platmali un ar savu mīksto „Labdien, Pēteri," kā svētīdams aizgāja gaŗām. Aizsoļoja, kā debesīs skatīdamies.

Un tad nāca jaunais liriķis J. Ziemeļnieks gaŗā, līdz kak-lam cieši sapogātā svītrainā mētelī. Acis aiz acenēm šķita it kā maz ko saredzam, bija zināma līdzība ar pirmīt redzēto nogurušo Zariņu. Bet mani Ziemeļnieks pamanīja, un sejā viņam noplaksnījās zēnišķīgi jauks smaids. Jautāju, kā klājas. Ek, vajadzētu atkal opija. Jāpameklējot tāda aptieka, kur viņu vēl nepazīstot. Un, roku padevis, viņš aiz-gāja, kā savu likteni tverdams.

Arī man jāiet pusdienās; brokastis taču nemaz netika ēstas. Kurp tad citur kā Sukubā, atpakaļ uz Merķeļa ielu. Šī tipiskā rakstnieku un gleznotāju ēdnīca un kafejnīca 20. gados mani mājīgi uzņēma, kā jau ikdienas viesi. Raibas, kubiem, ripām, rombiem visādās krāsās apgleznotās sie-

nas, balti klāti galdiņi gar sienām, vidū un stūros, pelnu trauciņi, baltas garenas ēdienu kartes.

Ienāca slaikā, glīti noaugušā tumšmate pasniedzēja Lonija Saule. Ar Loniju man iznāca visādas ķircināšanās un amizēšanās. Šoreiz viņa par kaut ko bija uz mani tāda sapūtusies, vēsi, oficiāli jautāja: „Ko lai jums atnesu, Ērmaņa kungs?” Prasītais drīz bija klāt, sākās ēšana ar lielu baudu. Tad iemetās pats modernākais tā laika gleznotājs Niklāvs Strunke, degunu raustīdams, dzīvās ačeles šaudīdams, vēl gluži vasarīgi ģērbies. Labdienas vietā viņš pret mani izgrūda grūti formulējamu skaņu, nosēdās, pārlanda acis ēdienu kartei. Sēdēja, sāka gaŗi vilkt: „Pūt, vē—ē—ē—ējiņi,” tā pieteikdams savu ierašanos. Tad nepacietīgs sauca savā žargonā: „K—ko tā . . . nenāk! Žatīt (t. i. ēst) gribas!” Bet tad jau nāca Lonija. — Pēkšņi man tika brīnumgaišs prāts, jo ienāca Kārlis Krūza, Baltā avota autors, dzejnieks ar zoda bārdiņu un gaŗajiem (tā sauktajiem „šēzes”) svārkkiem. Viņš lēnām sniedza roku Strunkem, kas viņam pasvieda divus pirkstus, izgrūzdams pirmītējo skaņu. Krūza, mazliet acis piemiedzis, smaidīdams tuvojās manam galdiņam, sasveicinājās, apsēdās man pretī, paņēma ēdienu karti un pamatīgi pētīja, lasīdams pats sev priekšā. Tad izvilka zīmuli un ēdienu kartē šo to izlaboja: dažās vietās bija kļūdaina rakstība. Tad viņam atnesa ēdamo, viņš ēda, bet pa vidam mēs runājāmies.

Ienāca Mārtiņš Gailis, aktieris ar pīpi zobos, ar raksturīgo degunu, aktieris, kas glīti tēloja mazākas lomiņas Nacionālā teātrī un savus glītos feļetonus parakstīja ar Ludviga Šanteklēra vārdu. Viņš apsēdās pie Krūzas un manis, paņēma šī rīta Latvi un, atradis kāda mazāk pazīstama autora dzejoli, tādu palielu, nosacīja: „Gaŗš dzejolis.

Bet kāpēc nevar sacīt resns? Vai zi', tas labi izklausītos: resns dzejolis." Un viņš smējās par savu asprātību. Krūza paņēma resno dzejoli un rūpīgi nolasīja savā klusajā balsī, kas vietām tuvojās čukstēšanai. Dzejoli viņš konstatēja šo to negatavu un nedzejisku. Ienāca Jēkabsonu Kārlis, sniedza Krūzām roku un gribēja Krūzu par šacha partneru. Bet Krūza smīnēja vien, savu roku nedeva, purināja galvu. Jēkabsons pūlējās pierunāt: „Nu Kārli, ko tu, vai tad vakardienas dēļ mēs nevaram šodien spēlēt!” Krūza joprojām smīnēja un liedzās. (Vakar tepat Sukubā Jēkabsons bija zaudējis partiju, iekarsumā apvainojis Krūzu nepareizā spēlē.) Neko darīt, tagad stūrī pie šacha galdiņa Jēkabsonam par pretspēlētāju sēdās Šanteklērs.

Jāceļas, jānokārto ar Loniju maksa par pusdienām, jāiet. Cēlās arī Strunke no kaimiņu galda. Ar vēlāk ienākušo Liepiņu-Skulmi viņam bijušas runas par mākslu, pat par literātūru. „Lūk, tas sssludinātājs, tas ar to dededeģenerāta grumbaino pakausi,” viņš bēra, stostīdamies, uz mani rādīdams. „Ppappagaidi, kad iznāks mani dzdzejoļi „Pirmais kuikuikuiļa rēciens latviešiem”. Un pirmajā lapā būs: ne sssludināt, bet rēkt!” Un viņš noskūpstīja Liepiņai-Skulmei roku un izsviedās pa durvīm.

Neatceros skaidri, vai pēc Sukuba pusdienām devos uz Skolas ielu. Atceros sevi atkal Krišjāņa Barona ielā tai pusē pretī Vērmanes dārzam. Lūk, Parka iela. Tur Latvijas Kareivja redakcija. Bet tur vairs nebija tās dzīvības un pievilcības, kāda bija, kad es vēl pats biju kareivis un skaitījos par šīs avīzes redakcijas locekli. Nē, tur es neiegriezīšos. Paskatīties uz Vērmanes dārzu, redzēju, ka gar to kāda sieviete stumj slimnieku ratiņus, bet ratiņos sēž Zenta Mauriņa, filoloģijas studente un jauna kritiķe, mana jaunā

draudzene. Sajutu sirdī kā dzēlienu: ja būtu gājis gar dārzu, būtu Zentu saticis. Vai viņa mani otrpus ielas pamaniņa? Laikam nē, sēž nekustīga, acis nolaidusi. Sieviete stūma ratiņus tālāk augstskolas virzienā.

Un es jau biju pie tā nama Barona ielā, kur otrā stāvā Anša Gulbja apgāds un tolaik vienīgā literātūras mēnešraksta Rituma redakcija. Uzkāpšu, apjautāšos, kas būs Rituma nākamā burtnīcā. Gulbja apgāda priekštelpā blondā, runīgā sekretāre Emma Platace ziņoja: pats kungs esot pavisam nelāgā omā, Rituma redaktors Rozītis gan šodien tīri lādzīgs. Piekļauvēju, iegāju kabinetā. Gulbis sēdēja tiešām īdzīgs, bāls, runā vienzilbīgs, tās pašas zilbes norūca gandrīz nesaprotami. Viņš nejutās vesels, reizēm pabraucīja, paspaidīja — varbūt sāpošos — gurnus, drīz cēlās un aizgāja. Pāvils Rozītis turpretī tiešām bija labsirdīgā prātā un teica: to avansu, ko man viendien solījis, es varot dabūt, viņš izrakstīšot kvīti. Es pacīnījos ar sevi, padomāju, atzinu: labāk saņemt mazāku honorāru nekā lielāku avansu. Nu, kā es gribot. — Kas būs nākamajā Ritumā? Būšot abi mani rakstnieku apdziedājumi: par viņu pašu, Rozīti, un par Švābi. „Un kāds stāsts?” — „Stāsts būs atkal Jūlija Rozes: Simjūda lieta. Stāsta varonim par prototipu bijis grafiķis Stenders, ko vācieši nošāva. Es ceru, ka Roze nopietni piegriezīsies stāstu rakstniecībai.” — „Tā, tā.” — Rozītis iznāca man līdz priekštelpā, kantorī. Nez kā runa izgadījās par manu sastādāmo jaunākās lirikas antoloģiju, un Platace jautāja: „No Pāvila Roziša laikam būs paši skaiestākie viņa dzejoļi?” — „Man visi dzejoļi ir paši skaiestākie, man citādu nemaz nav,” Rozītis pašapzinīgi noteica.

Tad es soļoju Elizabetes ielai pāri. Tur uz Marijas ielas pusi palika Brīvās Zemes redakcija. Bet Jānis Ezeriņš, izde-

vēju atlaists, vairs nestrādāja redakcijā, pašlaik bija izbraucis laukos. Un ar Virzu, kas tagad bija iesēdināts Ezeriņa krēslā, man tā īsti nesaskanēja... un nesaskanēs nekad. Bet, lūk, nams, kur otrā stāvā Latvja redakcija. Uziesu pie Grīna, iedošu jaunākos dzejoļus. Vispirms iegriezos kantori, kur nācās saņemt tādu drusku honorāra. Kaut ko īgni norūkdams, naudu izmaksāja kasieris Zariņš, kas stīvi kustējās ar kruķu palīdzību. Viņš vispār nebija sevišķi laipns cilvēks, tāpat vārdos strupa un paskarba viņa sieva grāmatvede Bet laikam liktenis pret viņiem arī bija izturējies nelaipni, strupi un paskarbi. — Redakcijā sēdēja, kā jau parasti, Jānis Grīns un Hermanis Asars. Grīns steidzīgi kaut ko rakstīja, roku pasniedza, galvu no papīra nepacēlis, tikai pasacīja: „Labdien, Pjēr Bezuchij,” — tā viņš reizēm mani uzrunāja, Tolstoja romāna varoņa vārdā. Par dzejoļiem pateica paldies, parāva atvilktni, iegrūda tos manuskriptu blāķī. Un rakstīja tālāk.

Asars apjautājās, ko es te Rīgā darot, kādi man laukos apstākļi. Ak tā, tēvs vecs un grūti slims, māte arī veca, brāļu un māsu nav, zemi apstrādā graudnieki? „Vai zināt, brauciet nu uz saviem Plāņiem, sāciet saimniekot, ko jūs te pa Rīgu,” Asars man ieteica. „Tā tie saimnieku dēli te pa Rīgu plenčo un tēvu mājas tiek nolaistas. Būs par to jāuzraksta avīzei kāds ievads.”

„Šitajam gan saimniecību nevar dot rokās, no šitā lauksaimnieks neiznāks,” Grīns mani no praktiskā viedokļa raksturoja, galvu no rakstāmā nepacēlis. Tad Asars apjautājās par dažiem plānēniešiem, ar kuņiem vienā laikā gājis Valmierā skolā. Ar sajūsmu runāja par Pēteri Knapi, kas atsacījās no teoloģijas studijām, nodevies agronomijai: „Tas ir tiešām īsts un liels ideālists!”

Un tad es sevi atceros Brīvības un Lāčplēša ielas stūrī. Tur tā skaistā un staltā nama augšējā stāvā Brigaderu dzīvoklī mājo Anna Brigadere. Vai uzkāpt, apciemot? Labu laiku neesmu bijis. Parunātos par Maijas un Paijas iestudējumu Nacionālajā teātrī; mēģinājumi šinīs dienās iet pilnā spēkā. Rakstniece pastāstītu par Paiju Špilberģes uztvērumā. Ak Ludmila, mums abiem tik mīļa, tik apbrīnojama māksliniece! Varbūt rakstniece papauž ko par saviem tālākajiem nodomiem? Bet... jāiet cauri vairākām istabām, varbūt jāsastop Jānis Brigaders un sirmā Maija, jākļūst, jāsasveicinās? Varbūt pie rakstnieces pašlaik ciemā kāds svešs kungs vai pat dāma? Nē, labāk šoreiz vis neuzkāpšu.

Ielas jau tumst, rudens diena vairs nav gaŗa. Tad atcerējos, ka jāiet uz Dailes teātri, jau laikus jāiegādājas biļete pirmizrādei, kas būs pēc dažām dienām. Kasei jau vajaga būt atvērta. Nacionālo teātri gandrīz visi mani paziņas pēla, Dailes teātri cēla un cildināja, bet es to tā īsti nespēju iemīlēt. Reāli psiholoģiskajā taču aktierī varēja dziļāk, spilgtāk izcelt savu personību, tīri teātrālajā teātrī visizdevīgāk plātīties režisoram ar saviem trikiem. Bet kad nu tik interesants inscenējums, kāds no E. T. A. Hofmaņa dzīves un stāstu motīviem savītie Kapelmeistara Kreislera piedzīvojumi, tad jāiet, jāskatās.

Bet kas tas? Tas nav vakara satumsums vien, debess plešas aizvien drausmīgāki tumšāka, tāds kā pusnakts un negaisa melnums kopā. Vēls negaiss rudenī? Nē, nē, tas ir kas cits. Pēkšņi gaisā iekaucās stiprs, baismīgi žēls vēja gaudojens. Tad smags tumsas un klusuma brīdis. Un tad sākās vētra, aizvien spēcīgāka, ik mirkli skaļumā pieaugo-

ša. Nu tā bija jau tāda, it kā tūkstoš automobiļu taurētu un kauktu vienā laikā.

Pametu skatu sānis: vai nejoņo arī kāds auto? Šausmās pamanīju, ka visas Rīgas ugunis izdzisušas, ka iela, cik varēju caur tumsu blenzt, galīgi tukša, ka uz ietves nav neviena cilvēka. Bet trakā vētra, miljoniem lielus vēršu ganību aurus baurodama, nešus nesa mani pa Lāčplēša ielu uz leju. Šausmās apmulsušam, man bija tikai viena pavisam dulla vēlēšanās: Jātiek Dailes teātrī! Kaut drīzāk Dailes teātrī!

Negāza lietus, nelēkāja zibeņi, tikai tālu, nemitīgu dimdēšanu dzirdēju vēl aiz vētras. Caur tumsu man likās, ka lieli nami grīļojās vētrā kā koki. Jā, nu jau es esmu pāri Tērbatas ielai. Kaut kur kāda loga stikla krišanu un saplīšanu uz ielas es dzirdēju cauri vētrai, laikam šīs rūtis nokritušas tuvumā. Bet, lūk, Dailes teātra durvis. Un aiz tām gaismiņa. Es grūdos pa durvīm iekšā... Un atrados Traunšteinas latviešu DP nometnes pirmā bloka pirmā stāva gaitenī!

SEPTIŅI SAVĀDIE

Tas atkal bija kā sapnī, kur gadi plūst cits caur citu. Es gāju pa biezu miglu. Bija, it kā kāda balss ārpus manis vai manī teiktu: „Tu redzēsi dažus savādus latviešu rakstniekus”. Katreiz, kad migla pašķīrās, biju citā vietā.

Vispirms es biju pie tirgus laukuma Valmierā, bet tā nebija mana laika Valmiera, tā bija senāka. Bija laucinieku rati, bodītes zem audekla teltīm, čigāns jādelēja zirgu, kvieca sivēni. Vienā stūrī biezāks cilvēku murskulis. Skalš smieklu vilnis. Balsis: „Ir gan tam Rugēnam sakāmais. Pasaki vēlreiz, Rugēn, kā tu to pašās beigās teici”. Klusums, tad kāda balss kaut ko atkārtoja. Atkal jauni smiekli. Pamazām pūlis paklīda, un bārdainais vīrs, paliela auguma, palika viens. Trūcīgs bija viņa apģērbs, un es sapratu, ka Jānis Rugēns šis vīrs. Viņš lēnām soļoja no tirgus laukuma projām. Te viņam tuvojās kāds lauku puisis. Sākās klusa saruna, no kuņas dzirdēju: „Iztaisi gan man to dziesmu. Kas šis tāds ir! Domā, ka pagastvecākais, tad var visu”. — „Labi, būs darīts”, Rugēns solījās. „Vai tu vēl līdz pievakarei būsi Valmierā?” — „Būšu”, puisis nosacīja. Rugēns: „Pienāc krogū, dziesma būs gatava”. Puisis: „Vai, ku labi. Un pēc kāda meldīna?” Rugēns (valmieriski): „Meldīc būs Kad man uz vakti stāvošam. Bet tad tev jāizmaksā”. Puisis: „Vai Die, kā ta, kā ta!” Rugēns atkal palika viens, soļoja

tālāk. Viņam bija tāds tukšs skats, it kā neredzētu neko. Pēkšņi skats atdzīvojās. Un lūpas čukstēja ne pasūtīnātās dziesmas vārdus, bet: „Kad atnāks latviešiem tie laiki, ko citas tautas tagad redz”.

Tad migla, un tad es biju Rīgas ielā, arī ne „manā” laikā, bet agrāk. Tā laikam bija Suvorova iela. Man gaŗām pagāja vecs, gaŗš vīrs, laucinieks, piebaldzēnu rata cepuri galvā. Kāds ielaŗ puika uzsauca: „Ei, onkul, no tevis jau fūrmaņa zirgs bīsies”. Es zināju, ka tas vīrs ir Kaudzītes Reinis, kaut īstenībā viņu nekad nebiju redzējis un par mani viņam nebija ne jausmas. Bet, kā jau sapnī, es viņu uzrunāju, viņš ielaidās runā. „Vei, kā man šitie lēvari riebas!” viņš sauca, rādīdams uz kāda nama logu otrā stāvā, kam aizkari priekšā. „Lieka lepnība”. Es: „Vai atvedāt kādu rakstu Rīgā?” Reinis: „Vienu par bērnu mājas mācību. Gribēju dabūt Latvijā, bet redaktors Blaumanis, jā, Rūdolfs Blaumanis! — viņš man: ko jūs mums tādus nesat! Tad nu bliezīŗu uz Rīgas Avīzi. Ar Veinbergi būs labāka sapraŗanās. Es jau ar āeŗu konservātīvs. Nav vairs tik galsterīgs prāts kā jaunībā, kad ar Matīŗu Mēŗnieku laikus taisījām — abi rakstījām, viens otram ar padomu palīdzējām”. Es: „Kad tā apdomā. . . cik jūs esat gan vientuļŗ”. Reinis: „Tā jau ir. Matīŗam sieva, tam sava būŗana”. Es: „Jā, vientuļie nav laimīgi”. Reinis pasmiedamies man atbildēja ar savu aforismu: „Ak kāda laime, ka pasaulē nav laimes”. Tad viņš sniedza man roku atvadām: „Paldies, dēli, ka pabildināji”. Bija klāt Rīgas Avīzes redakcija — Suvorova ielā 6. Reinis gāja iekŗā.

Palaidis Reini, biju miglā un pēc tam atkal Rīgā, kādā sanāksmes telpā, kur solos sēdēja raiba publika. Apsēdos es arī. Ienāca pavecs, gludi noskūts vīrs, nostājās priekŗā, uzrunāja sapulci: „Sveiks! Klausies, ko tev teiks Jānis

Steiks". Viņš sāka attīstīt domu, ka latvieši ir pirmtauta. To pierādot jau bībelē Ābrama vārds. „Redziet, latviešu mātes”, Jānis Steiks izsaucās, „cik veca ir jūsu abra!” Tāpat Ābrama radnieks Lats bijis latvietis kā likts. Publikā dažs klausījās nopietni, dažs smīnēja, dažs smējās, dažs cēlās, gāja laukā. Arī es aizgāju. Un tad es biju citā istabā un zināju, ka tā ir Letonijas konventa telpa. Ap galdu sēdēja korporeļi, viņu vidū filistrs Steiks. Viņš stāstīja: draudzes locekļi sūdzējušies bīskapam par viņa neparastajām svētrunām, un viņš zaudējis mācītāja vietu. „Un tad tā sūdzība izkāpa pie bīskapa”. Atskanēja dziesma: „Šie kauli, šī miesa”. Tā pieauga lielā spēkā, un es sapratu: ne korporeļi vien, tā ir visa latviešu tauta, kas dzied šo dziesmu.

Migla — un es biju provinces grāmatnīcā, liekas, Cēsīs. Liekas, arī tirgus dienā, jo cilvēku veikalīnā itin daudz. Nošķinda zvaniņš, ienāca pavisam noskrandis sirmbārdains vīrs, koka tupelēm kājās. Viņā bija kas no Jāņa Rugēna, tikai acis zibēja nebēdīgāk. „A! Diženais klāt gan”, grāmatnieks, sīks vīriņš, saņēma ienācēju. Diženajo Bernhards izņēma no kabatas papīra lapiņu, iedeva grāmatniekam, sacīdams: „Tas tavai kalenderei. Sūds vien jau ir, bet uznāca sajūsma un uzrakstīju”. Tad sākās kaulēšanās par honorāru, kas maksājams jau iepriekš. Grāmatnieks divus latus iedeva, Diženais kaulēja vēl trešo klāt. Grāmatnieks negribēja dot. Vecais rakstnieks padikti sauca: „Nu, vai tev tas lats pie oksta pieaudzis!” Grāmatnieks apskatījās — bodīte gandrīz pilna cilvēkiem — nopūtās, iedeva arī prasīto. Diženais ieģrūda naudu kabatā, steidzīgi aizgāja, tupeles vien noklaudzēja. — Un tad es biju Rīgā un kā ēna sekoju Diženajo Bernhardam pa Jaunāko Ziņu redakcijas kambāriem. Nu viņš bija labāk ģērbies, arī kājās vairs nebija koka tu-

peles. Viņš aicināja redakcijas locekļus: „Samet, samet Diženajo Bernhardam!” Lati jau krājās arī. Aiziedams viņš noteica: „Kas nu jūs galu galā par dzejniekiem. Heinrichs Heine, tas bija dzejnieks”. Tad viņš atvadījās un pateicās franciski un itāliski, aizsoļoja, skaitīdams Heines Augsto dziesmu savā tulkojumā: Augsts dzejolis sievietes miesa ir, Ko Dievs Kungs uzrakstījis. — Un tad es cauri miglai redzēju, dzirdēju: Diženais sēž krodziņā bārdāmu vidū un deklamē viņām to pašu dziesmu. — Un atkal cauri miglai redzēju, dzirdēju: jauna meita, lauku virtuvē piena mašīnas šķīvēšus māzgādama, dziedāja Diženajo Bernharda dzejoli Viņas sirds, kas reiz bija Austrumā: Ai lepnum, tu neļauj man laimīgai kļūt, Es negribu mīlēt, nedz mīlēta būt.

Tad es staigāju Rīgā pa Raiņa bulvāri, un pretī man nāca Apsesdēls, pavecs, bet pakuplā bārda vēl iztika bez sirmuma. Mugurā viņam bija kreklis ar latvisku izrakstījumu, rokā boze. Vaibsti drūmi un cieti, tādi veidojušies cara katorgas ciešanās un spītībā. Parasti Apsesdēls neielaidās ar mani valodās, bet nu, kā jau sapnī, iznāca maza runāšana. „Klau, cilvēk!” es viņam pārgalvīgi uzsaucu viņa paša dzejoļu cikla virsrakstu. Viņš apstājās, nolūkojās: „Ko gribēsīt?” Es: „Vai jūs esat visam pretnis kā Raiņa Tots?” Viņš: „Kas par tādu Totu? Es esmu es pats, nekāds Tots. Un pretnis esmu visam, kas iet pret cilvēku. Ja revolūcija iet pret cilvēku — nevajaga revolūcijas. Ja valsts iet pret cilvēku — nevajaga valsts. Liekit uimā!” Es: „Kādēļ jūs nesakāt — lieciet vērā?” Apsesdēls norūca: „Vajaga iet tautā, klausīties, kā tauta runā. Ko jūs klausāt profesorus!” Es: „Ar tādu savu valodu jūs drīz būsit viens”. Apsesdēls (atbild man sava dzejoļa vārdiem): „Var barā strādāt, iet un ļaut, bet nevar barā teikt: lai top! Nav barā radišanas”.

Vēl piemetinājis: „Liekit uimā”, viņš gāja tālāk, ardievas nepateicis.

Kad atkal migla ap mani pašķīrās, es stāvēju lauku sētas pagalmā. Bija kailsala diena. Debess skaidra, bet bez saules. Zeme pelēka, cieta, bez sniega. Kaut agrāk nekad te nebijis, es zināju: tās ir Piebalgas Vecgropiņu mājas. Un vienkārši ģērbies vīrs, noskuvies, nopietns, kas pašlaik iznācis pagalmā, ir Gropiņu saimnieks Augusts Bračs, kaut es viņu tikai ģīmetnē esmu redzējis. Vaibstos un acīs vēsums un iecirtība, skats uzmanīgi un neuzticīgi vēro. „Viņam kaimiņos nevar būt neviena drauga”, man iešāvās prātā. Bračs pazina mani (kā jau sapnī), bet iekšā neaicināja. Runājāties. „Liekas, ēkas jums būs jau saceltas”, es teicu, skatīdamies apkārt. „Jums bija ugunsnelaime”. Bračs: „Kas ir nelaime? Tā ir cilvēka nepieciešamība un neizbēgamība. Cilvēks nevar iztikt bez nelaimes. Viņš sauc nelaimi, ilgojas pēc tās, reizēm gan neapzinīgi.” Viņš paklusēja, tad turpināja: „Lūk, dzejā jābūt tādai skaidrībai un saltai cietībai kā šai kailsala dienai. Bet ne jau dabas dzeja kāda dzeja, īstā vienīgi domu dzeja, kurai jābūt klasiskā formā. Rakstniecības teorija, poētika jāprot sīkumu sīkumos. Jūs tie ekspresionisti, Sudrabkalns un jūs, visādām ķēdītēm žvadinādami, lakstojaties ap latviešu dzeju kā divi Švauksti ap Lienu. Bezritma ritms, he’”. Un viņš noskandēja epigrammu: „Ritums — visas dabas likums. Velti pret to spārdīties un rēkt. Nosvērts spriedums — dzejniektikums. Tirgus sievām ālēties un brēkt”. — „Vai varētu ko par jums uzrakstīt? Vai jums nekas nebūtu pretī?” es iejautājos, nezinādams, ko citu teikt. Bračs: „Rakstiet. Bet ja es tai rakstā kaut kā būšu aizkarts, es jūs sūdzēšu tiesā”. Tad pār viņu un Gropi-

ņiem nolaidās miglas aizkars — un es nojautu, ka tas ne tikai miglas aizkars, bet kāds ļaunāks. „Vai nu tu sasauci savu lielāko nelaimi? Kas ar tevi notika, saltais, savādais?” es saucu miglā. Atbildes nebija, tikai ledains klusums.

Bija telpa, kurā sēdēja vairāki latviešu rakstnieki — it kā kādas avīzes redakcija, it kā Jāņa Grīna Daugavas stūrītis Valtera un Rapas grāmatnīcā. Bija Jānis Grīns, Rozītis, laikam vēl kādi. Un vienā kaktā es. Bet pa vidu satraukts grozījās Kārlis Jēkabsons, tukli smags, lielo galvu, īpatnējo pieri, pazibinādams zelta zobu. Rozītis bija panicinājis kādu Jēkabsona romānu — ķircināšanas nolūkā, jo Rozītim, kaut seja nopietna, acis pilnas izsmiekla. „Oho, oho”, Jēkabsons diktā balsī runāja. „Ja es būtu savu lielo romānu saīsinājis par desmit loksņēm, jūs spļautu baltu aiz skaudības. Un klausies, Pāvil. Ja tu šitā esi izsacījies par manu mākslas darbu, es nākošā kritikā par kādu tavu grāmatu grozišu savu spriedumu par tevi. (Rozītim iezibējās acis.) Kas tad vispār no manis paliks, romāni vien jau paliks”. Grīns klusi nosacīja: „Divdesmit, trīsdesmit dzejoļi no tevis paliks, nekas cits”. Jēkabsons pagriezās pret Grīnu, bet tad ierunājās Rozītis, pavisam nopietnā tonī: „Es ceru, ka drīz varēsim tevi apsveikt kā Nacionālā teātra direktoru. Es kaut ko no drošas puses dzirdēju”. Jēkabsons (laimīgā satraukumā): „Jā, esmu savu kandidāturu pieteicis. Ko tad nu citu vispār var ievēlēt, ja ne mani”. Tad viņš aizgāja, kollēgu vajā pasprūdīto smieklu pavadīts, aizgāja apsmiets, naīvs, bet tik brīnumains, tik ļoti vienreizīgs. Es atkal biju miglā un miglai cauri dzirdēju kaut kādās tālēs kori, kas dziedāja Birzīm rotāts Gaiziņš, latvju milzis, un tad — Šalc tu, birstaliņa, un tad — Mirdzi kā zvaigzne tu naksniņā. Tad miglā ne-

skaidri pavērās tāda nejauka telpa, un es zināju: tā ir ļaudīm pieblīvēta cietuma kamera. Kāda balss: „Un Jēkabsons?” Otra balss: „Miris”. Pirmā: „Tiešām? Tiešām?” Otra: „Jā, jā”. Bet kaut kur augstu, augstu kā eņģeļa balss dziedāja: Atver acis mūžība Sidrabiņa naksniņā.

SAPNIS PAR MISIŅA BIBLIOTĒKU

Un atkal es biju kā sapnī. Atkal laiki sajaucās, gadi pinās un vijās cits caur citu.

Būtu it kā pavēls Rīgas rudens, pēcpusdienas saule te paskatījās, te paslēpās, vējš vēl šķina lapas no kokiem. Es gāju pa Brīvības ielu uz Misiņa bibliotēku, kas jau pārvietota Torņa un Jēkaba ielas stūrī.

Pārejot Kalpaka bulvāri, manu gauso gaitu panāca gados gan daudz vecākais, bet solī žiglākais Lejas-Krūmiņš (jā, jā, ne Lejaskrūmiņš, ne Leja-Krūmiņš, bet Lejas-Krūmiņš), aktieris, laikiem kādas trupas režisors, rakstnieks, cittautu rakstnieku, īpaši viņu sīkāko darbu tulkotājs, Strindberga un Hamsuna dievinātājs. Viņš draudzīgi deva roku. Kurp es iedams? Uz Misiņu? Ā, tad mums viens ceļš. Viņš gribot sameklēt kādu savu vecu tulkojumu. Tā nu gājām abi. Viņš vēl jauneklīgi žirgts, labi koptu ārieni, pat dendijisks — un es viņam blakus sev likos gluži noplucis un smagnējs.

Lejas-Krūmiņš runāja vienā runāšanā. Drusku pasūdzējās, ka vakar Misiņš bibliotēkā viņam nav pienācis klāt, nav apsvaicinājies, kaut redzējis gan. Sūdzējās, ka Rīgā nekur vairs nevarot dabūt norvēģu rakstnieka Arnes Garborga grāmatas. Pieminēja savu mīluli Gustavu Vīdu, dāņu smējēju un paradoksistu. Stāstīja, ka izrakstījis no ārzemēm kāda ziemeļnieku autora grāmatu ar virsrakstu Und...

Gott? „Jā, jā, un . . . Dievs?” Lejas-Krūmiņš atkārtoja. Bet es lāgā neklausījos, skatīdamies tikai, kā mijas un virzās automobiļi un tramvaji, jo klāt pāreja, kur tik dzīva kustība.

Un pēc īsa laika jau bijām Torņa ielā un drīz stāvējām pie Misiņa bibliotēkas. Tas gan laikam bija kāds no sākuma gadiem, kad bibliotēka citādi iekārtota? Ārdurvis slēgtas, jāzvana. Zvanījām abi, neviens nenāca. Mums piestājās klāt nepazīstama dāma, pajauna, slaika, glīta. Arī viņa gribēja iekļūt bibliotēkā. „Nekā, ciet,” Lejas-Krūmiņš sminēja. Beidzot durvis atdarīja ne sētniece, bet bibliotēkas uzkopēja tumšās acenēs. Viņa slimoja ar kādu acu kaiti, un acis kļuva aizvien vājākas. Viņa blenza, it kā minēdama, kas mēs tādi, un klusi teica: „Sētniece jau lāgā nedzird.” Parādījās arī sētniece un lūdza, lai atvainojot. Durvis, laikam, vairs neaizslēdza. Kāpām augšup — un es domāju, ka nu esmu atkal kādā vēlākā gadā, kad lasītava jau augšējā stāvā.

Arī garderobe tur bija. Un garderobiste, Misiņam attāla radniece, paveca sieviete, sēdēja pie drēbju pakaņamiem. Viņa piecēlās, paspēra pāris soļu — viņa kliboja, viņa bija trešā Misiņa bibliotēkas darbiniece, kuŗai liktenis piešķīris kādu kaiti. Viņa saņēma nepazīstamās dāmas virsvalku un sāka runāties. Es atcerējos: viņa labprāt runājās ar lasītavas apmeklētājiem un, ja vien kāds ielaidās dziļāk, kļuva familiāra, izjautāja par ģimenes būšanām, deva padomus, pēla un ieteica, bija vienam otram izpalīdzīga un gādīga. „Ak tad izdevāt gan tikdaudz naudas,” pašlaik garderobiste sacīja slaikajai dāmai, kas stāstīja: vakar bijusi kopā ar vīru uz baleta pirmizrādi. „Jums jau tā ienākuma nemaz tik daudz nav. Cik tad viss tas izmaksāja?” — garderobiste tincināja. „Vienreiz jau var drusku patērēties,” dāma pasmējās, tieši neatbildēdama, un iegāja lasītavā. Bet garde-

robiste arī Lejas-Krūmiņam kaut ko jautāja. Es pats pakāru savu mētelīti uz vadža, kas apzīmēts ar trīspadsmīto numuru, un manijos ātrāk lasītavā: ka neņem arī mani priekšā, kā jau dažreiz . . .

Iegāju lasītavā. Pierakstījos un apskatījos. Telpa ne visai liela. Lasītavai sānos vēl divas istabiņas, katra savām ieejas durvīm; vienā istabiņā sēdēja viena no bibliotēkārēm un veica kaut kādu grāmatvedības darbu, otrā istabiņā — direktora kabinets. Lasītavā aiz letes sēdēja divas jaunas dāmas. Pirmā, tās dienas dežūrante, bija Rūta, mazā, graciozi veiklā, paskarbā Rūta, tumšmataina meitene, melnu kārpīņu uz vaiga. Jauki, ka Rūta dežūrē, es nodomāju; viņa man patika, likās pievilcīga. Mazliet tālāk sēdēja, darīdama kādu kartotēku kārtošanas darbu, Vēveres jaunkundze, Misiņa audzumeita. Aha, nu es esmu tādā gadā, kad Vēveres jaunkundze vēl nav Kalniņas kundze, jo, kad viņa bija precējusies, bibliotēkā vairs nestrādāja. Jā, gadi pinās, vijās cits caur citu.

Direktora praktiskais prāts visu bija smalki izkārtojis. Visiem bibliotēkas darbiniekiem bija zilgani pelēki darba pārvalki; direktors izskaidroja, tādi esot praktiskāki; valsts bibliotēkā visiem esot balti, bet tie ātri pieputot, kļūstot netīri. Bet Vēveres jaunkundze nepadevās šai kārtībai, viņa vispār neatzina darba pārvalkus, arī tagad viņai glīta tumšzaļa kleita. Pie Vēveres jaunkundzes bija nostājies Lejas-Krūmiņš un, vecās, bet dzīvās acis zibinādams, pusbalsī, kā jau lasītavā, stāstīja kaut ko par ziemeļnieku rakstniekiem, pašlaik pieminēdams Henriku Pontopidānu. Jaunkundze piemetināja pa vārdam, un viņas skats zem melnajām uzacīm bija tik nopietns un pašapzinīgs. Tad Rūta atnesa Lejas-Krūmiņam veca laikraksta komplektu, kur

viņa tulkojums. Viņš apsēdās pie galda. Es palūdzu Rūtai, lai atnes tādu un tādu zināmas avīzes gada gājumu; tur bija daži Friča Bārdas dzejoļi; jāsalīdzina pirmiespiedums ar to, kas dzejnieka dzejoļu krājumā; es taču kārtoju Bārdas rakstus; tādēļ vien biju bibliotēkā ieradies; tāpat tas bija 1938. gads. Ai gadi, kā tie nu jaucās!

Rūta veikli, kā aizvien, aiztecēja, nokāpa apakšā, kur glabājās avīžu gada gājumi, glīti un stipri iesieti. Es apsēdos pie lasāmā galda, izņēmu no kabatas piezīmju burtnīcu, pievirzīju sev tuvāk tintnīcu un spalvas kātu. Gaidīju, apskatījos. Svešajai dāmai, kuņai garderobiste pārmeta izšķērdību, bija atnesti Latvju Raksti. No tiem viņa sāka kaut ko zīmēt uz liela balta papīra. Vēveres jaunkundze aiz letes saviebās: bija ienācis garš vecs vīrs, sirmiemi matiem, sirmu ūsu. Mugurā viņam garš pelēks mētelis, cieši sapogāts, un no šī mēteļa nāca nepatīkama, stipra, skāba smaka. Vecis ne par ko nebija piedabūjams atstāt mēteli garderobē; viņam, laikam, nebija svārku, tikai kreklis.

Rūta ašiem soļiem pienāca, kā sviest uzsvieda man priekšā avīzes komplektu. Tad viņa atvēra kaplodziņu: tas sirmūsainā veča mēteļa dēļ. Vecis vēlējās, lai viņam atnes Valdības Vēstnesi un Likumu un rīkojumu krājumu. Tos viņš vienmēr studēja; likās, bija kāds kaktu advokāts.

Darīju savu darāmo, bet auss uztvēra, kas apkārt notiek. No istabiņas, kas blakus direktora kabinetam, bija iznākusi trešā bibliotēkāre Elija, labsirdīga un smaidīga — arī, kad nesmaidīja, smaida atblāzma vēl sejā. Paskatījos. Šoreiz viņai seja gan gluži skumīga. Elija klusi stāstīja draudzenei Rūtai: šefs, t. i. direktors, viņu atkal sabāris (direktors vispār Eliju neieredzēja, jo viņa nespēja būt tik lietišķīga un veikla, kā direktors gribētu) — par kādu nepareizību viņas

sastādītā sarakstā, lai gan direktors pats šo kļūdu pirmais ielaidis papīrā, no kuŗa viņai saraksts gatavojams. „Ak, Elij, tu taču zini, šefs nekad nav vainīgs,” Rūta tāpat klusi piezīmēja.

Ienāca savāds un steidzīgs jauneklis, dzeltenā frencī, dzeltenās biksēs, plecā pakārtu somiņu. Piere un seja savilkta svarīgās krunkās. Ātri viņš pierakstījās; biju redzējis viņa parakstu: aizvien četri burti: Sart. Viņš pieprasīja, lai viņam atņes divus Mednieka un Makšķernieka gada gājumus un kādu adrešu grāmatu. Kad jauneklis apgriezās, lai sēstos pie galda, kļuva redzams, ka bikšu dibenā viņam diezgan prāvs plīsums, kas ķēris arī apakšbikses, jo pa caurumu izkāries balts krekla vīšķis. Jaunkundzes saskatījās, savīpsnājās, un Rūta, kas vispār ātri sarka, notvika. Jauneklis šķirstīja savu lasāmo gandrīz drudzainā ātrumā, lapas vien švirkstēja, šur tur gan ieskatīdamies, bet neko neizrakstīdams. Vēl viņš pieprasīja vienu Latvijas Tirgotāja gada gājumu, tad kādu garīga rakstura kalendāru, visu tikpat ātri izšķirstīdams. Varbūt viņš bija pats dīvainākais Misiņa bibliotēkas apmeklētājs.

Beidzot jauneklis tāpat ļoti steidzīgi aizgāja, durvīs sagrūzdamies ar pašu šīs bibliotēkas tēvu un veidotāju Jāni Misiņu, kas nāca iekšā klepodams. Vispirms Misiņš sasveicinājās ar Lejas-Krūmiņu, kas, piecēlies, sacīja ar pasvīrotu pārmetuma pieskaņu: „Misiņa kungs, labdien — un vakar es arī šai pašā vietā sēdēju...” „Tas var gan būt,” Misiņš pavisam mierīgi un nevainīgi atbildēja. Pagājis gaŗām likumu studētājam ar nelādzīgo mēteli, Misiņš lūkojās pār plecu dāmai, kas zīmēja no Latvju Rakstiem. Tā viegli smīnēja.

Tad Misiņš pienāca pie manis. „Kādas blēņas nu atkal

taisi?" viņš iejautājās. „Atkal kādi kopotie raksti? Nu jā, tev jau ar tāpat kāda kapeika jāiesit.” Man priekšā atšķirts avīzes numurs ar Bārdas dzejoli, bet zem dzejoļa — pazīstama latviešu rakstnieka romāna turpinājums. „Jā, to es ar izlasīju,” Misiņš sacīja. „Bet man tas romāns riebās. Visi vīrieši tur ļurbas, visas sievietes slampas. Nav nekā no visiem tiem puiku rakstiem.” (Romāna autors gan sen vairs nebija puika.) Misiņš turpināja: „Aīda Niedra stāstīja, ka tas Veselis varen gudri rakstot. Nēšu gan neko lasījis.”

Šai brīdī sava kabineta durvīs parādījās bibliotēkas direktors, plecīga auguma vīrs. Acis viņam apbruņotas acenēm un, kaut pārvalks ne balts, bet zilgani pelēks, direktors ar brašo stāvu, acenēm, labsirdīgo un reizē cienīgo sejas izteiksmi atgādināja ārstu. Un, nezīnu kāpēc, man likās, ka tādām direktoram ar ārsta izskatu kaut kā pietāv, ka viņa vadītā iestādē viena kalpotāja puskurla, otra pusakla, trešā kliba. Direktors man pamāja, klusām iesaukdamies: „Ērmani, ienāc drusciņ.” Bet, kad es iesoļoju kabinetā, Misiņš uz pēdām man sekoja.

„Paskat, uzkāris to indiešu sesku pie sienas,” Misiņš rādīja uz Rabindranata Tagores mīlīgo seju un skaisto balto bārdu. „Es ešu ulbs (Misiņš nekad neteica: stulbs) palicis, domādam, kādēļ viņš tev patīk? Ne viņš kāds filozofs, ne dzejnieks. Būtu labāk tai vietā uzlicis kādu no Latviešu Draugu Biedrības vīriem.” Direktors neko pretī necējās, zinādams, ka tam nebūtu nozīmes. Misiņš vēl par kaut ko pabārās, uzlika uz galda kādu dziesmu lapiņu, kādas biedrības vecu gada pārskatu, kādu Amerikas latviešu 1913. gada kalendāru un norūca: „Te šādi tādi krāmi. Ieliec, kur vajaga.” Tad viņš aizgāja — neatvadījies, kā parasti.

Un nu tikai es pamanīju, ka kabineta stūrī sēž padzīvojis

vīrs, inteligents izskatā, acenēm uz deguna, nelielu, maz vien vēl sirmu bārdiņu. Lai arī smaidīdams viņš cēlās man pretī. Tas taču bija direktora tuvs draugs Augusts Baltpurviņš, kādreiz dekadentu paaudzes redzams rakstnieks un krāsotāja darbu strādnieks, tagad ideāli labs latviešu valodas un literatūras skolotājs provinces ģimnazijā, no kuņas iebraucis Rīgā kādās darīšanās. Jā, tas bija Baltpurviņš (kā gan Misiņš viņu nepamanīja?), apbrīnojamais jūsmīgais platoniskas mīlestības skaisto nianšu tvērējs, var teikt, platoniskas mīlestības gardēdis. Viņa smaidā, acīs un bārdiņā bija kas tik piemīlīgi jauks, kaut kas no svētā, ka likās, viņa ģimēne būtu pakaņama pie kabineta sienas blakus Tagorem. Bet — Baltpurviņš mira 1930. gadā, tātad nu man te apkārt ir 1929. vai 28. gads. Ai, kā gadi jaucās un juka!

Baltpurviņš rādīja direktoram un man foto uzņēmumu: pulciņš jaunu meiču zaļumos kādā ezermalā. Tās bija viņa skolnieces provinces ģimnazijā. „Paskatāties. Tās citas jau ir jaukas meitenes, bet viņa tur vidū... Cēla kā princese... nē, cēla kā karaliene,” Baltpurviņš rādīja uz meiteni grupas vidū, tiešām cēlu un slaiku, daiļu, ar izteiksmīgu un drošu skatu.

„Un par šito meiteni tu tagad jūsmo? Ka tevi dzīvais!” direktors izsaucās savu iemīlēto izsaucienu. Un, sarunai tālāk risinoties, viņš iesmējās savus skaļos un sirsnīgos smieklus, par kuņiem tā priecājās Antons Austriņš: taisni tā smējies viens vecs Piebalgas saimnieks. Un man ienāca prātā: vai pa durvīm neienāks arī Austriņš? Ja jau te bija Baltpurviņš...

„Jegāju šodien ēdienu veikalā pusdienas paēst,” Baltpurviņš stāstīja. „Veikals tukšs kā jau vasaras dienā. Pasnie-

dzēja viena pati sēdēja, ar kādu rokdarbu ņemdamās. Un man tas patika, kā viņa neiegāja kaut kur dziļāk, bet visu laiku, kamēr es ēdu, sēdēja ar savu rokdarbiņu manā tuvumā. Mēs gan neko nerunājām, klusējām, bet bija tik jauki. Par to es viņai iedevu vairāk dzeļamnaudas kā sākumā biju nodomājis." Viņš runāja par vasaru. Es paskatījos: kurpes viņa kājās bija apputējušas. Bet — — kā tas ir: kad šurp nācu, bija oktobra pēcpusdiena. Ak jā, gadu jukšana... Un pēkšņi mēs ar direktoru bijām istabā divi, Baltpurviņš pazudis. Jau vakars, direktoram priekšā uz galda spīdēja spuldze.

Ienāca Kārlis Krūza, askētiski izdilis kā allaž, bārdiņa jau balta, svārki krietni veci. Bet iespaids no viņa arī tikpat jauks un tīkams kā allaž: kluss maigs mierīgums, savienots ar zināmu nelokāmību un stingrumu. Acumirkli ienāca prātā pastāstīt Krūzām, ka nupat te bija Baltpurviņš, bet atgīdos: nu jau droši vien gluži cits gads, kad Baltpurviņš vairs nevar būt te bijis. Parastajā klusajā balsī Krūza stāstīja direktoram: viņš, direktors, esot aicinājis Krūzu nolasīt kādu lekciju direktora brāļa nodibinātā privātā literārā studijā; nē, tas neesot iespējams, viņam, Krūzām, pašlaik neesot tādu īsti labu drēbju; daudz naudas šogad izgājis, dažādas franču, itaļu, norvēģu lirikas grāmatas iegādājoties; visu šo tautu labāko liriķu labākie dzejoļi jāatdzejojot latviski. Direktors brīnījās: tās pašas drēbes, kas dzejniekam pašreiz mugurā un kājās, taču vēl labas diezgan. „Nē, īstam lektoram jābūt labi apģērbtam. Visam vajaga saskanēt,” Krūza klusi, bet ļoti noteikti sacīja. Es jautāju, vai viņš daudz pēdējā laikā dzejojis. Dzejnieks, apsēdies, lēnām sameklēja kabatā papīra lapiņu un sāka lēnām lasīt pašu jaunāko dzejoļi —

*Caur parku izgāja Poruks,
Es atminos to vēl kā šodien.*

Aha, nu esmu 1936. gadā, es atskārtu. Vēl mēs ar direktoru bijām dzirdētā dzejoļa varā, kad ienāca Aleksandrs Čaks, raksturīgs un spilgti izcils jau ārējā skatā: drukns, ar mazu tieksmi uz korpulenci, pagaŗo tievo degunu, augsto pieri, pliko galvvidu, zēnišķīgi gaišo smaidiŗu. „Kur tu tik ilgi biji, ka neatnāci?” direktors viņam jautāja. „Vai dūŗigi rakstīji? Un ko tu vispār dari?” — „Kā, ko dariju!” Čaks tīri kā saskaities atcirta. „Es dzīvoju. Tas taŗu arī kas. Vai tad jāraksta vien?” — Es iejaucos: „Jūs laikam neesat pazīstami? Tas ir Kāŗlis Krūza un tas Aleksandrs Čaks.” — „Es jau Krūzas kungu ŗad un tad esmu redzējis. Reiz braucām vienā tramvajā,” Čaks stāstīja laipnā, pat godbijīgā balsī. Tā nu viņi abi tur stāvēja: viens pats sava brīvā panta veidotājs, neparasto gleznu un salīdzinājumumu dāsnais ŗķiedējs, un otrs — klasisko formu izcirtējs un izsekotājs līdz pēdējam sīkumam. Bet tad es pamanīju, ka spuldzes gaisma uz direktora galda it kā raujas un tumst. Un, paskatoties atkal uz abiem dzejniekiem, es viņus vairs nespēju saredzēt. Tieŗām, viņi bija projām.

Nu ienāca slaiks, glīts vīrietis, manāmi iereibis. Tas bija izbījis strēlnieks Kāŗlis Lapiņŗ, Krievijas pilsoŗu karā izstaigājies, izkāvies. Nu, no pagātnes atsacījies, viņŗ stāstīja savus piedzīvojumus romānos, kas valodā vietām neliterāri, bet tēlojumā viscaur spilgti un dzīvi. Lapiņŗ mazliet sarāvās, mani ieraudzījis, bet, iereibis būdams, neko daudz nekautrējās un, direktoram tuvojies, sāka runāt — klusi, bet es jau nu sadzirdēt varēju. Vai nevarot aizdot kādus piecus latus? Galīgi aprūcies naudas. Esot tāds plots pie ŗīrona. Birzmalnieks, Kvālis, jā, arī daŗi kreisie, piemēram,

Grots. „Kreisie un labie, jā. Esam satikušies tādi prototipi,” viņš stāstīja, domādams, ka prototipi nozīmē pretstatus. „Bet naudiņas vairs nevienam.” Direktors iedeva prasīto bez liekas runāšanas un morāles lasīšanas.

Un atkal man mans draugs direktors likās kā ārsts, pie kuŗa visi vēršas visādās vajadzībās. Šis pats strēlnieku rakstsnieks... turklāt direktoram ļoti maz pazīstams. Lapiņš laimīgs gāja projām, garām iedams vēl pastīvu mēli pateica man komplimentu: „Pēteri Ērman, viens no taviem jaunajiem dzejoļiem, es gan vairs neatminos, bija ģeniāls. Nē, ne tikai ģeniāls, bet pavisam kongeniāls.” Atkal viņš pārprata svešvārda nozīmi. Lapiņam durvis veŗot uz bibliotēku, es redzēju, ka tur spuldzes it kā pusizdeguŗas, tikai tāda krēslīņa. Es satrūkos. Jāiet, jāskatās, kas tur ir; uz galda taŗu man tur iestrādāts darbs, Bārdas rakstu kārtoŗana. Bet tad sadzirdēju nupat izgājuŗā Lapiņa balsi it kā kur no gaisa, it kā pa radio, bet skaidra un sāpju pilna bija šī balss: „Kas būs ar mums, kas būs ar Latviju?”

Tad bibliotēkā vēl ienāca Zentas Mauriņas apkalpotāja Zetiņa, vienkārŗa nopietna sieviete. „Jūs nācāŗ pēŗ tām grāmatām, kuŗas es doktorei apsoliŗu?” direktors jautāja: „Te tās ir.” Un viņš sniedza Zetiņai nelielu sainīti. Daktorei? Šo gradu Mauriņa ieguva 1938. gadā. Bet tad viņai Zetiņas vairs nebija, tad viņai bija Helēna, jauna, glīta meiča, lunkana kaŗene vai pat skaista velniņa tips. Kā tad tas — — bet pēŗķŗņi es biju dziļā tumsā, direktors uz manu kļiedzienu neatsaucās, tikai Zetiņas balsi es dzirdēju ļoti tuvu: „Ērmaņa kungs, piedodiet, ka es jūs uzrunāju, gluŗi sveŗa, bet reiz es strādāju pie Zentas Mauriņas. Man ir tik smaga, tik smaga sirds. Vieni, aizbēgdami, tik daudzus aizveda, noŗāva. Atnākuŗi otri. Dzird, arī tie ŗaujot latvie-

šus. Mirst mūsu tauta. Vai, cik man smagi, cik smagi!" Jā, tiešām Zetiņa man tā teica. Bet tas nebija bibliotēkā, tas taču bija uz ielas, pie kāda nama vārtiem, 1941. gada vasarā, drīz pēc vācu ienākšanas Rīgā.

Tumsā uztaustīju durvis, atvēru — — un biju atkal bibliotēkā. Tā bija istaba Minchenes Varnera kazarmju DP nometnes C bloka septītajā stāvā, pašos bēniņos. Tā bija latviešu, vācu, krievu grāmatu krātuve, salasīta, dažādu likvidētu bibliotēku atliekas apvienojot. Tur darbojās grāmatasējijs Skriblis, vecs vīrs, kas vienmēr smaidīja, kad uz viņu paskatījās. Arī tagad viņš smaidīja man pretī.

Bet pa logiem bija redzami patāli Minchenes torņi, 1950. gada vēla rudens novakara apspīdēti. Es skatījos, kā sveši torņi ceļas pret svešām debesīm.

SAPNIS PAR RĪGAS KROGIEM

Atkal kā sapnī maldījos — laikā pa gadu jucekli, telpā pa Rīgas krogu jucekli. Bija it kā Centrālviesnīca, vēla vakara stunda, elektriskās spuldzes spīdēja pār galdiem, kas visi aizņemti. Dūkoņa, alkohola un tabakas tvans, viesmīļu skraidīšana. Es it kā ko meklētu. Mani neviens it kā nepamanītu, neviens man neuzgrūdās virsū un es nevienam. Es it kā slīdēdams slīdēju no istabas istabā (krogus plētās platumā, istabu it kā būtu aizvien vairāk), it kā citiem neredzams, it kā gars.

Pie viena galdiņa, kopā ar diviem nepazīstamiem, sēdēja Jānis Kalniņš un caur raga acenēm skatījās, ka galdiņam tuvāk streipuļo gaŗš, pasirms, jau piedzēries vīrs, kuŗa vaibsti man bija neskaidri. „Kristofors, Kristofors!” sauca un smējās no visiem apkārtējiem galdiem. Un tad man ienāca prātā, ka es taču īstenībā šo slaveno Rīgas krogu brāli neesmu nekad redzējis, tādēļ viņa seja man tagad tāda nesaskatāma.

„Es esmu mūžīgā reibonī!” viņš sauca, rokām plātīdamies. „Dievs man ļāvis baudīt mūžīgu prieku!” Viņš apstājās pie Kalniņa: „A! Mūsu lielais komponists! Latviski sakot: skaņradis. Viņš komponējis mūsu tagadējo himnu. Dāmas un kungi!” Kristofors spalgi iesaucās. „Viņam par godu nodziedāsim to!” Un viņš sāka straujāk vicināt rokas un dziedāja:

„Lai li-ī-go lepna dziesma . . .” — „Cst, cst,” Kalniņš, pa pusei smiedamies, pa pusei satraukts apsauca Kristoforu. „Te ir krogus, krogū nav brīv dziedāt himnu.”

Aha, es esmu nacionālās diktatūras gados, es domāju, bet šī krogus istaba pēkšņi kā izgaisa, es slīdēju pa savādu pelēku tukšumu. Un tad es klīdu atkal pa kādas viesnīcas gaiteni, gaŗām gaišai tālruņa būdai.

Melno trubiņu pie auss, tur klausījās un runāja populārais kupletists Āre, ko bieži ielūdza arī mājas viesību kuplināšanai. Viņam bija platā smaidā atņirgta mute, tuklā seja atgādināja bieži joku bildēs redzēto smaidošo mēnesi vai zobgali — liec tikai kalendāram uz vāka.

„Skat, tas tur tai telefona būdā, tas māk satikt ar visām valdīšanām, visiem māk iztapt. Labāk tālāk no viņa,” es dzirdēju neredzamu cilvēku čukstēšanu kaut kur aiz sevis vai ap sevi. Pēkšņi pazuda tālruņa būda, un pelēkais tukšums mani ienesa ļoti savādā, krēslainā, pavisam svešādā krogus istabā. Viena pati blāva spuldzīte viesā tādu purvaini maldugunīgu gaismiņu. Šai gaismiņā bija redzams galds, pie kuŗa sēdēja treji vīri. Tālāk telpa bija miglainā tumsā, no kuŗas šad tad iznira bāls, karikatūriski spokaini tievs viesmīlis un atnesa kaut ko trijiem dzīrotājiem. Es stāvēju nomaļus un ar uzmanīgāko interesi vēroju tos trijus, kas īstenībā gan nekad nebija sēdējuši pie viena galda, vismaz trešais ar pārējiem diviem nevarēja būt sēdējis kopā.

Es pazinu visus trijus. Sākumā ilgi neatģidos, kas varētu būt pirmais — tas, kuŗš sēdēja pa kreisi. Dzīvē nebija redzēts. Tādā mazliet noplukušā ģērbā, bet kaut kas aristokratisks sejā, degunkniebī, bārdiņā. Beidzot es sapratu: tas ir ģīmetnē redzētais Arturs Baumanis, sava laika talantīgais, ievērojamais gleznotājs, slavenā Rīgas architekta

dēls, īsts bohēmiets. Un vidū tas ar resno kaklu, it kā uzpampušiem vaigiem, tas ūsainais, tas taču ir sulīgais reālists Zeiboltu Jēkabs, manas dzimtās puses cilvēks, Vidzemes Janševskis. Bet pa labi sēdēja Pāvils Rozītis un likās vēl bālāks kā viesmīlis, kas viņus apkalpoja.

Es atvilkos vēl vairāk tumsā, un viņi mani neredzēja. Baumanis un Rozītis runājās dzīvi, viens otru pārtraukdami, viens otrā arī neklausīdamies, Zeibolts vairāk klusēja, vēroja šos abus, acis piemiedzis šaurās spraudziņās, smīnēdams, — un iemeta pa glāzītei.

Baumanis izvilka no svārku iekškabatas mazu portfelīti un izņēma no tā vēstuli. „Skaties, Pāvil,” viņš sauca. „Tā ir Knuta Hamsuna vēstule. To es viņam aizrakstīju, kad biju vai traks aiz sajūsmas par viņa Mistērijām, par Nāgeli. Un viņš man atbildēja. Atbildēja!”

„Gatavi milti,” Zeibolts norūca tipisko smilteniešu teicienu. „Tu jau esi traks tāpat bez sajūsmas arī.” Nu Rozītis atņirdza zobus smīnā. Baumanis, to nemaz neievērojis, noglabāja atkal rūpīgi Hamsuna vēstuli. Pasmējās: „Bet vāciski viņš raksta kļūdaini.” Tad atmeta ar roku: „Ech, alles ist Mumpitz.” (Man nāca prātā: esmu lasījis vai dzirdējis, ka Baumanis bieži lietojis šo teicienu, kuŗa nozīmi gan īsti nesapratu.)

„Vajadzētu Mistērijas tulkot,” Baumanis nopūtās. „Bet kuŗš te Latvijā to romānu pratīs novērtēt!” — „Tas taču sen tulkots,” Rozītis ierūcās. „Kā tā?” Baumanis nesaprata. (Aha, viņi katrs runā no sava laika, es sevī konstatēju.)

„Ko tu, Ješka, tā skaties un smīni,” Rozītis familiāri uzsita Zeiboltam uz pleca. „Vai tu mani gribi izsmiet? Tad piesargies!” Un Rozītim acīs iezibējās draudi.

„Es tikai domāju par lauku dzīvi,” Zeibolts lēnām runāja.

„Cik tur jauki! Kādi tur konflikti, kādi tipi! Saimnieku bērni vai līdz sirmiem matiem kalpo tēvam bez algas, gaidīdami savu mantojuma daļu. Tēvs, otras sievas sakūdīts, nedod vecākajam dēlam mājas, neļauj precēties. Un, kad nu beidzot ļauj, tad iznāk kāzas, bēres un kristības vienā reizē. Tā tikai ir dzīve! — Jeb atkal mazpilsētā, tādā kā Valmierā. Tur ir viens nama īpašnieks, ne visai tīrā ceļā ticis pie naudas. Sieva viņam veca, nesmuka, bet turpat viņas mājā jauna, skaista cepurniece. Un tad šis . . .”

„Nujā,” Rozītis pārtrauca. „Bet istā mākslas kultūra tikai tur, kur dzejnieks sasūcies modernās dzīves ģiftis.” (Aha, viņš runā 1918. vai 21. gada valodu, es atkal konstatēju.) „Bodlēra Les fleurs du mal (— viņš izrunāja ne sevišķi franciski —) ir grāmata, kas vēl nav diezgan izlasīta. Bodlērs ir rītdienas klasiķis.”

„Alles ist Mumpitz,” Baumanis atkal izgrūda savu teicienu. — „Alles?” Zeibolts smīnot jautāja. Baumanis padomāja un sita ar dūri uz galda: „Nē, savu tautu, savu tēviju, mūsu Latviju es mīlu par visu vairāk. Un mīlēšu vienmēr, lai kā es nodzēries, nogājis no grauda. Un savās gleznās es esmu rādījis un vēl rādīšu latviešu skaisto senatni, mūsu virsaišus un kaņavīrus.”

Pēc maza klusuma Rozītis sāka runāt, stīvi sev priekšā raudzīdamies: „Man ir divas sejas. Es esmu Homo duplex. Manā sirdī mājā Dievs un Sātans.” Baumanis ironiski skatījās Rozītī un, paņēmis zīmuli, ātri kaut ko zīmēja uz papīra zalvetes. Tad pasniedza zīmējumu Rozītim. Tas ieskatījās, un bālums viņa vaigos uz brīdi pārvērtās sārtumā — baigā un dusmīgā. Rozītis aizsvieda zīmējumu.

„Ko tu tur esi uzsmērējis! Kā tu iedrošinājies! Dievs ar velnu aiziet, un es skrienu viņiem pakaļ, tukšo sirdi rokās

turēdams! Kā tu drīkstēji!" Un Rozītis rāva revolveri no bikšu kabatas un gribēja šaut, bet šāviens nesprāga. Pavīdēja viesmiļa izbaidītā seja. Baumanis no sava krēsla bija nozudis. „Gatavi milti," atkal nosacīja Zeibolts, joprojām smīnēdams.

Es negribot tuvojos galdam, un sēdētāji mani uzskatīja. „Oho, Ruža Pēteris," Zeibolts iesaucās. „Kā tu pie mums gadījies? — Viņš jau drusku tāds kā ķerts," Zeibolts klusāk piebilda Rozītim.

„Viņš ir dzejnieks, bet ar to sludināšanu tāds... Bez strengēm. Ko velnu tu tur sludināji?!" Rozītis iekliedzās.

Lai gan Zeibolts man bija devis nejauku apzīmējumu, es, kā visur un vienmēr, interesējos par viņu, tuvojos, gribēju it kā ko jautāt. Bet arī Zeiboltu Jēkaba šeit vairs nebija. Tumsa it kā spiedās un plētās tuvāk, un no tās atdalījās tikai Rozīša seja, it kā aizvien bālāka kļūdamā.

„Nāc, apsēsties," Rozītis mani aicināja. „Vai gribi ko iedzert?" — „Nē, paldies, nedzeršu. Gribēju pavaicāt... tu esi teicis, ka tavā sirdī arī Dievs mājo. Neņem ļaunā, bet man gribas zināt, kā tavā sirdī, tavā dabā izpaužas dievišķais?" es jautāju, apsēzdamies Zeiboltu Jēkaba krēslā.

„Redzi, pirmkārt," Rozītis nopietni un lēnām runāja. Bal-sī ieskanējās īsts, neparasts sirsnīgums. „Es no visas sirds mīlu savu sievu un savus bērnus. Viņu dēļ es varētu mirt, ja es nebūtu jau... nebūtu jau..." Viņš izbrīnojies pacēla galvu un skatījās apkārtnes tumsā. „Un otrkārt es..." Balss pārtrūka, un Pāvila Rozīša vieta bija tukša. Tumsa nu bija visapkārt necaurredzama. Kā tikt projām? Piecēlos, spēru soli, izplētu rokas kā taustīdamies.

Jau es biju citur. Biju pagraba krogū. Izskatījās kā Romas pagrabs, bet varētu būt arī Jāņa pagrabs Vecrīgā, jo

aiz bufetes parādījās Jāņa pagraba krodzinieks Ģinters, seļā mazliet atgādinādamš Kārli Štrālu. Bija neparasts klusums un tukšums visapkārt. Tikai pie bufetes pretējās sienas aiz maza galdiņa sēdēja pāresns vīrs, gludi pilsonisku ārieni; gaišpelēka žaķete, nelielas ūsiņas. Viņš pacēla galvu, paskatījās manī caur degunkniebi un aizgriezās sānis. Tas bija Kārlis Zariņš.

Es kļuvu priecīgs, šo paziņu ieraudzījis, pienācu klāt, sniedzu roku. Viņš nesniedza pretī savu, cieši skatījās acīs, it kā gribētu teikt: „Un tu vēl nekaunies man pienākt un dot roku!” Es apmulsu. Kādēļ šāda noraidīšana? Varbūt biju kritiski izteicies par Zariņu Jānim Grīnam vai citam, un tas nācis viņam ausīs? Man droši vien bija pavisam bēdīgi muļķīgs izskats — un tad Zariņš ar roku norādīja, lai es sēžos viņam blakus. Apsēdos. Sēdējām klusēdami, tomēr iedzērām. Ģinters pats mūs apkalpoja. Zariņš it kā klausījās uz kaut ko ārpusē. Pēkšņi iejautājās: „Vai pērkons āra pārgājis?” Aha, ir vasara, priekšrudens vai pavasaris, es nodomāju. Pērkons? Es pats arī baidījos no tā. Uz labu laimi atbildēju: „Vēl jau pamalēs rūc un zibsnī.”

„Man riebjas pērkons,” Zariņš sacīja. „Es jau vairāk pērkona dēļ vien te iekāpu. Bija gan arī norunāts satīkties te ar Kārli Studentu, bet viņš neatnāca. Vainovskim kaut kur šovakar kāršu partija. Reinim Parņickim teātra mēģinājums. Tā es te kvērnēju viens.” Pēc brīža viņš jautāja: „Vai saņēmāt manu vēstuli ar biografiskiem materiāliem? Jūs taču rakstīšot par mani tai lielajā kolektīvajā literātūras vēsturē?” — „Aha, mēs esam 1936. gadā,” es nodomāju un teicu: „Saņēmu, paldies. Jā, man jau būs jāraksta par jums.” Saruna tālāk veidojās šā:

Zariņš: Tā bija mana vēlēšanās, lai jūs rakstāt. Bet ne-

vienam šos manus materiālus, šo vēstuli nerādait. Itin nevienam!

Es: Nerādīšu, protams. Bet es gribētu ko noskaidrot par jūsu pirmajiem darbiem — par to satīru Salons un dzīve, kas bija tai senajā kalendārā. Gabals bija parakstīts burtiem K. S. Tā bija satīra par dekadentiem, īpaši Jēkabsons bija izsmiets. Bet jūs taču savā rakstnieka īpatnībā mazliet vēlāk bijāt šiem dekadentiem ļoti tuvs. Es labprāt vēlētos, lai jūs man pastāstītu, kādēļ šāda satīra bija jāraksta. Tas man vajadzīgs apcerei literātūras vēsturē.

Zariņš: Kas tad jums teica, ka es šādu satīru rakstījis?

Es: Kā, kas! Jūs pats taču man reiz stāstījāt.

Zariņš: Sargaities to pieminēt savā rakstā! Ja jūs to darīsiet, es pasludināšu presē, ka esmu jūs maldinājis. Jeb vēl vienkāršāk: es apgalvošu, ka tāda gabala neesmu nekad rakstījis. Un tad jūs ar savu literātūras zinātāja slavu būsiet izblamēts.

Es tikai klusēju, pārsteigts un satriekts. Pēc brīža Zariņš ierunājās: „Katrs, kas par mani raksta, ir mans ienaidnieks. Un ja neviens neraksta, tad šāda neievēriba mani apvaino.”

Es: Tad es tomēr labāk par jums nerakstīšu. Tad man bail.

Zariņš: Kā vēlaties. Bet manu vēstuli gan atnesiet, cik ātri vien varat.

Es: Atnesīšu, atnesīšu. — Tad atkal abi klusējām, iedzērām. Man bija, it kā šāda saruna būtu kaut kur norisinājusies, nevien sapnī. Tikai, ja Zariņš par kaut ko uz mani noskaidro, ka roku negribēja sniegt, kā tad viņš varēja rakstīt man vēstuli, gribēt, lai literātūras vēsturē par viņu būtu mana apcere? Nē, sapnī tomēr gadi bija sajukuši.

Aizmirsis, ka Zariņš negrib izjautāšanu, ieprasījos: „Pa-

stāstait, kādēļ neiznāca grāmatā jūsu romāns Atvars? Avīzē taču bija jau sen." Zariņš: „Ē, tas man tāds sāpju bērns. To es avīzei steidzu un esmu pavisam neapmierināts. Pamazām pārrakstu. Neviena teikums nebūs tāds kāds avīzē. Kas tas par darbu, cik tas prasījis un vēl prasīs bezmiega nakšu!" Un pēc brītiņa norūca: „Smags ir rakstīšanas darbs." Vēl drusku sēdējām, tad Zariņš sakustējās: „Nejauks gara stāvoklis. Pat krogū vairs nepatīk sēdēt. Nu jau pērkonš būs pārgājis. Jāiet."

Samaksājām lēsi, katrs savu. Bet es vēl necēlos. — „Jūs paliekat?" Zariņš jautāja. — „Jā, pasēdēšu vēl minūtes desmit." — „Kā gribat," Zariņš roku man šoreiz pasniedza gan. „Manu vēstuli neaizmirstiet gādāt man atpakaļ." — „Jā, jā." Tad vēl piebilda: „Rīt man atkal nepatīkama diena." — „Kas par nepatīkšanām?" — „Jāiet pie zobu ārstes, pie Grīna kundzes. Jārauj atkal viena sakne. Sēdēt zob-ārstes pacienta krēslā!" — viņš nopurinājās un aizgāja.

Kādēļ es neaizgāju, kavējos? Vēl bail no pērkonša? Negribēju ilgāk būt kopā ar Zariņu? Pats nezināju. Uzreiz es apjautu, cik dziļi vientuļš ir Kārlis Zariņš — pat ar visu Vainovska, Kārļa Studenta un Parņicka draudzību.

Pēkšņi ap mani sāka mesties tāda pat tumsa, kāda metās veļu krogū, kad ar Rozīti sēdēju. Bailēs taustījos, meklēdams izeju un kāpnis. Ausīs iesita spalgs troksnis. Pērkonš? — Nē, tas bija sprakšķis — ass un drūms. Atkal kaut kur tuvu čukstēja neredzamo ļaužu balsis: „Tā laiž lodes pakausī." Kam šīs lodes? Zariņam? Kādam citam? Neizturami grūts, var teikt, nāvīgs žēlums mani sagrauba, un es zaudēju samaņu.

Nokļuvu pie tās atkal plašā krogus telpā, kur ļaudis dūca un glāzes skanēja. Tas varētu būt Rudziņa restorāns Tērba-

tas ielas stūrī, kam uz sienām uzzīmēti daudzi ēst- un dzertgribu kairinātāji zīmējumi. Bet sapnī, tāpat kā Centrālviensnīcā, te bija daudz istabu, visas trokšņainas un dūmainas. Kādā no tām no kāda galdiņa piecēlās divi vīri — laikam, lai ietu kur citur. Gluži negaidot, vienā no šiem vīriem pazinu Smiltenes kādreizējo grāmatu tirgotāju Pēteri Gailīti, kā mēdz teikt, dūšīgu iemetēju un manu sirsniņu draugu kopš zēna gadiem, kaut viņš krietni vecāks par mani. Jā, Gailītis, tāds pat kā pagātnē, labsirdīga seja, bārdiņa vēl rūsgana, nav sirma. Ar Kalniņu Pēteņa vārdu viņš kādreiz publicēja Austrumā stāstus — vienu gadu vai katrā numurā.

„Pēterīt! Bruder in Christo!” viņš sauca, mani ieraudzījis. „Un, kad man kādreiz būs jāmirst, Kaut būtu tad pavasars!” viņš deklamēja Vensku Edvarta dzejolīti, ko mēs viens vai otrs mēdzām skaitīt, satikušies; tāda bija mums tik veca paraža, ka tai pat esmu aizmirsis cēloni. — „Kā tad tu, audžu tēv, Rīgā gadījies?” es jautāju, Gailīti uzrunādams par audžu tēvu kā allaž. Viņš tikai lūkojās manī tādu dzērāja skatu, neatbildēja, pēc brītiņa jautāja: „Saki, vai tu mani mīli?” — „Laicīgi un mūžīgi,” es apliecināju. „Tad es tev droši varu jautāt: vai tu esi liels mākslinieks?” — „To nu es nevaru apgalvot,” es smējos. — „Bet kritika jau tevi slavē.” — „Reizēm slavē, reizēm noliek pavisam, tāpat kā tevi Atis Ķeniņš Zinību komisijas sapulcē.” — „Man tavi dzejoļi, mīlo Pēterīt, nepatīk,” Gailītis runāja tālāk. „Varbūt tā ir māksla. Bet vai tad man mākslas vajaga! Man vajaga dzejas! Tādas dzejas, kas tūliņ paliek atmiņā. Dzejas, kas nāk no sirds un iet pie sirds un nav šķirta no tautas sirds, kā teica, lūk, šis lielais dzejnieks, kuŗu es pielūdzu.” Un Gailītis godbijīgi parādīja uz otro vīru, kas atkal bija

apsēdies un nolūkojās manī ar tādu īgnu nopietnību. Pa-
vecs vīrs, skaistu iesirmu bārdū. Tādu taču es reiz biju
redzējis Treimani — jā, tas bija Zvārguļu Edvards.

„Iepazīstieties!” Gailītis sauca. „Tas ir mans dievināmais
dzejnieks, kas dzejojis tikai no sirds — Edvards Treimanis.
Un šis te ir mans audžu dēls, Pēteris...” — „Mēs jau pa-
zīstamies,” Treimanis strupi teica, piecēlās, ātri sniedza man
roku, tūliņ to atvilkdams. „Jūs gan rakstījāt ievadu maniem
rakstiem,” Treimanis runāja. „Bet pēc tam jūs par mani
vairs neesat licies ne zinis. Jūs, visi jaunie, jau mani neat-
zīstat. Nevajaga arī. Es tāpat neatzīstu jūs.” — „Jūs maldā-
ties, cienījamo dzejniek,” es dedzīgi sauca. „Esmu bijis
jūsu cienītājs, būšu tāds vienmēr. Un jaunais es sen vairs
neesmu.” — „Es jūs sveicināju jūsu 25 gadu jubilejā, jūs
man neatbildējāt, neatrakstījāt,” viņš runāja tālāk. —
„Piedodiet. Tā bija gan neģēlība no manas puses. Bet es
toreiz... man...” — „Sveiki,” Treimanis sniedza roku atva-
dām un pagrieza man muguru. „Nāc, Kalniņu Pēter, iesim
vienu māju tālāk.”

Gailītis vēl pamāja man, smaidīdams, jūsmīgi sauca,
galvu atpakaļ pagriezis: „Ardievu, Bruder in Christo!” Vēl
dzirdēju, ka viņš Treimanim saka: „Cik ģeniāli tu to esi
teicis, Edvard: Ja tev sāpes aizņem elpu — Slavēts Dievs!
Tu pār laiku un pār telpu Pacelsies...”

Es paliku savādi smagās domās par dzeju, dzejniekiem,
arī pats par savu literāro darbu. Ne jau audžu tēva Gailīša
domu dēļ, ne jau tādēļ, ka Treimanī redzēju aizmirsta ievē-
rojama dzejnieka rūgtumu, bet vispār — dzīvs kļuva bieži
mocošais jautājums: kas ir dzeja? Un pēkšņi iegribējās sa-
stapt tādu, ko varētu atzīt: tas nu ir īsts dzejnieks, tiešām
īsts!

Šī vēlēšanās tūliņ piepildījās. Iegāju citā istabā — un man likās, ka tā ir kādā kroģelī Ausekļa ielas stūrī. Pavērās aizkari kādam atsevišķam nodalījumam. Iznāca Ēriks Ādamsons. Varbūt viņš bija kritis, jo ap pieri balts apsējs, kuŗam vēl pat asinis sūcās cauri.

„Nelaime, ka jūs te gadījāties,” viņš iesaucās sašutis un izmisis. „Nu jūs ierakstīsīt kādās atmiņās, ka es esmu kritis un nodauzījis pieri. Nenāciet tuvāk. Neskataities tā!”

„To jums nevajadzēja teikt — par to ierakstīšanu,” es smējos. „Es jūsu ievainojumu būtu aizmirsis, bet nu tas vairs neaizmirsīsies.” (Vai mums šāda saruna nebija kādreiz bijusi? Varbūt Daugavas redakcijas telpās?)

„Jā, ko nu vairs,” Ādamsons nopūtās. „Nāciet tad pie mums iekšā.” Es viņam sekoju aiz aizkara. Pie galdiņa, kur pudeles, glāzītes, pilni pelnu trauciņi, sēdēja puslīdz glīta meiča un smēķēja.

„Tā mana draudzene Ērika,” viņš iepazīstināja. „Viņa strādā šai lokālā. Viņa ir mana labākā draudzene. Tā jau tam vajaga būt, ka Ērika un Ēriks ir kopā. Vai ne?” Un viņš mazliet nekautri visgaŗām apglaudīja meiču, vairāk skatīdamies manī kā viņā. Tā bija tāda viegli bravūrīga izrādīšanās.

„Kā jūs domājat, ko īsts dzejnieks varētu teikt par savu dzeju un savu laimi?” es, pašam negaidot, iejautājos. — Ādamsons, dzidri smalks, atstājās no Ērikas, smaidīja, teica: „Man ir sapņu pīpe — un man pieder viss!” — Pēkšņi es vairs neredzēju asiņaino apsēju ap dzejnieka pieri, viņš skandēja savu Gaiŗa cilvēka dziesmu: „Kaut tumsība pār mani klājas Daŗbrīd ar gauŗiem rūpestiem, Kā zīle dvēsle lidinājas Viegliņām arvien pār tiem.” — Arī Ērikas vairs te nebija. Nebija asiņainā apsēja, bet dzejnieka skandēšanu

pārtrauca nikns klepus, un asinis parādījās mutautā. Pamazām Ēriks Ādamsons kā pacēlās, attālinājās no manis, tinās kā baltā mākonī. Vēl es dzirdēju baigo klepu, tad cauri mākonim vēl paspīdēja pavisam priecīgs smaidis, un nu es dzirdēju dzejnieka balsi: „Tas Kungs ar mani rotaļājas.” Tad Ādamsons bija pazudis. Bet es jutu savādu, maigu, bet ne vāju smaržu, kuŗā izgaiss visi krogus tvani. Vai tā būtu Ādamsona dzejas smarža?

Saldā reibonī es iztaustījos atkal citā telpā. Es biju Vērmanes dārza tā sauktajā Mazajā Parķī, vismaz šis krogus man to atgādināja. Es apskatījos. Pie viena galdiņa sēdēja pamazs vīriņš, dzēra šņabi un caur acenēm skatījās apkārt, dzēlīgi ironiskā smīnā paņirgādamies. Pašlaik viņa uzmanību saistīja cits galdiņš iesāņus, pie kuŗa sēdēja divi nopietni un solidi vīri; viens beidza „notiesāt” kaut ko ēdamu, otrs lasīja līdzpaņemtā grāmatā; uz galda divi tumšalus kausiņi. Skatījos, līdz pazinu šos vīrus; tie bija Saeimas deputāti sociāldemokrāti. (Aha, es laikam tagad esmu iemaldījies kādā no demokratiskās Latvijas gadiem.) Tas, kas beidza ēst, bija Fricis Menders, grāmatas lasītājs Kristaps Eliass. Mazais vientuļais skatījās, skatījās tais divos, līdz iesaucās:

„Hallo! Vai nesadzersim? Es esmu tas Juris Vidiņš, kas Latvī, Berga avīzē, vienmēr ar jums ecējas. Es jau pats gluži tā nemaz nedomāju. Bet man milzīgi patīk āķoties, ecēties, citus kaitināt.”

Menders ar pusaci nicinoši paskatījās, Eliass, grāmatā iegrimis, ir acis nepacēla.

„Nāciet, iedzersim mēs,” Vidiņš mani aicināja. „Apnicis vienam sēdēt. Ir gan nelgas tie sociķi. Negrib sadzert.”

Es palūkojos sāņus; abi deputāti bija jau projām. Pavil-

cinājies, sekoju Vidiņa aicinājumam. Man viņš gan bija netīkams, jā, pat riebīgs, bet no otras puses — viss, ko viņš rakstījis, ar interesi izlasāms, ne gaļlaicīgs. Man, bija, it kā es būtu jau iereibis — „puskurā”, kā mans tēvs mēdza apzīmēt, — un ļoti gribējās runāties. Piesēdos, un drīz uz galda jau bija otra glāzīte, pat otra pudele. Un tad ienāca prātā, ka es taču ar Vidiņu neesmu nekad krogū sēdējis, neesmu viņu pat lāgā redzējis... Sapnis, sapnis...

„Jā, jūs jau agrāk rakstījāt Sociāldemokratā un Domās ar Nikolaja Viļņa parakstu, vai ne? Bijāt īstenībā vēl kreisāks kā sociāldemokrati. Un tagad...”

„Jā, es neesmu sastindzis. Es vienmēr varu grozīties,” Vidiņš mani pārtrauca. „Esat ko dzirdējis par franču lielo kritiķi Sent-Bēvu?”

„Dzirdējis esmu, bet lasījis neesmu neviena viņa darba,” es atzinos.

„Nujā, vāciski nez vai kas ir tulkots,” Vidiņš ironiski piezīmēja. „Nu — Sent-Bēvs, piemēram, slavēja Beranžē dziesmas. Bet pēc kādiem pieciem gadiem viņš nekautrējās atzīties, ka šīs dziesmas viņam nemaz vairs nepatīk. Lie-lisks rakstnieks.” Vidiņš paklusēja un nobeidza: „Jā, patiesības dzīvo īsu mūžu. Ne ilgāk par trīsdesmit gadiem.”

„To jau ir teicis Henriks Ibsens Tautas naidniekā,” es iebildu. „Tur teikts — patiesības nedzīvo Metuzāla mūžu.”

„Ak, Ibsens,” Vidiņš atmeta ar roku, it kā Ibsenu no galda noslaucīdams. „Ģermāņu būšana. Novēcojies. Jā, mūsu literātūra gandrīz visa ir vāciska. Franču kultūras, franču gara mums par maz.”

Es gribēju atkal ko iebilst, bet Vidiņš runāja vien tālāk: „Labi vēl, ka mūsu literātūra vairumā pesimistiska. Citādi tā būtu viena liela pliekanība.”

Man iekšā rūga liels pretimrunāšanas gars. Bet reibonis bija nogājis, kaut uz galda atkal jauna pudele. Nu — sapņu šnabis... Atvēru muti, bet Vidiņam vārdu straume ritēja bez mitas: „Bet pesimistiem pa vidu māžojas visādi optimisti. Vieni kliegz par atgriešanos pie dabas. Bet dabā vairojas visādi mūdži un parazitī, daba pati dilst, jūs, mīlie, nemaz vairs nevarat atgriezties pie dabas. Un jūs, latviešu rakstnieki, savās peršās un citur parādāt jautrāko dabas nepazīšanu. Es esmu mediķis, bet man ir diezgan lielas zināšanas zooloģijā, bioloģijā. Es zinu daudz ko tādu, par ko jums, Ērmanīti, nav ne jausmas. — Otra optimistu suga ir ūtopisti. Kaŗa nebūšot! Bet kaŗš būs vienmēr, kaŗš taŗu cilvēka dabā. No visām būtnēm dabā vienīgi cilvēkam piemīt mocīšanas prieks. Kā tas pats Sent-Bēvs...”

Viņš piecēlās un aizsteidzās kādās nelielās darišanās. Es gribēju izmantot šo starpbrīdi un aiziet no krogus, bet paliku sēžam kā pienaglots. Un tur jau nāca atkal Vidiņš, apsēdās, iedzēra, urbās manī zobgalīgu skatu, mala savu maļamo tālāk: „... Māti raksta ar lielo burtu, jūsmo par bērniem, par šiem netīrajiem, riebīgajiem kverpliem. Un, ja kāds no šiem aizlaižas uz viņpasauli, tad liela vaidēšana, mātes staigā asarām nopuņķojušās. Jūsmotāji! Labi, ka es Daugavā varu iedabūt savus rakstus un kaitināt šos jūsmotājus. Daugavas redaktors...”

„Jūsmo par jums,” es sāku smieties. „Un jūs pats nupat izsaucāties par Sent-Bēvu: lielisks rakstnieks! Ja tā nav jūsmošana...”

„Tā iznāk gan,” Vidiņš pasmējās. — „Un jūsmošana par jūsmošanas nīdējiem jums gan patīk?” es jautāju. Viņš neatbildēja. Pār seju pārlaidās kā maza ēniņa: „Bet ar Daugavas jauno redaktoru man nav lāgā saprašanās.” (Aha,

esam jau 1937. vai 38. gadā.) — „Tas nejūsmo par jums?” es ironizēju.

Vidiņš brītiņu klusēja. Vai nu nebūsi diezgan izzaimojies un izsmirdējies, es sevī īgu. Bet iedarbojās atkal vārdu straume: „Sejas esot interesantas un dažādas, acis varot lasīt cilvēka dvēseli! Bet, kad sāk pētīt cilvēku sejas, redz ka tur ir nedaudz pamattīpu, tie atkārtojas. Un tad šie mistiķi, nemirstības daudzīnātāji! Šie...”

„Atļaujiet,” es pārtraucu. „Ar jums pašu noticis kas mistisks. Jūsos ir atdzimis kāds literātūras tēls. Bija krieviem tāds rakstnieks Turgeņevs, kas vienā romānā tēloja nihilistu Bazarovu, arī ārstu. Tas ticēja vienīgi vārdēm, kuŗas graizīja zinātniskos nolūkos. Viņam bija tāds pusdraugs, muižnieka dēliņš, kas stāstīja: kādai jaunkundzei esot noslēpumainas, mīklainas acis. Uz to Bazarovs: nestāsti niekus, aplūko tikai acs anatomiju. Kur tur var būt mīklains skats? Tas par to acs anatomiju, tas taisni kā jūsu teikts.” — „Nu, ko jūs man te ar saviem krievu romāniem!” Vidiņš aizslaucīja ar roku Turgeņevu, tāpat kā Ibsenu. Tad atkal runāja: „Jā, mēs visi mīrsim — pavisam un uz visiem laikiem. Naīvi cerēt ko citu. Mana sieva...”

Un, vīram sievu pieminot, manā sapnī kļuva dzīva īsta, reāla atmiņa. Bija iznākusi mana jaunā dzejoļu grāmata, un es aiznesu to draugam un labvēlim Gotfrīdam Ansbērgam, romantiķim un ideālistam, uz Tautas labklājības ministriju, kur viņš bija par ierēdni. Istabā, kur viņš strādāja, bija vēl darbiniece, jauna, glīta, slaiķa sieviete, drošu skatu, dzīvām kustībām, kuŗai Ansbērgs rādīja manu grāmatu. „Es jau lasīju Zentas Mauriņas recenziju Daugavā,” jaunā sieviete smaidīdama sacīja, un acis iemirdzējās. „Viņa ļoti pareizi jūs atkal raksturojusi.” — „Tā ir Vidiņa kun-

dze," Ansabergs iepazīstināja. „Juŗa Vidiŗa kundze?" — „Jā." — Es sevī nodomāju: ak, jaunā un jaukā, mājās tev gan bieŗi, ja ne vienmēr, jābūt zem saltas duŗas, nejaukas un nevajadzīgas ...

Es gribēju Vidiŗam ko pajautāt par kundzi, bet viņŗ bija no sava krēsla nozudis. Varbūt tikai atkal ... Nē, ap mani atkal tinās baigā ŗķīrēja tumsa. Cauri tai pavīdēja aina: pie aizrestotu vagonu rindas apstājuŗās automaŗinas, no kuŗām bruŗoti sargi dzen ārā cilvēkus. Pavīdēja Menders un Eliass, pavīdēja Juris Vidiŗŗ, bāls, ŗoreiz nopietns, bet mierīgs. Tad viss satumsa. Atkal ierunājās neredzama cilvēka balss: „Durbes dakteri Vidiŗu aizved." Cits iejautājās. „Ar sievu?" — „Jā, tas tālais ceļŗ jāizbraukā daudziem, daŗādiem, visādiem." Un smagais ŗēlums mani atkal ŗņaudza. Bet tad es beidzot atskāŗtu, ka esmu Bavarijā, Ingolŗtatē, pavēsa pavasaŗa vakara pavēlā stundā. Tuvumā Hindenburga vārdā nosauktais parks, vēl nesalapojuŗiem kokiem. No Donavas pūŗ skarbs, drūms vējŗ.

RAKSTNIEKU SANĀKSMES RĪGĀ

Rīgā dzīvodams, es īpaši mīlēju teātri, rakstnieku vakarus apmeklēju maz; vairāk patikās lasīt dzejas darbus iespiestus, bet — klausoties — īpaši liriskie dzejoļi te nāca, te aizgāja. 1930. gada rudenī gan aizgāju uz Zaļās Vārnas vakaru bāli zaļganajā Sieviešu korpusa namā, un tāds bāli zaļgans iespaids kļuva arī no lasījumiem. Atceros, starp daudziem citiem, Frīdrihs Gulbis lasīja ļoti vāju feļetonu par jocīgu drēbnieku, kas pašuis mūzikālu fraku, t. i. iešūvis tur kādu pīkstīgu mechanismu. Skaistākais tai vakarā bija traģiskais dzejolis par invalidu, ko nogrāva Jānis Medenis. Vēlāk garderobē Medenis, tādā iesilušā dūšā, plātīja rokas: viņa draugs, jaunais kritiķis Kadilis, esot uzrakstījis recenziju par nupat iznākušo Latvju modernās dzejas antoloģiju, īpaši ekspresionistiem esot sadevis, arī Ērmanim. „Lupatlēveros sasitis! Lupatlēveros!” Medenis ārdījās. Bet tai pašā vakarā man bija divas ievērojamas iepazīšanās. Vispirms ar Anšlavu Eglīti, jauno dzejnieku, kas vēl nebija sācis rakstīt stāstus. Pateicu viņam ko atzinīgu par Daugavā iespiesto dzejoli Ezers purvā. „Nē, nē! Tas dzejolis ir naturālistisks,” Eglītis noraidīja manu atzinību. Otra iepazīšanās bija ar jaunu, slaidu, smuku puisieti. Tas bija Pēteris Aigars, kuŗa (tad vēl nedaudzie) svaigie žanra dzejoļi mani tā valdzināja. Trešā iepazīšanās ar daiļo meln-

mataino Valdu Mooru man neiznāca. Viņa garderobē pašlaik uzāva botes, bija kaut kā neērti tuvoties. Ar šo dzejnieci iepazinās pēc daudziem gadiem Vāczemes trimdā.

Ap to pašu 30. gadu sākās literāras intīmas sanāksmes dažādu kultūras darbinieku privātdzīvokļos, kur šad tad salasījās pulciņš rakstnieku, mākslinieku un viņiem tuvu cilvēku, lai pārrunātu kādu nolasītu referātu, pastrīdētos, padeklamētu dzejoļus, pamūzicētu un vienkārši — patērzētu draudzīgā sabiedrībā, reizēm līdz ļoti vēlai stundai. Nama māte gādāja uzkožamo, nama tēvs — iedzeļamo. Visbiežāk šādas sanāksmes notika Jāņa Grīna vai Jāņa Rapas ģimenē. Iekļūt šādā intīmā vakarā šķita zināms pagodinājums, ieaicinātais jutās pievienots ļoti kultūrālas sabiedrības ļaudīm. Atceros, jaunais teātra kritiķis un jurists Strauts Grīnam teica: viņam esot draugs un, laikam, arī korporācijas biedrs Knuts Lesiņš, vai viņu arī varētu rīt vakar atvest? „Knuts Lesiņš? Pazīstu, pazīstu. Kādēļ nē, lūdzu.” Viena šāda vakara dalībniekiem bija, cik iespējams, jāiepazīstas ar Džemsa Džoisas darbiem, īpaši ar lielo divsējumu romānu Ulysses, jo Džoisss bija tā vakara pārrunu objekts. Jānis Veselis par dārgu naudu (ja nemaldos, 60 latiem) bija iegādājies romāna vācisko tulkojumu; tad arī es izlasīju šo vienu no īpatnākiem pasaules rakstniecības darbiem.

Es netiku aizgājis ne uz Džoisas vakaru, ne uz citiem. Nespēju pārvarēt savu senseno kautrību, bija arī citi iemesli. Jānis Grīns smējās: dažs par vari laužoties, lai viņu ielūdz, es nenākot ne vilkšus velkams. Tad nu pirmo reizi šādā sanāksmē ieradās tikai 1936. gada februārī vai martā, Jāņa Rapas dzīvoklī. Apsveicu nule ieradušos Zentu Mauriņu: „Redziet, es arī esmu atnācis!” — „Kāda varonība!”

viņa mani ironiski apbrīnoja. Pārrunu temats — mēnešraksts Daugava iepriekšējā 1935. gadā. Par Daugavas daiļdarbiem referēja doc. . Metjūss tīrā, skaidrā latviešu valodā, smalkjūtīgi katra autora īpatnību izceldams. Vakara vadītājs L. Ausējs pateicās referentam: dažs augstskolas spēks — sveštautietis — negribot gados iemācīties mūsu valodu, bet Metjūsa kungs īsā laikā pilnam to spējis, izrādot par mums dzīvāko interesi. Es, kaktiņā sēdēdams, pāris reizes satrūkos, juzdams: kāds manī lūkojas. Apskatījos: tas bija Anšlavs Eglītis, kas mani vēroja. Ar novēlošanos ieradās otrs referents (par Daugavas literāro chroniku) — Dr. J. A. Jansons. Viņš, lasīdams ar tādu kā caur degunu runājoša provinces aktieŗa intonāciju, atrada chronikā daudz ko strostēt: gan „nelaikmetīgo” Mauriņas un Richarda Rudzīša ideālismu, gan kaut kādu „bāluma cildināšanu”, nobārās par pesimismu u. t. t. L. Ausējs ievaicājās: „Kas ir bālums?” — bet Dr. Jansona definējums nebija sevišķi skaidrs. Grīns iestājās par pesimisma tiesībām: „Visa pasaules literātūra ir pesimistiska.” Tālākās debatēs jaunais kritiķis Jānis Rudzītis vērsa uzmanību uz jauno dzejnieci Veroniku Strēlerti, teikdams arī tā: „Viņa nav ne vīrietis, ne sieviete, viņa ir dzejniece.” L. Ausējs pabrīnījās: „Kas tad tā par savādu būtni?” Kad Z. Mauriņa konstatēja, ka Daugavā darbojušies visi pazīstamie rakstnieki, tā ka būtu jājautā, kuŗš te vispār nav bijis, P. Rozītis ironiski iesaucās: „Skuju Frīdis nav bijis.” — Beigās dzejoļus lasīja jaunie, jau slavenie dzejnieki. Čaks savu stipro Sprediķi Piņķu baznīcā — fragmentu no strēlnieku eposa. Medenis 3—4 dzejoļus, no tiem vienu par 1914. g. vasaru, kad plāvējus plāvā aizsniedz kuŗa sākšanās ziņa; to noklausās arī zēns; dzejnieks, lasīdams, rādīja uz sevi: viņš pats bijis tas zēns. Strēlerte

lasīja — laikam pirmo reizi lielākā sabiedrībā. Vēl it kā dzirdu dzidro balsi, dzejniecei skandējot beigu vārsmu dzelī par medni: „Un tad viņš dziedāja trešo reiz.”

Šī sanāksme, kā jau pirmā, kur biju ieradies, visdzīvāk atmiņās. Daudz iespaidu arī no turpmākām, bet, kā tas dīvaini ir: vairāk prātā iespiežas visādi sīkumiņi, kurpretī, piemēram, referāti mazāk. Tā paša 36. gada rudenī bija vakars Jāņa Grīna dzīvoklī un ģimenē. Atceros, Grīns bija sagādājis kādu gliemezi vai tamlīdzīgu retu un savādu ēdamo. Visiem no tā neiznāca ko piedāvāt, pieteicās vien daži gurmāņi, kas prata šādu retumu cienīt, piem. Ādamsons un, protams, Anšlavs Eglītis, šādās būšanās īsts lietpratējs. (Ne velti Rapas grāmatnīcā gaidīja viņa pasūtīnāto Brijā Savarēna Garšas fizioloģiju). Beidzot Grīns pateicās visiem, kas piedalījušies šai neparastajā mielastā, arī pats sev, kas šo gliemezi sagādājis. Vēl atmiņā, ka tai vakarā treji jaunie un paši talantīgākie dzejnieki pienāca man klāt, lai saskandinātu konjaka glāzītes: Anšlavs Eglītis, Ēriks Ādamsons, Vilis Cedriņš. Pastaigājies pa gaiteni priecīgi lepns: lūk, mani ievēro taisni šie jaunie!

Goda viesi šajā un citos vakaros bija Virza un Elza Stērste. Virza allaž kustīgs, allaž papirosu mutē vai rokā, birdinādams pelnus, kur pagadās, bieži fauniski iesmējās, skatījās dāmām acīs, galvu augšup pacēlis. Viņš piedalījās debatēs. Elza Stērste vienmēr sēdēja nopietna un mazrunīga. Tai vakarā referēja E. Brastiņš par reliģijas krīzi Eiropā un dievtuņu draudzi Latvijā. Virza oponenta: „Tu gribi sagāzt visas vecās reliģijas. Ko tu liksi vietā?” Brastiņš apgalvojis, ka esot baznīcas krīze Eiropā, bet tāda varot būt tikai protestantu zemēs. Oponenta Brastiņam arī režisors Alfrēds Alksnis: dievtuņu kustība niecīga un bez nākotnes.

Alksnim karsti atbildēja Veselis: reiz ap kādu ticības dibi-
nātāju bijuši tikai 12 vīri, bet pēc pāris gadsimtiem jau visa
Romā valsts. Atceros, Lūcija Garūta spēlēja klavieres, un
gludi melnajā pulējumā elektrības gaismā atspoguļojās
mākslinieces maigi bālā seja.

Tā paša gada decembrī bija sanākums Neibergu ģimenē.
Nama māte bija vecāka inteliģenta kundze, atraitne ar
trijām meitām, no kurām atceros Irēnas jaunkundzi. To-
vakar bija referāti par divām jaunu autoru pirmajām grā-
matām: Zinaīdas Lazdas dzejoļiem Zaļie Vārti un Anšlava
Eglīša stāstiem Maestro. Par Lazdu referēja Kadilis, un
dzejniece pasacīja viņam paldies. Viņš kaut kādā sakarā
pieminēja Verlēnu, un Virza atbildēdams piezīmēja: „Ver-
lēns viss ir nianse, bet mūsu dzejniece, kā īsta latviete,
sauc visas lietas vārdā.” Par Maestro referēja Jānis Grīns,
bet negatīvi sprieda Jānis Veselis, kas tai laikā Anšlavu Eg-
līti lāgā neatzina. Eglītis pats nebija atnācis — esot sasirdzis
Bet draugs Ādamsons cītīgi visu pierakstīja: rīt referēšot
Anšlavam. Citās pārrunās tika minēts Medenis ar tikko iz-
nākušo Varenību. Apaļvaidzīgā jaunā studente Olga Taube,
kas tad vēl nesaucās Akurātera stāsta varones Annas Dag-
das vārdā, gribēja dažus Varenības dzejoļus žurnālam
Students, kur viņa vadīja literāro daļu. Bet viņa kautrējās
dzejniekam tuvoties, ņēma talkā Grīna meitu Rasmu.

Vid atmiņā citi vakari. 1937. g. decembrī Daugavas va-
kars Rapas dzīvoklī. Redaktoru maiņa. Grīns aizgāja,
saistījies Nacionālā teātra direktora darbā, vietā nāca Ka-
dilis. Viesu vidū dažs agrāk šādos vakaros neredzēts: Plū-
donis, Jaunsudrabiņš, Erss, ilgi klusējušais, it kā no rakst-
niecības aizgājušais Jūlijs Roze, kas pirmajos gados bija
Daugavas tehniskais redaktors. Tie — vecie un vidējie.

Bija agrāk šeit neredzētie jaunie, piemēram, tagad pazudušais literāts dendijs Arnolds Apalups ar neiztrūkstošo puķi pogcaurumā pat ziemā, un jaunā kritiķe un jaunatnes rakstniece Lidija Pērļupe, mīlīgā meiča ar cīruļīgo balsi. Arī ar Knutu Lesiņu, šķiet, tuvāk iepazīnos tieši šai vakarā. Viņš stāstījās nopircis manu grāmatu Paziņu portreti; es tur sūdzoties, ka manas grāmatas maz pārkot, tad viņš nu mani esot pabalstījis. Ieradās Virza, isredzīgi skatīdamies, tuvojās krēslam, kur sēdēja Mauriņa, nošņācās vien un aizsteidzās uz citu pusi. Referēja Zenta Mauriņa par Daugavu Grīna vadībā, un Jānis Rudzītis par paaudžu maiņu rakstniecībā. Līdzšinējie Daugavas līdzstrādnieki pasniedza Grīnam īpatnēji skaistu albumu, kurā katrs kaut ko ierakstīja, Lidija Pērļupe rūpīgi daiļā kaligrafiskā rokrakstā savu Daugavā iespiesto apceri par Ezeriņa stilu. Beigās sabučojās abi redaktori, bijušais un nākamais.

1938. g. janvārī vakarā pie Ķeņiņiem pats nama tēvs referēja par Viktora Eglīša jauno dzejoļu grāmatu Mana Pasaule, un Veselis bija korreferents. Ķeņiņš lasīja gaŗi, aplūkodams Eglīša dzeju sīki, vakara pirmajā pusē nokļūdams tikai līdz minētās grāmatas apmēram 60. lappusei; beigās saņēma īsāk. Viņš bija pilnīgi objektīvs pret sava kādreizējā pretinieka darbu. Šo to piezīmēja Veselis, beigās sacīdams, ka Eglītim 61. mūža gads, ka viņš vairs nemainīsies. Daudz runāja pats V. Eglītis, arī par visām piedzīvotām pārestībām — patiesām un iedomātām. Strīdējās arī ar jaunajiem, ar J. Rudzīti, K. Strautu. Man viņš atgādināja vecu lauvu, kuŗu aizvainojušas daudzas lodes, pat sīkas skrotis. Kļuva skaidrs, cik viņš ar savu savdabīgo domu pasauli vientuļš mūsu sabiedrībā. Vakars ieilga tepat līdz nākošam rītam, un, lai publiku uzmundrinātu, Brastiņš

sāka ar Strautu par kaut ko strīdēties. Bet tas strīdiņš bija neīsts, tēlots.

1938. g. maijā bija sanāksme Dr. M. Paļēvičas dzīvoklī. Dienu iepriekš biju sadzēris „tu-brālības” ar Čaku un J. Rudzīti, un nu Rudzītis man izlaboja nekārtībā nokļuvušo kakla saiti. Nodomāju: cik izdevīga tāda draudzība; ja mēs nesauktos uz „tu”, jaunais draugs nezina vai ķertos pie mana kakla... un nekārtība paliktu neizlabota. Čaks mums nolasīja Sudrabkalna apceri par franču katolicisma jauko, maigi lirisko rakstnieku Fransīsu Žamu. Vikt. Eglītis piezīmēja: vai vērts bijis lasīt „par šo Žamu”, droši vien esot tāds pats, kāds krieviem Aļeksejs Remizovs. Uz to Veselis: „Nē, nē, pavisam citāds!” Tad, ja nemaldos, Jānis Rudzītis interesanti runāja par Mirdzas Bendrupes nesen iznākušo pirmo stāstu grāmatu Majestāte un pērtiķis. Rudzītim pa pusei oponēja V. Eglītis, runādams gaŗi un plaši, aizķerdams vienu otru intimi personīgu lietu, kā tas viņam bieži gadījās. Ar Rudzīti sāka strīdēties Čaks, šķietami Bendrupi nonievādams. Bet arī šis strīdiņš nebija īsts, kaut Čaks tēloja saskaitušos un aizgāja. Vispār, aiz kaut kāda nezināma iemesla šī sanāksme nebija laimīga, kaut nama māte tik brīnišķīgi laipna. (Atceros, kaimiņu namā atskanēja lēta mūzika, un kundze aizbildinājās, it kā viņa tai spēlēšanā būtu vainīga.) Kaut kā pārāk ātri mēs devāmies mājās, lai gan nama māte lūdza palikt.

1939. g. sākumā kādu vakaru pulcējāmies pie Kadīļiem. Nama māte nedziedāja, bet viņas toreizējā draudzene pianiste A. K. kaut ko tīri jauki nospēlēja. Kārlis Strauts referēja par Nacionālā teātrī izrādīto Šarla de Peirē-Šapuī drāmu Mīlestības neprāts — drāmu par padzīvojušas neprecētas sievietes psiholoģiskiem kompleksiem. Tā bija

luga, par kuŗu kāda inteligenta skatītāja izteicās: drāma tik pilna darbības, ka skatītājs nedabū elpu atvilkt. Referents cildināja nevien lugu, arī izrādi, izņēmuma kārtā atrazdams šoreiz Nacionālā teātrī kādu vērtību. (Viņš bija taisni fanātisks Dailes teātra un Smilģa dievinātājs.) Pēc tam Virza lasīja savas jau iespiestās recenzijas par J. Plauža dzejoļiem Putnu ceļš, tos ļoti slavēdams, un par Anšl. Eglīša dzejoļiem Vientulis un dzīrotājs, minēdams arī kāda šīs grāmatas dzejoļa populāro rindu: „Es elpu atvilku, lai skūpstiens būtu ilgš.” Virza apšaubīja, ka ar elpas atvilkšanu šāds ilgums panākams.

Bet 1940. gada martā, kad atkal bija sanāksmē Rapas dzīvoklī, Virza jau bija miris. Zenta Mauriņa man teica: „Es sēžu še, viņš guļ zārkā — tas, kuŗš mani visvairāk nīdis un vajājis. Bet prieka man par to nav gluži nekāda.” Vispār vakars pagāja kā baigu nākotnes notikumu nojautās. Bija smagas runas par nacionālām problēmām. Runāja prof. P. Jurēvičs, viņa runu papildināja nama tēvs Jānis Rapa. Karsti un sparīgi, augstā balss pacilājumā runāja Jānis Grīns, runāja arī par to varu, kas pie mums nāk „ar Marksu un Engelsu vienā rokā, ar Miņinu un Požarski otrā”. Samērā agri devāmies mājup, un drūmā noskaņa nāca mums līdz. Tas bija pēdējais šāda veida vakars, kuŗu es apmeklēju.

Visos šajos vakaros nosēdēju kā ķīniešu dieviņš, ne ar teikumu nepiedalījies debatēs. Bet nožēlojis šo klusēšanu neesmu.

ČETRDESMIT GADU

Tā bija nemīlīga rudens diena. Es biju viens mūsu istabelē, Ingolštates kazarmu blokā. Sieva aizgājusi uz pilsetu, uz tirgu. Kaut kur aizgājuši arī ne visai patīkamie kaimiņi no blakus istabas. Es staigāju pa istabu spalvas kātu rokā, gudrodams kaut ko uzrakstīt. Pēkšņi kāds bez pieklauvēšanas atvēra durvis, kas ved uz āru, uz gaiteni. „Tā jau tie poļi un ukraiņi te staigā, neklauvēdami,” es domāju un skatījos, kāda sveša seja nu bāzīsies iekšā.

Bet ienāca viņš — jauns zēns, Smiltenes tirdzniecības skolas skolnieks Pēteris Ērmanis, tas pats, ko priekš trim gadiem kādreiz satiku Virzburgā, kastaņu gatvē, netālu no Mainas krastiem. Viņš ienāca bez virsdrēbēm un cepures. Mugurā skolnieka blūze, bet rokā spalvas kāts, tāpat kā man. Viņš satrūkās, spalvas kāts nokrita uz grīdas. Bet, spalvas kātu pacēlis, viņš nemaz neizskatījās nobijies.

„Es tikai gribēju no mūsu guļamistabas — tu jau zinī, mūsmājās Ruļos — iziet ēdamistabā. Un uzreiz nu esmu atkal pie tevis. Nu es atminos, mēs jau satikāmies reiz tādā Vāczemes gatvē. Bet pēc tam man tā satikšanās izgaisa no atmiņas kā miglā.” Un viņš ziņkārīgi skatījās apkārt: „Kur tu tagad esi? Vai vēl Vāczemē?”

„Tagad es esmu Ingolštatē.”

„Kur tāda Ingolštate ir? Es Vācijas ģeografiju tik smalki nezinu.”

„Ingolštate ir arī vācu pilsēta, tikai ne pie Mainas, bet pie Donavas.”

„Vai tad vēl nav izredzes atgriezties Latvijā?”

„Vēl nekādu noteiktu izredžu nav.”

„Vai die', vai die'”, viņš novaidējās. „Kādā gadā tu tagad dzīvo?”

„Tūkstoš deviņi simti piecdesmit pirmajā. Un no kāda nāc tu?”

„No tā paša deviņsimti vienpadsmitā!” Un viņš atkal skatījās apkārt. „Kādā istabā tu te dzīvo! Zini, man viņa lāgā nepatīk. Un kas tās blakus par durvīm? Ar krītu uzrakstīts 73h. Ko tas nozīmē? Vai tur vēl kāds dzīvo?”

„Tur dzīvo tāds diezgan nejauks pāris. Polis — un nez, kas tā viņam par sievieti piemetusies klāt. Reizēm abi plēšas. Bet runāsim tālāk par tevi. Tev spalvas kāts rokā, vai tu ko raksti?”

„Jā. Tirdzniecības skola grib izdot kalendāru nākošam gadam. Pielikums jātagādā pašiem skolniekiem. Mums nav neviena cita, kas varētu kaut ko uzrakstīt daiļrakstniecībā — un tad es apsolījos uzrakstīt stāstu. Virsraksts būs Maija. Tā stāsta varone būs tāda kā mana māte meitenes gados, kad viņas tēvs viņu ziemā aizveda uz Rīgu skolā. Bet man tas notikums ir mūsu laikos, un Rīgas vietā mazpilsētiņa — apmēram kā Smiltene. Man citādi nemaz neiet labi. Divnieks ģeografijā, divnieks algebrā, pat fizikā divnieks. Īpaši skolotājs Belke uz mani pašreiz pikts. Vajadzētu mācīties, briesmīgi vajadzētu. Ak, es tieku rauts uz divi pusēm. Arī to stāstu gribas rakstīt, briesmīgi gribas. Pašlaik beidzies skolas gada pirmais ceturksnis. Kādas dienas varu dzīvot mājās, tad nu rakstu. Tas stāsts jāsteidz. Bet ko es tev stāstu, tu taču to visu atceries.”

„Zināms, mēs taču esam viens. Bet es tev varu pastāstīt, ko tu vēl nezini, varu pastāstīt, ko tu pa nākošiem četrdesmit gadiem uzrakstīsi.”

„Tātad es būšu gan rakstnieks!” zēna acīs un sejā paspīdēja liels prieks. „Un es arī Vāczemē vēl varēšu rakstīt?”

„Jā, tu mēģināsi vēl arī šeit. Bet — nu visu pēc kārtas. To stāstiņu par Maiju tu arī uzrakstīsi, to nodrukās (tagad mēs sakām, iespiedīs), kalendārs, kas 1911. g. decembrī iznāks, un tas būs tava rakstnieka darba sākums. Pie stāsta varones Maijas tu vēl atgriezīsies, uzrakstīsi par viņu skolnieku ludiņu Jāņu vakarā. To izdos turpat Smiltēnē Zušmanis 1913. g. pavasarī. Tā būs tava pirmā grāmata. Bet Jāņu vakars būs vājš darbiņš, nekur to neizrādīs.

Jau pirms Jāņu vakara tu sāksi domāt par lielām lietām. Zini, skolotājs Lielgalvis tev uz iesvētībām iedāvināja Poruka rakstu piekto sējumu. Tur ir tāda maza drāma Ideāli, kur parādās visi dzejas un filozofijas lielie gari no Dantes līdz Māterlinkam. Tu nu arī gribēsi tādu uzrakstīt, tikai tavā rakstījumā fugūrēs dzejas darbu tēli, gan latviešu, gan cittautu. Viņi diskutēs, pasludinās šo to, un beigās mūžīgā sievišķība visus atpestīs. Kaut ko tu uzmetīsi, bet nekas labs neiznāks, tā nasta tev vēl par smagu, par daudz jauni vēl tavi pleci. Un tad tu šo to no sava darbiņa dialogiem iemetināsi dzejā. Tu sāksi dzejot.”

„Nu?! Es sākšu dzejot?” mans viesis brīnījās, apsēdies manā gultā. „Nekad neesmu domājis, ka es to varēšu.”

„Nu, tev jau arī būs lielas grūtības ar dzejas tehniku. Kamēr to kaut cik pārvarēsi . . . Viela taviem dzejoļiem arī neparasta: literātūras tēli, vēstures varoņi, pa vidu gan dažāda dabas aina, viegla mistika un romantika — arī prozas mēģinājumos tā romantika būs. Tu sūtīsi visādām redak-

cijām, rakstīsi visādiem rakstniekiem. Dažs ievēros tevi, skubinās strādāt tālāk, bet vairāk gan būs, kas nemaz neatbildēs. Un kādos sešos gados maz, maz tiks iespiests. Vēl viens šķērslis arī jāņem vērā: tu jau zini, kāds tev rok-raksts...”

„Zinu, kā nu nē,” zēns bēdīgi sacīja.

„Pa to laiku būs sācies liels kaņš. Pasaules kaņš. Arī tev būs jāiet kaņā.”

„Man arī, vai! Bet es taču esmu vienīgais dēls.”

„Sauks arī vienīgos. Grūti jau tev būs. Tu taču no vingrošanas stundām tā bēdz un vairies,” es pasmējos. „Bet nebēdā, kaņam tu iziesi cauri vesels. Kaņš un lielā krievu revolūcija radīs tādas pārveidības, ka Latvija kļūs valsts, kļūs republika. Tu varēsi dzīvot Rīgā, beidzot būsi tāds, par kuŗu saka: tas ir jau rakstnieks ar vārdu.”

Zēna acīs un sejā atkal spīdēja prieks.

„Tev iznāks grāmatas. Tu atradīsi sev piemērotu episku ritmu un sāksi tajā dzejojumu ciklu par latviešu dzejniekiem un rakstniekiem, sākot ar Fīrekeru, Gliku un Stenderu. Daļa šādu dzejojumu ietilps grāmatā Laiki un ceļi, kas iznāks uz 1922. g. Ziemsvētkiem. Šo ciklu tu turpināsi arī vēlāk, bet pilnīgi nekad nenobeigsi. Nu — tas jau nebūs vienīgais nodoms, kuŗu tu nenovedīsi galā. Blakus šādiem dzejojumiem tu rakstīsi citus tādā savādā stilā, daudziem izsaucieniem, neparastiem salīdzinājumiem. Tie nebūs iedalīti pantos, tiem nebūs atskaņu, tie būs tādā kā ritmiskā prozā, apmēram kā dzejojis kāds amerikānis.”

„Valts Uitmans?” iejautājās zēns, šo vārdu tā arī izrunādams.

„Jā, gandrīz tā. Teiksim, tādā ritmā kā Ausekļa himna Zilajam kalnam vai Poruka Nebijušais un divi vientuļi. Vai

vēl tuvāk apzīmējot: Porukam ir tādi Monologi un nepār-
kāpjami vārdu žogi. Tiks daudzinašs jauns virziens, kuŗu
sauks par ekspresionismu. Tas būs tāds, kā pie jums,
vienpadsmitā gadā, vēl daudzinašs dekadentisms. Bet ko
es tev stāstu... ne jau tāds. Nu, varbūt kādu drusku arī
uz to pusi. Par tevi rakstīs un runās, ka tu esi ekspre-
sionists. Tu jau nebūsi vienīgais, kas izmēģināsies tādā
stilā.”

„Un vai es tiešām būšu tāds īsts eksperi... kā tas vārds
bija... ekspresionists?”

„Varbūt jā, varbūt nē, to es tev noteikti nevaru pasacīt.
Jo tai pašā laikā tu dzejosi un rakstīsi arī pavisam vienkāršā
izteiksmē.”

„Un par ko tad es rakstīšu tai neparastajā izteiksmē?”

„Pēc kara un revolūcijas šausmām, naida un necilvēcības
brāzmām tu sludināsi mīlestību un cilvēcību. Tādēļ tavai
dzejojumu grāmatīnai — plāna brošūriņai — būs virsraksts
Es sludinu. Tā iznāks uz 1920. gada Ziemsvētkiem. Otrā
tādā pašā stilā, mazliet biezāka, iznāks reizē ar Laikiem
un ceļiem — 1922. gadā. Tai būs virsraksts Es šaubos, es
ticu. Šīs grāmatīņas būs vienīgās no visām tavām, kas sa-
cels tādu kā sensāciju. Dažs tevi slavēs, dažs lamās... vai,
kā lamās! Vispār, bardzību tu savā rakstnieka mūžā matīsi
dūšīgi.

Nāks visādas pārgrozības tavā personīgā dzīvē. Bet par
to šoreiz tev nestāstīšu, tikai par literāro. Tu atradīsi ceļu
uz maziem, gandrīz vai liriskiem dzejolišiem, posts tikai,
ka tevī būs un būs tāds smagums, kas arī šiem dzejolišiem
neliks sasniegt īstu melodisku vieglumu un dzidrumu. Tev
uz 1925. gada Ziemsvētkiem iznāks liela lirikas grāmata
Es visur dzīvību redzu; jā, jā, tāds gaŗš virsraksts. Tur būs

liriskās dziesmiņas, pa vidu vēl kādi dzejojumi sludinātāja stilā. Tur būs dažs tīri pieklājīgs dzejolis, bet dažs arī gluži negatavs, nenostādāts. Tomēr tev par šo grāmatu piespriedīs augstu godalgu, valsts godalgu. Daudziem tas nepatiks. Un atkal tu dabūsi pa biksēm. Tieši par šo grāmatu gan mazāk, bet par citām lietām, kur cēlonis tomēr būs tā nelaimīgā godalga.”

Zēns klausījās, uzmanībā sastindzis, pat muti mazliet pavēris. Es turpināju:

„Techniskā puse tavos dzejoļos uzlabosies. Tu sāksi pat rotaļāties ar daktiliskām atskaņām. Vai zini, kas tās ir?”

Zēns drusciņ nokaunējās: „Tu taču atceries, es par rakstniecības teoriju neko neesmu interesējies. Par vēsturi, protams, jā.”

„Daktiliskās ir trejzīlbīgas atskaņas. Bet gan jau tu to uzzināsi. 1933. gada rudenī tev iznāks dzejoļu grāmata Atvasara, un tur būs tavi gatavākie dzejoļi. Bet arī par šo grāmatu tu tiksī apsmiets, bārts un strotēts, tāpat kā par sludinātāja vārsmām. Tālāk, par dzejas formu domādams, tu atradīsi pats savu īpatu dzejoļu uzbūvi, dzejoļu konstrukciju — gaŗākiem dzejoļiem. Pirmais pants tikai viena rinda, katram nākošajam pa rindai klāt, līdz desmitrindu pantā sasniegts augstākais kāpinājums. Tam seko vēl desmitrindu pants, un tad rindas pakāpeniski tiek noņemtas, līdz beigās atkal vienrinda. To tu nosauksi kāŗņu formu, un tavā grāmatā Kāŗnes, kas iznāks 1936. gada rudenī, būs laba tiesa tādu kāŗnīgu dzejojumu. Klusībā tu drusku leposies ar šo formu, jo tā pilnīgi tava, tādu tu netiksi atradis arī cittautu dzejā. Atbalsi un ievēribu tā negūs. Viens otrs konstatēs, ka tev tāda forma ir — un tas viss. Pat to neviens nepasacīs, ka tā nekur neder, īsi sakot, pat lamāts tu

par to netiksi. Un tu pats pasmiesies par sevi: Tu nu, Pēteri, vari kauč pa ielu uz galvas staigāt, neviens ir nepaskatīsies. Jā, populārs tu nebūsi.”

„Vai, kāpēc tad tāda neievēriba?” zēns jautāja, un viņa sejā bija tāda skāba netīksme.

„Grūti noteikt, kādēļ. Sacīsim vienkārši: tādēļ, ka tu būsi Pēteris Ērmanis. Dažiem tāds liktenis. Jā, tev gan gadīsies laipni izdevēji, kas nāks pretī, bet tavas grāmatas maz pirks. Viena populāritāte tev būs tomēr: tevi daudzinaš kā latviešu literātūras bibliografisku zinātāju, kas var noskaitīt no galvas kuņā katrā laikā gandrīz visu grāmatu un sacerējumu virsrakstus un parādīšanās gadus. Tev uzticēs daudz mirušu rakstnieku darbu kopošanu un kārtošānu. Bet sirdī tev paliks tāda smeldzīte: tu taču gribēsi, lai tevi vairāk izceļ un cildina tieši kā rakstnieku, kā dzejnieku.”

„Par ko tad es vēlākos gados dzejošu?”

„Par visu ko. Par sievietēm, — par sievietēm tev būs daudz dzejoļu, par mīlestību diezgan maz. Par dabu, pats par sevi, par citiem cilvēkiem; daudz būs tā saucamo žanra dzejoļu. Kāpņu formu tu pamazām atstāsi, arī sludināt vairs nesludināsi. Bet līdzjutība tavā dzejā paliks. Tu dzejā ko pārdomāsi, pavērosi, paskumsi, pasmaidīsi... kļūsi aizvien klusāks un vienkāršāks.”

„Un kā ar prozu?”

„Būs arī proza. Tu sāksi rakstīt tādus kā spoku stāstiņus, daļēji dažu sveštautu stāstītāju ietekmē, daļēji tādēļ, ka tevī pašā būs stipra tiekšanās uz šādu vielu. Iznāks dažas mazas grāmatiņas. Visu jau nevar pieminēt, un mums nav vairs daudz laika.”

„Jā, man jāiet, jāraksta stāsts,” zēns uzlēca kājās, gluži

satrūcies. „Un te pie tevis kāds var ienākt... Bet tā gribētos klausīties tālāk.”

„Sēdi vien, sēdi, vēl jau tādu brīdi varam runāties,” es mierināju. „Tev pietrūks pacietības savus stāstiņus rūpīgāk nostrādāt un plašāk izveidot — un tie, tā sakot, jau beigsies, kamēr vēl nebūs lāga sākušies. Vēlāk tu izraudzīsies reālāku vielu, nostāsies uz cietāka pamata, rūpīgāk strādāsi, un dažs stāsts jau būs tiešām par stāstu vai noveli saucams. 1935. gada rudenī iznākušie Gaidītāji būs tava labākā stāstu grāmata. Bet, kad kaut kur minēs tavus laika biedrus — citus novelistus, tavu vārdu noklusēs.

Un tad tu sāksi rakstīt savas bērnības un pirmjaunības atmiņas. Un atradīsi beidzot sevi, atradīsi, ka neviena rakstīšana nav tik jauka un mīļa kā atmiņu rakstīšana. Atmiņas tu būsi visīstāks. Tu rakstīsi par Ruķu kokiem un ēkām, par saviem skolas biedriem un vecajiem skolotājiem, par to, kā tēvs tevi veda uz skolu, par Austruma, Mājas Viesa Mēnešraksta, kalendāru un avižu stāstu lasīšanu. 1935. gada pavasarī iznākušā Atmiņu vija varbūt būs tava vislabākā grāmata. Tu personīgi pazīsi daudzus latviešu rakstniekus, tu par viņiem rakstīsi atmiņas — arī par dzīvajiem, tāpat kā citkārt Ādolfis Alunāns. Tādas atmiņas būs tavā grāmatā Paziņu portreti, kas būs gatava 1937. gada Ziemsvētkos. Bet tā būs tava pēdējā grāmata, kas iznāks Latvijā.”

„Bet kā tad... vai romānu es nevienu uzrakstīšu? Un drāmu, lugu? Lugu man ļoti gribētos. Tādu īstu, lielu.”

„Kur nu tev romānu rakstīt,” es tikai atmetu ar roku. „Nu jā, nodomi, plāni jau būs šādi tādi, bet nodomi un plāni vien paliks, draudziņ. Lugu? Jā, vienu lugu tu uzrakstīsi, kuŗas izrāde aizņemtu visu vakaru. Tās lugas varonis būs Rūdolfs Blaumanis.”

„Vai cik jauki!” zēns iegavilējās.

„Īsta luga, tāda — vārda stingrā nozīmē, tā tomēr nebūs. Tās sešas ainas būs kā seši viencēlieni, cieši kopā nesaistīti. Un izrādīts šis gabals netiks. Uznāks Latvijai vēl nīkņāki briesmu un bēdu gadi nekā pirmajā kaņā. Daudz, daudz briesmīgāki gadi. Bet to jau es tev stāstīju, kad satikāmies Virzburgā.”

„Ko es rakstišu Vāczemē?”

„Tāpat šo to. Dzejoļus — no dzejošanas ieraduma tu visu mūžu netiksi vaļā. Bet svešā pusē tava dziesma skanēs tik vienkārši un klusi, ka tavu dzejas biedru un biedreņu balsīm tikko dzirdama cauri. Bet vismīlāk arī svešumā tu rakstīsi atmiņas. Atmiņas par rakstniekiem, par atstāto, zaudēto latvisko Rīgu . . .”

„Kad es ienācu, tev arī spalvas kāts bija rokās. Varbūt atkal atmiņu stāsta rakstīšanai?”

„Jā, kaut kas uz to pusi. Reizēm es saku pats sev — gribēju teikt, tu sacīsi sev: un kas galu galā no tevis iznācis? — atmiņu stāstītājs.”

„Un tā mūžs būs pagājis . . . Un vecums svešumā . . .” zēns bēdīgi lūkojās man acīs.

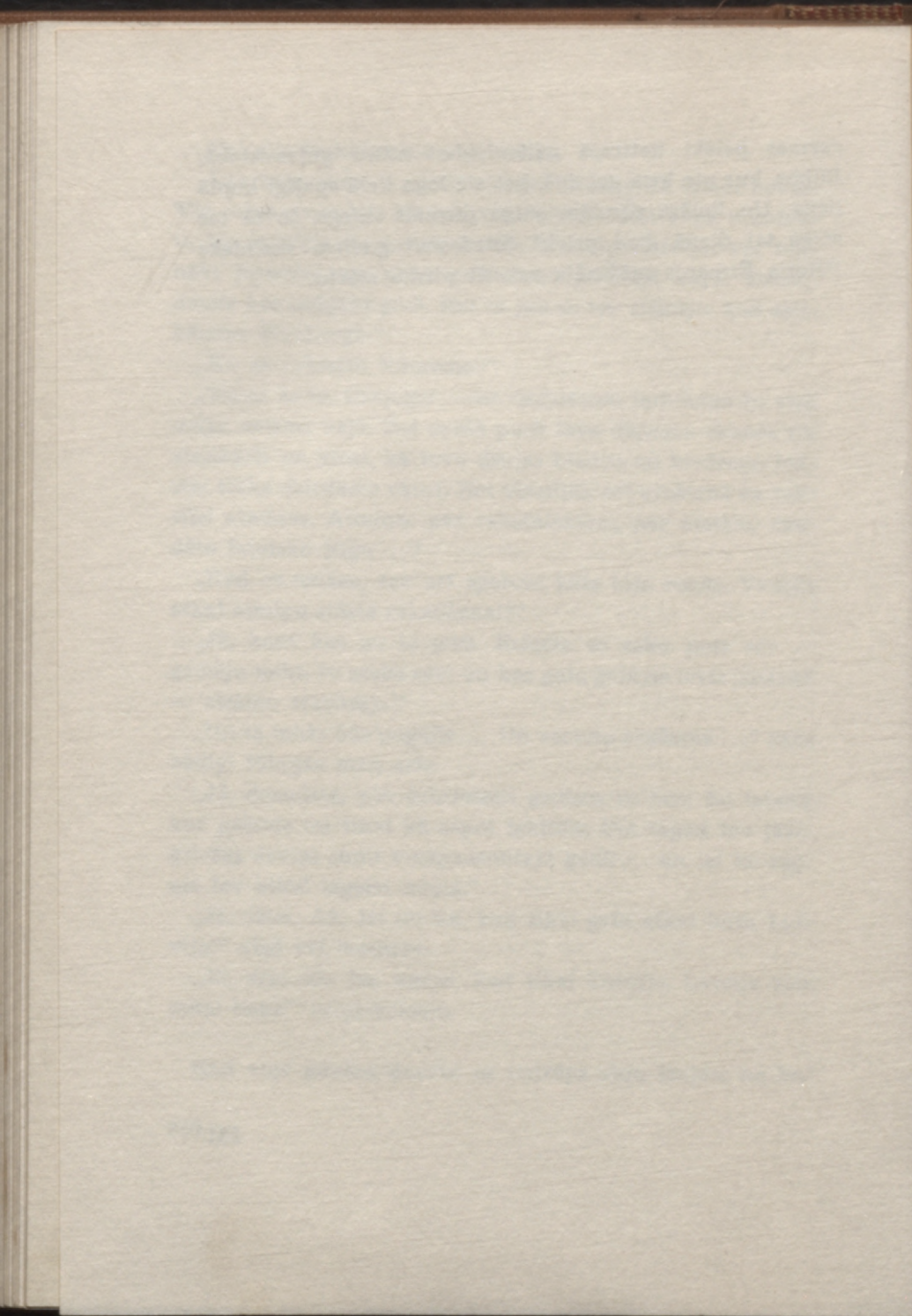
„Jā, draudziņ, pēc četrdesmit gadiem tu būsi šai istabā, kur pašreiz esi tikai kā sapnī ieklīdis. Bet tagad tev jāatgriežas deviņi simti vienpadsmitajā gadā . . . un lai šis sapnis tev atkal izgaist miglā.”

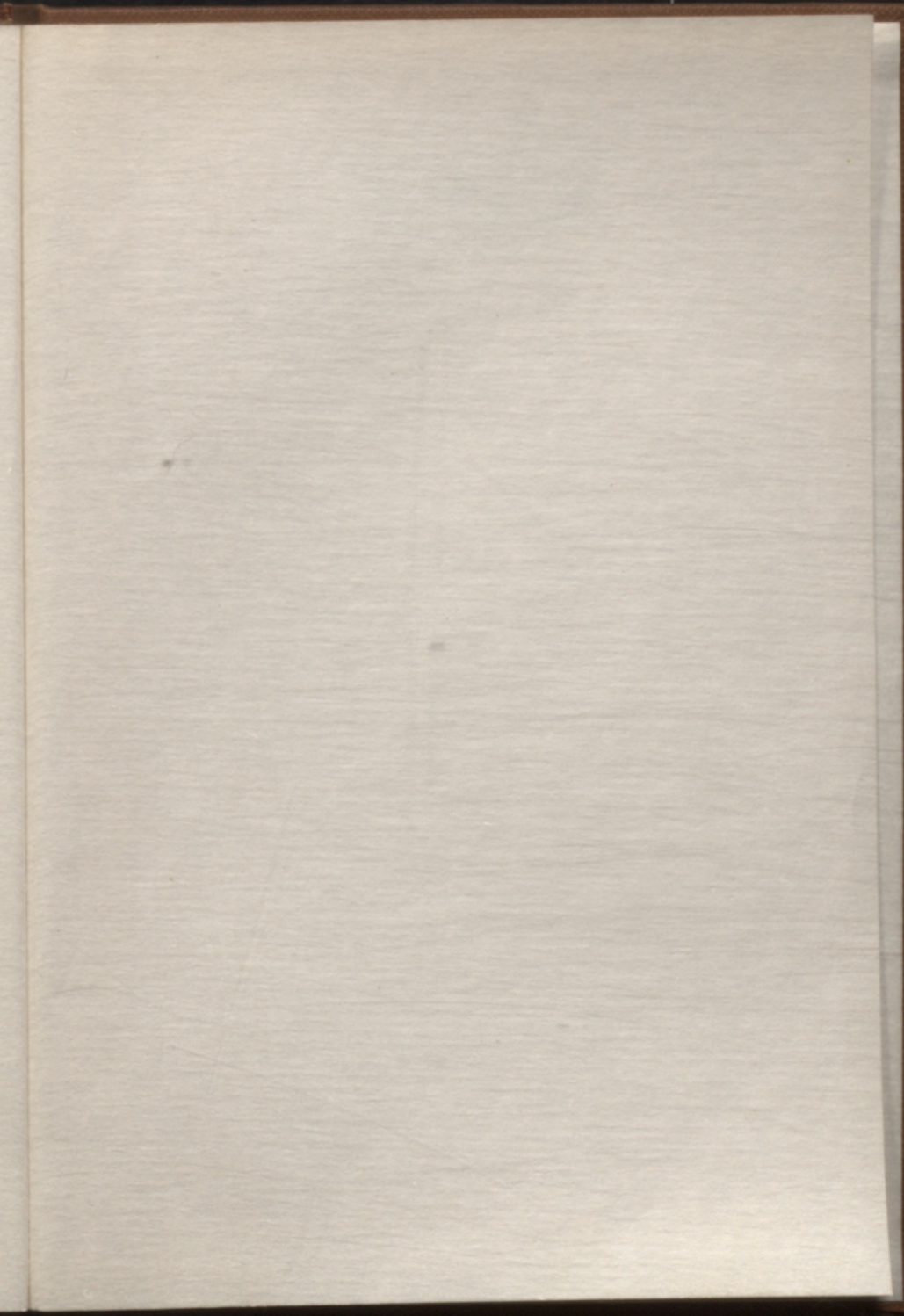
„Jā, jāiet. Ak, lai nu kā, kad tikai galā atkal būtu Latvija!” viņš vēl iesaucās.

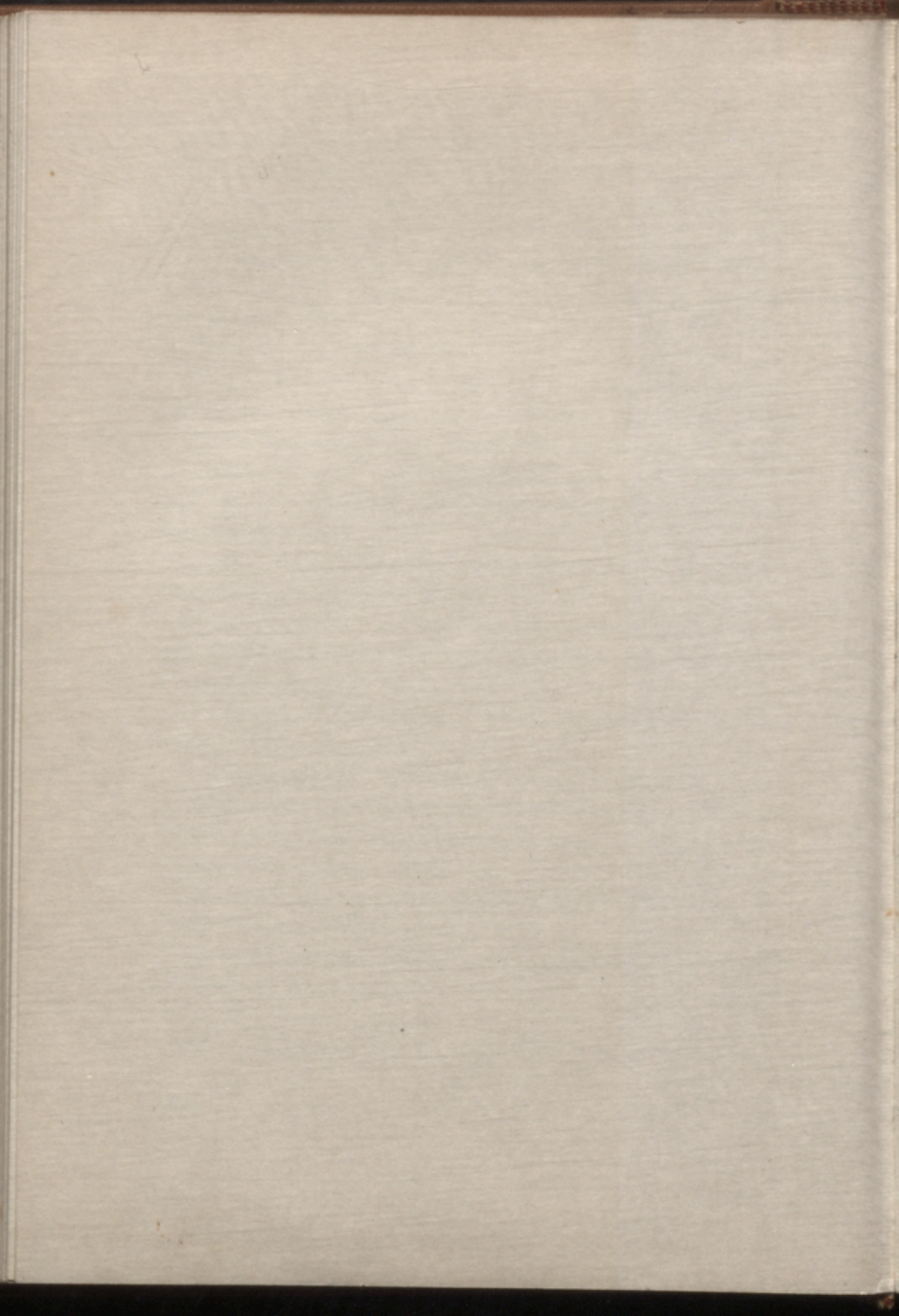
„Jā, viss cits jau nekas, kad tikai Latvija, Latvija reiz atkal būtu!” es piebalsoju.

Kad viņš pavēra durvis, es redzēju viņu ieejam ne ka-

zarvas pelēki netīrajā gaitenī, bet mūsu guļamistabā,
Ruķos, kur pie loga galdiņš, bet aiz loga lielā apaļīgi kuplā
liepa. Un lielām pārslām sniga pirmais sniegs, jo tā tas
sniga tai dienā, kad priekš četrdesmit gadiem skolnieks
Pēteris Ērmanis mēģināja rakstīt pirmo stāstu.

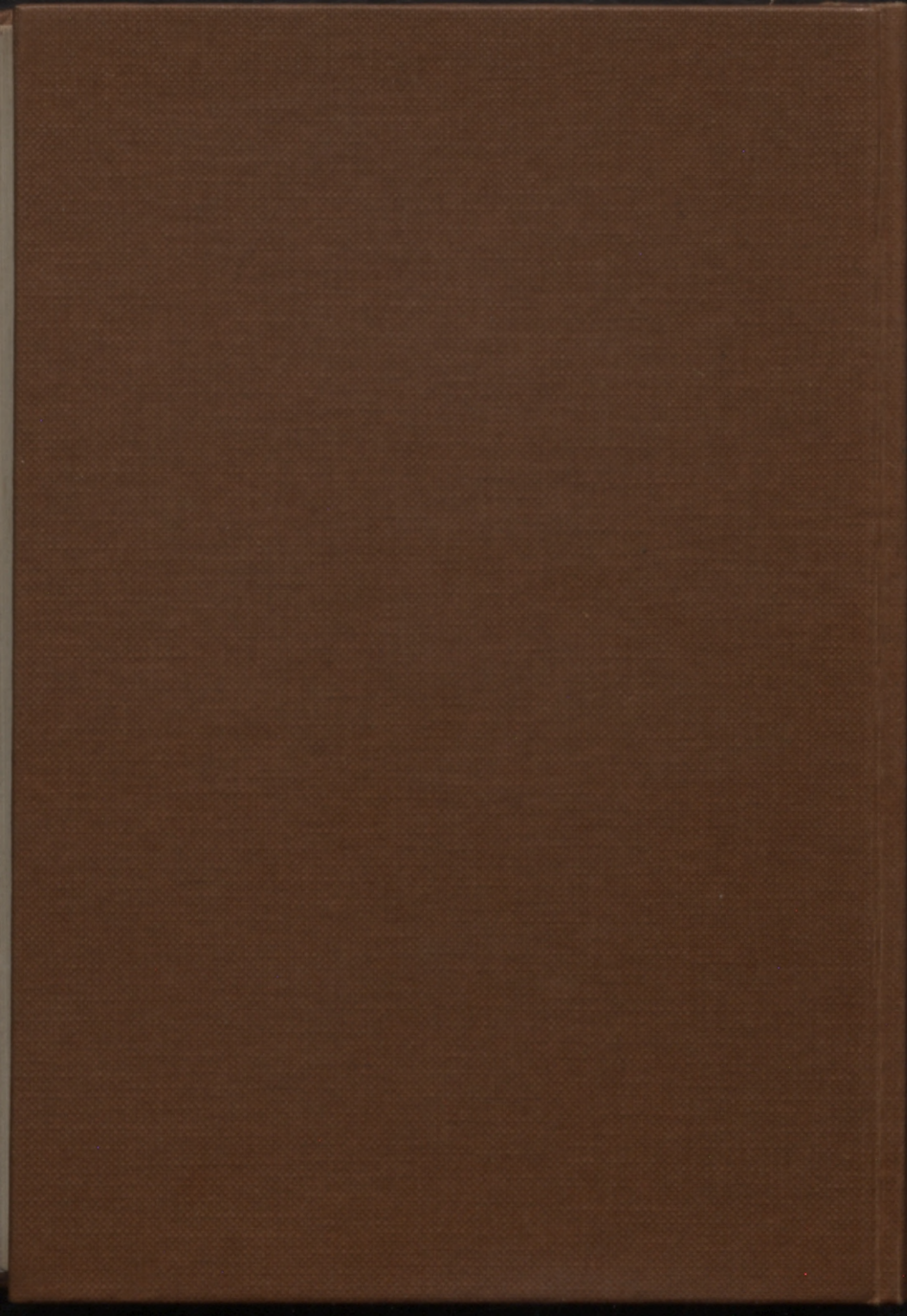

Ls. 31-

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308135556

DAUGAVAS PASAULES RAKSTNIEKI

1. A. Žids	Pastorālā simfonija
2. Dž. Steinbeks	Mēness norietējis
3. Dž. Hiltons	Ardievu, mister Čips
4. Voltērs	Kandidats
5. A. Strindbergs	Hemsalnīki
6. E. Hemingvejs	Ardievas ieročiem
7. A. Eksiperī	Nakts lidojums
8. Dž. Konreds	Taifuns
9. Ž. Diamels	Negaisa nakts
10. O. Balzaks	Eiženija Grandē
11. Dž. Orvels	1984
12. G. Flobērs	Bovari kundze
13. H. Hese	Narciss un Zeltamute
14. A. Žids	Sievu skola
15. P. Lagerkvists	Baraba
16. Dž. Svifts	Gulivera ceļojumi
17. H. Martinsons	Ceļš uz Zvanu draudzi
18. F. Moriaks	Mīlestības tuksnesis
19. A. Dimā	Trīs musketieri
20. Z. Lagerleva	Kristus leģendas
21. K. Hamsuns	Mistērijas
22. F. Bengtsons	Sarkanā Odze
23. E. T. A. Hofmanis	Velna eliksīri
24. V. Heidenstams	Karolinieši

DAUGAVAS GRĀMATA
IR LABA GRĀMATA

SEJAS UN SAPNĪ

Nevienam latviešu rakstniekam mūžs nav tik cieši saaudzis ar literāturu kā Pēterim Ērmanim. Viņa tālākās jaunības atmiņas ir saistītas ar burtotiem grāmatu nosaukumiem, vecāku priekšā lasītiem, pārrunātiem stāstiem. Vēl zēns būdams, viņš iegrimst avīžu gadagājumu rakstniecības pielikumos, viņa zēna gadu

sapņi, staigājot pa tēva mājas birzi, nav dēkas svešās zemēs, kaņi un varoņdarbi, bet izsaprošanās par savām prozas vai dzejas antoloģijām, kādas grībētu sastādīt, gaidāmajiem žurnāliem un rakstu krājumiem.

Tad pienācis jaunais, lielais laikmets: Pēteris Ērmanis ir jaunās Latvijas valsts armijas kareivis, piekomandēts informācijas nodaļai. Viņš staigā vēl smagajos kaņavīra zābakos, mētelī, bet strādā Latvijas Kareivī, viņa dzejas sāk parādīties, kļūst pazīstamas, viņš iepazīstas ar rakstniekiem, par kuņu darbiem agrāk jūsmojis, kuņu gaitām sekojis tikai notālēm: „Jā, ir pavasaris, Latvija jauna, es jauns, mirdzoši gadu gadi man vēl priekšā...”

Tā aiziet spožais Latvijas neatkarības laiks: Pēteris Ērmanis zina ikvienu stāstu, dzeju, kritiku, kas kur parādījusies, viņš ir staigājoša latviešu rakstniecības enciklopēdija, lielais kopoto rakstu vācējs un rediģētājs, pats rakstnieks, bieži Rīgas mākslinieku sabiedrības kluss vērotājs, brīžiem arī pats karsti ierauts literārajās cīņās; blakus kopējiem mākslas centieniem vai antagonismam sienas un raisās tīri cilvēcīgas draudzības saites.

Ir palikušas tikai smeldzīgas atmiņas par šiem mirdzošajiem gadiem. Reizēm Pēteris Ērmanis staigā stingri nospraustus atmiņu ceļus, kur darbu iespēšanas gadi stāv kā ceļa stabi, reizēm aizmaldās takās, kas piepeši izzūd zem kājām sidrabainā sapņu miglā, negaisa tumsā, kur gadi sajūk, acu priekšā aizvīd tālas sejas, skan sen izdzisušas balsis. Bet tieši tad, kad fantastika nojaukusi dzīves ārējo, pārāk ciēto, neelastīgo čaulu, atmiņu tēli iegūst īpašu burvīgumu, dzīvīgumu, viņu balsis skan īstāk, būtiskāk nekā sīki dokumentētajā realitātē.

DAUGAVA